T.C.

AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ I. DÖNEMİNDE (1 KASIM 1922-16 NİSAN 1923) ÇIKARILAN KANUNLAR VE BU KANUNLARIN MÜZAKERELERİNDE MUHALEFET

Fatma ÇALIŞKAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TARİH ANABİLİM DALI

KIRŞEHİR

ARALIK- 2011

T.C.

AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ I. DÖNEMİNDE (1 KASIM 1922-16 NİSAN 1923) ÇIKARILAN KANUNLAR VE BU KANUNLARIN MÜZAKERELERİNDE MUHALEFET

Fatma ÇALIŞKAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH

ANABİLİM DALI

DANIŞMAN

Doç. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN

KIRŞEHİR

ARALIK - 2011

ÖZET

Türk siyasi hayatında kritik bir görev üstlenen ve üstlendiği bu vazifeyi başarı ile yerine getiren Büyük Millet Meclisi üyeleri, homojen bir yapıya sahip olmamalarına rağmen Meclis çalışmalarına katkıda bulunmuşlar ancak, bazı kanunların çıkarılmasında ve kararların alınmasında zaman zaman tıkanıklıklara yol açılmasına sebep olmuşlardır. Genel anlamda bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda ise Büyük Millet Meclisi üyeleri, Milli Mücadele süresi boyunca ülkenin kurtuluşu uğrunda yekvücut olmuşlar, başarıya ulaşıldıktan sonra ise "İkinci Grup" olarak adlandırılan siyasi teşekkülün muhalif hareketleri artırdığı ve sözü geçen dönemde siyasete yön veren başlıca unsurlardan olduğu görülmüştür.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Birinci Döneminde çıkarılan kanunlar ve kararlar bu kanun ve kararların müzakereleri sırasında görülen muhalefet, ortaya çıktıkları zaman dilimleri göz önünde tutulduğunda, "Birinci Grup" ve "İkinci Grup" adlarıyla anılan iktidar ve muhalefet arasında vuku bulmuştur.

İkinci Grup açısından saltanatın kaldırılması bir dönüm noktası olmuş, muhalif hareketler güç ve ivme kazanmış, söz üstünlüğü elde etmiş, kanun teklifinde azımsanmayacak bir çoğunlukla yasama, yürütme ve yargı görevlerini elinde bulunduran Meclisin siyasi sürecinde kısmen etkili olmuştur.

Meclis çalışmalarının oldukça çalkantılı geçmesine neden olan; egemenliğin millete ait olması, güvenlik meselesinin çözülmesi, adalet sisteminin reforma tâbi tutulması, mali sıkıntıların giderilmesi ve tedbirlerin alınması, harap olan ülkenin yeniden inşa edilmesi, ekonomik ve sosyal alanda halk yararına muhtelif uygulamalarda bulunulması ile ilgili hususlarda yapılan çalışma ve çabalarda İkinci Grup mebusların etkinliği dikkat çekmiş, dikkati çeken bu muhalif tutum ve

davranışlar bağlamında ülkenin çağdaş uygarlık düzeyine ulaşması doğrultusunda kararlar alınmıştır.

Ancak, İkinci Grubun güç kazanmaya başlaması, verilecek kararların Mecliste tıkanıklığa yol açması ile birlikte amaçlanan hedeflere ulaşabilmek adına Meclisi daha homojen bir yapıya kavuşturmak düşüncesiyle çalışma ve faaliyetlerde bulunulmuş, yeni seçim kanunu ile inkılapları gerçekleştirecek kadro, Mecliste oluşturulmak arzu edilecek ve İkinci Grup tasviye edilmiş olunacaktır.

Anahtar Kelimeler: TBMM Birinci Dönem, Kanun-Karar ve Müzakereleri, Müzakerelerde Muhalefet

ABSTRACT

Although they were not a homogenous group, Members of T.G.N.A succeeded the missions they undertool and contrilouted to the Assembly works. But sometimes they prevented possing of some laws and rules.When it is evalvated in general, During the Independence war they worked as a whole to save country. But after the victory it has been observed that the Politic Orginization called " Second group" roised the oppositron movement and became one of the most ınfluential elements affected the policies deeply at the time mentioned.

The laws and decisions taken at the first period of T.G.N.A and; the opposition seen at the negotiations and when the time they appeared is considered, it was a struggle betveen goveinment and the opposition called " first group " and " second group" Sovereignty was given to the Nation , security problem was solved.

Reforms were made in law system , economic problems were solved and precautions were taken.Ruined country was reconstructed, some arrangements were made on beholf of nation in economic and social fields and second group was very effective on these studies and this made the Assembly's works controversial.

Because of opposite attidues and manners and in order to reach the level of modern societies, some precautions were taken. But second group became stronger and they started to become an abstacle for the assembly's work day by day. In order to make assembly homogenous a new election law was put forward and a new squad which could do the revolutions was elected and second group was eliminated.

Key words: Turkish Grand National Asembly First period, (T.G.N.A), law and decision and negotiations . Opposition in negotiations.

ÖN SÖZ

Muhalefet, bir yapıya, bir mekanizmaya tümden karşı çıkmak, bir kurum veya olguyu tümüyle reddetmek anlamında olmasına karşın, aslında muhalefet, karşısındaki müesseseye, yapıya sahip çıkarak, uygulama biçimi ve düşüncelerine tepki gösteren, demokrasinin vazgeçilmez bir unsurudur..

Türk Demokrasi Tarihi içerisinde önemli bir yer edinen TBMM'nin Birinci Döneminde çıkarılan kanunlar ve bu kanunların müzakereleri sırasında oluşan iktidar muhalefet ilişkisi, özellikle saltanatı kaldıran, hilafetin kaldırılma sürecinde etkin rol oynayan kritik dönemin Meclisteki yansımalarında asıl vurgulanan nokta olmakta, bir dönüm noktası olan saltanatın kaldırılmasıyla başlayan süreç ve İkinci Dönem Meclisin açılmasına kadar uzanan bir dönemi kapsamaktadır.

Ele alınan bu dönemle ilgili ortaya konulmuş yeterli araştırma ve incelemelere tesadüf edilmediği görülmektedir. Bu çalışmamda amaç, bahsi geçen bu eksikliği kısmen telâfi etmek ve muhalefetin çıkarılan kanunlara etkisini, dönemin kanunları çerçevesinde ele alarak, iktidar muhalefet ilişkisine farklı bir pencereden bakmak, kanunları ayrıntılı bir şekilde incelemektir.

Yapılan araştırma ve inceleme ile ayrıca bu dönemde Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasi ve iktisadi durumu göz önünde bulundurularak, oluşan siyasi yapılanma ve toplumsal görüş çerçevesinde günümüze ışık tutmak amaçlanmıştır.

TBMM Birinci Döneminde çıkarılan kanunlar ve bu kanunların müzakerelerinde muhalefet hareketleri incelenmezden önce kanunların daha iyi anlaşılmasının sağlanması adına Giriş'te söz konusu döneme gelinceye kadar olan siyasi, iktisadi ve sosyal durum üzerinde durulmuştur. Müzakerelerin bütünlüğünü bozmamak adına kanunun gerekçesi, müzakereler ve kanun metni aynı başlık altında

ele alınmış, müzakereler sırasındaki oluşan muhalif tutum ve tavırlar özellikle belirtilerek kanunların incelenmesine özen gösterilmiştir.

Beş bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde alfabetik sıraya uygun olarak adli kanunlara yer verilmiş; ikinci bölümünde idari kanunların çıkarılması sırasında oluşan muhalefet hareketleri incelenmiş; üçüncü bölümde mali kanunlar incelenmiş, dördüncü ve beşinci bölümlerde ise siyasi ve sosyal içerikli kanunlar ele alınmıştır.

Mecliste hiç tartışılmaksızın görüşülüp kabul edilen kanun ve kararlara da ihmal edilmeksizin yer verilmiştir. Kanunlar incelenirken kronolojik bir sıra takip edilmiş, bölüm başlıklarının oluşturulmasında alfabetik bir sıra esas alınmıştır.

Tez hazırlanırken konu literature taraması yapılmış, telif ve tetkik eserler gözden geçirilmiş, TBMM Kütüphanesi'nde Meclis Tutanakları, Millî Kütüphane Süreli Yayınlar Bölümü, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, YÖK Yayın ve Dokümantasyon Dairesi Tez Merkezi'nden istifade edilmiştir.

Yapılan bu çalışmanın, hem parlamenter sistem hem de Mili Mücadele dönemi siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmeler hakkında önemli ipuçları vererek, dönemin parlamenter yapısı, muhalefetin etkisi ile bu yapıda meydana gelen değişimlerin tespit edilmesi noktasında faydalı olacağı düşünülmektedir.

Tezin hazırlanmasında, gerekli tavsiye ve yönlendirmelerde bulunan danışmanım Doç. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN'e sağladığı katkılardan dolayı teşekkürü bir borç bilirim. Bu çalışmada mesailerini esirgemeyen Koca Çalışkan, Bulut Aras, Müslüm Kaplan'a ve maddi ve manevi olarak hiç bir zaman desteklerini eksik etmeyen aileme de teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **I**

ABSTRAC ..... **III**

ÖN SÖZ ..... **IV**

İÇİNDEKİLER ..... **VI**

KISALTMALAR ..... **XVI**

GİRİŞ **1**

I.BÖLÜM

1.ADLİ KANUN VE KARARLAR BU KANUN VE KARARLARIN MÜZAKERELERİ

1.1.Kanunlar

1.1.1.Yunanlılardan Tahlis Olunan Mahallerde Menhubat Komisyonlarının SuretiTeşkiliyle Vezaifine Dair Kanun. 13

1.1.2. Hamidoğlu Yusuf'un Bakıye-i Müddeti Cezaiyesinin Affın Dair Kanun 16

1.1.3. Binbaşı Ömer Lûtfi Efendinin Cürüm ve Bakıye-i Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun. 17

1.1.4. Esbak Amasya Müddeiumumisi Süleyman Efendinin Bakıye-i Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun. 19

1.1.5. Hayrullah ve Ali'nin Bakiye-i Müddeti Cezaiyelerinin Affına Dair Kanun. 21

1.1.6. Çilioğullarından İbrahim'in Bakıye-i Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun 22

1.1.7. Mustafaoğlu Ali Paşo'nun Bakıye-i Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun.. 23

1.1.8. Mustafaoğlu Osman'ın Affına Dair Kanun....27

1.1.9. Şeyh İsmailoğlu Reşit'in Bakıye-i Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun....27

1.1.10. Memedoğlu Mustafa ve Nadiroğlu Mahmut'un Bakıye-i Müddeti Cezaiyelerinin Affı Hakkında Kanun....28

1.1.11. Mamo Bin Hüseyin'in Bakıye-i Müddeti Cezaiyesinin Affı Hakkında Kanun....29

1.1.12. Ceza Kanununun Birinci Babının Beşinci Faslına Müzeyyel Mevaddı Kanuniye....32

1.1.13. Mahkûm Askerî ve Sivil Üsera Hakkında Affı Umumi İlanına Dair Kanun....37

1.1.14. 26 Cemaziyelahır 1336 ve 8 Nisan 1334 Tarihli Sükna Kanununun İlgasına Dair Kanun....38

1.1.15. Hiyaneti Vataniye Kanununun Birinci Maddesinin Tadili Hakkında Kanun....41

1.1.16. 29 Nisan 1336 Tarihli Hıyanet-i Vataniye Kanununun Sekizinci Maddesini Muadil Kanun....43

1.2.Kararlar

1.2.1. Bursalı Hakkı'nın Tahliyesine Dair....45

1.2.2. Tepedelenli Nurettin Hakkında Verilen Hükme Dair....45

1.2.3. Binbaşı İsmail Hakkı Efendinin Âf Kanunundan İstifadesine Dair....46

1.2.4. Baytar Müfettişi Kasım Efendinin Âf kanunundan İstifadesine Dair 48

1.2.5. Mığırdıçoğlu Karabet Hakkındaki Hükmün Refine Dair 49

1.2.6. Pepi Marya Hakkındaki Hükmün Tasdikına.....50

1.2.7. Abdurrahmanoğlu Osman, Hakkındaki Hükmün Refine Dair.....50

1.2.8. İmam İbrahim Efendi Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair.....51

1.2.9. Yahyaoğlu Hasan Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair.....51

1.2.10. Memet Sıtkı Efendi hakkındaki hükmün tasdikına Dair.....52

1.2.11. Belediye Çavuşu Âli Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair.....53

1.2.12. Arnavut Yusuf Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair.....53

1.2.13. Elcezire İstiklâl Mahkemesinin Teşkili Hakkında.....54

1.2.14. Nuri Efendi Hakkındaki Hükme Dair.....54

1.2.15. Muhtelif Eşhas Hakkındaki Hükme Dair.....60

1.2.16. Kara Hasanoğlu Ahmet ve Rüfekası Hakkındaki Hükme Dair.....60

1.2.17. Bekâlin Halil Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair.....63

1.2.18. Memet Muzaffer Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair.....63

1.2.19. Korucu Hasan Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair.....64

1.2.20. Mardirus ve Sarrafyan Haklarındaki Hükmün Tasdikına Dair.....68

1.2.21. Medüıeli Hacı Memet Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair.....71

1.2.22. Hoca Mahmut Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair.....71

1.2.23. Kayserili Hacı Memet'in Mahpesi Hakkında.....72

1.2.24. Süleymanoğlu Ali Efe Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair.....74

1.2.25. Trakya Mehakiminden Hıyaneti Vataniyeye Dair Sâdır Olan Hükümler Halikında.....78

1.2.26. Âli Bin İsmail Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair.....79

1.2.27. Halil Bin Hacı Memet Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair.....80

1.2.28. Âlioğlu Hüseyin Hakkındaki Hükme Dair.....101

1.2.29. Mercanoğlu Cemil Yaşar Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair.....102

1.2.30. Tuzcuzade Hüsnü Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair.....84

1.2.31. Yürükoğlu Memet Hakkındaki Hükmün Refine Dair.....93

1.2.32. Yusuf Hüsnü Efendi Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair.....98

1.2.33. Koçkirili Müteaddit Mücrimler Hakkında.....102

1.2.34. Süleymanoğlu Cemil Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair.....103

1.2.35. Memedoğlu Ali'nin Bakıyei Müddeti Cezaiyesinin Affı Hakkında.....104

1.2.36. Hakkı Çavuş'un Zevcesi Hakkındaki Hükme Dair.....104

1.2.37. Haliloğlu İbrahim'in Affına Dair.....105

1.2.38. Ali Sırrı Bin Hilmi'nin Bakıyei Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair 107

1.2.39. Çakır Ahmet'in Hüseyinoğlu İbrahim Hakkındaki Hükme Dair 108

1.2.40. Mazlumzade Hasan Hüsnü Efendi Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair..109

1.2.41. Adapazarlı İki Şahıs Hakkındaki Hükme Dair 110

1.2.42. Dâva Vekili Tevfik Efendi Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair 110

1.2.43. Teşkilâtı Esasiye Kanununun Maddei Müzeyyelesinin İlgasına ve Tecdidi İntihabata Dair.....111

1.2.44. Bafralı Tahsin Efendi Hakkındaki Hükme Dair.....114

1.2.45. Arifoğlu Memet Ali Hakkındaki Hükme Dair.....114

1.2.46. Kasap Veli ve Oğlu Yusuf Haklarındaki Hükme Dair.....115

1.2.47. Salihoğlu Ali Hakkındaki Hükmün Refine Dair.....115

1.2.48. Recep Efendinin Bakıyei Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair 118

1.2.49. Alioğlu Memet'in Bakıyei Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair.....118

1.2.50 Dilber ve Hasibe Haklarındaki Hükmün Refine Dair 119

1.2.51. Receboğlu Mustafa Hakkındaki Hükmün Refine Dair 120

1.2.52. Hesap Memuru Ahmet Muhtar Efendi Hakkındaki Hükmün Affına Dair. 121

1.2.53. Hacı Hasan ve Hacı Memet'in Afları Hakkında..... 123

1.2.54. Katil Topal Osman'ın Şaiben Teşhirinle Dair..... 126

II.BÖLÜM

2.İDARİ KANUN ve KARARLAR BU KANUN VE KARARLARIN MÜZAKERELERİ

2.1.Kanunlar

2.1.1. Şarki Anadolu Demiryollarına Dair Kanun..... 132

2.2.Kararlar

2.2.1. İstanbul Eytam ve Eramil ve Mütekaitleriyle Memurları Hakkında..... 133

2.2.2.Antalya Belediye Reisiyle Âhzıasker Kalem Reisi Hakkında..... 134

2.2.3. Memaliki Müstahlâsa Memurini Hakkında..... 135

2.2.4. Memurinden Mebus Olanların Tekaüt ve Mazuliyet Haklarına Dair..... 139

III.BÖLÜM

3.MALİ KANUN ve KARARLAR BU KANUN VE KARARLARIN MÜZAKERELERİ

3.1.Kanunlar

3.1.1. Sulh Heyeti Murahhasası Masarifine Dair Kanun.....141

3.1.2. Anadolu ve Bağdat ve Uşak - Afyon Karahisar Demiryolları Tarifeleri Hakkında Kanun.....145

3.1.3. Istilazedelere Tavizen Verilecek Tohumluk Bedeli Hakkında Kanun Üç Milyon Lira Avans İtasına Dair Kanun.....155

3.1.4. Yedinci Avans Kanunu.....157

3.1.5. Evkaf Vekâletinin Hidemat-ı Umumiyesinin İfası İçin Avans İtasına Dair Kanun.....160

3.1.6. Şeriye ve Evkaf Bütçesinde Münakale İcrasına Dair Kanun.....161

3.1.7. Sulh Heyeti Murahhasası Masarifatı İçin Tahsisatı Munzamına İlâvesine Dair Kanun.....162

3.1.8. Müsakkafat Vergisi ve Ağnam Resmiyle Gümrük Tarifesinin Tadiline ve 15 Ağustos 1336 Tarihli Kanunun İlgasına ve Memaliki Müstahlasa Aşar Muamelâtına ve Aşar Mültezimlerinden Edayi Deynedenlerin Emlâki Merhune ve Mütefevvizelerinin İadesine ve Aşar Nizamnamesine ve Vilâyetlerin Hissei Menafi ve Maarefine ve Tömbekiler Beyiye ve İstihlâk Resmine ve 9 Kânunuevvel 1338 Tarihli Avans Kanuna Bir Madde İlâvesine Dair Kanun.....164

3.1.9. Istihlâs Edilen Mahallerdeki Ziraat Bankaları Varidat ve Masarifatına Dair Kanun 170

3.1.10. Büyük Millet Meclisi Bütçesine Zamaim İcrasına Dair Kanun..... 174

3.1.11. İstanbul Vilâyetiyle Düşmandan İstihlâs Edilen Mahallerin Aşar Hissei İaneei Hakkında Kanun..... 175

3.1.12. Memurin Muhakematına Mütaallik Vezaifin Sureti İfası Hakkındaki 4 Temmuz 1337 Tarihli Kanunun Dördüncü Maddesinin Tadiline Dair Kanun ... 178

3.1.13. Dahiliye Vekâleti Bütçesine Zamaim İcrasına Dair Kanun 179

3.1.14. Jandarma Muhassasatınm Tezyidi Hakkında Kanun 180

3.1.15. 9 Kânunmevvel 1338 Tarihli İstanbul Avans Kanununa Müzeyyel Kanım. 182

3.1.16. Evkaf Vekâleti Hidematı Umumiyesinin İfası İçin 20 Kânunuevvel 1338 Tarihli Avans Kanuniyle Verilmiş Olan Yedi Yüz Elli Bin Liralık Tahsisata İlâveten Dört Yüz Bir Bin Doksan Dokuz Liranın Avans Olarak İtasına Dair Kanun..... 189

3.1.17. Sekizinci Avans Kanunu..... 192

3.1.18.Büyük Millet Meclisi Bütçesine Tahsisatı Munzamına İtasına Dair Kanun..... 194

3.1.19. 1339 Senesi Birinci Avans Kanunu..... 196

3.1.20. Havalii Şarkiye Demiryolları İdaresinin 1339 Senesi Bütçe Kanunu..... 202

3.1.21. Türkiye Büyük Millet Meclisi Bütçesine Altmış Bin Lira İlavesine Dair Kanun..... 207

3.1.22.Nafia Vekâleti Bütçesine İki Yüz Bin Lira Tahsisat Vazına Dair Kanun..... 208

3.1.23. Evkaf Vekâletinin 1339 Senesi Üç Aylık Muvakkat Bütçesine Dair Kanun..... 208

3.1.24. Havalii Şarkiye Muhacirlerinin İadesi ve Mesakinin Tamir ve İnşası İçin Tahsisat İtasına Dair Kanun.....210

3.1.25.Meclis Bütçesine Tahsisatı Munzamıma İtasına ve İstanbul Gayrifaal Memurlarına Dair Kanun.....214

3.1.26.Darüleytam Müdiriyeti Umumiyesi İçin Avans İtasına Dair Kanun 218

3.1.27.Ziraat Bankası İçin Avans İtasına Dair Kanun 219

3.1.28.Emniyet Sandığı İçin Avans İtasına Dair Kanun 220

3.1.39.Seyrisefain İdaresi İçin Avans İtasına Dair Kanun 222

3.1.30. Düyunatı Sabıkanın Sureti Tediyesine Dair Kanun 223

3.1.31. Ziraatte Müstamel Olup Hariçten İthal Edilecek Mevaddın Gümrük ve İstihlâk Resmine Dair Kanun.....230

3.1.32. Hariçten İthal Edilecek Hayvanatın İki Sene Müddetle Gümrük Resminden Muafiyetine Dair Kanun.....234

3.1.33. İkinci Avans Kanunu.....237

3.1.34. Evkaf Vekaleti İçin Avans İtasına Dair Kanun.....245

3.1.35. Ahar Mahallere Nakledilen Eşhasın Emval ve Düyun ve Mathibatı Metrukesi Hakkındaki 17 Zilkade 1333 ve 13 Eylül 1331 Tarihli Kanunu Muvakkatin Bazı Mevaddı ile 20 Nisan 1338 Tarihli Emvali Metruke Kanununu Muaddil Kanun İhracatı Umumiye İçin Celb Olunacak Madenî Boruların Gümrük Resminden Muafiyeti Hakkında Kanun.....247

3.1.36. Vefaen Beyi ve Ferağ veya Teminat Suretiyle Emvali Gaymaenkuleleji Marhun Olup Tediyei Deynedemiyen Medyunların Emlâk ve Düyunu Hakkında Kanun.....248

3.2.Kararlar

3.2.1.İstiklâl Mahkemeleri Âzalarının Harcırah ve Yevmiyeleri Hakkında.....250

3.2.2.Teb'id-edilmiş Olan Asker Ailelerinin Masrafları-hakkında Hacı Memet Efendinin Zayi Senedi Hakkında.....252

3.2.3.Balâ'da Alman Develerin İadesi Hakkında.....254

IV.BÖLÜM

4.SİYASİ KANUN ve KARARLAR BU KANUN VE KARARLARIN MÜZAKERELERİ

4.1.Kanunlar

4.1.1. İntihab-ı Mebusan Kanunu Muvakkatinin Bazı Mevaddını Muaddil Kanun.....256

4.1.2. Nisab-ı Müzakere Kanununun Altıncı ve Sekizinci Maddelerini Muaddil Kanun.....262

4.2.Kararlar

4.2.1.Vahdettin'in Hal'i Hakkında.....266

4.2.2. Abdülmecit Efendi Nezdine Bir Heyet İzamına Dair.....268

V.BÖLÜM

5.SOSYAL-KÜLTÜREL KARARLAR BU KARARLARIN MÜZAKERELERİ

5.1.Kararlar

5.1.1. 12 Rebiyülevvel Gecesiyle Gününün Bayram Addi Hakkında.....270

5.1.2. 574 Zatın İstiklâl Madalyasiyle Taltiflerine Dair.....271

5.1.3. Garbi Trakya Mezaliminin Protestosu Hakkında.....276

5.1.4. İki Zatın Takdirname İle Taltifine Dair.....279

5.1.5. 88 Zatın Takdirname İle Taltifleri Hakkında.....279

5.1.6. Orduya Meclisin Şükran ve Selâmlarının Tebliği Hakkında.....282

SONUÇ.....284

SÖZLÜK.....287

KAYNAKÇA.....321

EKLER.....341

KISALTMALAR

a.g.e.:	Adı Geçen Eser
a.g.m.:	Adı Geçen Makale
a.g.t. :	Adı Geçen Tez
a.g.y. :	Adı Geçen Yayın
bkz.:	Bakınız
AAM :	Atatürk Araştırma Merkezi
BCA :	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
C. :	Cilt
çev:	Çeviren
D. :	Devre
Ed. :	Editör
gös. yer. :	Gösterilen yer
S. :	Sayı
s. :	Sayfa
TBMM :	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMM GCZ :	Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları
TBMM ZC :	Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
TC :	Türkiye Cumhuriyeti
TTK :	Türk Tarih Kurumu
ty :	Tarih Yok
Yay. Haz :	Yayına Hazırlayan

GİRİŞ

17.yy kadar güçlü bir devlet olan Osmanlı İmparatorluğu Avrupa siyasi dengelerini belirleyen bir konumda iken daha sonra hızla güç kaybetmesi Avrupa'ya cesaret vererek paylaşım tasarıları ortaya çıkacaktır. Osmanlı Devletinin içine düştüğü elverişsiz durumdan kurutulmak adına gerek Osmanlı aydınları gerekse devlet yöneticileri reform hareketlerine girişmesine rağmen hızla çökme noktasına gelişi yaklaşık iki asırdır devam eden şark meselesini yani topraklarının paylaşımı tasarısı mücadelesinin artmasına sebep olacak ve devleti ayakta tutmak için ıslahat hareketleri başlayacaktır.[1] Bu temelde söz konusu gelişmeler ile toplumun demokratik ve liberal gelişimine katkıda bulunarak ilk defa devlet toplum düzeni irdelenmiştir.[2]

Tanzimat ile gelişmeye başlayan batı tarzındaki eğitim sisteminin yetiştirdiği bürokratların siyasi otoritenin kullanımında yurt içinde ve yurt dışında eğitim gören aydınların büyük etkisi olmuştur. Yeni Osmanlılar, Avrupadaki eğitimleri sırasında cumhuriyetçi ve milliyetçi fikirler ile tanışmış ve bunu İslami karakterle kendi ülkelerinde uygulamaya çalışmışlardır. Bürokrasi üzerindeki anayasal gelişimi 1876 Kanuni Esasi'nin ilanı ile en üst seviyeye çıkarmışlardır.[3] Mebuslar Meclisi seçimle iş başına gelmiş ilk meclis olmakla beraber bu meclisin yetkileri ne derece geniş olursa olsun halkın egemenliğiyle yeni bir devir açılmıştır. İki meclisli Osmanlı

---

[1]Cezmi Eraslan, *Bir Devletin Çöküşü: Osmanlı Devletinin Sonu*, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2006,s. 47; Geniş Bilgi için bkz. Zuhuri Danışman, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, C. II, Yeni Matbaa, İstanbul 1993; Necdet Hayta, **XII. Yüzyıl Başlarından Yıkılışa Kadar Osmanlı Devletinde Yenileşme Hareketleri**, Gazi Kitabevi, Ankara 2003; Enver Ziya Karal, "*Tanzimattan Evvel Batılılaşma Hareketleri*," **Tanzimat I**, İstanbul 1940; Lewis Bernard, **Modern Türkiye'nin Doğuşu** (Çeviren Metin Kıratlı), TTK Basımevi, Ankara 1991; Abdurrahman Üzülmez, **Osmanlı İmparatorluğunda Islahat Düşüncesinin Gelişimi 1718-1839**, Basılmamış Yüksak Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara 1994; Mithat Sertoğlu, **Türkiye'de Modernleşmenin Tarihçesi ve Tanzimat Devrimi**, İstanbul Gazetesi Yayınları, İstanbul 1973.

[2] İhsan Ezherli, **TBMM (1920-1922) ve Osmanlı Meclis-i Mebusan-ı (1877-1920)**, TBMM yay. No. 54, Ankara, 1992..s.184.

[3] M.Derviş Kılıçkaya, "*Türkiye'de Siyasal Katılma ve Seçmenlik*", **H.Ü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi,** Ekim 1987, s.162.

Parlamentosu yani Meclisi Umumiyi padişah tarafından seçilen Heyeti Ayan ile halk tarafından seçilen Meclisi Mebusan iki ayrı başkan tarafından yönetilmişti.[4] Savaş safhasına gelindiğinde Mebuslar Meclisi askıya alınarak bir süre padişah tek başına iktidarını devam ettirmiştir.[5]

II. Abdülhamit'in Kanunu Esasi'yi askıya almasından sonra gerek imparatorluk dışında, gerekse içinde Meşrutiyet taraftarları gizli cemiyetler kurmaya başlamıştı. Daha sonra ortaya çıkmış olan İttihat ve Terakki[6] Bâb-ı âli'ye baskı yaparak Meşrutiyetin ilanını sağlayacaktır.[7]

Muhalefetin güçlenmesi ile birlikte İttihat ve Terakki içinde de hoşnutsuzluklar oluşmaya başlamış bu hoşnutsuzluk, 1912 tarihli ilk meclisin feshedilmesine ve İttihat Terakkiye karşı muhalif cemiyet olan Ahrarlara karşılık daha güçlü ve organizeli olan Hürriyet ve İtilaf Cemiyeti yer almıştır.[8] Osmanlı Devleti 1912'ye gelindiğinde bir felakete sürüklenmiş son on yılın en zor yıllarını geçirmişti. Trablusgarp Savaşı sona ermeden Balkan Savaşı başlamış, bu savaşın bitimi ve kısa süreli barış döneminden sonra 1914 yılı Birinci Dünya Savaşının başlaması, son günlerini yaşayan Osmanlı Devleti için adeta bir yıkım olmuştu.[9]

---

[4] Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Gelişmeler (1876-1938),** İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayını, İstanbul 2001, s.76 ; Güneş, **a.g.e.**, s. 14; Bülent Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişimleri**, Yapı Kredi Yayınları, 1998, s. 133;Yavuz Atar, **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Önceki Anayasalar**, Mimoza Yayınları, Konya, 2004 s. 23; Ezerli , **a.g.e**. s.184.

[5] Geniş Bilgi için bkz. Bekir Sıtkı Baykal, *"93 Harbi Esnasında Muhtelif Tavassut ve Sulh Şayiaları ve Teşebbüsleri"* **Belleten**, V/19, Temmuz 1941,s. 351-395; İsmet Bozdağ, **Sultan Abdülhamid'in Hatıra Defteri** (8. Baskı). Pınar Yayınları, İstanbul 1986, s.32; İğdemir Uluğ, **Heyet-i Temsiliye Tutanakları** (2. Baskı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989; Taha Niyazi Karaca, **Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri** (1. Baskı). Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2004; Ebubekir Sofuoğlu, **Osmanlı Devletinde Islahatlar ve I. Meşrutiyet** (1. Baskı), Gökkubbe Yayınları, İstanbul, 2004.

[6] Sina Akşin, **Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, İstanbul 1982, s.22;Başbuğ Turgay,**1920-1950 Yılları Arası Türkiye'nin Siyasi ve İktisadi Yapısı**, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2007, s.7.9.

[7] Fahir Armaoğlu, **Siyasi Tarih 1789-1960**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1973, s.307-308.

[8]Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi IX**, Ankara TTK Yayınları, 1995, s.160-161; Abdullah İslamoğlu, **II. Meşrutiyet Döneminde Siyasal Muhalefet (1908-1913)**, Gökkubbe Yayınları, İstanbul, 2004, s. 46.

[9] Ali Türkgeldi, **Mondros ve Mudanya Mütarekeleri'nin Tarihi**, Ankara, 1949, s. 26; Tevfik Çavdar, **Türkiye Ekonomisinin Tarihi**, İmge Kitabevi, Ankara.2003, s.125; Adem Pazarbaşı, **Birinci Dünya Savaşı'nın 1917 Yılı**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ağustos 2008, s. 69.

Birinci Dünya Savaşı bitiminde yapılan anlaşmalarla Osmanlı Devletinin gerçek bir istilaya uğradığı anlaşılmış olacaktı.[10] Wilson İlkelerine güvenen kesimle imzalanan anlaşmayla, İtilaf Devletleri kendi güvenliklerini tehdit edecek herhangi bir stratejik noktayı işgal etme hakına sahip olacaktı. [11]

Türk halkı; Mondros Mütarekesi sonucunda devletiyle, ülkesiyle hatta milletiyle yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bulunuyordu. Özellikle anlaşmanın 7. ve 24. maddeleri sayesinde İtilaf Devletleri paylaşıma projelerini gerçekleştirmeleri için gerekli şartları oluşturmuştu. Dolayısıyla halk tarafından tam bir kurtuluş, varoluş mücadelesi verilecekti.[12] 1919'da Milli Mücadele başladığında bu savaşı götürmenin maddi olanakları sıfıra yakındı. Birinci Dünya Savaşı sona erdiğinde Anadolu harap durumdaydı. Devlet sistemi tamamen çökmüş, açlık, sefalet ve salgın hastalıklarla boğuşan halk yorgun ve yılgındı. Dolayısıyla iç ve dış politikada bu savaşın tek amacı bağımsızlığı sağlamaya yönelik olmuştur. Ülkede ilkel sanayi ve ticaret adına ne varsa işgal altında birkaç kıyı kentinde toplanmıştı. Fakat savaş göstermiştir ki var olma savaşını kaybeden Osmanlı halkı yeniden var olma savaşı verecek ve bu mücadele Türk İstiklal Harbi olarak nitelendirilecektir.[13]

---

[10]Ali Fuat Cebesoy, **Milli Mücadele Hatıraları**, Vatan Neşriyat, İstanbul, 1953, s.45; Yılmaz Altuğ, **İnkılap Tarihi 1919-1938**, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 1997, s.42;E.Semih Yalçın, **Atatürk'ün Milli Dış Siyaseti**, Ankara 2000, s.4; Falih Rıfkı Atay, **Çankaya** 1980, s.125;E. Semih Yalçın- Koca Salim; **Mustafa Kemal Paşanın Anadoluya Geçişi**, Berikan Yayınevi, Ankara 2005, s.18;Cemil Birsel, **Devletler Hukuku**, s.160. Tahsin Ünal; **Türk Siyasi Tarihi 1700-1958**, Kamer Yayınları, İstanbul, 1998, s. 584.

[11] R.salahi Sonyel, **Türk Kurtulış Savaşı ve Dış Politika**, C.1,Üçüncü Basım, TTK Yayınları, Ankara, 1995, s.8; Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk 1919-1927**, Yay Hazırlayan, Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2005, s.4; **Türk İstiklal Harbi I. Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, Üçüncü Basım, Genel Kurmay Yayınları, Ankara 1999, s.20-285;Gotthard Jaeschke; **Kurtuluş Savaşı ile ilgili İngiliz Belgeleri**, çev. Cemal Köprü, TTK Yayınları, Ankara 1991, s.2; Afet İnan, **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi**, TTK, Ankara 1998, s.19.

[12] Hamza Eroğlu, **Türk İnkılâp Tarihi**, Savas Yayınevi, Ankara 1990, s.88; Sina Akşin, **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi (1789-1980)**, Kırlangıç Yayınları. Ankara 2004, s.137.140; Saadet Kaplan, **Türk Kurtuluş Savaşında İç ve Dış Mücadele**, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2009, s.74.75.

[13] Baskın Oran, **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bu Güne Olgular**, **Belgeler**, **Yorumlar**, C.1,1919-1980, İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s.104; Ali İhsan Gencer, Özel, Sabahattin: **Türk İnkılap Tarihi**, İstanbul, Der Yayınları, 2001,s .27.

Kurtuluş Savaşının ilk günlerinden bu yana, Türk vatanının barışçı yollardan kurtarılması için İtilaf Devletlerinin nezdinde pek çok teşebbüste bulunulmuş; fakat Türk halkının haklarına kavuşması şartıyla ortaya koyduğu barışçı yaklaşımları, kendi güçlerine güvenen karşı taraftan pek olumlu bir sonuç verilmeyerek ülkenin bu mücadele ancak silah ile neticelendirileceği anlaşılmıştı.[14] Bu safhada Sarayın (Osmanlı yönetiminin) "kurtuluş" tezlerine bakıldığında; ulusal vatan anlayışından ve bağımsızlık düşüncesinden yoksun, teslimiyetçi yaklaşımı Türk ulusunun geleceği açısından Anadolu'da gelişen ulusal bağımsızlık hareketini güçlendiren bir başka faktör olmuştur.[15]

30 Ekim 1918 Mütarekesi bir büyük dünya savaşının bittiğinin ve bir milli savaşın başlandığının göstergesidir.[16] Anadolu ve Trakya'da Mondros'u takip eden aylarda işgale göz yummamak adına zor durumda kalan halk milis kuvvetler olarak Kuvayi Milliyeyi oluşturarak mücadele verecekti.[17]

Söz konusu döneme bakıldığında Anadolu hareketinin siyasi ve askeri teşkilatlanmasını hazırlamak adına önemli kararlar Amasya'da alınmıştı; "Vatanın bütünlüğü milletin istiklali tehlikededir" diyerek, ülkenin içinde bulunduğu durumdan bahsediliyordu. İşte milletin istiklalini milletin kurtarması fikri Amasya sonrası Erzurum Kongresinde Anadolu ve Rumeli Müdafaaı Hukuk Cemiyeti kuruldu ve Sivas Kongresi ile görevleri genişletilerek memleketin kararlarını alan bir organ haline gelmiştir.[18]

---

[14] Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk**, C II.Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1978, s. 645.
[15] Bülent Tanör, **Kurtulus-Kurulus**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 1997, s. 37 vd.
[16]Tevfik Bıyıklıoğlu,**Trakya'da Milli Mücadele**, 2 Cilt, TTK-1987, s.127.
[17] Mehmet Emin Dinç, "*Kuvayi Milliye'nin Türk Mücadele Tarihi İçindeki Yeri ve Önemi"*, **Türk Dünyası Tarihi Dergisi**, İstanbul 1990, s. 27; Yavuz Ercan, "*Kuvayi Milliyenın Yapısı ve Niteliği Üzerine bir Tahlil*, **İkinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler**, Ankara Genel Kurmay Basımevi 1985, s. 231; Süleyman Beyoğlu, "*Kuvayi Milliye Hakkında Yeni Bilgiler*" **Bir Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, S.5, İstanbul 1996, s.36.
[18]İhsan Güneş, **Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Düsünsel Yapısı (19201923)**, Eskisehir Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1985, s.40; Tayyip Gökbilgin; **Milli Mücadele Başlarken**, Ankara, 1959, C.1, s.146,148; Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, **İlk Meclis,** İstanbul, Çağdas Yayınevi, 1990, s.9; Cemil Özgül, **Heyeti Temsiliye'nin**

Erzurum ve Sivas kongrelerinde bağımsızlık ve egemenlik mücadelesinin siyasi yapısını oluşturmak amacı güdülüyordu. Amaç bu gelişmeler doğrultusunda bir an önce Misakı Milli kararlarını oluşturmak ve işgalci güçlere kabul ettirmekti.[19] Ankara, aynı zamanda isyanlarla baş etmeye çalışıyordu. Bu isyanların dinamiklerinden olan İstanbul'daki şeyhülislamlık ve halifeliğe karşı mücadele verilirken Milli Mücadele'nin, halife-sultan ve İslamı kurtarmak için yapıldığı da dile getiriliyordu.[20] Böylesine elverişsiz bir ortamda Ankara'nın ulusal bağımsızlık savaşının gücünü, İzmir'in işgali, Sevr Barış Antlaşması ve Doğu'da bir Ermenistan devletinin kurulması tetikledi.[21]

Temeli Erzurum ve Sivas Kongrelerine uzanan ve son Osmanlı Mebuslar Meclisinden Misakı Milli kararları olarak ortaya çıkan ve ulusal sınırlar ile tam bağımsızlığın hedeflendiği Misak-ı Milli'nin, 12 Ocak 1920'de toplanan Osmanlı Mebuslar Meclisinde 28 Ocak 1920'de kabul edilmesi ile 17 Şubat 1920'deki ilanı sonrasındaki gelişmeler İtilaf Devletleri'nin 16 Mart 1920'de İstanbul'u işgal etmesiyle sonuçlanmıştı.[22]

İstanbul'un işgali ile birlikte Meclis fesholunmuş, milletin vekilleri ise yetki ve hürriyetlerini kaybederek vatanın kurtuluşu için gerekli olan siyasi idare artık yok

---

Ankara'daki Çalısmaları, Ankara, TTK Yayınları, 1989, s.65; Mustafa Uslu, Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisinde Trabzon Milletvekilleri ve Faaliyetleri, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilimdalı, Yüksek Lisans Tezi, Kars 2006, s.24.25;Geniş Bilgi için bkz. Mahmut Goloğlu, **Erzurum Kongresi**, Ankara, 1968, **Sivas kongresi**, 1969, Aydemir Uluğ, **Heyeti Temsiliye Tutanakları**, Ankara 1975, Bekir Sıtkı Baykal, **Heyeti Temsiliye Kararları**, Ankara 1974;

[19] Mehmet Gönlübol, Ömer Kürkçüoğlu, **Atatürk Dönemi Dış Politikasına Genel Bir Bakış**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara 1997, s 6; İdris Bal, **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Global Araştırmalar Merkezi, Ankara 2006, s. 32.

[20] Faruk Sönmezoğlu, "*Kurtuluş Savası Dış Politikası",* **Türk Dış Politikasının Analizi**, Der Yayınları. İstanbul, 2001,s.35.

[21]Oran, **Türk Dış Politikası 1919-1980**, C.I, İstanbul , 2002 İletişim Yayınları, s.103.

[22]Nuri Köstüklü, **Misakı Milli ve Atatürk'ün Dış Politika Hedefleri**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.1, Konya, 1992, s.123-127; Ahmet Mumcu, **Misakı Milli ve Anayasamız**, C.1, s.3, Ankara, 1985, s.813; Haluk Selvi, *"Milli Mücadele'de Erzurum ve Sivas Kongreleri Dönemi",* **Türkler**, C.15, Ankara 2002, s. 949-965; Azmi Süslü, *"Misakı Milli 1914-1920"*, **Misakı Milli ve Türk Dış Politikasında Musul**, Ankara 1998, s. 23-30; Reşit Unlat, **Misakı Milli (Ahd-ı Milli) Beyannamesi**, Aylık Ansiklopedi, C.1, No. 3, Temmuz 1944,s.17-25.

olmuştu.[23] İstanbul'da açılacak bir meclisin Türk ulusunun haklarını koruyamayacağını aylar öncesinden gören Mustafa Kemal, 19 Mart 1920 tarihli genelgesiyle Meclisin Ankara'da toplanacağını sivil ve askeri makamlara bildirdi.[24] İstanbul'un işgalinden üç gün sonra 19 Mart 1920'de Mustafa Kemal Paşa, Temsil Heyeti adına bütün mülki ve askeri yetkililere gönderdiği bir genelgede ise "Olağanüstü Yetkilere Sahip" bir meclisin Ankara'da toplanmasını bildirmekteydi.[25]

23 Nisan 1920 Cuma günü saat 13.45'de açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönemi, Osmanlı Meclis-i Mebusanı üyelerinden Ankara'ya gelenler ile 19 Mart 1920 tarihli genelge uyarınca seçilen milletvekillerinden oluşmaktaydı.[26]

115 milletvekilinin katılımıyla gerçekleşen bu ilk toplantıda Erzurum ve Sivas Kongreleri ile Misak-ı Milli'nin genel ilkeleri bir kez daha dile getiriliyor ve Meclisin tam bağımsızlık amacıyla çalışması gerektiği üzerinde duruluyordu.[27] Olağanüstü şartlarda toplanan Mecliste Ankara'dan gelen milletvekilleri de kabul edilecek,[28] ayrıca milletvekili olarak Meclise girecek kişilerin milletvekili seçilme şartlarına bağlı olması şartı getiriliyordu. Bu seçimlerde de sancaklar esas alınmış olup, her sancaktan beş üye seçilecek bunlar 66 seçim bölgesinden gelecekti.[29]

---

[23] Hüseyin Tosun, *" Türkiye'de Demokrasinin Gelişim Sürecine Genel Bir Bakış"* **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,** XVIII /52, Mart 2002, s.200;Güneş, **Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisinin Düşünsel Yapısı 1920-1923**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1985, s.42.

[24] Velidedeoğlu, **İlk Meclis Milli Mücadele'de Anadolu**, **TBMM'nin 70. Yılı 1920–1970**, İstanbul 1990, s.13

[25] **Atatürk'ün TBMM'ni Açış Konuşmaları**, TBMM Yay., Ankara 1987, s. 48;Tevfik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950**, İmge Kitabevi, İstanbul, 1995, s.211; Eroğlu**, Türk İnkılâp Tarihi**, İstanbul 1982, s. 202; Mümtaz Soysal, **Anayasaya Giriş**, Ankara 1969, s. 155; M. Fahrettin Kırzıoğlu, **Türk İnkılâp Tarihi**, Atatürk Üniversitesi Yay., Erzurum 1977, s. 48; Taha Niyazi Karaca, **Son Osmanlı Mebusan Meclisi Seçimleri**, TTK Basımevi, Ankara, 2004, s.344.

[26] Ömür Sezgin, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Siyasal Rejim Sorunu,** İmge Kitabevi, Ankara 2005, s.12.

[27]Güneş, **Birinci TBMM'nin Düşünsel Yapısı (1920–1923)**, Ankara 1997, s.56;Velidedeoğlu, **İlk Meclis ve Milli Mücadele'de Anadolu**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1990; Ali Fuat Cebesoy, **Misak-ı Milli**, Yay. Faruk Cemal Kutay, İstanbul 1990, s.24; Dursun Gök, **İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Faaliyetleri**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnklap Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Konya 1991, s.3.

[28] Kırzıoğlu, **a.g.e.** s.48.

[29] I. Orta Kuzey Anadolu, Ankara, Bolu, Çankırı, Çorum, Ertuğrul, Eskişehir, Kütahya, Kırşehir, Yozgat. II. Ege Bölgesi, Aydın, Biga, Burdur, Denizli, Gelibolu, Isparta, İzmir, Karesi, Menteşe, Saruhan. III. Marmara Bölgesi, Bursa, Edirne, İstanbul, İzmit IV. Akdeniz Bölgesi, Adana, Antalya, Cebelibereket, Gaziantep, İçel, Kozan, Mersin, Maraş. V. Kuzeydoğu Anadolu, Ardahan, Batum, Bayezid, Erzincan, Erzurum, Kars, Oltu. VI. Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Bitlis, Diyarbakır, Ergani, Genç, Hakkâri, Mardin, Muş, Siirt, Siverek, Urfa, VII.

Meclisin açılmasından sonra Ankara Hükümeti ile İstanbul Hükümeti karşı karşıya gelecektir. Hatta Anadolu'da padişah egemenliğini kurmak için Kuvay-i İnzibatiye ordusunu kurulmuştur.[30] Mondros Mütarekesi ile başlayan işgaller zararlı cemiyetlerin kurulması için gerekli ortamın dogmasına da yol açmıştı. Gerek işgal güçlerinin gerekse saltanat ve hilafet taraftarlarının kışkırtması ile başlatılan isyanlar da ülkeyi zor durumda bırakacaktır.[31] İstanbul Hükümeti Milli Mücadele girişimini engellemek için isyanların artması için destek verirken Mustafa Kemal Paşa 24 Nisan 1920'de Meclis kürsüsünde isyanlara karşı cevabını verecektir.[32]

Meclisin açılışından iki gün sonra Mehmet Şükrü Bey, ülkenin kaderini belirleyecek olan milli meclise karşı gelenlerin ve meclis otoritesini engellemek isteyenlerin cezalandırılması için ihtilalci yasaların çıkarılmasını önermiştir.[33] Düşman ordularına hizmet eden ve içerisinde bozgunculuk yapan kimselerin vatan haini ilan edilip, özel bir yasa ile idam edilmelerini istemiştir.[34] Hükümet bu konuda yasa tasarısı hazırlamış ve Refik Şevket Bey'in önerisi ile *''Hıyanet-i Vataniye Yasası''* çıkartılmıştır.[35] TBMM açıldığı günlerde üzerinde durduğu en önemli

---

Karadeniz Bölgesi, Canik, Gümüşhane, Karahisar-ı Şarki, Kastamonu, Lazistan, Sinop, Trabzon. VIII. Orta Doğu Anadolu, Amasya, Dersim, Elaziz, Malatya, Sivas, Tokat. IX. Orta Güney Anadolu, Karahisar-ı Sahip, Kayseri, Konya, Niğde. Bk: Ahmet Demirel, **Birinci Mecliste Muhalefet (İkinci Grup)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s. 138.

[30] Durmuş Yalçın, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2000, s. 196; Kenan Esengin, **Milli Mücadelede Ayaklanmalar**, Kamer Yayınları, İstanbul, 1998, s. 28. Yunus Kobal, *"Milli Mücadelede İç Ayaklanmalar",* **Türkler**, C.16, Ankara, 2002, s. 78,79; Abdullah Kehale, **Milli Mücadelede İç İsyanlar ve Cemil Cahit'in (Toydemir) Anıları**, Çagdas Yaşamı Destekleme Derneği Yayınları, İstanbul, 1997, s. 72.

[31] Kenen Esengin, **Millî Mücadele'de Hıyanet Yarışı**, Ulusal Basımevi, Ankara, 1969, s. 52-59, 60-63;Eroglu, **Türk İnkılâp Tarihi**, Ankara 1990, s. 97; Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi**, C.I, Ankara 1991, s. 124; Sadi Irmak, **Atatürk Devrimleri Tarihi**, Ankara 1981, s. 99-101; **Türk İstiklâl Harbi İstiklâl Harbi'nde Ayaklanmalar (1919-1921)**, C. VI, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1974, s. 40-43; Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, C. III, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1991, s. 30, 31.

[32] **TBMM Gizli Celse Zabıtları**, Devre I, C. I, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985, s.2.

[33] **TBMM Zabıt Ceridesi**, D. I, C. 1, TBMM Matbaası (3. Baskı), Ankara 1959, s. 63.

[34] **T.B.M.M G. C. Z.**, C. I, s. 86–88.

[35] Ayrıntılı bilgi için bkz. **Düstur**, Üçüncü Tertip, C, 1, Milliyet Matbaası, İstanbul 1929. **TBMM Kavanin Mecmuası**, D. I, C. I, TBMM Matbaası (Üçüncü Basılış), Ankara 1943;**TBMM Zabıt Ceridesi,** D. I, C. 1, TBMM Matbaası (3. Baskı), Ankara 1959;**TBMM Zabıt Ceridesi,** D. 1, C. 2, TBMM Basımevi (Üçüncü Basılış), Ankara 1981;**TBMM Zabıt Ceridesi,** D. I, C. 4, TBMM Matbaası (3. Baskı), Ankara, 1959;TBMM Zabıt Ceridesi, D. 1, C. 6, TBMM Basımevi (3. Baskı), Ankara, 1981.;**TBMM Zabıt Ceridesi**, D. I, C. 8,

konulardan biri de Misak-ı Milli idi. Vatanın sınırlarını belirleyip bölünmezliğini, ulusun bağımsızlığını hedef tutarken, hedeflere varmak için TBMM'nin yetkilerini ortaya koyuyordu. TBMM'nin elinde bu belgeler olmasına rağmen bir anayasaya ihtiyacı vardı. Bu konu, 20 Ocak 1921 tarihinde 23 maddelik Teşkilatı Esasiye Kanunu[36] hazırlanarak çözümlendi.[37]

İlk meclis üyeleri vatanın kurtuluşu hedefe varabilmek için özellikle siyasal fikirlerini ve daha önceki siyasal aidiyetlerini önemli ölçüde bir yana bırakarak her türlü ayrılığa set çekmelerine rağmen Meclis içindeki gruplaşmalara engel olamamışlardır.[38] Mustafa Kemal ilk gruplaşmaların 1920 yılının ortalarında başladığını ve grupların meclisin düzenini ve oyların dağılmasını önlemek için yapılmasına rağmen tam tersi etki gösterdiğini söylemektedir.[39] Bu nedenle Mecliste istenilen kararların bir an önce alınması amacıyla güçlü bir grup kurmak isteyen Mustafa Kemal Paşa 10 Mayıs 1921 tarihinde de daha sonra Birinci Grup olarak anılacak olan, Anadolu Müdafâ-i Hukuk Gurubunu kurmuştur. Grubun kurulmasına ilk tepki de çok sonraları kurulacak olan İkinci Gruptan Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey'den gelmiştir.[40] Her ne kadar İkinci Grubun kuruluşu daha sonradan olsa

---

TBMM Matbaası (2. Baskı), Ankara 1945;**TBMM Zabıt Ceridesi**, D.1, C. 29, TBMM Matbaası, Ankara, 1961 Çelik Kemal, *"Millî Mücadele'de İç İsyanlar, Vatana İhanet Kanunu ve İstiklâl Mahkemeleri"*, **AÜ Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergis**i, S.40, Kasım 2007, s. 569-613; Ural Dinçer, **Hıyanet-i Vataniye Kanunu ve Uygulamaları (1920-1927)**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2000. Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, C.III, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, s.98-99; Kemal Çelik, *"Millî Mücadele'de İç İsyanlar, Vatana İhanet Kanunu ve İstiklâl Mahkemeleri"*, **AÜ Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,** Sayı: 40, Kasım 2007, s. 569-613;Geniş Bilgi için bkz. Kenen Esengil, **Millî Mücadele'de Hıyanet Yarışı**, Ulusal Basımevi, Ankara, 1969; Dinçer Ural, **Hıyanet-i Vataniye Kanunu ve Uygulamaları (1920-1927)**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2000.

[36] **Düstur,** Üçüncü Tertip, C.I, Millet Matbaası, İstanbul, 1929, s.138-139.

[37] Huriye Karnap, **Kurtuluş Savası'ndan Cumhuriyet'e Trabzon. I – II. Dönem Milletvekilleri**, Ankara, MK Yayınları, 2006, s.68.

[38] Tarık Zafer Tunaya, "*Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Kuruluşu ve Siyasi Karakteri*" **İÜHF Mecmuası, XXIII**/3-4,1958, s.237;Sabahattin Selek; **Anadolu İhtilali**, Örgün yayınları, İstanbul, 1981, Beşinci Baskı, s.94; Nukhet Turgut, **Siyasal Muhalefet**, Birey Yayıncılık 1984, s. 248; Mete Tuncay, **Türkiye'de Tek Parti İktidarının Kurulması**, İstanbul, 1992, s.90,97; Tekin Erer, **Türkiye'de Parti Kavgaları**, İstanbul 1963,s.28.

[39] Atatürk, **Nutuk**, II. s.634.

[40] Atatürk, **Nutuk**, II. s.634.

da muhalefet örgütsüz bir şekilde çalışmıştır. Mustafa Kemal'in Dumlupınar Meydan Muharebesi sonrası olağanüstü hizmet gösteren kumandanları takdirname ile ödüllendirmek ve bazılarını da birer derece terfii ettirmek istediği için Mecliste tepkilere yol açmış Hüseyin Avni Bey'in sözleri ile başlattığı muhalefet hareketleri daha sonraları başkumandanlık konusunda da ciddi eleştirilere neden olacaktır.[41]

TBMM, zamanla farklı görüşlerin ortaya çıkmasıyla birlikte demokrasinin ihlal edildiği düşüncesine karşı çıkan İkinci Grup kaygılarını dile getirerek muhalefet cephesinde mücadele etmişlerdir.[42] Birinci Grup tarafından kurulan Müdafaai Hukuk Grubu, Meclisin çoğunluğunu devre dışı bırakmıştı. Devre dışı bırakılanlar İkinci Grup olarak anıldı. Meclisin Birinci Dönemi feshedilerek seçimler yenilendiği zamanda milletvekilleri adayları merkezden belirlendiği için İkinci Grup Meclisin İkinci Dönemi için tasfiye edilmiş durum ile karşı karşıya kalmıştı.[43]

1922 yılına gelindiğinde yeni bir dönem başlayacak Mecliste yine uzun süren tartışmalara yol açacak ve muhalefet hareketlerinin biraz daha belirginleştiği saltanat kaldırılacaktır. Saltanatın kaldırılması 22 Haziran 1919 tarihinde Amasya tamiminde; "milletin istiklalini yine milletin azmi ve kararı kurtaracaktır" denilmiş, sultanın idaresinin hükmünün kalmadığının, artık şahsın idaresinden milletin idaresine geçildiğinin başlangıcı olmuştu.[44]

---

[41] Rauf Orbay muhalifler hakkında şunları söylemektedir; "Başkomutanlık yasasının verdiği yetkilere dayanarak meclis başkanını ve yakınlarının diktatörlük rejimine karşı durmak isteyen İkinci Grup üyeleri Misakı Milli elde edildikten hilafet ve saltanat tutsaklıktan kurtulduktan sonra yasal bir saltanata gitme gibi yanlış bir savaş veriyorlardı"; Ali Fuat Cebesoy, **General Ali Fuat Cebesoy'un Siyasi Hatıraları**, Vatan Neşriyat, İstanbul 1957,s. 29; Feridun Kandemir, "Hatıralar ve Söylemediklerimle Rauf Orbay", **Yakın Tarihimiz**, İstanbul 1965, s.73.

[42] Ahmet Demirel, **Birinci Mecliste Muhalefet**, İletişim Yayınları, İstanbul 1995, s.230.

[43] Karaca, **a.g.e.**, s.222.

[44] **Türk Parlamento Tarihi,** s.5; Süreyya Şehidoğlu, **Milli Mücadele'de Adapazarı-Bolu-Düzce-Hendek ve Yöresi Ayaklanmaları**, Bilgi Basımevi, Ankara, 1970, s. 35.

Saltanatın kaldırılmasının gündeme gelmesini sağlayan olay Mustafa Kemal'in almış olduğu bir telgraftır.[45] Söz konusu bu telgraf İtilaf Devletlerinin İstanbul Hükümeti ile TBMM arasındaki ayrılıktan faydalanılmasıdır.[46] Bunun üzerine Tevfik Paşa'ya telgraf gönderilmiş ve Türkiye'nin geleceği konusunda tek söz sahibinin TBMM olduğunu, aksini gösterenlerin Hıyanet-i Vataniye Kanununa göre cezalandırılacağı belirtilmiştir.[47] Kanun layihasında beş madde olarak sunulmuş ve layihaya ait tartışmalar 7 Aralık 1921 tarihli gizli celselerde sözde konuşulmuştur. Görüşmelerde hilafete dair ayrı bir maddenin yer alması önerilse de, Teşkilatı Esasiye Kanunundan "hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir" idare usulü halkın geleceğini bizzat halkın belirlemesi esasına dayandırılmıştır.[48] Saltanata ilişkin meclis görüşmeleri ise 30 Ekim 1922'de başlamıştır. 3. Celsede Sinop Milletvekili Rıza Nur Bey, Birinci Gruptan 78 arkadaşı ile beraber bir öneri vermiştir[49] Meclisin 8 Mayıs 1922 çıkardığı kararname ile pasaportlarda yazan " nam-ı padişah ibaresi kaldırılarak " TBMM" ibaresi konulmuştur. Böylelikle saltanatı kaldırma ve milleti tek hakim kılma yolunda önemli bir adım daha atılmıştır.[50]

Saltanatın kaldırılmasına ilişkin meclis görüşmelerinde Birinci ve İkinci Grup birbirleriyle adeta yarışmışlar uzun süren tartışmanın ardından sonuca varılmıştır.[51] Saltanatın kaldırılması birkaç gün içinde gerçekleşmiş olmakla birlikte bir oldu bitti şeklinde değerlendirmek yersiz ve tutarsız bir iddia olacaktır. O tarihe kadar

---

[45] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C. 24, s.289-298;Mustafa Kemal Atatürk; **Nutuk**, C.1,s.466.
[46]Fahri Çoker, **Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem (1919–1923),** C. I, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara, 1994, s.244
[47] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C. 24,.s.292; Ahmet Demirel, **a. g. e.**, s. 484.
[48] M.Akif Tural, *"Saltanatın Otopsisi veya Milli Hâkimiyet Yolunda Çekilen Çileler",* Atatürk Kültür Dil Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi, **Erdem**, Cilt 7, Sayı 2, Ankara, Kasım 1995, s.996.
[49] Ercan Karlı, **a. g. e** , s.486, 485; Demirel, **a. g. e.**, s. 485.
[50] Levent Eren,**1920-1930 Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridelerine Göre Türkiye Ekonomisi** İstanbul Ünivesitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2001.s.108.
[51] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C. 24,s.292,293.

Vahdettin'e halife gözü ile bakılmış, sultan ve padişah sözcükleri kullanılmamıştır. Cumhuriyet hakkındaki net ifadelerle saltanatın kaldırılmasından sonra havanın yumuşatılması olarak değerlendirilebilir.[52]

Mecliste hilafet ve saltanata bağlı olanların sayısı fazla olmasına rağmen [53] Saltanatın kaldırılması konusunda Mustafa Kemal ile Hüseyin Avni Bey'in tasvip ve tasdik edici kısa bir konuşmasından sonra oylama yapılmıştır.[54] Hüseyin Avni Bey saltanata karşıydı. Meclisin üzerinde herhangi bir idare ve makam da tanımıyordu. Ona göre yasama, yürütme ve yargı gücüne sahip olan Meclisin Birinci Döneminin gücünün sınır ve sonu yoktu.[55] Sadece Ziya Hurşit Bey'in "ben muhalifim" sözlerine karşılık söz konusu tasarı oy birliği ile kabul edilmiştir.[56] 1 Kasım 1922 tarihinde meclis kararı yayımlanır.[57]

Saltanat kaldırıldığı halde millet egemenliği üzerindeki engel kalkmayacak, iç siyasette hesaplaşmalar başlayacaktır. Falih Rıfkı'nın deyişiyle şimdi meclis başka

---

[52]"Cumhuriyet yönetimi Osmanlı aydınlarını hep ürkütmüş görünmektedir. Zira Mondros Mütarekesinin imzalanmasından sonra, 6 Kasım 1918 de Celal Nuri Bey gazetesinde " bizde cumhuriyetin ilgası başlığı altında Almanya'da Avusturya Macaristan'da millet saltanattan şikâyet ediyor Rusya'da da öyle idi. Binaelenaleyh o gibi yerlerde yapılacak tek şey imparatorluğu devirmekti. Bizde de acaba bu böylemidir? Ben vaziyeti makus görüyorum on Temmuzdan sonra saltanata ismen ve şeklen değil, fiilen nihayet verildi. merkezi umumi namıyla Oligarşik Cumhuriyet nitelendirildikten sonra diyordu ki: "fakat bizde Cumhuriyetin hortlamasından korkuyorum bu gün vaziyeti kurtaracak millete millet olduğunu bildirecek münhasıran teba'yı sadıkasıyla birlikte sultan Mehmet Han'ı sadis Vahdettin Efendimiz hazretleridir. Padişahımız kuvvet ve kudretinin hiçbir şaibei hacer ile mu'tel olmadığını bilmelidirler. Bizde padişah isteriz cumhuriyetten artık bıktık. Hem de nasıl bir Cumhuriyet? Unvanını ilandan tehaşi eden ve bostan korkuluğu gibi, on seneden her bir padişah bir parlemento ibka eden alçak, iki yüzlü, mürai bir cumhuriyet-i ekall ve eclaf, bir cumhuriyet-i hezele, bir Cumhuriyeti Şakıyye..."Celal Nuri Bey, bunları her ne kadar 4 yıl önce söylüyor ise de Osmanlı aydınındaki Cumhuriyet telakkisini yansıtması bakımından söylenenler oldukça enterressandır. Nitekim, TBMM'nin 29 Ocak 1923 günkü toplantısında Hüseyin Avni Bey " TBMM istese padişahı da getirir" deyince Celal Nuri Bey atılmış ve katiyen getirmez demişti. Bunun üzerine Hüseyin Avni Bey şu sözlerle konuşmasını sürdürmüştü. "bana hücum edenlerin mahiyetini söyleyeyim. Celal Nuri Bey, Mütarekeyi müteakip gazetesiyle padişahın soğancı başlığıyla iftihar eden zattır. Zabıt Cerideleri, C.27, Ankara 1960, s.47;Dursun Ali Akbulut; **Saltanattan Ulusal Egemenliğe**, **Saltanat Hilafet ve Milli Hâkimiyet**, Temel Yayınları, İstanbul, 2006,s.25-26.

[53] I.Meclisin %17'si din adamlarıdır. Resmi devlet gurubu içinde subay, devlet memuru öğretmene vardır. Ayrıca seçkin meslek grubundan; avukat eczacı veteriner, ekonomik, gruptan bankacı, çiftçi, ticaretle uğraşanlardır.

[54] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C. 24,s.305-311.

[55] Karaca, **a.g.e.**, s.223.

[56] Goloğlu; **Cumhuriyete Doğru**, Ankara 1971, s.343 vd.

[57] Zabıt Cerideleri, C. I, 3,s.153,154.

türlü ikiye ayrılınmıştı; "*artık bir tarafta hainler ve saraycılar, bir yanda milliyetçiler ve istiklalciler yoktu. Ayrılık bu somuncular arasındaydı.*"[58]

[58] Atay, **a.g.e.**, s.350.

I.BÖLÜM

1.ADLİ KANUNLAR VE BU KANUN VE KARARLARIN MÜZAKERELERİ

A.KANUNLAR

1.1.Yunanlılardan Tahlis Olunan Mahallerde Menhubat Komisyonlarının Sureti Teşkiliyle Vezaifine Dair Kanun

Yunanlılar, işgalleri sırasında Türklerin mallarını gasp etmek, yağmalamak ve yakmakta bir sakınca görmemişlerdi. Gasp edilen mallar sadece dava konusu mallar ve hayvanlardan ibaret değildi. Zira, Yunanlıların askeri nakliyede kullanarak başka yerlere göndermiş oldukları ve sahiplerince tespit edilememiş olan mallar ve hayvanlar da mevcut idi.[59]

Yunanlılar tarafından boşaltılan yerlerde bahsi geçen malların tespiti ile ilgili, 20 Teşrinisani 1338 ve 30 Rebiyülevvel 1341 tarihinde bir kanun çıkarılmış, bu kanunun birinci maddesinde; işgal süresince gerçekleşen, herhangi bir sebepten gasp edilmiş, değeri bir liraya kadar olan taşınamaz mallarda ve gayrimenkullerde misil davaları ile gayrimenkule ait tecavüz edilmeden belli hizmet karşılığı verilmiş olan davalar ve refiyet davalarını[60] araştırmak üzere komisyon kurulması düşünülmüştü. Bu komisyonda, yağma edilen mallar için her il ve sancakta en büyük mülki memurun uygun göreceği kişinin denetiminde bir birimin (komisyon) kurulmasının kararlaştırılmasına yönelik görüşmeler yapılmıştı.[61]

---

[59] Ayrıntılı bilgi için bkz; Sadık Sarısaman; "*Milli Mücadele Tarihi Araştırmalarında Mahkeme Kayıtlarının Kaynak Olarak Kullanılması ve Afyonkarahisar Örneği*", **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, VI, 2, 2004, s.121-130

[60] Rifayet davalarında yani Gayrimenkule tecavüzün define dair kanun maddesinde Bir kimsenin yedinde bulunan gayrimenkule başkası tarafından tecavüz ve müdahale olunarak ihdasiyet edildikte vilâyette vali, kazada kaymakam ve nahiyede nahiye müdürü tarafından yapılan tecavüz def ve eski hale iade olunur. Tecavüz eden gayrimenkul üzerinde tercihe şayan bir hakkı olduğunu iddia etse bile mahkemeye müracaat eylemesi lüzumu tembih olunur. Bu hal, tarafların mahkemeye müracaatla refiyet veya mülkiyet davaları açmalarına mâni olmaz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, D. I, C. 16., TBMM Matbaası (3. Baskı), Ankara 1960, s.208.

[61] **TBMM Zabıt Ceridesi**, D. I, C. 25., TBMM Matbaası (3. Baskı), Ankara 1960.s. 10.

Şehir ve kasabalarda adı geçen bu komisyonların sayılarının artırılması uygun görülmüş, dört ay görev yapması ve altı kişiden oluşması düşünülen bu komisyonların mahalli idare ve belediye meclisi üyeleri tarafından belirlenen bilirkişi içinden seçilmesi düşünülmüştü. Ancak, idari ve belediye meclisi üyelerinin bu komisyona üye olmaması şartı konulmuştu. Komisyonların kararına karşı üçüncü bir şahsın itirazı doğrultusunda karar tekrar görüşülüp, son görüşmedeki kararın geçerli olması esas alınmış, kararın tahsili görevi zabıtalara verilmişti. Sözü edilen kanunun son maddelerinde ise Adliye ve Dâhiliye Vekâletinin gönderdiği talimatname ile komisyonda çalışanların ücreti belirlenmekte, kanunun yayın tarihinden itibaren geçerli olduğu ifade edilmekte idi.

Yunanlılardan tahsis olunan alanlardaki yağma edilen mallar için kurulan komisyonların teşkiline dair kararlaştırılan kanun şu şekilde idi; [62]

Birinci Madde: Düşmandan tahlis olunan cezayi vatanda işgal devam ettiği müddetçe ve bilâhare işbu komisyonların teşekkülü tarihine kadar bir cürümden mütevellit olmaksızın âdiyen gasbedilmiş olan emvali menkuleden bin liraya kadar kıymeti haiz her nevi ayin ve bedeli misil dâvalariyle gayrimenkulâta ait olup miktarı mezkûru tecavüz etmeyen ecrimisil ve tahliye ve refiyet dâvalarını[63] *rüyet etmek üzere her vilâyet ve liva ve kaza merkezlerinde en büyük mülkiye memurunun veya tensip edeceği bir zatin tahtı riyasetinde bir menhubat komisyonu teşkil olunur. Büyük şehir ve kasabalarda komisyonların taaddüdü caizdir.*

---

[62] **TBMM Kavanin Mecmuası**, Devre I, Cilt I, No: 2, Ankara, TBMM Matbaası (Üçüncü Basılış), 1943, No.282.

[63] Özellikle esnayi istihlâsta istirdat edilipte ashabı meçhul kalmış olan ve bin liradan dun ve efzun emvali menkuleye matuf bulunan istihkak dâvaları olmasına dikkat edilmiştir.

İkinci Madde: Menhubat komisyonları reisinden maada altışar azadan terekküp eder ve işe mübaşeretleri tarihinden itibaren âzami dört ay müddetle icrayi vazife ederler.

Üçüncü Madde: işbu komisyonlar her mahallin idare ve belediye meclisleri âzası tarafından erbabı vukuf meyanından intihap olunur, idare ve belediye meclisleri âzası işbu komisyonlara âza olamaz.

Dördüncü Madde: Komisyonların mukarreratı beş gün zarfında Tarafeynden birinin veya şahsı şalisin itirazı üzerine komisyonun bulunduğu mahal meclisi idaresinde tekrar tetkik olunur, işbu tetkik olunan kararlar katidir. Her komisyonun bulunduğu mahal müddeiumumîsi hukuku umumiyeyi muhafazatan müddeti mezkûre zarfında meclisi idareye itirazan tetkik talebini dermeyan etmeğe salâhiyettardir.

Beşinci Madde: iktisabı katiyet eden komisyon mukarreratı zabıtaca icra olunur.

Altıncı Madde: Azanın keyfiyeti intihabı ve komisyonların sureti teşkili ve vazifelerinin sureti ifası Adliye ve Dâhiliye Vekâletince kaleme alınacak bir talimatname ile tâyin olunur.

Yedinci Madde: işbu komisyonları terkip eden zevata verilecek ücreti huzur miktarı talimatı mahsusasında tâyin olunur.

Sekizinci Madde: işbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Dokuzuncu Madde: işbu kanunun icrayi ahkâmına Adliye ve Dâhiliye ve Maliye Vekilleri memurdur.

Sözü edilen kanun ile ilgili 155 üyenin dahil olduğu ilk oylamada 107 kabul, 37 ret, 11 çekimser oy kullanılmış ve kanun kabul edilememiştir.[64] İkinci oylamada ise oylamaya katılan üye sayısı 135, kabul 97, çekimser 12, ret 26 şeklinde

[64] **TBMM ZC,** D.1,İ. 3, C. 25, s. 10.

gerçekleşmiş, oylamanın ikinci kez olması münasebetiyle 97 oyla Menhubat Komisyonlarının Teşkiline Dair olan kanun kabul edilmişti.[65]

1.1.2.Hamidoğlu Yusuf'un Bakıye-i Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun

Kanun, adam öldürmek suçundan yedi sene kürek cezası[66] alan ve Amasya Hapishanesinde mahkûm olan Köprü'nün Gulâm Karyesinden İmamoğullarından Yusuf'un affedilmesini kararlaştırmak üzere 22.11.1338 Çarşamba 143. içtima, 1. celsede müzakere olunmuş,[67] 22 Teşrinisani 1338 ve 3 Rebiyülâhir 1341 tarihinde kabul edilmişti.

Kanun hakkında Ali Süruri Bey (Karahisarı Şarkı), *"tarih neşrinden merüyülicradır"* gibi bir maddenin eklenmesini talep ederken, Hamit Bey, kanunun şahsî olduğu genel olmadığı, böyle bir maddenin ihtiyaç olarak ortaya çıkmadığı yönünde görüşünü ortaya koyarak muhalefet etmekte, Ali Süruri Bey; *"Malûmu âlileri kavaninin neşir ve ilânı hakkında kanun vardır. Bu kanunda diyor ki, her hangi bir kanunda tarihi meriyet gösterilmezse neşrinden itibaren iki ay sonra muteber olur diyor. Şimdi bu esası bozacak bu kanunda müstesna bir mahiyet yoktur. Binaenaleyh böyle bir madde yazmazsak emin olunuz ki, icra edemeyiz. Tarihi neşrinden muteberdir"* diyerek, kanun maddesinin yukarıda da ifade edildiği şekilde olması istikametinde açıklamada bulunmakta idi.

---

[65] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C. 25, s. 11; oylama ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C. 25, s.19.

[66]Kürek cezası suçlunun ayaklarında demir olduğu halde meşakkatli işlerde kullanılmak suretiyle icra olunmuştur. Bu cezaya mahkûm edilen teşhir usulüde uygulandığı olmaktadır. Kürek cezası müebbet veya muvakkat olabilmektedir müebbet olduğunda mücrim devletçe tayin olunan yerde vefat edinceye kadar zor işlerde kullanılırdı. Muvakkal olduğunda işe üç yıldan on beş yıla kadar hükmedilmektedir. Bu ceza süresince mahkûm medeni haklarını kullanılalamaz kendisine hükümet tarafından bir vekil tayin edilmektedir. Bu vekil mahkûmun mallarını alır ve suçlunun cezası bittikten sonra idaresi altında bulunan mal ve gayrimenkulleri tekrardan verilirdi. Teşhir usulünde cezaya hükmeden divan mazbatasının bir özeti uzaktan fark edilebilecek büyüklükteki harflarle yazılıp çok işlek bir cadde veya meydana götürülen mahkûmun göğsüne takılmasıyla yapılmıştır. Suçlu burada şu şekilde iki saat bekletilip daha sonra cezalandırılması haline götürülürdü. Ahmet Gökcen; **Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Kanunları ve Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri**, İstanbul Kamu Yönetimi Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1987, s.82. Halil Rıfat; **Külliyatı Şerh-i Ceza**, İstanbul 1312,s.41.

[67] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C. 25, s. 39.

Hakkı Hamit Bey (Sinop), daha önceki af kanunlarında kanunun geçerlilik tarihlerinden söz edilmemesinden dolayı kanunun nevine bakılmaksızın kanunun ancak iki ay sonra tatbik olunacağının bilinmekte olduğunu, kanunda eğer bu sürenin öncesi ya da sonrası söz konusu olursa Adliye Vekillerinin sorumlu olduğunu "*iş bu kanun tarihi neşrinden itibaren muteberdir*" diye maddenin eklenmesini istemiş, ancak, Ali Süruri Bey'in teklifi kabul edilmişti.[68]

Dile getirilen bu affın gerekçesi olarak adı geçen kişinin sürekli sakatlığı gösterilmiş, ikinci madde ile kanunun yayın tarihinden itibaren geçerli olduğu ve Adliye Vekillerinin sorumluluğunda gerçekleştiği belirtilmiş,[69] sözü edilen bu kanun şu şekilde kabul edilmişti;

Birinci Madde: Katil maddesinden dolayı sureti katiyede yedi buçuk sene küreğe mahkûm ve elyevm Amasya Hapisanesinde mahpus bulunan Köprü'nün Gulam karyesinden İmamoğullarından Hamitoğlu Yusuf'un maluliyeti daimesine binaen bakıyei müddeti eczaiyesi affedilmiştir.

İkinci Madde: işbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Üçüncü Madde: işbu kanunun icrasına Adliye Vekili memurdur.[70]

1.1.3.Binbaşı Ömer Lûtfi Efendinin Cürüm ve Bakıye-i Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun

9.12.1338 Cumartesi 153. içtima, 1.celsede Reis Vekili Hüseyin Avni Bey tarafından açılan oturumda Binbaşı Ömer'in suçu hakkında hazırlanan mazbata müzakere olunmuştu.[71] 9 Kânunuevvel 1338 ve 19 Rebiyülâhır 1341 tarihlerinde

---

[68]Ali Süruri Bey, "*iş bu kanun tarihi neşrinden itibaren muteberdir maddesini, Tahir Bey iş bu kanun tarihi neşrinden itibaren meriyülicradır.*" maddesini teklif etmiştir. **TBMM ZC,** D.1,İ. 3, C. 25, s.40

[69] **TBMM ZC,** D.1,İ. 3, C. 25, s.41.

[70] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:283.s.331

[71] **TBMM ZC,** D.1,İ. 3, C. 25, s.285.

kabul edilen kanun ile tecavüz suçundan dolayı üç sene küreğe mahkûm edilen Elbistan Askeri Şubesi Reisi Binbaşı Ömer Lütfi Efendi, Maraş Harekâtında hizmeti dolayısıyla kalan süresi affedilmişti.[72]

Şevket Bey (Beyazıd), bahsi geçen kanun ile ilgili tecavüz suçunun affedilmesini doğru bulmadığını dile getirmekte, Hasib Bey (Maraş), Ömer Lütfi'nin umumi seferberlik sırasında gelen bir grup Ermeni'den bir kızı yanına hademe olarak aldığını ve o kız ile aralarında nikâh kıyıldığını fakat İngilizlerin Maraş'ı işgali sırasında bu kızı Binbaşı Ömer Bey'in yanından alarak söz konusu kişiyi de dava ettiklerini ifade etmekte, kızın zorla boşanmasına yol açan İngilizlerin, aynı zamanda kişinin hüküm giymesine de neden olduğunu belirtmekte, sözü edilen dönemde bir ay içinde İstanbul'a ulaşılması mümkün iken bahsi geçen kişi hakkındaki hükmün bir aydan kısa bir zamanda onaylanmasının şüphe uyandırdığını dile getirmekte idi.[73]

Nusrat Bey (Erzurum), kişinin asker olması nedeniyle hükmünün affını isterken Şevket Bey affa karşı çıkmakta idi. Başka itiraz eden bulunmadığından üç maddelik kanun layihası kabul edilmiş,[74] kabul edilen bu layiha şu şekilde kanunlaşmıştı;

Birinci Madde: İzale-i bikir maddesinden[75] dolayı üç sene kürek cezasına mahkûm Elbistan ahzı asker şube reisi Binbaşı Ömer Lûtfi efendinin Maraş harekâtı milliyesinde hizmeti mesbuk olmasına mebni cürmü ve bakıyei müddeti cezaiyesi hukuku şahsiye baki kalmak üzere affedilmiştir.

İkinci Madde: işbu kanun tarihi tasidkından itibaren mer'iyüücradır.

---

[72] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C. 25, s..286.
[73] **TBMM ZC,** D.1,İ. 3, C. 25,s.287.
[74] **TBMM ZC,** D.1,İ. 3, C. 25,s.288.
[75] Cebren ırza geçme ve izale-i bikr davası olarak da bilinen suçlulara bu suçu işlediği sabit olan kişiye üç yıl kürek cezası yanında ayrıca bekâret tazminatı ödeme cezası da verildiğini verilmektedir.

Üçüncü Madde: iş bu kanunun icrasına Adliye ve Müdafaa Milliye vekilleri memurdur.[76]

1.1.4.Esbak Amasya Müddeiumumîsi Süleyman Efendinin Bakıye-i Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun

9 Kânunuevvel 1338 ve 19 Rebiülâhir 1341 tarihinde kabul edilen kanunda rüşvetten dolayı mahkûm ve kale içinde yaşamaya mecbur edilen ve Amasya Hapishanesinde mahpus bulunan daha evvel Amasya Savcısı olarak görev ifa eden Süleyman Efendinin hastalığının devam etmesi dolayısıyla kalan cezasının affedilmesi yönündeki tasarı müzakere edilmiş,[77] 9.12.1338, 153. içtima 1. celse'de Hüseyin Avni Bey (Erzurum), Süleyman Efendinin kalan cezasının affına yönelik hazırlanan mazbatayı ve Adli raporu Meclise sunmuştu.[78]

Söz konusu mazbata hakkında Mustafa Sabri Bey (Siirt), adli raporun faklı şeylerden kanunda ise hastalıktan dolayı affının istendiğinden bahsedildiğini, kanun ile raporun birbiri ile uyuşmadığını dolayısıyla kanunun reddini talep etmekte,[79] Dr. Mustafa Bey (Kozan), Meclisin tıbbi encümenlik olmadığını dile getirmekte, Mustafa Sabri Bey, bilmediğini ve anlamadığına göre kanunun affını onaylamayacağını ifade etmekte idi.

Dr. Mustafa Bey ayrıca hapsanelerde genel bir sağlık taramasının yapılıp yapılmadığını, verem hastalığının sadece bu şahısta mı olduğunu, başka mahkûmlarda da olup olmadığı üzerinde duruyor, Operatör Emin Bey (Bursa), hapishanelerin berbat bir durumda olduğunu ve kişiye has af kanununu

---

[76] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:.286.s.334.
[77] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:287,s.335; **TBMM ZC,** D.1,İ. 3, C. 25, s.290.
[78] **TBMM ZC,** D.1,İ. 3, C. 25, s.290.
[79] **TBMM ZC,** D.1,İ. 3, C. 25,s.291

onaylamadığını şu şekilde ifade etmekte idi; "*Tabiîdir ki verem sâri bir 'hastalıktır. Fakat bu işlerle hapisanelerle uğraşan zevata sorarım. Hapisamelerde bunların acaba yüzde kaçı sağlamdır? Yani müteverrim olmıyan acaba yüzde kaçtır? Hapishanelerimizin ne kadar berbat bir halde olduğu hapsaneleri gezenler, görenlerce ve uğraşanlarca az çok malûmdur. Binaenaleyh af lazımsa, böyle rüşvet ahzi maddesinden dolayı mahkûm olan, maznun olan adamların affedilmesi değil, içlerinde bigünahlar olanlar da vardır, mahpusların umumunu birden muayeneden geçirerek verem olanları affetmek lâzım gelir*" diyerek, söz konusu kişinin affına taraftar olmadığını söylüyordu.

Yahya Galip Bey (Kırşehir), bu tür mahkûmların kusurlarını cenabı Allahın affetmesi gerektiğini bu şahısların geneline af çıkarılmasını istemiş, Abdullah Tevfik (Dersim) söz konusu tasarıya karşı çıkmakta;" *hastalık ne derece olursa olsun hiçbir mahkûmdan en muhlik bir hastalıkta malul olsa bile bu hastalık affedilemez* " diyerek, tepkisini belli etmekte ve şu satırları dile getirmekte idi; "*Meclis; onu ayrıca bir yerde tedavi ettirmek suretiyle o hastalığın önüne geçebilir, geçmezse uğurlar olsun, milletin düşmanla mücadele ettiği bir zamanda bu adam rüşvet gibi en ağır Hıyaneti Vataniye'dedir madudolan bir fiile içtisar ettiği halde bunun bu kere de affını mücaseret etmek cidden züldür. Vallahülazîm günahtır. Böylelerine acımıyalım."* Abdullah Tevfik (Dersim), ayrıca Meclisin hemen hemen bütün suçlara yönelik bir kanunla bütün suçları affettiği yönünde eleştiride de bulunmakta idi.[80]

Dr. Abidin Bey (Lazistan), Tevfik Bey'in söylediklerine katıldığını dile getirerek, kendisinin doktor olmasına rağmen bu tasarıyı onaylamayacağını, hastaların ayrı bölümlerde ayrı muamelelerinin yapılacağını, hastaların arttığı zaman hastanelere götürebileceğini ifade etmekte ve bu tür mahkûmlar için çözüm bulmaya

[80] **TBMM ZC,** D.1,İ. 3, C. 25,s.292

çalışmakta şu cümleleri ile kanunu reddedenler arasında yer almakta idi; "*Böyle müteverrimse veyahut diğer sâri hastalığı varsa onu ayırırlar. Başka yerde başına nöbetçi korlar, hastaneye götürürler. Her yerde bu usul böylece caridir. Her nev'i şenaati irtikâbeden bir şahsı böyle affetmek doğru değildir. Fakat efendiler bütün mücrimiyetlere iştirak etmiş eşhası burada affettiniz. Rica ederim, bu tekerrür etmesin, böyle cani herifleri ve doğrudan doğruya maksadı millîmizi izmihilâle sevk eden bir adamı affetmek bence abestir."* Hafız Mehmet Bey (Trabzon), hususi af için kanun yapmanın gereğinin olmadığını, genel af için af kanunu çıkarılması gerektiğini ifade etmekte idi.

Ancak, bu tür farklı yaklaşım ve muhalefete rağmen kanun onaylanmış ve onaylanan bu kanun şu şekilde kesinleşmişti;[81]

Birinci Madde: Rüşvet ahzi suretiyle Devletin kuvayi maddiye ve mâneviyesini tenkis maddesinden dolayı on sene kalebenliğe mahkûm ve elyevm Amasya hapisanesinde mahpus bulunan esbak Amasya Müddeiumumîsi Süleyman Efendinin maluliyeti daimesine binaen bakiyei müddeti cezaiyesi affedilmiştir.

İkinci Madde: işbu kanun tarihi tasdikından itibaren meriyülicradır.

Üçüncü Madde: işbu kanunun icrasına Adliye Vekili memurdur.

1.1.5.Hayrullah ve Ali'nin Bakiye-i Müddeti Cezaiyelerinin Affına Dair Kanun

13 Kânunuevel 1338 ve 23 Rebiülâhir 1341 tarihli kanun ile fiilişeni maddesine[82] istinaden Kırşehir Hapishanesinde bulunan üç sene küreğe mahkûm

[81] **TBMM ZC,** D.1,İ. 3, C. 25, s.293.

[82] Ceza davalarına ilişkin mahkeme zabıtları bizlere göstermektedir ki, *"fiil-i şeni'"* genel adı altında toplanan ve bir tarafın rızası olmaksızın zorla işlenen gayrı meşru cinsel ilişkilere verilen cezalar, suçu ağırlaştırıcı sebepler mevcutsa bunlar da göz önünde tutularak en az üç yıl ve üstü hapis cezaları olmaktadır. Kürek hapsi şeklinde verilen bu hapis cezaları da uygulanmaktadır. Mehmet Gayretli; **Tanzimat Sonrasından Cumhuriyete Kadar Olan Dönemde Kanunlaştırma Çalışmaları,** Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı, İslam Hukuku Bilim Dalı, İstanbul 2010.s.141.

edilen Hayrullah ile hırsızlık suçundan dört sene küreğe mahkûm edilen Avanoslu Yahyaoğlu Ali'nin hastalıklarının devam etmesi sebebiyle kalan cezaları affedilmiş,[83] affedilen ceza ile ilgili kanun şu şekilde belirlenmiştir;

Birinci Madde: Fiilişeni maddesinden sureti katiyede üç sene küreğe mahkûmen Kırşehir Hapishanesinde mahpus bulunan Hayrullah ve sirkat maddesinden[84] sureti katiyede dört sene küreğe mahkûmen keza Kırşehir Hapishanesinde mahpus bulunan Avanos'lu Yahyaoğlu Ali'nin maluliyeti daimelerine binaen bakiyei müdeti cezaiyeleri affedilmiştir.

İkinci Madde: işbu kanun tarihi tasdikından itibaren meriyülicradır.

Üçüncü Madde: işbu kanunun icrasına Adliye Vekili memurdur.

1.1.6.Çilioğullarından İbrahim'in Bakıye-i Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun

16 Kânunuevvel 1338 ve 26 Rebiyülâhır 1341 tarihinde kabul edilen üç maddeden oluşan kanunda kasten adam öldürmekten[85] on beş sene küreğe mahkûm edilen Sinop Hapishanesinde bulunan Lâziistan'ın Atine Kazasının Turdivan

---

[83] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:288.s.336; **TBMM ZC,** D.1,İ. 3, C. 25, s.249,250.

[84] Sirkat; hırsızlık, çalma, çalınma. Ferit Develioğlu; Osmanlıca Türkçe ansiklobedik sözlük; Hırsızlık suçu olan sirkat hâlinde, ceza olarak çalana iki mislinin hazineye ödetilmesi, ayrıca en az beş sene kalebentlik hapsi ve her türlü rütbe ve memuriyetten müebbet olarak mahrum olma hükümlerini getirmektedir. Kanun'un hırsızlıkla ilgili maddelerinde de öngörüldüğü gibi, hâkimler her bir hırsızlık suçunu ağırlaştırıcı şartlar ve hafifletici sebepleri göz önünde tutarak incelemişler ve müddeti çok kısa sürelerden başlayıp müebbede kadar çıkan hapis ve kürek cezaları vermişlerdir. Said Nuri Akgündüz; **Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukuku Uygulaması**, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, İslam Hukuku Bilim Dalı, İstanbul 2010.s.153,154.

[85] Ceza Kanunnâmesi'nin 182. maddesi de, hataen ve tesebbüben katl suçundan bahsetmekte ve şer'i cezanın verilmesinden ayrıca, eğer bu ölüm dikkatsizlik ve nizamata riâyetsizlikten kaynaklanmışsa altı aydan iki seneye kadar hapis cezası öngörmektedir. Gene hata karşılığı olarak taksir kavramı da 1858 kanunnâmesinin yürürlükte olduğu dönemde hukukumuza girmiştir..başlangıçta Öldürme suçu kasden işlense dahi, maktulün vârisi derecesinde yakını olan bir kişinin kısas icrası talebi olmadığı zaman bu kişiye verilecek ceza, Padişah'ın takdir yetkisine bağlı olarak gene ölüm cezası veya hapis cezası olabilir iken daha sonra ceza kanunnâmelerinde düzenlenen hükümler, şahsî hak olarak görülen kısas hakkının kullanılmaması durumunda devreye girmektedir. Tanzimat sonrası ceza hukuku sahasında Şer'î mahkemelerin hemen tek işlevsel oldukları saha işte bu kasden öldürme suçu ve onun cezalandırılmasıdır. Bu konuda Şer'iyye mahkemeleri, yetkilerini varlıklarının sonuna kadar devam ettirebilmişler, yakını öldürülenlerden birisinin kısas talebi her zaman için dikkate alınmış ve bu konuda hassasiyet gösterilmiştir. Bu konudaki düzenlemeler için bkz. Şentop, **a.g.e**, s.59-60.

Karyesinden Çillioğlu Mehmet Efendinin oğlu İbrahim'in hastalığından dolayı kalan cezası affedilmiş, İcra Vekilleri Heyetinden bittanzim heyeti umumiye karariyle Adliye Encümenine muhavvel 12. 11.1338 tarihli teklifi 16. 12. 1338 Cumartesi 157. içtima, 1. celsede, Ali Fuat Paşa tarafından başlatılan müzakerede kabul olunan kanun maddesi şu şekilde idi;

Birinci Madde: Katil maddesinden dolayı sureti katiyede on beş sene küreğe mahkûm olup elyevm Sinop Hapisanesinde mahpus bulunan Lâzistan Sancağının Atina Kazasına merbut Turdivan Karyesinden Çilioğullarından Mehmet Efendi mahdumu İbrahim'in maluliyeti daimesine binaen bakıyei müddeti cezaiyesi affedilmiştir.

İkinci Madde: işbu kanun tarihi tasdikinden muteberdir.

Üçüncü Madde: işbu kanunun icrasına Adliye Vekili memurdur[86]

1.1.7.Mustafaoğlu Ali Paşo'nun Bakıye-i Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun

Adam öldürmek suçundan üç sene küreğe mahkûm edilen Mustafaoğlu Başo'nun affına yönelik Adliye Encümeni Mazbatası 9.12.1338 yılında okunarak müzakereleri başlamış,[87] 23 Kânunuevvel 1338 ve 3 Cemaziyelahir 1341 tarihinde kabul edilen kanunda adam öldürme amaçlı yaptığı yaralama neticesi sebebiyle küreğe mahkûm edilen, halen İstanbul hapishanesinde mahpus bulunan Mustafa oğlu Ali paşa'nın hastalığı nedeniyle kalan cezası affedilmiştir. Söz konusu kanun yayın tarihinden itibaren geçerlili ve Adliye Vekilinin sorumlu olması yönünde karar çıkarılması düşünülmüş ve müzakere edilmişti.

---

[86] **TBMM ZC,** D.1,İ. 3, C. 25, s.418,419; **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:.290.s.338.
[87] **TBMM Zabıt Ceridesi,** D. I, C. 26., TBMM Matbaası (3. Baskı), Ankara 1960.s.22

İcra Vekilleri Heyeti tarafından sunulan tasarı ile 4 Cemaziyelahir 1339 yılından beri hapishanede bulunan kişinin hastalığının tekrarı nedeniyle sağlığı açısından hapishane şartlarının tehlikeli olabileceği, kişinin ölümüne dahi yol açacağı, tıbbi adli müessesi müdüriyetten bildirilmişti. Üç maddelik kanun tasarısı oluşturularak söz konusu kişinin affına yönelik kanun tasarısı söz konusu olacaktı. Kanunda Ali Paşo'nun adam öldürmek suçundan üç sene küreğe mahkûm edildiği, durumu dolayısı ile affedilmesi gerektiği belirtilmekte idi.

Söz konusu tasarı hakkında ilk söz alan Dursun Bey (Çorum); Adliye Encümeninin gönderdiği evrakın iki ay süre ile geç geldiğini, kişinin affedilmesi konusunda mahkemece verilen karara itirazın mümkün olmayacağını, şayet mahkemenin verdiği kararın yerindeliği fikri, söz konusu değilse mahkemelerin ıslah edilmesi gerekliliği, böyle bir düşünce yoksa kişiye has af kanununu görüşmenin gereksiz olduğu, mahkemece verilen kararın onaylanması lazım geldiği ve Meclisin gereksiz yere meşgul edilmemesini ifade etmişti.[88]

Mustafa Sabri Efendi (Siirt) ise, kişinin hastalığı nedeniyle tehlikeli olabileceği konusu hakkında af kanunları ile emniyete yönelik tedbirlerin karıştırılmaması gerekliliği üzerinde durmakta, Mustafa Bey (Kozan), kişinin hastalığı dolayısı ile doktorların raporunun hapsanede bulundurulmaması yönünde olduğundan kişinin affedilmesi durumunda diğerleri içinde bir af kanunu zorunlu olmayacağını ileri sürmekte, kişiye has af kanunu çıkarmanın gerekçesinin olduğunu söylemekte idi. Besim Atalay (Kütahya), kişinin affının doktorların belirleyeceği bir iş olmadığı gerekçesiyle af kanunu çıkarılarak kişinin affedilmesine olumlu yaklaşmadığını ifade etmekte, ölecekse orada ölmesini söylemekte idi. Doktor yüzde

[88] **TBMM ZC**, D.1 ,İ.3 , C.26, s.23.

yüz, bir hastanın kabili affolup olmadığını bilemez diyerek, çıkacak af kanununun onaylanmaması yönünde açıklama yapmakta idi.

Behçet Bey (Kangırı), hastalığı dolayısı ile kanun çıkarmanın basit bir olay olmayacağı nedeniyle kendisinden önce konuşan Besim Atalay'ın sözlerini destekleyici bir konuşma yapıyor, Müfit Bey (Kırşehir), kendinden önce konuşan kişilerin kısmen haklı olduğunu fakat katılmadığı noktanın, cezaların ıslah edici olması gerekliliği, hatta kişinin ölümüne neden olabilecek durumlarda gerekirse kişiye has kanunun olabileceği olduğunu ifade etmekte idi.[89]

Nafiz Bey (Canik)'de, İstanbul Hükümeti Adliyesi tarafından zaten gerekli affın uygun görüldüğünü, bu meseleyle uzun süre meşgul olmanın gereksiz olduğunu, söz konusu kişinin de tehdit edici durumuna karşılık uzun süre hapsedilmesinin ne akla ne de hikmeti hükümete muvafık olacağını söylemekte idi. Şevket Bey (Saruhan), şahsa yönelik adliye encümenince kararlaştırılan af cezalarına ilişkin; "*Heyeti âlinizden istirham ediyorum, bundan sonra heyeti vekil doğrudan doğruya af için kanun göndersin, Adliye Encümeni bittetkik karar verir ve bunlarla ilgili karar çıkaralım. Yoksa kavanin mecmualarımızda şahısların affına dair kavanin koleksiyonun bulunması ne maslahat ne de mahiyeti itibariyle bir kıymeti yoktur. Islah yerine tashih ile mükellefiz*" [90] demekte idi.

Hafız Mehmet (Trabzon), bu konuda karşı görüşte olduğunu hususi af konularının da görüşülmesi gerektiğini, ancak bunun kanun şeklinde değil de karar şeklinde olması gerektiğini dile getirmekte; "*Çünkü cürüm bakidir. Cürüm baki oldukça cezayı bir kararla ıskat etmek lâzım gelir. ...Cürüm baki oldukça kanunla cezayı ıskat etmenin manası yoktur. Cezanın ıskatı demek, sadece o cezanın icra ve*

[89] **TBMM ZC**, D.1 ,İ.3 , C.26, s.24.
[90] **TBMM ZC**, D.1 ,İ.3 , C.26, s.25.

tatbikinde menafii umumiye olmaması demektir. Binaenaleyh, salâhiyeti icraiyyeye binaen ve kavanin sütunlarına girmemek şartıyla bir karar suretinde bunu kabul etmek lâzımdır"[91] demekte idi. Ali Süruri Bey (Karahisar Şarki), söz konusu kişi hakkında kararda yer alması gereken kanuna yönelik şu ifadelerde bulunmakta idi; "*Affı hususi ile affı umuminin farkı; affı umumi, menafii âmme ve icabatı siyasiye üzerine yapılır. Affı hususi ise bir muamelei adliyeden ibarettir. Yani affı hususinin menşei Adliye Vekâletidir. Affı hususinin esbabı nazariyat kitaplarında tasrih olunmuştur. Binaen aleyh bu esbaptan birisi tahakkuk ettiğinde Adliye Vekâleti lazım gelen mâruzâtı Meclisi Âliye iblâğ eder, Meclisi Âli de muvafık bulursa yine maddei kanuniye şeklinde çıkar. Yoksa Meclisi Âlinin her kararının kanun kuvvetinde olduğunu iddia etmek kadar sakim bir iddia tasavvur edemem. Öteden beri teamülümüz budur ve icabatı kanuniye ve teşkilât da budur. Gerek affı hususi ve gerek affı umumi bir kanunla olmalıdır. Kararla olmaz. Hattâ Meclisi Âliniz hiçbir mahkemenin kararını, bir karan idari ile feshedemezsiniz, affedemezsiniz. Ederseniz sakattır, yanlıştır, bidattir"* demekte idi.[92]

Uzun süren müzakereler neticesi oylamaya tabii tutulan kanun[93] şu şekilde kabul edilmişti;

Birinci Madde: Katil kasdiyle cerh maddesinden dolayı sureti katiyede üç sene küreğe mahkûm ve elyevm İstanbul Hapisanesinde mahpus bulunan Mustafaoğlu Ali Paşo'nun maluliyeti daimesine binaen bakıyei müddeti cezaiyesi affedilmiştir.

İkinci Madde: İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Üçüncü Madde: İşbu kanunun icrasına Adliye Vekili memurdur.[94]

---

[91] **TBMM ZC**, D.1 ,İ.3 , C.26, s.26.
[92] **TBMM ZC**, D.1 ,İ.3 , C.26, s.27.
[93] **TBMM ZC**, D.1 ,İ.3 , C.26, s.26

1.1.8.Mustafaoğlu Osman'ın Affına Dair Kanun

27 Şubat 1338 tarihli ilan ile Asker kaçağı olmasından dolayı idam cezasına mahkûm edilen Isparta Ceza evinde tutuklu Mustafa oğlu Osman'ın akıl hastalığı nedeniyle hakkında verilen hükmün gerçekleştirilemeyecek olması münasebetiyle affedilmesine karar verilmişti.[95] Kanunun söz konusu maddesi şu şekilde idi;[96]

Birinci Madde: Kıtayı askeriyesinden firar cürmünden dolayı Konya İstiklâl Mahkemesi tarafından idam cezasına mahkûm edilmiş olan İsparta'nın Hacıelîfi mahallesi ahalisinden Deli Yusuf oğullarından Mustafaoğlu 1316' tevellütlü Osman'ın tahakkuk eden meenuniyeti hasebiyle cezası affedilmiştir.

İkinci Madde: İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Üçüncü Madde: İşbu kanunun icrasına Adliye Vekili memurdur.

1.1.9.Şeyh İsmailoğlu Reşit'in Bakıye-i Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun

7. 2. 1339 Çarşamba 188. içtima 1.celse**,** İkinci Reis Vekili Musa Kâzım Bey tarafından açılan oturumda söz konusu kişiye dair af kanunu görüşülmüş,[97] İbrahimoğlu Reşidin maluliyeti hasebiyle bakıyei müddeti cezaiyesinin affı hakkında Heyeti Vekileden mevrut 18. 1. 1339 tarihli lâyihai kanuniye Adliye Encümeninin 3. II. 1339 tarihli içtimaında tetkik ve iktizası müzakere olunmuştu.[98]

7 Şubat 1339 ve 20 Cemaziyelâhır 1341 tarihli kanunda darp suçu ile adam öldürmekten beş sene küreğe mahkûm edilen Siirt Hapishanesinde mahpus bulunan

---

[94] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:292.s.340.
[95] **TBMM Zabıt Ceridesi**, D. I, C. 24., TBMM Matbaası (3. Baskı), Ankara 1960. s.5.
[96] **TBMM ZC**, D.1 ,İ.3 , C.24, s.6.; **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:323,s.275.
[97] **TBMM Zabıt Ceridesi**, D. I, C. 27., TBMM Matbaası (3. Baskı), Ankara 1960, s.189.
[98] **TBMM ZC**, D.1 ,İ.3 , C.27, s.190.191.

Şeyh İsmail oğlu Şeyh Reşit'in hastalığı dolayısı ile kalan suçu affedilmiştir.[99] Affa dair kanun şu şekilde kabul edilmiştir;

Birinci Madde: Darben vefata sebebiyet vermek maddesinden sureti katiyede beş sene küreğe mahkûmen Siird Hapisanesinde mahpus bulunan Bade Karyeli Şeyh İsmailoğlu Şeyh Resifin maluliyeti daimesine binaen bakıyei müddeti eczaiyesi affedilmiştir.

İkinci Madde: İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Üçüncü Madde: İşbu kanunun icrasına Adliye Vekili memurdur.

1.1.10.Memedoğlu Mustafa ve Nadiroğlu Mahmut'un Bakıye-i Müddeti Cezaiyelerinin Affı Hakkında Kanun

7. 2. 1339 Çarşamba 188. içtima, 1.celse İkinci Reisvekili Musa Kâzım Bey tarafından açılan oturumda gasp maddesinden[100] sureti katiyede üç sene küreğe mahkûm ve 29 Şubat 1336 tarihinden beri Van Hapishanesi mahpus bulunan kişinin adli tıptan gönderilen raporu ve hükmü müzakere edilmiş,[101] 7 Şubat 1339 ve 20 Cemaziyelâhır 1341 yılında kabul edilen kanunda hırsızlık suçundan üç sene küreğe mahkûm edilen halen Van Hapishanesinde hapis olunan adı geçen şahıs Ercişli Mehmet oğlu Mustafa ve yalancı şahitlikten dolayı kale içinde yaşamaya mahkûm

---

[99] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:302,s.354.

[100]hırsızlık ve soygunun cezası müebbet kürek olması için beş şarttan söz edilmektedir. Bunlar; gece vakti işlenmesi, iki veya daha fazla şahsın birlikte bulunması, hırsızlardan en az birisinin açık veya gizli şekilde silahlı olması, bir hane veya müştemilatına veya odasına duvarı yıkarak, merdivenle, kapısını kırarak veya bir âletle kilidi açarak ya da devlet memuru kıyafetinde girerek, ya da polis gibi sahte emir göstererek girmek, son olarak da, şiddet ve silah teşhir ederek korkutmadır..Bu vasıfların biri veya birkaçı eksik olarak gerçekleşen hırsızlık fiillerine ise, bu cezanın altında olmak üzere muvakkat kürek, üç sene hapis gibi cezalar verilir .Hırsızlıkla ele geçirilen mal eğer mevcut ise sahibine geri verilir, mal mevcut değil ise hırsızlık suçunu işleyen tazmin ettirilir. Kanunda bu suça verilecek ceza müebbet kürek olarak belirlenmişti. Daha sonra yapılan düzenleme ile hâkimlerin hafifletici sebepleri de göz önüne alarak, bu suça ceza olarak "müebbet kürek veya onbeş seneden az olmamak üzere muvakkat kürek" cezası verebilecekleri tayin olunmuştur, Mustafa Şentop, **Tanzimat Döneminde Osmanlı Ceza Hukuku Kanunlar, Tadiller, Lâyihalar, Uygulama,** İstanbul, 2004,s. 68-69

[101] **TBMM ZC**, D.1 ,İ.3 , C.27, s.191.192.

edilen Kafkas muhacirlerinden Nadir oğlu Mahmut'un hastalığından dolayı cezaları affedilmiştir. Affa dair kanun şu şekilde kabul edilmiştir; [102]

Birinci Madde: Gasp maddesinden sureti katiyede üç sene küreğe mahkûm ve elyevm Van Hapishanesinde mahpus bulunan Erciş'li Memedoğlu Mustafa ile şehadeti kâzibeden sureti katiyede üç sene kalebentliğe mahkûm ve mezkûr hapishanede mahpus bulunan Kafkas muhacirlerinden Nadiroğlu Mahmut'un maluliyeti daîmelerine binaen bakıyei müddeti cezaiyeleri affedilmiştir.

İkinci Madde: işbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Üçüncü Madde: işbu kanunun icrasına Adliye Vekili memurdur.

1.1.11.Mamo Bin Hüseyin'in Bakıye-i Müddeti Cezaiyesinin Affı Hakkında Kanun

7. 2. 1339 Çarşamba 188. içtima, 1. celse İkinci Reisvekili Musa Kâzım Bey tarafından açılan oturumda Siverek Hapishanesinden mahkûmen mahpus bulunan gasp maddesinden sureti katiyede yedi buçuk sene küreğe mahkûm ve 15 Eylül 1335 tarihinden beri mahpus bulunan Çermik'in Kâf Karyesinden Memo bin Hüseyin'in adli tıptan gelen raporu müzakere edilmiş,[103] 7 Şubat 1339 ve 20 Cemaziyelâhır 1341 tarihinde kabul edilen kanunda adam öldürme suçundan yedi buçuk sene küreğe mahkûm edilen Siverek Hapishanesinde hapis bulunan Mamo bin Hüseyin hastalığından dolayı kalan suçu affedilmiştir.[104] Salih Bey (Erzurum); "*Ben bu memleketin evlâdıyım biliyorum efendim. Ben memleketin canını kurtarmak için uğraşıyorum. Taş, toprak değilim. Bunların hayatlarına - hayatı beşere - bir parça*

[102] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:303,s.355.
[103] **TBMM ZC**, D.1 ,İ.3 , C.27, s.194.
[104] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No: 304,s.356.

hürmetkâr olmaklığımız lâzımgelir. Hapishaneye koyduğumuz eşhas cidden şayanı merhamettir" diyerek, söz konusu kanun maddesinin kabulünü teklif etmekte,

Ömer Lütfü Bey (Amasya), *"ceza ve tertip meselesi başkadır; hapishanelerin ıslahım meselesi başkadır. Acaba ismi okunan bu kaatil, katil ve gasp maddesinden dolayı mevkuf Siverek Hapishanesinde marazı kalbe müptelâ olan kaatil, adanı öldürürken o adam doktora müracaat etmiş midir, kendini tabibe muayene ettirdi mi acaba? Hasta mıydı, sağ mıydı? Ondan sonra, bu adamın idamı lâzımken öldürülmemiştir. Yani hakkında lûtfedilmiştir. Cezası hapse tahvil olunmuştur. Şimdi hapsanenin havası fenadır diye çıkaralım, başa bir yere nakledelim. Fakat haydi affettiniz çıktı. O vakit, maktulün evlâdını, akrabalarını düşünün, cezadaki maksat nerede kalıyor? Hapishaneler fena ise ıslah edelim. Fakat hapishaneler fena olduğundan dolayı kaatilleri sokağa mı salıverelim*" diyerek, söz konusu kanuna karşı çıkmakta suçlunun cezasını çekmesi gerektiği yönünde açıklama yaparak maddenin reddini talep etmekte idi.

Mustafa Bey (Karahisar Şarki) ise, cezasının az bile olduğunu dile getirmekte ve sözlerine şunları eklemekte idi; *"eğer cürümü dehşetli ise burada gebermesi daha hayırlı"*. Hamit Bey söz konusu kişinin 80 yaşında olduğunu, gasp ve katil sonucunda mahkûm bulunduğunu, adamın zaten halinin kalmadığını, dolayısıyla affının onaylanmasını, Ali Şükrü Bey (Trabzon) ise kişinin affedilmesinin bir suç olduğu kanaatında olduğunu söylemekte idi.

Lütfi Bey (Saruhan), bahsi geçen şahsı mahkûm etmenin daha günah ve suç olduğunu söyleyerek affını isteyenlerden olmakta,[105] genel itibariyle diğer vekiller tek kişi adına çıkan kanunlara itiraz etmekte tek tek kanunu onaylamak yerine farklı bir uygulamaya gidilip genel afların yapılması yönünde talepte bulunmakta idiler.

[105] **TBMM ZC**, D.1 ,İ.3 , C.27, s.295.

Besim Atalay (Kütahya) ; *"Her gün buraya bir af geliyor. Nereye varacak bunun sonu bilmiyorum. Abdlülhâmid zamanımdaki afların ne fena bir netice verdiğini ne çabuk unuttuk. Yarın herkes bir rapor alacak. Dünyada tamamıyla sağlam kaç adam vardır. Hemen hepimiz bir hastalığa müptelâyız. Bir müddet de mevkuf kaldıktan sonra her halde o alâimi emraz baş gösterecektir. Ve eline bir rapor aldığı gibi kapıdan dışarı çıkacaktır. Ondan sonra hayatı beşeri, binaullahın selâmetini ne suretle temin edeceğiz? Rica ederim geberecekse hapishanede gebersin. O binaullahı nasıl yıktıysa hapsanede de öyle yatsım. Bunlara merhamet günahtır. Sonra hapishanelere gelince hapishanelerimiz fena imiş, hıfzısıhhaya muvafık değilmiş..."* diyerek, söz konusu affa karşı çıkmakta hapishanelerin kötü durumda olmasının affı gerektirmediğini izah etmekte idi. Lütfi Bey söze girerek; "*Şimdi Siverek Hapsanesinde böyle malûl olan bir adam affediliyor, halbuki (bundan daha ziyade malûl olan diğer bir adam orada çürüyor. Bunun için esasen müsavat yok... Böyle müsavatsız bir muameleye biz vasıta olmuş oluyoruz*" diyerek, affın onayının reddi için uğraş vermekte idi.[106] Görüşmeler neticesi kabul edilen kanun [107] şu şekilde idi;

Birinci Madde: Katil ve gasp maddesinden sureti katiyede yedi buçuk sene küreğe mahkûmen Siverek Hapisanesinde mahpus bulunan Çermik'in Kâf Karyesinden Mamo bin Hüseyin'in maluliyeti daimesine binaen bakıyei müddeti cezaıyesi affedilmiştır.

İkinci Madde: İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Üçüncü Madde: İşbu kanunun İcrasına Adliye Vekili memurdur.

[106] **TBMM ZC**, D.1 ,İ.3 , C.27, s.196.
[107] **TBMM ZC**, D.1 ,İ.3 , C.27, s.297.

1.1.12.Ceza Kanununun Birinci Babının Beşinci Faslına Müzeyyel Mevaddı Kanuniye

7.2.1339 Çarşamba 188. içitima 2. celse Reisisani Musa Kâzım Bey tarafından açılan oturumda memuriyetini suiistimal eden ve haklarında tutuklama emri olmayan kişileri, masum kişilerin haklarını ihlal edenleri, herhangi bir kişiyi mensup olduğu mahkeme dışında bir mahkemeye sevk edenleri, kanunu ihlal ederek kişilerin hürriyetlerine tecavüz edenleri, suçuna göre en az üç seneye kadar hapis ve görevden alınmasına ve rütbesi ne olursa olsun cezasını almasına ilişkin hazırlanan tasarı Addulkadir Kemali Bey (Kastamonu), Ceza Kanunun 203 maddesine yönelik kanun teklifi müzakere olmuş, Abdulkadir Kemali Bey Ceza Kanunundaki başlığa ilişkin kanun teklif etmişti.[108]

Ancak, söz konusu teklifin, burada bulunmadığını teklifin lehte ve aleyhte tartışmalarını gazetelerden takip ettiğini dile getirmekte, kendisinin teklifi ile ceza kanunun alakası olmadığını söylemekte [109] ve şunları ifade etmekte idi; "*zeyli veyahut birinci zeyli 1330 tarihinde diğer bir kanunla beraber kanunu muvakkat şeklinde neşredilmiş ve kendisinden evvel neşredilen ve 84 üncü maddenin tadiline taallûk eden ve memurini Devletin devletçilik noktai nazarından vazifelerinin suiistimaline aidolan hususattan maada olan suiistimale mütaallik bulunuyorlar. Meşrutiyetin ilânından sonra her ne esbaba mebni ise Kanunu Cezamız Meşrutiyetin tevfikan lâzımgelen tadilâtı görmemiştir. Meşrutiyet demek yalnız Kanunu Esasi demek değildir. Kanunu Esasi, teşbihte hata olmasın, istitraden söyliyeyim. Metin suretinde yazılır. Ona taallûk eden hususatta diğer kanunlarla, bilhassa Ceza*

[108] Hürriyeti şahsiyeye ve efradı milletin hukuku tabiiye ve medeniyesine her kim tecavüz ederse etsin tecziye olunacaktır ve tecavüzden haberdar olduğu halde takibat icra etmiyen müdcleiiumumiler de mesul tutulacak, ve ahvali fevkalâdede tecavüz eden insanlar hakkında birgûna muamele yapılmamasına mâni olmak için mütecavizünaleyh tarafından mütecavize kâtibiadil tarafından protesto tevdi olunacaktır.
[109] **TBMM ZC**, D.1 ,İ.3 , C.27, s..207.

Kanuniyle birçok misaller zikrine imkân vardır." Abdulkadir Kemali Bey, ayrıca Meşrutiyetin teminin en basit bir hak olduğunu ve bu hakkın hâkimiyetinin halkın olduğunu vurgulamakta idi.[110]

Refik Şefket Bey (Saruhan), Meşrutiyetin ilanından itibaren "hürriyet" kelimesini ceza kanununda gördüğünü, orada vazifei memuriyetini suiistimal edenlerle yalan yere yemin meselesinde bahsedildiğini, onun dışında hürriyete dair kanunun olmadığını söylemekte idi. Birinci madde de rütbe ve mevki ne olursa olsun herhangi bir devlet memuru hürriyeti veya milletin hukukuna tecavüz ederse cezası en az üç sene kürek cezasından az olmaması yönünde bir şartın getirilmesinin uygun olacağını ifade etmekte idi. Nafiz Bey (Canik), söz konusu kanunun lehinde konuşmakta, 22.[111] ve 26. maddeye ilişkin Abdulkadir Kemali Bey'e cevaben Hükümetin hürriyeti belirten kısımların olduğunu ifade etmekte idi.[112] İkinci maddenin müzakeresinde daha çok izah edici açıklamalar yapılıyor, Abdülkadir Beyefendi atıfta bulunarak; "*kanunlarının ruhunu cami olmak itibariyle bu maddeyi kabul buyururlar ve memlekete hizmet etmiş olurlar*"[113] diyordu.

Abdulkadir Kemali Bey (Kastamonu) kanunun, hakkında söz verilmeden reye konulmasını kabul etmediğini söylemekte, Mustafa Bey (Karahisar Şarki), Abdulkadir Beye ilişkin sizin reyiniz bizim hakkımızı iptal mi edecek diyerek tepki

---

[110] **TBMM ZC**, D.1 ,İ.3 , C.27, s.208.

[111] Memaliki Osmaniye'de herkesin mesken ve menzili taarruzdan masundur. Kanunun tayin ettiği ahvalden maada hiçbir sebeple Hükümet tarafından cebren hiçbir kimsenin mesken ve menziline girilemez.» Hiç bir kimse ahar bir mahkemeye sevk edilemez. Herkesin mahkemesi kanunen mensubolduğu mahkemedir. Bunun hilâfında hiç kimse ahar bir mahkemeye sevk edilemez, sevk edene Hukuku şahsiye ve hukuku esasiyeyi ihlâl etmiş nazariyle bakılır

[112] Nüfuzu memuriyetini suiistimal ile kanunen haklarında tevkif omri sâdır olmıyan kimseleri hapis ve tevkif, idareten nefi veya hilafı kanun serbestti seyahati haleldar veyahut masuniyeti mesaikini ihlâl edenler, menafii umumiye için lüzumu sabit olmadıkça ve kanun mucibince pahası peşin verilmedikçe huikııfku tasarrufiyeyi ihlâl edenler ve her hangi bir kimseyi kanunen mensubolduğu malhkemenin gayrimahkemeye sevk edenler velhasıl gerek Kanunu Esasi ve gerek kavanini mahsusa ve nizpmat ile efrada temin edilmiş olan hürriyeti şahsiye veya hukuku tabiîye veya medeniyeye tecavüz edenler bir seneden üç seneye kadar hapis ve müebbeden rütbe ve memuriyetinden tardolı-nur ve bundan mütevellit zararı şahsi dahi tazmin ettirilir.

[113] **TBMM ZC**, D.1 ,İ.3 , C.27, s.214.

göstermekte idi. Görüşmeler sonuç vermeyince kanun maddesi daha sonra görüşülmek üzere ertelenmişti.

10.2.1339 Cumartesi 190. içtima 1. celse Reissani Ali Fuat Paşa tarafından tekrardan müzakeresi başlanan kanunda, Mehmet Şükrü Bey ikinci maddeye yönelik eksikliği belirtmekte, müzakerenin yeniden olmayacağından üçüncü madde olarak bir madde teklif etmekte idi.[114]

Vekiller arasında üst düzey yöneticilerin keyfi hareketlerini sınırlayacak kanunun eksikliğine dair uzun bir süre görüşme yapılmış, Hakkı Hami Bey (Sinop), kanunun müzakere edip kabul edildikten sonra dahiliye vekilinin "*eğer bu kanun kabul edilirse memlekette hükümet yok*" sözlerini eleştirerek şunları dile getirmekte idi; *"hayret ediyorum, bu millet hakkında yedi yüz, belki bin seneden beri bir kere buradan hürriyeti şahsiye mevzuu bahs oldu mu? O halde Hükümet, bu kanunla yıkılacak diyorlar. Yıkılacak eğer hürriyeti şahsiyenin aleyhtarı bir idare ise yıkılsın. Heyeti Celilenize soruyorum. Hürriyeti şahsiye aleyhtarı olduğu için uzun seneler payidar olan bir idareyi yıktık. Eğer onu yıkıp da yeni! Bir hürriyeti şahsiye ve teşkilât yapmak istiyorsanız onu istemeyen bir fert yoktur.* Mustafa Necati Bey (Saruhan) de *"hakimiyeti milliyenin kıymetini meclisi âli bilir diyerek hürriyeti şahsiyeye muhalis meclisi âli de kimse yoktur, redderiz"* demekte idi.

Hakkı Hami Bey (Sinop), tekrar söz alarak bahsi geçen maddeye[115] ilişkin şunları söylemekte idi; *"Kanunu Esasi ve kavanini hususiye ile efrada bahşedilen hürriyeti ihlâl edenleri tecziye etmeyelim mi? Eğer tecziye etmeyeceksek tuttuğumuz yol nedir? Ve bizim iddia ettiğimiz şey nedir? Bu itibarla o fıkradan erkânı*

---

[114] «Bu hususta vazifei memuriyetini suiistimal eden müddeiumumiler birinci madde mucibince tecziye edilir.» **TBMM ZC**, D.1 ,İ.3 , C.27, s..263.

[115] KanunuEsasi ve kavanini hususiye ve nizamatiyle efrada bahşedilmiş olan hukuka tecavüz edenler tecziye edilecektir, **TBMM ZC**, D.1 ,İ.3 , C.27, s..265.

Hükümetten hiçbirisinin endişe etmesine mahal yoktur". Hakkı Hami Bey, söz konusu madde eğer kabul edilecekse, konu ile ilgili muhakemenin ne olduğunu, kişinin hangi mahkemeye müracaat edeceğini sorarak kanunun her yönü ile aydınlatması ve söz edilen teklifinin geri plana atılmaması talebinde bulunmakta ; "*henüz maddelerinin müzakeresi ikmal edilmemiş bir kanunun heyeti umumiyesi hakkında reddi mutazıammm burada söz söylemeye ne bir Vekil salâhiyettardır ve ne de diğer arkadaşlarımızdan birisi salâhiyettardır. Ancak o mevad ikmal edildikten sonra onda bir mahzur görüyorsa ve meselede bir müstaceliyet kararı varsa, bir takrir ile esbabı mucibesini zikrederek Makamı Riyasete takdim eder; Meclisi Âlice nazarı dikkate alınır, kabul edilirse buna diyecek yoktur, reddedilirse mesele yoktur"* diyerek, kanun maddesinin müzakereleri sırasında uygunsuz zamanda verilen aralara yönelik rahatsızlığını ifade etmekte, bunun kanunun müzakerelerini olumsuz etkilediğini dolayısıyla alınan kararların sağlıklı olamayabileceğini dile getirerek ; "*Riyasete bildirilir, reye konur, neticeyi ârâ ne ise muteber olan odur*"[116]demekte ve Ali Fehmi Beyin hürriyet aleyhtarı tavırlar sergilediğine ilişkin eleştiride bulunarak, şahsın kullandığı kelimeler için tefsire gerek olduğunu ima etmekte idi.

Dâhiliye Vekili Ali Fehmi Bey, Hakkı Hami Bey'in kendisine yönelik eleştirilerine ilişkin milletin özgürlüğünün hürriyetinin taraftarı olduğunu belirtmekte ve şöyle devam etmekte idi; *"Hürriyeti şahsiye hepimizin en çok arzu ettiğimiz bir şeydir. Fakat hürriyeti şahsiye ancak muntazam ve mükemmel bir tarzda olabilir, anarşi halinde olamaz"* diyerek, kendisinin yanlış anlaşıldığına ilişkin açıklama yapmış maddeleri kabul ettirme noktasında anarşi hareketler ile karşı karşıya kaldığını ifade etmekte ve Meclisi bu yönde eleştirmekte idi. İlk iki maddenin

[116] **TBMM ZC**, D.1 ,İ.3 , C.27, s.267,268.

kabulünden sonra üçüncü madde hakkındaki takrirler okunmuş ve müzakere edilmişti.[117]

Oylamaya katılan üye sayısı 121, kabul 102, ret 16 oy olması münasebetiyle kabul edilemediğinden,[118] Ceza Kanununa ilişkin bu kanun ikinci defa oylamaya tabi tutulmuş oylamaya katılan üye sayısı 174, ret 58, kabul 108, çekimser 8 oy ile kanun kabul edilmişti.[119] Kabul edilen bu kanuna göre;

Birinci Madde: Nüfuzu memuriyetini suiistimal ile kanunen haklarında tevkif emri sâdır olmıyan kimseleri hapis ve tevkif veya idareten nefi veya hilafı kanun serbestii seyahati haleldar veyahut masuniyeti mesakini ihlâl eyliyenler ve menafii umumiye için lüzumu sabit olmadıkça ve kanunu mucibince pahası peşin verilmedikçe hukuku tasamıfiyeyi iptal edenler ve her hangi bir kimseyi kanunen mensup olduğu mahkemenin gayri mahkemeye sevkedenler velhasıl gerek Kanuni esasi ve gerek kavanini hususiye ve nizamat ile efrada temin edilmiş olan hürriyeti şahsiye veya hukuku tabiiye veya medeniyeye tecavüz eyliyenler ve ceraimi mezkûrede feran zimethal olanlar bir seneden üç seneye kadar hapis ve müebbeden rütbe ve memuriyetten tardolunur. Bundan mütevellit zararı şahsi dahi tazmin ettirilir.

İkinci Madde: Birinci maddedeki ceraim mürtekipleri herhangi rütbe ve memuriyette bulunursa bulunsun haklarında müddeiumumîler tarafından mehakimı umumiyede resen ikame ve takibi dâva olunur, işbu vezaifi ifada ihmal ve terahi gösteren müddeiumumîler ve müddeiumumîlerin bu hususata mütedair verecekleri

---

[117] Üçüncü, dördüncü ve beşinci, altıncı, yedinci, sekizinci maddeler tayyedilerek üçüncü madde olmak üzere maddei âtiyeyi teklif edeniz.Madde 3. Kavaraini mevzuada işbu kanun• ahkâmına muhalif olan mevat mülgadır. Caniik Sinob Nafiz Hakkı Hami; Üçüncü madde hakkındaki müzakere kâfidir. Maddenin tayyını teklif eylerim. Mehmet Şükrü (Karahisarı Şarki), **TBMM ZC**, D.1 ,İ.3 , C.27, s.269.270.

[118] **TBMM ZC**, D.1 ,İ.3 , C.27, s.277.

[119] **TBMM ZC**, D.1 ,İ.3 , C.27, s.281; Ayrıca oy verenlerin isim listesi için bkz. **TBMM ZC**, D.1 ,İ.3 , C.27, s 312,313.

emirleri icrada taallûl edenler üç aydan üç seneye kadar hapis ve hizmeti devlette bir daha istihdam edilmemek üzere rütbe ve memuriyetten tardolunur.

Üçüncü Madde: işbu kanım ahkâmına mugayir olan bilûmum mevadı kanuniye ve nizamiye mülgadır.

Dördüncü Madde: işbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Beşinci Madde: işbu kanunun icrayi ahkâmına Adliye Vekili memurdur.[120]

1.1.13.Mahkûm Askerî ve Sivil Üsera Hakkında Affı Umumi İlanına Dair Kanun

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ve Yunan Hükümeti tarafından Lozan'ı takiben kabul edilen 30 Kanuninisani 1339 tarihli itirafnamenin dördüncü ve beşinci maddeleri gereğince Türkiye Hükümeti elinde bulunan askeri ve sivil esirler hukuki umumiyeye ait suçlardan dolayı mahkûm veya takibe maruz bulunanlar affedilmiş ve gönderilmeye başlanmıştı.[121]

31 Mart 1339 ve 10 Şaban 1341 yılında kabul edilen kanun ile sivil ve askeri esirler hakkında Adliye Encümenine kanun tasarısı sunulmuştu. Adliye Vekili Rıfat Bey, söz konusu tasarıyı ilginç bulduğunu söyleyerek; esir affı Lozan sonrası kararlaştırılacak olmasına rağmen Yunanlıların esirleri ardı ardına göndermelerine bir anlam veremediğini bu konunun bir an önce çözülmesi için gerekenin yapılması için tasarıyı teklif ettiklerini,[122] Hasan Basri Bey (Kayseri), Yunanlıların zavallı insanları çeşitli bahanelerle esir ettiklerini ve isteklerinin yerine getirilmediği sürece

[120] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:306,s.358.
[121] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:318.s.371.
[122] **TBMM Zabıt Ceridesi**, D. I, C. 28, TBMM Matbaası (3. Baskı), Ankara 1960,s.244,

halkı çeşitli bahanelerle oyalayacağı endişesini dile getirmekte ve sorunun çözümü için teklifin görüşülmesini istemekte idi.[123]

Mazbata Muhabiri Hamit Bey (Biga), tarafından tasarının Adliye Encümenine tekrardan gönderilmesine gerek olmadan müzakere edilmesi teklif edilmiş, tasarıda teklif edilen şu şekilde yer almıştı;

Birinci Madde: Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ve Yunan Fevkalâde Murahhasları tarafından Lozan'da mütekabilen kabili edilen 30 Kânunusani 1339 tarihli îtilâfnamenin dördüncü ve beşinci maddeleri mucibince Türkiye Hükümeti elinde bulunup iade edilecek olan askerî ve sivil üseradan hukuku umumiyeye ait ceraimden dolayı mahkûm veya takibata mâruz bulunanlar haklarında affı umumi ilân edilmişti!

İkinci Madde: İşbu kanun mezkûr mukavele tarihinden itibaren meriyülicradır.

Üçüncü Madde: İşbu kanunun icrasına Adliye ve Müdafaa-i Milliye Vekilleri memurdur.[124]

Ali Süruri Bey (Sinop), tasarının konusundan ziyade, madde de geçen Türk Hükümeti tabiri yönünde eleştiride bulunurken Türk Devleti olması yönünde açıklama yapmakta idi. Onun sözlerine karşılık kanun maddesinin içeriğinden çok, konun yer alan kanunda ifade şekli tartışılmaya başlanmıştı. Her iki kelimenin de aynı anlamı taşıdığı konusunda hem fikir olunduktan sonra maddenin değiştirilmeden kabul edilmesi kararlaştırılmıştı.[125]

---

[123] **TBMM ZC**, D.1 ,İ.4 , C.28, s.245.
[124] **TBMM ZC**, D.1 ,İ.4 , C.28, s.245.
[125] **TBMM ZC**, D.1 ,İ.4 , C.28, s.246.

1.1.14.26 Cemaziyelahır 1336 ve 8 Nisan 1334 Tarihli Sükna Kanununun İlgasına Dair Kanun

16.4.1339 Pazartesi 26. içtima 1. celse, Ali Fuat Bey tarafından açılan oturumda Adliye Encümeni mazbatasında havale edilen 7.4.1339 tarihli kanun layıhası müzakere olunmuştur. Kanun, 1334 tarihinde yapılan bir kanun olmakla birlikte halkın emlak hatta küçük bir meskeni olup bir odasını dahi kiraya verenin vergisi bir buçuk misli icar olunmasına kara verilmişti. Yahya Galip (Kırşehir), kanun bir süre uygulanıp sonra halkın bir müddet olsun nefes aldığını söyleyerek İstanbul'un ele geçirilmesinden sonra Hükümetin eski kanunları tekrar uygulandığını zaten halkın beş altı misli zam ödediğini birde felakete karşı karşıya kaldığını ifade etmekte,[126] yalnız İstanbul'da tatbik edilen bu kanunun kaldırılması için Heyeti Vekile bir teklifte bulunmuştu.[127]

Adliye Vekili Rıfat Bey (Kayseri), söz konusu kanun layihası hakkında bilgi vermiş, 1338 senesi konakların bedelinin bir buçuk kat olduğunu, Nisan'dan itibaren bir liralık kiranın bir buçuk lira olduğunu ifade etmiş, bunun kalkması ile İstanbul'a herkesin yerleştiğini belirterek bu gün bu bedele lüzum kalmadığı için kanunun kaldırılması için yeni bir madde teklif edildiğini söylemişti. [128] Ali Cerani Bey (Gaziantep), İstanbul'da olsun memleketin aksamı sairesinde olsun kiracı ile kira veren arasında daima bir mesele olduğunu kendisi bu konuda muhalif olduğunu söyleyerek bu konuda halkın serbest bırakılması yönünde teklifte bulunmakta idi. Eğer imkân dahilinde olursa Meclis açıldığından bir iki ay sonra yeni bir kanunla söz konusu meselenin daha güzel çözümlenebileceğini dile getirmişti. Maliye Vekili

[126] **TBMM Zabıt Ceridesi**, D. I, C. 29, TBMM Matbaası (3. Baskı), Ankara 1960, s.221.
[127] Heyeti Vekilenin bu suretle merhametkârane harekâtından dolayı teşlekkür ediyorum. Sonra Adliye Encümeni bunu nazarı itibara almıştır. Şimdi bir maddei kanuniye teklif ederek geliyor. İstanbul heyeti umumiyesiyle Meclisi Âlinize medyunu şükrandır. Bu belâyı da üzerinden kaldırmak suretiyle inayetinizi tekrar etmenizi rica ediyorum"
[128] **TBMM ZC**, D.1 ,İ.4 , C.29, s.222.

Hasan Fehmi Bey; "*bir defa mevcudolanı Süfena Kanununun âdil ve hakka muvafık olmadığı hususunda söz söyleyen arkadaşların hepsi ittifak ettiler, lehlinde ve aleyhinde, bunda şüphe yoktur. Çünkü vergiler bire altı nispetinde tezyid edilmiştir. Sigorta fiyatları aynı nispetle artmıştır. İnşaat bedelleri kıymet noktalı nazarımdan olursa bire beşten çok fazladır. Biniaenaleyîh 1332 senesindeki bedeli icarın bir buçuk misli aile bugün Sükna Kanununu mevkii meriyette tutmak, bugün inşaat yapmak istiyenlere taş taş üstüne koyımayın demektir. Nasıl ki, vaziyet bugün öyledir. Efendiler! Memlekette sükna buhranı vardır. İnşaata memleketin şiddetle ühıtıvacı mevcuttur, mahsûstur, mütebarizdir. Fakat parası olanlar zannetmeyiniz iki, yalnız harbin temadisinden veyahut levazıımı inşaiye kıymetlerinin gali olmasından dolayı inşaatı tehir ediyorlar. Bunların tesiri olmakla beraber bu gibi kimseler yüzde onu geçemez, bunların yüzde doksanı sükna kanununun tesiridir.*"[129]

Salih Bey(Erzurum), Sükra[130] kanununa ilişkin "*kuranın fatihası gibi değildir ki, her birimizin bunu ezberlemiş gibi gözümüzün önünde dillerimizde dolaştıralım*" demekte, bunun hakkında yeterli açıklama yapılmadığı için müzakereyi yeterli görmediğini söylemekte idi.

16 Nisan 1339 ve 29 Şaban 1341 tarihli kanunda kiralanan yer ve kiracı bulunan yerlerin kira hissesi hakkında 26 Cemaziyelahir 1336 ve 8 Nisan 1334 tarihli kanun kaldırılmıştı.[131] Kaldırılan kanun şu şekilde idi;

Birinci Madde: Sükna için icar ve isticar olunan mahallerin icar bedeâta hakkındaki 26 Cemaziyelâhir 1336 ve 8 Nisan 1334 tarihli kanun mülgadır.

---

[129] **TBMM ZC**, D.1 ,İ.3 , C.29, s.224.

[130]Sükna hakkı tesisinde; genel beyan döneminde beyan edilen emlak vergisi değerinden diğer yıllarda bir önceki senenin emlak vergisi değerine her yıl Vergi Usul Kanunu hükümleri uyarınca belirlenen yeniden değerleme oranı uygulanarak bulunacak değerden) az olmamak üzere bildirilen bedel üzerinden, lehine sükna hakkı tanınandan 492 sayılı Harçlar Kanununa ekli (4) sayılı Tarifenin (20.e) pozisyonu uyarınca Binde 15 oranında tapu harcı tahsil edilir.

[131] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:. 338,s.394.

İkinci Madde: işbu kanun yevmi neşrinin ferdasından itibaren mer'iyülicradır.

Üçüncü Madde: işbu kanunun icrasına Adliye vekili memurdur.

1.1.15.Hıyanet-i Vataniye Kanununun Birinci Maddesinin Tadili Hakkında Kanun

TBMM'nin memleketin güvenliğin tesis etmek amacıyla, ele aldığı kanuni düzenlemelerden biri de "Hıyanet-i Vataniye Kanunu"dur. Önerinin gerekçesinde Büyük Millet Meclisinin kuruluş amacı belli olması itibariyle vereceği kararlarda halkın uyarılması ve uyarıların aksini gösterenlerin vatan haini olup vatana ihanet ile suçlandırılması gerektiği belirtilmekte idi.[132] Vatan hainliği yapan bu kişilerin idam edilmesi istenerek ülkedeki sükûnetin sağlanması yönünde caydırıcı özellik gösteriyordu. Aynı zamanda Büyük Millet Meclisinin meşruluğunu kanunlaştırıp herkese kabul ettirme gereği belirmekte idi.[133] Müzakereler sürecinde iki maddelik bir kanun teklifi hazırlanarak Meclise sunulmuştu.[134] Osmanlının hâlâ devam ettiği düşüncesinden hareketle verilen cezanın Osmanlı ceza kanunlarıyla çözülmesi gerektiği düşüncesini ifade edenler olmuştu.[135] Uzun süren tartışmalar sonrası bu konuda 8 önerge daha verilmişti.[136] Meclisin ilk çıkardığı yasaklardan biri olan Hıyanet-i Vataniye Kanunu kısa sürede kabul edilmiştir. TBMM'nin iki numaralı kararıdır.[137]

---

[132] **TBMM ZC**, D.1, İ.1,C.1, s.63.
[133] Mahmut Goloğlu, **Üçüncü Mesrutiyet 1920,** Basnur Matbaası, Ank., 1970, s.175-176.
[134]**TBMM ZC**, D.1, İ.1,C.1, s.63.
[135]**TBMM ZC**, C.1, s.64.
[136] **TBMM ZC**,, C.1.s.102.
[137]Samet Ağaoğlu " Kuva-i Milliye Ruhu" adlı yapıtında milli mücadelenin başarısındaki temel taşın bu kanun olduğunu ifade eder. Samet Ağaoğlu, **Kuvayı Milliye Ruhu** , Kaynak Yayınları, Ankara 1981, s.20; Tevfik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 1995,s.220.

Tunalı Hilmi Bey (Bolu)'in önergesi de kabul görmez.[138] Sekizinci madde[139] Hüseyin Avni Bey'in teklifi kabul edilmiştir.[140] Kanunun hangi mahkemelerce yürütüleceği ve yargılamanın mahkemenin bulunduğu yerde mi yoksa suçun işlendiği yerde mi olması gerektiği tartışılan konular arasında idi.[141]

11. 4. 1339 Çarşamba 22. içtima, 1. celse, Reisisani Ali Fuad tarafından açılan oturumda Necip Bey (Mardin), Hıyaneti Vataniye'nin birinci maddesinin değiştirilmesine yönelik bir önerge vermekte idi.[142] 1. maddede TBMM kuruluş amaçları arasında hilafet ve saltanatı kurtarmak olarak gösteriliyor, çelişkinin ortadan kaldırılması adına Necip Bey (Mardin) bir kanun teklifi hazırladı.[143] Fakat bu teklif, yeterli çoğunluk sağlanamadığı için kabul edilmemiş daha sonra tekrar görüşülmüştü.[144] İkinci görüşmede söz alan Refik Şevket Bey (Saruhan), kanunu onayladığını ifade ederek kanunu uzun uzadıya savunmuş, Hakkı Hami Bey (Sinop) ise, memleketin içinde bulunduğu durum münasebetiyle hürriyetin sağlanması için süistimallere mahâl vermenin anlamsızlığına değinmekte idi.[145]

Sırrı Bey (İznik) kanun, fikirleri ve özgürlükleri kısıtladığı yönde teklifi reddettiğini belirtmekte idi.

---

[138]Enise Aslı Öztürk; **Tunalı Hilmi Bey'in I. TBMM'deki Yasal Faaliyetleri,** Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2006, s.148.

[139] **"**Madde 8: İş bu mehakimden sadır olacak mukarrerat kati olup ancak idamı müstelzim hükümler Büyük Millet Meclisi İcra Heyeti tarafından badettasdik mahallerinde infaz olunur."Geniş bilgi için bkz. Yaşar Özüçetin-H. Mehmet Dağıstan, "Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun Müzakereleri ve Kabulü", **Tarihin Peşinde Uluslar arası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi The Pursuıt Of History International Perıodıcal For History And Socıal Research** ıssn:1308-5468 (basılı) ıssn: 1308-545X Yıl:3 Sayı:5 Nisan 2011 Year:3 ıssue:5 April 2011, s.63-357.

[140]"İş bu kanuna tevfikan mahakimden sâdır olacak mukarrerat Büyük Millet Meclisince badettasdik mahallerinde infaz olunur. Tasdik edilmediği takdirde Meclisçe ittihaz edecek karara tevfiki muamele olunur" **TBMM ZC**, C.1.s.113.

[141] **TBMM ZC**, C.1.s.120.

[142] **TBMM ZC**, D.1, İ.4,C. 29, s.31.

[143] **TBMM ZC**, D.1, İ.4,C. 29, s.65.

[144] **TBMM ZC**, D.1, İ.4,C. 29, s.157-159.

[145] **TBMM ZC**, D.1, İ.4,C. 29, s.185.

İkinci Grubun kanun maddesini reddetmesine karşılık Refik Şevket Bey (Saruhan) tarafından kanun maddesi değiştirilerek şu şekilde kabul edilmişti;[146]

Birinci Madde: Hıyaneti Vataniye Kanununun birinci maddesi berveçhi âti tadil olunmuştur: Saltanatın ilgasına ve hukuku hâkimiyet ve hükümranisinin gayrikabili terk ve tecezzi ve ferağ olmak üzere Türkiye halkının mümessili hakikisi olan Büyük Millet Meclisinin şahsiyeti maneviyesinde mündemiç bulunduğuna dair 1 Teşrinisani 1338 tarihli karar hilâfında veya Türkiye Büyük Millet Meclisinin meşruiyetine isyanı mutazammın kavlen veya tahriren veya fiilen ankasdin muhalefet veya ifsadat veya neşriyatta bulunan kesan haini vatan addolunur.

İkinci Madde: işbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Üçüncü Madde: iş bu kanunun icrasına Adliye Vekili memurdur,

Hıyaneti Vataniye Kanununda yapılan değişiklikle Birinci Grup dışındaki gruplar söz konusu madde ile suçlanmak endişesiyle örgütlenme veya propagandasında daha dikkatli olacaklar ve varlıkları tehlikeye girecektir.[147]

1.1.16.29 Nisan 1336 Tarihli Hıyanet-i Vataniye Kanununun Sekizinci Maddesini Muaddil Kanun

Hıyaneti Vataniye Kanunun Sekizinci Maddesine yönelik muadil kanun, Adliye Encümenince düzenlenmiş mahkeme tarafından temyiz icrasına gidilerek encümence Meclise teklif edilmiştir.[148]

12.4.1339 Perşembe 1. celsede, İkinci Reis Vekili Musa Kâzım Bey (Konya) tarafından açılan oturumda Hıyaneti Vataniye Kanununun sekizinci maddesine

[146] **TBMM ZC**, D.1, İ.4,C. 29, s.189-190.
[147] Demirel, **a.g.e.** s.529.530.
[148] **TBMM ZC**, D.1, İ.4,C. 29, s.64,

yönelik mazbata müzakere olunmuştu.[149] Hakkı Hami Bey (Sinop), söz konusu kanuna acele karar verilmemesi gerektiğini söylemiş ve Hakkı Hami Bey, idam kararlarının ceza dairesi temyiz heyetine temyiz edilmek üzere mi yoksa tetkik edilmek üzere mi gideceği hususunda kanun teklifinde açıklık getirilmesi yönünde soru sormuştu.

Refik Şevket Bey (Saruhan), öncelikle bu kanun teklifi altında Hakkı Hami Beyin de imzası olduğunu, Heyeti Temyiziyenin de aynı tetkikatı yapacağını söylemiş ve maddenin okunarak kabul edilmesini ve bu gibi meselelerin temyizi şeklinde kanunların Meclise gelmemesi yönünde açıklama yapmıştı. Durak Bey (Erzurum), Meclisin tasdik hakkının ne olacağını sormuş, mahkemenin temyizinden sonra Meclisin onaylayacağı konusunda hemfikir olunmuştu. [150]

Refik Şevket Bey'in konuşmasının ardından kanun maddeleri Adliye Encümeni'nin gönderdiği şekli ile kabul edilen[151] kanun şekli şu şekilde idi;

Birinci Madde: Hiyaneti vataniye kanununun sekizinci maddesi berveçhi âti tadil olunmuştur: işbu kanuna tevfikan mehakimden sadir olan mukarrerattan mahkûmiyeti mutazammın olanlar resen ve beraet veya ademi mesuliyet ile vazife ve salâhiyet gibi mukarrerat müddeiumumîlerin veya alâkadaranın istidalarına binaen Heyeti temyiziye ceza dairesince mevaddı saireye tercihan tetkik olunur. Heyeti temyiziye ceza dairesi ahkâm ve mukarreratı mezkûreyi vazife ve salâhiyetten ve tahsisatın hükme müessir olacak surette noksanından ve iptal hakkı mucip olacak surette usulü muhakemeye ademi riayetten ve hükmün kanuna muhalefetinden naşı âdiyen nakız ve o dairede ifayi muamele etmek üzere hükmü veren mahkemeye iade eder. Nakız kararlarına karşı israrcaiz değildir.

---

[149] **TBMM ZC**, D.1, İ.4,C. 29, s. 63.
[150] **TBMM ZC**,D.1, İ.4,C. 29, s 191.
[151] **TBMM ZC**, D.1, İ.4,C. 29, s.192,

İkinci Madde: işbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Üçüncü Madde: işbu kanunun icrasına Adliye Vekili memurdur.[152]

1.2.Kararlar

1.2.1. Bursalı Hakkı'nın Tahliyesine Dair

21 Teşrinisani 1338 yılı çıkarılan kararda tahliyesine dair mazbatası okunmuş, Bursalı Hakkı'nın Hıyaneti Vataniye suçundan İstiklal Mahkemesine sevk edilmiş, daha sonra beratına karar verilmiş fakat, şahıs hakkında bir hükmün mevcut olmadığı gerekçesiyle baretine karar verilmişti.[153] Hakkında mahkûmiyet olmadığı için söz edilen kişi hakkında affının tasdiki Meclisce oy birliği ile kabul edilmiştir.[154] Buna göre;

"Muamelei askeriyesinin ifası zımnında şubeye teslimine İstiklâl Mahkemesince lüzum gösterilmiş olan Kayseri Mülkiye Tevkif İanesinde Mevkuf Bursalı Hakkı'nın sebebi âhara mebni mevkuf ve mahpus değil ise tahliyesine karar verildi."[155]

1.2.2.Tepedelenli Nurettin Hakkında Verilen Hükme Dair

22 Teşrinisani 1338 yılında verilen karada Yunanlılara casusluk yaptığı gerekçesiyle üç sene küreğe mahkûm edilen Tepedelenli Nurettin'in affı hakkında özellikle Yasin Bey (Gaziantep), itiraz etmiş, kişinin affının Adliye Vekâletine gönderilmesinin Meclisce uygun görülmesi hususunda görüş bildirmişti.[156] Neşet Bey (Kangırı), adı geçen kişinin Yunanlılara yardım ettiği ve üç yıldır mahkûm

---

[152] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:335,s.391.
[153] **TBMM ZC**, D.1, İ.4,C. 29, s.29.
[154] **TBMM ZC**,D.1, İ.4,C. 29, s.30
[155] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:315,s.490.
[156] **TBMM ZC**, D.1, İ.3,C. 25, s. 36.

olduğu üç yıldır da cezasına ilişkin bidayet mahkemesine itirazda bulunduğuna değinerek, Tepedelenli Nurettin'in affını uygun bulmadığını savundu.

İstiklal Mahkemesinin tatilde olması nedeniyle Birinci Derece Ceza Mahkemesince verilmiş olan hükmün İstiklâl Mahkemesine bırakılmasına karar verilerek mahallî mahkemesinde tekrar cereyan eden muhakeme neticesinde hükmün kabul edildiği anlaşılmış, Adliye Vekâletine iadesine müttefikan karar verilerek mazbatanın, Adliye Vekâletine gönderilmesine karar verilmiş[157] ve Karar şu şekilde ifade edilmişti;

Hiyaneti vataniyeden üç seneye mahkûm Tepedelenli Nurettin hakkında bu kere de verilen hükmün refiyle Ahkâmı Umumiye dairesinde muamele ifasına karar verildi.[158]

1.2.3. Binbaşı İsmail Hakkı Efendinin Âf Kanunundan İstifadesine Dair

9. 12. 1338 tarihli 153. içtima, 1. celse de Reis Vekili Hüseyin Avni Bey (Erzurum) müzakereleri başlatmıştı. İbrahim Hakkı Bey (Ergani)'in Ceza Kanununun 102. maddesi gereğince 100 lira ceza bedeli ödeyeceği, cezanın beş misli yani beş yüz lirayı bir hafta zarfında Antalya mal sandığına teslim ettiği suretle affına; teslim edememesi durumunda her bir yüz yirmi beş kuruş için bir gün hapsine karar verilmesi yönünde mazbatayı okumuştu. Adliye Encümeni Reisi Emin Bey (Canik), evrakı aftan istifade edecek bir tarzda görülürse suçunun affı kabul olabilecek suçlardan olduğundan bahsetmişti.

Refik Şevket Bey (Saruhan), Emin Beyin sözlerine katılmayarak kişinin suçunu teşkil edecek maddenin af kanununda yer almadığını, bir suçlunun aftan

---

[157] **TBMM ZC**, D.1, İ.3,C. 25, s. 38.
[158] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:316, s.490.

istifade edip edemeyeceği memuru meslunün takdir etmesinin lazım geldiğini, memuru mesulunün takdir etmemesi durumunda Adliye Vekilinin şimdiye kadar takdiri keyfiyet vermeyecek ve aftan istifade edecek olan kişinin memurluğunun iadesinin neden şimdiye kadar aftan istifade etmediğine dikkat çekmişti. Ayrıca, Meclisin verdiği karalarda hangi şahıslara hangi cezalardan hangi afların verileceğine dair kesin bir kararın olmadığını da söylemişti.

Şükrü Bey (Diyarbakır), emsali vardır diye karşı çıkarken; Lütfü Bey (Malatya), *"bu tarzda emsal yoktur. Açıktan affetmek başka... Delail ve esbab göstermek suretiyle af başka..."* diye karşılık vermişti.

Hakkı Hami (Sinop) Bey, söz konusu mazbatada zavallının da bu suretle aftan istifade edemeyenler meyanında bulunduğunu, Meclisi Âlinizin Adliye Encümeni tarafından yapılan araştırmalar neticesinde anlaşıldığını, Af Kanunundan istifadesi gereken söz konusu şahsın bir seneden beri hâlâ hapsanede gereksiz yere yattığını dile getirdikten sonra sözlerine şunları eklemişti; "*...bu af muamelesinin memurini aidesi tarafından yapılması lâzımgelir. Bu itibarla mevkuf bulunan bu şahsın derhal tahliyesi ve böyle aftan istifade edeceklerin bu istifadelerini temin etmeyen bu hakkı meneden memurini adliye hakkında da ayrıca takibatı kanumyenin vekâletçe icra edilmesi adaletin icabatmdandır*" demekte idi.

Nebil Bey (Karahisar), Hakkı Hami Bey'in söylediklerine cevap olarak; "*encümen madem ki, bu şahsın gayrikanuni olarak temadii mevkufiyetine muttali olmuştur, bu hususta. Adliye Vekilinin nazarı dikkatini celbederiz. Bunun temadii mevkufiyetine sebebiyet veren kimse o, kanun dairesinde tecziye edilmelidir. Şu mazbatayı reye koymak doğru olamaz. Çünkü evvelden bu ve emsali hakkında Meclisten bir Af Kanunu çıkmıştır: Bunu ayrıca reye koyarsak bir affı hususi*

mahiyetinde olur" demekte, Hakkı Bey'in söylediklerine katılmadığını, konuya açıklık getirdiğini dile getirmekte idi.

Yasin Bey (Gaziantep), Meclisin uyguladığı usul ve yöntem için saatlerce söz söylenebileceğini fakat neticeye varılamayacağını, Meclise gelen kararlarda usulsüzlük olduğuna değinmiş söz konusu kişinin aftan faydalanması lazım geliyorsa neden şimdiye kadar yararlanmadığını, eğer af kanunu içine giriyorsa neden Adliye Encümenine gönderildiğine anlam veremediğini ifade ederek eleştiride bulunmuştu. Başka söz alan olmadığından ve mazbata da bu şahsın aftan istifadesi gerektiği mahiyetinden müzakereyi kâfi görenler çoğunlukta olduğu için alınan karar şu şekilde idi;

İstiklâl Mahkemesince beş yüz lira cezayi nakdiye mahkûm Antalya Levazım Binbaşısı İsmail Hakkı Efendinin af kanunundan müstefit olacağıma karar verildi.[159] 9 Kânunuevvel 1338 yılında kabul edilen kararda istiklâl Mahkemesince beş yüz liraya nakdiyle affedilmesine karar verilmişti.

1.2.4. Baytar Müfettişi Kasım Efendinin Âf Kanunundan İstifadesine Dair

9. 12. 1338 1. celse, 153. içtima, Birinci Reis Vekili Hüseyin Avni Bey (Erzurum) tarafından mazbatası okunan Baytar Müfettişi Kasım Efendinin vazifesini suiistimal ile aşçı Hamid'in dükkânındaki bayrağı alarak yemek masasının üzerine sermek suretiyle bayrağa hakaret ettiğinden mahkûm edilen söz konusu şahsın Hıyaneti Vataniye suçundan affına dair kanundan yararlanması için evraklarının Adliye Vekâletine gönderilmesine karar verilmiş,[160] Karar şu şekilde alınmıştı;

---

[159] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:318,s.489.
[160] **TBMM ZC**, D.1, İ.3,C. 25, s.299.230.

Konya İstiklâl Mahkemesince mahkûm Kânunuevvel 1337 tarihli af kanunundan Baytar Müfettişi Kasım Efendinin istifade edeceği takarrür etmiştir.[161]

1.2.5.Mığırdıçoğlu Karabet Hakkındaki Hükmün Refine Dair

9.12. 1338 1. celse, 153. içtima, Birinci Reis Vekili Hüseyin Avni Bey (Erzurum) tarafından mazbatası okunan Mığırdıçoğullarından Karabetin firarından dolayı Hıyaneti Vataniye Kanununun üçüncü maddesi gereğince üç sene kürek cezasına mahkûm edilmişti. Kürek cezasına itirazının olması dâhilinde yeniden araştırılan hükmün geçersiz olmasına karar verilmişti.

Söz konusu karar hakkındaki müzakerelerde sadece Necip Bey (Ertuğrul) söz almış, bahsi geçen kararların Meclisin zamanını aldığından bahsederek sadece oylamasının yapılması yönünde şunları ifade etmekte idi; *"muhakemesi görülmüş, bu gibi evrak hükümdarın eline geldiği zaman okur, arzu ederse affeder, affetmezse tasdik eder. Biz de öyleyiz. Evrak gelir, münderecatı okunur, münderecatının ne olduğunu anlamak için Adliye Encümenine veriyoruz. Orada telhis edilir, buraya gelir ve burada okuruz. Binaenaleyh bunların bilâmünakaşa reye va'ı lâzımgelir"* diyerek, bu tür kanunların Meclise zaman kaybettirdiğine değinmiş, gelen kanunların oylanarak gönderilmesini talep ederek, Hükmün zaten mahkemeden geçtiğini, Meclisin mahkeme haline gelmesinin doğru olmadığını şu cümlelerle ifade etmekte idi; *"Birçok zamanlarımız kaybolmaktadır. Bakınız ne kadar zaımanlarımızı kaybettirdi. Münakaşa bari tenevvürü mucib olsa, bilâkis münakaşa lehte ve aleyhte söylemek suretiyle teşevvüşü mucib oluyor. Bendenize kalırsa hükmün hulâsası okunmalı ve reyi işari ile reyimize vaz'edilmeli. Meclisi Âlinin mahkeme haline gelmesi doğru değildir. Hüküm zaten mahkemeden geçmiştir"*

[161] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:319. s.490.

Hüseyin Avni Bey, Necip Beyin itirazlarına karşılık öteden beri onaylama işinin Meclisi Âliye ait olduğunu söylemekte idi. Karar oylamaya tabi tutulmuş ve Karabet hakkında Adliye Encümeninin tahliyesi kararı kabul edilmişti.[162] Alınan bu kararda; Hıyaneti Vataniyeden üç sene küreğe mahkûm Aksaray Kazasının Çelebi Mahallesinden Mığırdiçoğlu Karabet hakkındaki hükmün reyine karar verildiği belirtilmekte idi.[163]

1.2.6. Pepi Marya Hakkındaki Hükmün Tasdikına

23 Kânunuevvel 1338 tarihinde kabul edilen eklenmesi hakkındaki evrakın gönderildiğine dair Adliye Vekâleti tezkeresi ve Adliye Encümeni mazbatası okunmuş, Hıyaneti Vataniye cürümünden dolayı Fethiye Kaya Nahiyesinden Kambur Kızı Marya alenen işlediği suçtan dolayı üç sene küreğe konulmasına dair mazbata Heyeti Umumiyeden Adliye Encümenine araştırmaya tâbi tutulmuştu.

Söz konusu kişinin, Müslümanların boşuna sevindiğini ve Yunanlıların gelerek intikam alacağını bütün Müslümanları katledeceğini dile getirerek halkı tahrik etmiş ve halkı manevi olarak yıpratan suçlar işlediğinden şahsın hükmü onaylanmıştır.[164] *Hıyaneti Vatani yeden üç sene küreğe mahkûm Pipi Marya hakkındaki hükmün tasdikine karar verildi.*[165]

1.2.7. Abdurrahmanoğlu Osman Hakkındaki Hükmün Refine Dair

23 Kânunuevvel 1338 tarihli kararda Abdurrahmanoğlu Osman hakkında Eskişehir Birinci Derece Ceza Mahkemesince icra kılınan muhakeme de sanık

---

[162] **TBMM ZC**, D.1, İ.3,C. 25, s.30.
[163] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:320, s.291.
[164] **TBMM ZC**, D.1, İ.3,C. 26, s.10
[165] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No: 324,s.492.

Osman'nın Yunan çetesine yazılıp düşman ordusu ile beraber Seyitgaziye gittiğinden dolayı Hıyaneti Vataniye Kanunu gereği altı ay müddetle hapsine ve iki lira cezayi nakdi ahzine karar verilmişse de yeterli delil bulunmadığından hükmünün kaldırılmasına karar verilmişti.[166] Karar şu şekilde idi;

"Hiyaneti vataniyeden altı malı hapse ve iki lira cezai nakdiye mahkûm Seyitgazi'de mukim Düz celi Abdurrahmanoğlu Osman hakkındaki hükmün, refine karar verilmiştir".[167]

1.2.8. İmam İbrahim Efendi Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair

23 Kânunuevvel 1338 yılında verilen karar göre Söğüt Kazasının Kümbet Karyesinden İsmail oğlu İmam İbrahim Efendi hakkında verilen hüküm nedeniyle Kuvayi Miliye aleyhine hareket eden Çerkezlerle beraber Eskişehir'de örgütleşen Çerkez Kulübünde âza olarak bulunduğu ayrıca, çeşitli kitaplar toplayıp dağıttığı ve Yunanlıları bilgilendirdiği gerekçesiyle beş sene kürek cezası olan hükmü onaylanmıştı.[168] Onaylanan hüküm şu şekilde idi;

"Hiyaneti vataniyeden beş sene küreğe mahkûm Söğüt Kazasının Kümbet Karyesinden

İmam İbrahim Efendi hakkındaki hükmün tasdikine karar verildi".[169]

1.2.9. Yahyaoğlu Hasan Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair

23.12.1338 161. içtima, 1. celse Reissani Ali Fuat Paşa tarafından encümen mazbatası okunmuş, Hıyaneti Vataniye suçundan dolayı on sene küreğe mahkûm

---

[166] **TBMM ZC**, D.1, İ.3,C. 26, s.10.
[167] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No: 325,s.492.
[168] **TBMM ZC**,, D.1, İ.3,C. 26, s.10,11.
[169] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:326,s.326.

edilen Söğüt Kazasının Porye Karyesinden Yahyaoğlu Hasan'ın Söğüt'ün işgali sırasında Yunanlılara klavuzluk ettiği ve Yunan ordusuna ait ağırlıkları taşımak için muhtara ait on çift öküzle yüz lira verdiği, Yunan ordusu ile beraber görüldüğü ve Yunanlıların saldırısına karşı halkı tehdit ettiği suçlarından hükümlü olduğu dile getirilmişti.[170]

İlk söz alan Abdulkadir Kemali Bey (Kastamonu), adı geçen kişinin Yunanlılara yardımın yanı sıra ortalıkta Yunan askerleri ile beraber dolaştığı ve olayın hıyanetin dışında ahlaki boyutunun da olduğu üzerinde dururken, Hacı Şükrü Bey (Diyarbakır), idamını istemekte idi. Refik Şefket Bey (Saruhan)' de üç beş yıllık hükümlülerin yanında bir saniye bile nefes aldırılmaması gerektiğini söylemekte idi.[171] Müzakereler neticesi söz konusu kişinin on sene kürek cezası hakkındaki hükmü onaylanmıştı. Hüküm şu şekilde idi;

"Yahya oğlu Hasan hakkındaki hükmün tasdikına karar verildi".[172]

1.2.10. Memet Sıtkı Efendi Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair

23 Kanunuevvel 1338 161. içtima, 1. celsede Reisisani Ali Fuad Bey tarafından Adliye Encümeni mazbatası okunan Eskişehir mektep muallimlerinden Bilecikli Memet Sıtkı Efendinin Hıyaneti Vataniye'den beş sene küreğe mahkûm edilmesine dair hükmün tasdik edilmesine yönelik mazbata müzakere edilmişti.[173] Muallim Sıtkı Efendinin mazbatası okunmuş, mahkûmun Eskişehir'de kaldığı süre boyunca Nevzad Nam gazetesinde yazdığı makale ile düşmana taraftarlık yaptığı, Müslüman bir kadını Yunanlı çavuş ile fuhuşa zorladığı ve düşman askerleri ile

[170] **TBMM ZC**, D.1, İ.3,C. 26, s.11.
[171] **TBMM ZC**, D.1, İ.3,C. 26, s.12.
[172] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:327,s.491.
[173] **TBMM ZC**, D.1, İ.3,C. 26, s.19,

yakınlığı gerekçesi ile hükmünün onaylanması kararlaştırıldı.[174] Kararlaştırılan hüküm şu şekilde idi;

"Hıyaneti Vataniyeden beş sene küreğe mahkûm Eskişehir mektep muallimlerinden Bilecikli Memet Sıtkı Efendi hakkındaki hüküm tasdik edilmiştir."[175]

1.2.11. Belediye Çavuşu Ali Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair

23 Kânunuevvel 1338 yılında Hıyaneti Vataniye'den mahkûm edilmiş olan Eskişehir Belediye çavuşlarından Ali, Eskişehir'in işgali sırasında herkesin huzurunda halkın manevi duygularını istismar ederek halkı kışkırtmış, Sakarya Savaşı sırasında Yunan ordusunun arkasından dua ettiği ve Yunan başarısını destekleyeceği söylemleri nedeniyle Hıyaneti Vataniye Kanunu gereği Birinci Derece Ceza Mahkemesince verilmiş olan beş sene kürek cezası oy birliği ile onaylanmıştı. [176] Onaylanan bu ceza şu şekilde idi;

"Hiyaneti Vataniyeden beş sene küreğe mahkûm Eskişehir Belediye çavuşlarından Ali'ye ait hükmün tasdikına karar verildi.[177]

1.2.12. Arnavut Yusuf Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair

23 Kânunuevvel 1338 tarihinde Hıyaneti Vataniye suçundan hükümlü Eskişehir Birinci Derece Ceza Mahkemesince idama mahkûm edilmiş olan Arnavut, tahsildar Yusuf'un Eskişehir'in işgali sırasında ailesiyle Afyon ve İzmir dolaylarına gidip Yunan hizmetine girdiği çete teşkilatına başladığı ve düşmana destek amacıyla Nevzat gazetesi sahibi Sebad Hakkı ile irtibata geçtiği ve Hükümeti Milliye

---

[174] **TBMM ZC**,, D.1, İ.3,C. 26, s.20.
[175] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:328,s.493.
[176] **TBMM ZC**, D.1, İ.3,C. 26, s. 20.
[177] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:330

askerlerinin başarılı olamayacağı yönünde manevi olarak Türk milletini yıpratan vatana ihanet eden şahsın hükmü tasdik edilmişti.[178] Tasdik edilen hüküm şu şekilde idi;

"Hıyaneti Vataniye'den idama mahkûm tahsildar Arnavut Yusuf hakkındaki hükmün tasdikma karar verildi".[179]

1.2.13. Elcezire İstiklâl Mahkemesinin Teşkili Hakkında

24. 1. 1339 179. içtima, Reisisani Ali Fuad Bey tarafından açılan oturumda Hüseyin Avni Bey (Erzurum) aracılığı ile teklif edilen Elcezire Cephesine izam olunacak İstiklâl Mahkemesinin en son İstiklâl Mahkemesi Kanununda kısmen tatbiki suretiyle memur edilmesi kararlaştırılmıştır. [180] Karar şu şekilde idi;

"El cezire istiklâl mahkemesinin teşkiline karar verildi". [181]

1.2.14. Nuri Efendi Hakkındaki Hükme Dair

1. 2. 1339 Perşembe 185. içtima 2. celse Birinci Reisvekili Hüseyin Avni Bey (Erzurum), tarafından açılan oturumda Hıyaneti Vataniye suçundan itham olunan Simav Malmüdürü Nuri Efendinin mahkûmiyetinin kaldırılmasıyla ilgili Maliye Vekâletince tahsilât yapılması hakkında Adliye Encümeni mazbatası müzakere edilmişti.[182]

Simav'da bulunan malmüdürünün Sevr Antlaşmasının kabul edilmemesi dolayısıyla memleketin felakete sürüklendiği, İstanbul Hükümetinin belirlediği yolun takip edilmesi halinde bu felaketin olmayacağını ileri sürdüğü ve "*bunların hesabını*

---

[178] **TBMM ZC**, D.1, İ.3,C. 26, s. 20.
[179] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:**331,s.494.**
[180] **TBMM ZC**, D.1, İ.3,C. 26, s 471.
[181] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:335,s.495.
[182] **TBMM ZC**, D.1, İ.3,C. 27, s.120.

hükümete vereceksin" diye uyaranlara, "*hangi hükümet, kim bana soru soracak*?" gibi savunma yapması dolayısıyla hâkim heyeti bu durumu, Hıyaneti Vataniye sayarak bahsi geçen bu şahsa üç sene kürek mahkûmiyeti vermişti. Encümen bu adamın ahlaki ve ruhen zayıf olduğunu, cezalandırılmasını gerektirecek durumun mevcut bulunduğunu ancak, hareketin Hıyaneti Vataniye suçlarını içermediğini kabul ederek evrakı Adliye Vekâletine göndermişti. Bu noktada kişinin suçlu olduğu ve hükmünün isabetli olduğu bir kez daha belirtilmişti.

Refik Şevket Bey (Saruhan), "*ikinci işgalde, kanundan sonra olduğu gerekçesi ile hükmün doğru olduğu kanaatindeyim*" diyerek, söz konusu kanunda hükmün uygun olduğunu söylemekte, Mustafa Bey (Karahisarı Şarki) ise, aksi bir görüş ileri sürerek malmüdürünün mahkûmiyetinin evrakı, suçun Hıyaneti Vataniye suçu olmasından dolayı Meclise geldiğine Hıyaneti Vataniye özellikle Büyük Millet Meclisinin varlığını kabul etmeyenlere mahsus olduğunu söylemekte idi. Burada Meclisin gayri meşruiyetine dair söz olmadığı için Hıyaneti Vataniye suçu aramanın yanlış olduğuna anlaşmaya yönelik sözler sarf ettiği için bunun idari mahkeme tarafından yapılması gerektiğine Meclisin böyle kararları almasına gerek olmadığına değinmişti.

Adliye Encümeni Mazbata Muharriri Hamid Bey (Biga), Adliye Encümeninin bu meseleyi tarafsız incelediğini ve çoğunlukla kararın çıktığını, Çoğunluğun fikrinin suçluya yüklenen halin kanunla ilişkisi temelinde bir suç olmadığına yönelik olduğunu dolayısıyla affının gerektiğini belirtmekte ve şunları dilegetirmekte idi; "*Bu adam, işgal sırasında Sevr Antlaşması kabul edilmiş olsaydı memleket bu kadar çiğnenmezdi, İstanbul Hükümeti ılımandır. Onun siyaseti sayesinde mesele çözülürdü*

demiş, Belli ki bu onun zayıf imanıdır. Bundan dolayı adı geçen kimse suçlanamaz".[183]

Hamid Bey (Biga) tekrar söz alarak bahsedilen kişi hakkında defter ve benzerinin düşman emrine verdiği iddia kabul ediliyorsa da bu adamın suçu, diğeri olan düşmana defter vermek suretiyle yirmi senelik hazineyi zarara sebebiyet verdiği iddia olunmuş ise de yapılan incelemeler neticesinde verilen defterde, para tahsil edilemediğini söylemekte idi. Bu adamın suçu olsa olsa işgal sırasında devlet evraklarını düşmana kaptırması oluyor ki bunun için kendisi ve kefilinden tespit edilen miktarın tahsili icap eder diyerek hükmün kaldırılması yönünde bir kez daha açıklama yapmakta idi.

Abdülkadir Kemali Bey (Kastamonu) söze girerek; "*Hamdolsun mebus geldik. Yoksa bizde çoktan asılırdık"* diyerek, cezaların acımasızca verildiğin söylemiş, Refik Bey (Konya), "*Sevr Antlaşması çok başarılıdır ve kabul edilseydi millet ezilmezdi* " suçunun gerçeklik değerine ilişkin açıklama bekleyerek hangi delillerin, söz konusu şahsın bu suçu işlediğini gösterdiğini sormakta idi. Hamid Bey, Refik Beye cevaben şahitlerin ifadesiyle buradan *"Sevr Antlaşması kabul edilseydi, memleket ezilmezdi"* beyanatı kuvvetli dalaille sabit oluyor sözlerine, Refik Bey (Konya), "*Kendi ve arkadaşının mahkûmiyetini gerektiren sebeplerden biri de budur"* diyerek, açıklama getirmekte idi.[184]

Lütfi Bey (Malatya), kişi hakkındaki dedikoduların gerektirdiği cezanın basit mahkemeye ait olduğunu ancak yirmi senelik defter Yunanlılara verilmişse bunun büyük bir ihanet olduğunu, eğer verdiği belli değilse encümenin evrakı, mahalli

[183] **TBMM ZC**, D.1, İ.3,C. 27, s 1.21.
[184] **TBMM ZC**, D.1, İ.3,C. 27, s 122.

mahkemelere göndermesinin doğru olacağını söylemiş ancak, kişinin hükmüne yönelik karar alınabilmesi için bilgilerin toplanmasıgerektiği üzerinde durmuştu.

Refik Bey, Adliye Encümeni tarafından bu mesele incelenirken Heyeti Celile'ce kabul edilen af kanununun dikkate alınmadığını, Hıyaneti Vataniye'den dolayı mahkûm olanlar hakkında Meclisin bir af kanunu kabul ettiğini, mahkûm olanların idam cezası almaları durumunda müebbet küreğe, müebbet küreğe mahkûm olmuş olanların cezalarının on beş seneye indirilmesine, başka sebeple mahkûm olanların cezalarının kaldırılarak işlem yapılacağına karar verdiğini söylemiş, mahkemenin verdiği kararın af kanunu dikkate alınmayarak verildiği üzerinde durarak, itirazda bulunmakta idi.

Abdülkadir Kemali Bey (Kastamonu), mal müdürü hakkında söylenen sözler tanık olduğu zaman *"hamdolsun ki mebusum, yoksa bende idam edilirdim"*diyerek, kanunun Büyük Millet Meclisinin meşruiyeti aleyhine alenen, fiilen veya gizli olarak söz söyleyenler ile ilgili olduğunu, iki adamın aralarında fikir beyan etmeleri halinde vatan haini olmamaları gerektiğini dile getirmekte ve sözlerine şu şekilde devam etmekte idi; *İşgal sırasında hangi cesur adam bu mesele silahla halledilebilir diyebilir. Bu kadar cesur olan Teşkilâtı Milliye ile çalışırdı. Memleketin bütün çocukları Sevr Antlaşması aleyhindedir. Bazıları hakkında soruşturma lazımsa, gazetelere yazı yazan birçok kişi hakkında işlem yapmak gerekir. Şimdi onlar vatanın sahibi olarak anılıyorlar. Bu işi uzatmayalım. Bu adamın hareketi Hıyaneti Vataniye ile ilgili değildir. Bunlar mahkûm edilemez. Bu hareketin suç olup olmadığını inceleme sonucunda anlamak gerekir. Bu konu hakkında müzakere yapmak doğru değildir*".[185]

[185] **TBMM ZC**, D.1, İ.3,C. 27, s 123.

Ragıp Bey (Kütahya), Simav'ın düşman saldırısının kenarında kaldığını, oraya milli kuvvetlerin Demirci yolunu seçerek geçtiğini, o zamana kadar beş yüz kadar Ethem çetelerinin bu kasabayı yağma ettiklerini, böyle bir feci durum karşısında şahsın bu şekilde konuşmasının üç seneyi gerektirecek bir suç olmadığını, dolayısıyla meseleyi vicdanlara bıraktığını, bu noktanın hâkimlerce de dikkate alınması gerektiğini, orada düşmanın çok zalimlik yaptığını, bu memleketin vatandaşının Büyük Millet Meclisine bağlı kaldığını, dolayısıyla Hıyaneti Vataniye diye, ceza vermenin doğru olmadığını ifade etmekte idi.

Şeyh Seyfi Bey (Kütahya), söz konusu şahsın Yunanlılara defter vermediğini defteri veren kişinin de Yunanlılarla beraber kaçtığını söyleyerek kişinin suçsuzluğunu söylüyor, Müfid Bey (Kırşehir) hükmün kaldırılması yönünde fikir beyan ediyor, Süleyman Sırrı Bey (Yozgad), Hıyaneti Vataniye Kanunun birinci maddesinde[186] Meclisin hükmü onaylamaması durumunda Meclis gereken kararı vereceğnin ifade edilmate olduğunu söylüyordu. Reis, Heyeti Celilenin hükmün kaldırılmasına karar verdiği zaman başka konu da mahkûm değilse tahliye edildiğini, şimdiki halde Adliye Encümeni mazbatasının iki seçeneği içerdiğini bu seçeneklerin; hükmün kaldırılması[187] (oylamayakoyularak) sonra yüklenen diğer suç ki mahkemece dikkate alınması olduğu idi.

---

[186]Madde 1. Makamı muallâyi hilâfet ve saltanatı ve memaliki mahrusai şahaneyi yedi ecanipden tahlis ve taarruzatı defi maksadına matuf olarak teşekkül eden Büyük Millet Meclisinin meşruiyetine isyanı mutazammın kavlen veya fiilen veya tahriren muhalefet veya ifsadatta bulunan kesan haini vatan addolunur. **Düstur,** C. 1, Kanun No: 2, s. 4-5; **TBMM Kavanin Mecmuası**, D. 1, C. 1, Kanun No: 2, s. 2-3; **TBMM ZC,** D. 1, C. 1, s. 142-144.

[187] Süleyman Sırrı(Yozgat) Adliye Encümeni mazbatasında mevzuubahsolan Mal Müdürü Nuri Efendinin cürmü, hiyaneti vataniye değildir. Vazifei kanuniyesini ifadan 'mütevellit Ibir cürümdür. Bi'naenaleyh hükmün reciyle tahliyesini ve hakkında Memurin Muhakemat Kanunu mucribince yeniden tahkikat icrası zrmnmda evrakın vekâleti aidesine tevd' edilmesini teklif eylerim, Refik Şevket(Saruhan) Arz ettiğim, esbabı mucibeye binaen Kütahya Bidayet Mahkemesinin vermiş olduğu hükmün tasdikini teklif ederim. Cevdet îzrap(Kütahya) Hiyaneti vataniye yoktur. Âdiyen Maliye Vekâleti işi takibeder. Adliye Encümeninin noktai nazarının kabulünü teklif eyleriz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, D.1, İ.3,C. 27, s. 125.

Mehmed Şükrü Bey (Karahisarı Sahib); " Hıyaneti Vataniye Kanununa uygun bir suç olmadığı zaman Adliye Encümeninin hükmün kaldırılmasına karar vereceğini, herhangi bir daire bir suçu incelerken diğer suç varsa o suçu ilgili kanun dairesine göndereceğini ifade etmekte idi.

Hamid Bey (Biga), kişi hakkında suç sebebiyle soruşturma yapıldığı için hüküm kaldırıldığında maliye işlemindeki suiistimalinden dolayı soruşturma yapılamayacağını söylemekte idi.

Refik Şevket Bey (Saruhan) ise; bu şahsın hükmünün kaldırıldığını, bundan dolayı ikinci fıkrayı kabul etmekte kanun zorunluluğunun bulunduğunu, hükmün kaldırılmasının ifade edilen kanun zorunluluğuna ait olmadığını, zimmete devlet malı geçirdiğini, soruşturulması gerektiğini, bu meselede Adliye Encümeninin tamamıyla soruşturmasını yaptığını dile getirmekte idi.[188]

Müfid Bey (Kırşehir), Refik Beyin söylediklerini dile getirdiği şu cümlelerle desteklemekte idi; *"Adliye Encümeni ve Heyeti Celile hükmü kaldırma kararı aldıktan sonra mesele çözülür. Yüklenen suça dair Hıyaneti Vataniye suçu kalkınca söz söylemeye gerek yoktur. Memur beraatini istemeye mecburdur. Tahsil ettiğin parayı ne yaptın diye Memurin Muhakemat Encümenine sevk ederler. Meclisin kararları hüküm vermiş şeklindedir".*

Mehmed Şükrü Bey (Karahisarı Sahib), araya girerek; "ihbar şeklindedir", Abdülkadir Kemali Bey; " Evrakı göndermeden ibarettir" şeklindeki ifadelerinden sonra kanun şu şekilde kabul edilmiş idi;

"*Nuri Efendi hakkındaki hükmün refine ve vazifei memuriyetine ait ihbara!.. hakkında alelûsul muamele ifasına karar verildi."*[189]

---

[188] **TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 27, s. 125.
[189] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:**338**

1.2.15. Muhtelif Eşhas Hakkındaki Hükme Dair

7. 2. 1339 188. içtima İkinci Reisvekili Musa Kâzım Bey tarafından okunan mazbatada çavuş Mehmet'in eşi Ayşe ile gayrimeşru ilişkide bulunan Topal Mehmet ve arkadaşları hakkında Çine Kazası Birinci Derece Ceza Mahkemesi tarafından cezasının affına yönelik, evrak suçlarının adi olması nedeniyle kabul edilmeyerek tekrar Adliye Vekâletine gönderilmiş ve Meclis tarafından kabul edilen kanun şu şekilde kararlaştırılmış idi:[190]

Muhtelif eşhas hakkındaki hükme dair Hiyaneti Vataniyeden muhtelif cezalara mahkûm Topal Memet ve Ayşe ve Memet ve rüfekası hakkındaki hükmün refiyle evrakı dâvanın mercii kanunisine tevdiine karar verildi.[191]

1.2.16. Kara Hasanoğlu Ahmet ve Rüfekası Hakkındaki Hükme Dair

Gasp ve adam öldürme suçundan hükümlü asker kaçağı olan Çineli Kara Hasanoğlu Ahmed ve arkadaşları Hıyaneti Vataniye Kanununca ikişer sene hapislerine dair Çine Birinci Derece Ceza Mahkemelerinden hükmüne dair evrakları Adliye Encümenine gönderilerek müzakere edilmişti.

Nebil Bey (Karahisarı Sahib), sanığın Hıyaneti Vataniye suçundan takipte olduğunu, bu suçlardan mahkûm olanların veya takibatta bulunanların affedildiğini, burada bunun müzakeresine lüzum olmadığını, söz konusu kişi ve daha önce haklarında karar verilen kişilerin Af Kanunundan istifade ettiğini, burada müzakeresine ve karar verilmesinin anlamsız olduğunu vurgulamakta idi.

Hamit Bey (Biga), söz konusu şahsın daha önce gerçekleştirdiği adam öldürme ve yaralama gibi suçlardan firar etmesi münasebetiyle mahkeme tarafından

---

[190] **TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 27, s. 191.
[191] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:339,s.496.

kendisi İstiklâl Mahkemesine sevk edilmiş muhakemesi araştırma yapacağı sırada İstiklâl Mahkemesi tatili nedeniyle söz konusu evrakların aid olduğu Birinci Derece Ceza Mahkemesi tarafından sevk etmiş, Birinci Derece Ceza Mahkemesi, meseleyi derinlemesine araştırılmadan sadece şahsın asker firarisi olmaları nedeniyle ve evrakın da İstiklâl Mahkemesinden birleştirilmesine ilişkin şunları söylemişti; "bunu Hıyaneti Vataniye cürmü telâkki ederek Hiyaneti Vataniye hakkındaki ahkâma tevfikan itayı hükmetmiş, hâlbuki zatı mesele mesaili âdiyeden bulunması itibariyle, bu verilen hüküm yanlıştır" diyerek, hükmün iptaline ilişkin evrakın ait olduğu evrakın Adliye Vekâletine iadesi için Hiyaneti Vataniye mahiyetinde olmadığı gerekçesi ile evrakın mahkemeye iade edilmesini teklif etmişti.

Nebil Bey (Karahisar Sahib), silah çektiği adamın söz konusu suçluyu dava edip etmediği durumundan yola çıkılarak davanın şahsa ait bir hukuk davası mı yoksa asker kaçağı olarak mı Hıyaneti Vataniye suçu olarak yargılanması gerektiği buna göre müzaker yapılması üzerinde durmuştu.

Mustafa Kemal Bey (Ertuğrul), asker firariyeleri Hiyaneti Vataniye Kanununa göre muhakeme edilmezler mi? Sorusuna;

Hamid Bey (Biga) ; "*Malûmu ihsanınız Bidayet Mahkemesine tevdi ettiğimiz hiyaneti vataniye suçları yalnız Büyük Millet Meclisinin meşruiyetine isyanı içine alan olan mesele alakalıdır. M'alûmuâliniz hıyaneti vataniye müeriminin affı hakkındaki kanunun tefsiri esnasında asker firariliğinin hiyaneti vataniyeden madudolmadığını tefsirde tasrih buyurdunuz. Filhakika hıyaneti vataniye gibi şenî bir cürmü bir askerimize izafe edemeyiz"*diye, cevap vermekte idi.

Lütfi Bey (Malatya), sözü edilen şahsın adam öldürmek suçuyla yargılandığını belirtmekte, Hamid Bey (Biga)'in, *"Katil, de vardır, Katil keseliyle*

cerh ve esnayı rahta eşhas soymak" şeklindeki sözlerine karşıklık, Lütfi Bey tekrar söze girerek; *"fiil ile ceza arasında bir nispeti âdile olmamalıdır ki, biz bundan dolayı bu hükmü refedelim. Ve diğer mahkemeye tevdi edelim. Mademki cezanın asgarisi hüküm olunmuştur"* demekte idi.

*Hamid Bey (Biga), bunun Adliye Encümenine tefrik buyrulan salâhiye*t noktasından olduğunu, beraet ve hattâ hüküm verilmiş olsa dahi kanunen mahallinden verilmeyen ve binaenaleyh olmuş olan yolsuzluğun telafisi için aid olduğu hükmün kaldırılmasıyla Adliye Vekâletine bırakılması lâzım geldiğini, diğer mahkemede beraet edilmesinin muhtemel olduğunu belirtmekte idi.

Reis, Adliye Encümeninin gönderdiği evrakın ilgili merciye aynen ulaştırılmasını teklif etmiş ve bu meclisce de onaylanmıştı. Alınan karar; "*hıyaneti vataniyeden ikişer seneye mahkûm Çineli Kara Hasanoğlu Ahmet ve rüfekası hakkındaki hükmün refiyle evrakın merciine tevdiine karar verildi* [192] şeklinde, neticelenmişti.

1.2.17. Bekâlin Halil Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair

7. 2. 1339 188. içtima, 1. celse Reisvekili Musa Kâzım Bey (Konya) tarafından mazbatası okunan Bekâlin Halil'in Yunan işgali sırasında Kütahya'nın Armuteli Nahiyesinin İnli Karyesince alınan ihbar ile muhtelif şahısların silah sakladığı, halkın evlerini basarak evde bulunan silah ve malları Kuvay-i Milliye'nin malıdır diye el koyduğu gerekçesiyle Afyon Karahisar Hapsanesinde tutuklu bulunan işkenceye maruz bırakılarak Hıyaneti Vataniye suçundan hükmünün onaylanması

[192] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:340,s.496.

istenmiş ve söz konusu karar tartışılmadan kabul edilmişti[193] Kabul edilen karar şu şekilde idi;

"*Hiyaneti vataniyeden on bir sene küreğe mahkûm Kütahya'da mukim Bekâlin Halil hakkındaki hükmün tasdikına karar verildi.*[194]

1.2.18. Memet Muzaffer Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair

7. 2. 1339 188. içtima, 1. celse, İkinci Reisvekili Musa Kâzım Bey tarafından okunan mazbatada Muzaffer Efendi'nin Mudanya'da tesis ettiği Hürriyet ve İtilaf Kulübü Riyasetini ifâ ve İstanbul'a gönderdiği sahte fetvalar ile Milli Mücadele ruhunu söndürmek isteyenlerle birlikte olduğu, işgal zamanında bazı Milli Mücadele yanlılarını Yunanlılara ihbar ederek hapsedilmelerine neden olduğu, Yunan adaletine güvendiğini söylediği gibi suçlarla hakkındaki hükmün onaylanması istenmişti.[195]

Mustafa Sabri Bey (Siirt), sözü geçen şahsın Yunanlıların Mudanya'ya çıktığı zaman para alarak Kuvayı Milliye aleyhine fetva dağıtmak için Edirne'den memuren geldiğini, hattâ başka suçlar da işlediğini dile gtirmiş; "*Türkiye Büyük Millet Meclisi hakkında kuvvei bâğıye diye istida yapmış ve Yunanlılara vermiş ve kuvvei bâğıye diye Türkiye Büyük Millet Meclisini sarahaten itham etmesi hiyaneti vataniye cürmünü teşkil ile bundan, başka bir cürmü daha vardır ki rakı içmiş ve rakı içtiği halde Kuvayı Milliye taraftarı olan memurları da darbetmiştir. Bunun mahkûmiyeti usul ve kanuna muvafıktır"* diyerek, hükmünün tasdik edilmesini talep etmekte idi. Daha sonra hüküm aynen kabul edilmişti. Kabul edilen hüküm şu şekilde idi;

---

[193] **TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 27, s. 199.
[194] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:341,s.496.
[195] **TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 27, s. 199.200.

"hıyaneti vataniyeden on bir sene küreğe mahkûm Mudanya'da mukim Mollazade Selim Efendi mahdumu Memet Muzaffer hakkındaki hükmim tasdikma karar verildi" [196]

1.2.19. Korucu Hasan Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair

10. 2. 7339 190. içtima, 1. celsede Reiaisâni Ali Fuad Paşa tarafından fiilen Hıyaneti Vataniye suçundan dolayı Eskişehir'in Karapınar Mahallesi ahalisinden Korucu Hasan Çavuş'un evrakı Eskişehir Birinci Derece Ceza Mahkemesi tarafından verilen hüküm, Adliye Encümenine gönderilmiş olmakla birlikte müzakereye açılmıştı.[197] Hasan Çavuş, Yunan işgali sırasında kendisini koruyucu tayin ettirmiş, halktan topladığı fazla ücret tahsilinde bulunduğu, vermeyenleri Yunanlılar vasıtası ile tehdit ettiği, halife ordusunun İznik'e geldiği yönünde Kuvayi Milliye aleyhinde girişimde bulunduğu, Yunanlılar lehine propaganda yaptığı, Millet Meclisinin meşruiyetine isyanda bulunmak suçlarından Hıyaneti Vataniye Kanununu üçüncü maddesi[198] gereği üç sene kürek cezası kararlaştırılmıştı.

Salih Bey (Erzurum), bir milletin Heyeti Umumiyesinin benliğine, varlığına, namusuna, haysiyetine tecavüz eden bu gibi kişilerin üç sene kürek cezası almasının gülünç olduğunu dile getirmekte, söz konusu bu şahsa on sene kürek cezası verilmesini teklif etmekte idi.

Neşet Bey (Kângırı), Salih Beyin cezayı az bulması konusuna atıfta bulunarak cezaların caydırıcı olmasının gerekliliğini belirtmekte, hakkında üç sene ceza alması uygun görülen kişinin işlediği suçların nerede nasıl olduğunun tam olarak

---

[196] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:342,s.496.
[197] **TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 27, s. 252.
[198] vaiz ve hitabet suretiyle alenen veya ezminei muhtelifede eşhası muhtelifeyi sırran ve kavlen hivaneti vataniye cürmüne tahrik ve teşvik edenlerle işbu tahrik ve teşviki suver ve vesaiti mutelife ile tahriren ve tersimen irtikâbeyliyenler muvakkat küreğe konulurlar.

araştırılmasını ve halifelik ordusu olayının eskiye dayandığı gerekçesiyle Meclisin net olmayan suçlamalardan cinayet işlememesi gerektiğini ifade etmekte idi.

Hamit Bey (Trabzon), af kanunundan sonra işlenen suçlara yönelik bir affın söz konusu olmadığını ve hükmün bir an önce onaylanması gerektiğine değinmekte, Abdulkadir Kemali Bey (Kastamonu) de Neşet Bey gibi suçlunun işlediği suçların tarihinin araştırılması gerektiğini dile getirmekte idi. Hüseyin Avni Bey (Erzurum)'de suçun ve suçun işlendiği zamanın belli olmadığı gerekçesi ile mazbatanın reddini istemekte idi.[199]

Karar için oylama yapılmış ve karar, Meclisi Âli tarafından kabul edilmemişti. Hakkı Hami Bey (Sinop), bu evrakın iade edilirken ne deneceğini, mazbatanın Hüseyin Avni Bey'in mütalâaları nazarı itibara alınarak reddedilmesi söz konusu oldu ise Hüseyin Avni Beyin mütalâasının Hiyaneti Vataniyenin söz konusu olmadığına yönelik olduğu, başka cürümün olması halinde takibat yapılmak üzere mahakimi aidesine iadesi lâzım gelidiğini dolayısıyla evrakın gönderilmesi ve tekrar araştırılması olduğu şeklinde idi.

Mustafa Sabri Bey (Siirt), Hıyaneti Vataniye Kanununun sekizinci maddesinde[200] mahallinden verilen ilâmlar Meclisçe tasdik edilmediği takdirde Meclisin vereceği karar dairesinde muamele olunacağına dair sarahatın olduğunu söylemesi üzerine Hüseyin Avni Bey tekrar söz alarak şahıslar hakkında devletin kanunu olduğunu, Büyük Millet Meclisinin mücrimleri ihbar veya mücrimler hakkında dava edemediğini, çünkü adlî kanunda müddeiumumîlerin vazifesinin tayin edildiğini müddeiumumîlerin kanun dairesinde ifâyı vazife etmekte olduklarını,

---

[199] **TBMM ZC,** D. 1, C:27,s.253; **TBMM Kavanin Mecmuası**, D. 1, C. 1, **TBMM Kavanin Mecmuası**, no: 2, s. 2-3; **TBMM ZC,** D. 1, C. 1, s. 142-144.

[200] Madde 8. İşbu kanuna tevfikan mahakimden sâdır olacak mukarrerat katî olup Büyük Millet Meclisince badettâsdik mahallerinde infaz olunur. Tasdik edilmediği takdirde Meclisçe ittihaz edilecek karara tevfiki muamele olunur.

yoksa Vekil Beyefendi kendilerinin her an için mesul bulundurulacağından ve her an için hakkında takibat yapılacağından emin olmalarını, Büyük Millet Meclisinin her an kendilerini mesul edeceğini, esasen Meclisi Âlinin kendilerini takip ve kontrol etmekle mükellef olduğunu dile getirerek karşılık vermekte idi. [201]

Musa Kâzım Bey (Konya), söz konusu kararın belirsizliğine değinmekte, evrakın Adliye Encümenliğince araştırılması neticesi suçlu bulunması halinde Meclise iade edilerek tekrardan oylama yapmanın gerekliliği üzerinde durmakta idi.

Ali Süruri Bey (Karahisarı Şarki), Hüseyin Avni Beyin sözlerine ilişkin, evrakın aid olduğu müddeiumumîye tevdi edilemeyeceğini, çünkü Meclisi Âlinin müddeiumum olmadığını dile getirdiğini belirtmekte ve şunları ilave etmekteydi; *"Hüseyin Avni Beyefendinin mütalâaları esas itibariyle, şayanı münakaşa olmakla beraber kendilerine hatırlatmak isterim ki Meclisi Âlinin bu meselede ittihaz edeceği karar Büyük Millet Meclisi sıfatıyla değil, mahkemei Temyiz sıfatıyladır "*[202] diyerek, Meclisin hangi evrakı göndereceği hangisinin onaylanacağı konusunda bile hâlâ tereddüt yaşadığına değinmekte, adı geçen suçlu hakkında Heyeti Celilenin iddia olunan suçu, hıyaneti vataniye suçu addetmediğini, usul ve ahkâmı umumiye dairesinde icabına bakılmak üzere ait olduğu müddeiumumîye göndermesi gerektiği, verilecek kararda bahsi geçen şahsa maznundur, mahkûmdur denmeyeceği, dolayısıyla Hüseyin Avni Beyefendinin tevehhümlerine mahal olmadığını, Meclisi Âlinin diyeceği sözün hıyaneti vataniye suçundan olmadığını, Bundan dolayı usul ve ahkâmı umumiye dairesinde icabı kanunisine bakılmak üzere Adliye Vekâletine tevdi diyeceği bunda bir mahzur un olmayacağı şeklinde açıklama yapmakta idi.

---

[201] **TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 24, s.254.
[202] **TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 24, s.255.

Hüseyin Avni Bey (Erzurum), Meclisin temyiz mahkemesi olmadığını belirtmekte, Heyeti Celilenin burada hükümdar vazifesini yaptığını, Mahkemei Temyiz gibi noksan vazife yapmadığını, Hıyaneti Vataniye Kanunu müzakere edilirken buranın bir derece olarak kabul edilmediğini dile getirerek, Meclisin Hıyaneti Vataniye Kanunu gereği yargılama yapacağı söz konusu şahsın suçunun hıyaneti vataniye olmadığını dolayısıyla bir an önce karar verilip mahalli bir mahkemeye sevkini istemekte idi.

Hamit Bey (Trabzon), bu evrak Meclise gönderilmiş olsa dahi, Hıyaneti Vataniye Kanununun sekizinci maddesine[203] göre evrakın yeniden gönderilmesinin uygun olacağını beyen etmekte ve kanunun iadesini istemekte idi.[204]

Sonuç itibariyle sözü edilen mesele ile ilgili ilgili birkaç teklifte bulunulmuş,[205] Nafız Bey (Canik)'in[206] teklifi kabul edilerek evrak Adliye Vekâletine havale olunmuştu. Karar şu şekilde alınmıştı;

---

[203]"**Madde 8** İşbu mehakimden sadır olacak mukarrerat kati olup ancak idamı müstelzim hükümler Büyük Millet Meclisi icra Heyeti tarafından badettasdik mahallerinde infaz olunur. **TBMM ZC,** D. 1, C. 1, s. 133

[204] Binaenaleyh bilis-t'isna işbu kanuna tevfikan yalnız Hiyaneti vataniyeye dair evrakı tetkik ile mükellef olan Adliye Encümeni hiyaneti vataniyeden müttehem olan bir şahsın Hiyaneti Vataniyeden olan hükmü ref'edildikten sonra ceraimi âdiye mahiyetinde olan efalini artik temyiz edemez Fakat encümen mazbatasının ademi kabul dolayısiyle ki ikinci bir karar ittihazı lâzımdır ve bu meclisi Âliye taalluk ediyor. Çünkü kanun bunu emreder. Binaenaleyh bir cürümde hiyaneti vataniye görülmediği takdirde o âdi bir cürümdür. Cürüm mesele i âdiye olmak itibariyle aidolduğu müdeiiumumiliğe havale edilmesi iktiza eder. Binaenaleyh bendeniz bu lâzimei banuniyenin Meclisi Âlinizee ifasını encümen namına teklif ediyorum»

[205] Yusuf Bey (Denizli); Müzakere edilmekte olan Adliye Encümeni mazbatasının istinad ettiği ve huzuru Mecliste kıraat edilen fikrai hükmiyeye nazaran mahkûmu merkumun içtisar eylediği cürüm, teşdidi cezayi istilzam etmekte olduğundan bu baptaki hükmün feshiyle yeniden muhakemesi icra edilmek üzere bu baptaki evrakın hükmü veren mahkemeye iadesiyle müceddeden muhakemesinin icra ve tahakkuk edecek hale göre tecciyesi lâzım geleceğinden karar itasını teklif etmiştir. Süleyman Sırrı(Yozgat) Hiyaneti Vataniye Kanununun bir maddesinde mücrimin hakkında verilen hüküm Meclisçe kabul edilmediği takdirde Meclisçe ittihaz olunacak karara göre muamele olunur der. Binaenaleyh hakkında verilen hüküm tasdik olunmıyan bu adam ya mücrimini âdiye gibi hakkında takibat icra, edilmek üzere ya mahallî müddeiiumumiliğine tevdii için Adliye Vekâletine göndeririz veyahut kendisi bütün bütün affedilmek lâzımgelir. Binaenaleyh bu cihetlerin reye vaz'ını teklif etmiştir.Ali Süruri(karahisarı şarki) Adliye Encümeninin mazbatası kabul edilmediğine göre cürmü müddea hakkında ahkâmı umumiye dairesinde ifayı muamele ettirilmesi zımnında evrakın Adliye Vekâletine tevdiine karar verilmesini teklif etmiştir. **TBMM ZC,**, D.1, İ.3,C. 27, s.256; **TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 27, s.257.

[206] Hiyaneti vataniye hükmü merfu'dur. Cerainıi saire hakkında muamelâtı lâzimei kanuniyenin ifası zımnında evrakın Adliye Vekâletine tevdiini teklif ederim

"Hıyaneti Vataniyeden üç sene küreğe mahkûm Eskişehir'in Karapınar Mahallesi ahalisinden Korucu Hasan Çavuş hakkındaki hükmün refiyle ceraimi sairesi hakkında muamelâtı lâzimei kanuniyenin ifası takarrür etti".[207]

1.2.20. Mardirus ve Sarrafyan Haklarındaki Hükmün Tasdikına Dair

10.2.1339 190. içtima 1. celse Reiaisâni Ali Fuad Paşa tarafından mazbatası okunan Kütahyalı Papaz Mardros ve rüfekası hakkında Adliye Encümeni mazbatası okunmuştu. Heyeti Umumiyeye hıyaneti vataniyede bulundukları iddia olunmasından dolayı Kütahya Birinci Derece Ceza Mahkemesince beşer sene müddetle kürek cezasına mahkûmiyetlerine dair evrak müzakere edilmiş idi.

Söz konusu kişilerin Yunan işgali esnasında Tavşanlı Muhasebei Hususiye Memuru Vahidi ve Tâlib ve Hacı Kadızade Mehmed ve Mustafa ve Ferid ve Hacı İbrahim ve Mustafa Efendilerin Harekâtı Milliyeye taraftar olduklarından dolayı kişileri, Yunan kumandanların imzaları ile hazırladıkları belgeler ile hapsine neden olduklarından ve bu kişileri maddi manevi zarara uğrattıklarından beşer sene küreğe mahkûm edilmeleri hakkındaki hüküm şu şekilde onaylanmış idi.[208]

"Hıyaneti vataniyeden beşer sene küreğe mahkûm Kütahyalı Papas Mardiros ve Tavşanlı Topik Sarrafyan haklarındaki hükmün tasdikma karar verildi". [209]

1.2.21. Medineli Hacı Mehmet Hakkındaki Hükmün Tasdikina Dair

15. 2. 1339 193. içtima, 1. celse, Reisisani Ali Fuad Faşa tarafından mazbatası okunan Hacı Mehmet'in üç sene kürek cezasına dair hükmü Eskişehir

---

[207] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:343 ,s.497
[208] **TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 27, s.257.
[209] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:334,s.497.

Birinci Derece Ceza Mahkemesi tarafından verilmiş olmakla beraber hükmüne dair evrakları Adliye Encümenine gönderilirken müzakere olunmuştu.[210]

Hacı Mehmet'in Yunan işgali sırasında "ben Yunanlıyım, ben İngiliz'im" sözlerinin yanı sıra Mehmet Ağa adında bir şahsı Kuvayi Milliye mektupçusu diye Yunanlılara ihbar ettiği ve zevcesini Yunan askerleri ile fuhşa zorladığından dolayı üç sene kürek cezasına mahkûm edilmişti.

Tasarı hakkında söz alan Osman Bey (Kayseri), adı geçen şahsın adı ile ilgili Hacı isminin İslâmiyet'te önemli bir yeri olduğundan adı geçen şahsa "yandaş Mehmet" denmeli ifadesini kullanmakta, ardında söz alan Salih Bey (Erzurum), bu kişinin işlediği suçların Hıyaneti Vataniye'de yer almadığını fakat cezalandırmak adına kişiyi ülkeden sürmenin uygun olduğunu savunmakta idi.

Yine Hüseyin Hüsnü Bey (Mersin), Hüseyin Avni Bey (Saruhan), Salih Bey (Siirt), aynı düşünceyi savunmuş kişinin Hıyaneti Vataniye kapsamında olmasa bile sürgün cezasının verilmesi yönünde görüşlerini beyan etmişlerdi.

Hakkı Hami Beyin (Sinop), hariçten gelen evrakların sırası geldiğinde müzakere edilmesini, Encümence affı tanzim edilen mazbataların tahliye kararı bulunduğu takdirde Meclisi Âlice kabul edildiğini, mevkuf olup da hükümleri tasdik edilenlerin gündeme alındığını dile getirmekte, Hüseyin Avni, Hakkı Hami Bey'in sözlerine karşılık Encümence takip edilip de Meclis tarafından reddedilen birçok mazbatanın olduğunu belirterek, hiç kimsenin boş yere hapishanede yatırılmamasının, meclise karşı söz sarf eden herkesin hapishanede çürütmesinin uygun olmadığını dile getirmiş ve şu sözleri eklemiş idi; "*Eğer böyle iki söz söyleyen kimseleri hıyaneti vataniye cürmiyle itham edecekseniz binlerce insanı memlekette hapsanelere dolduracaksınız ve evrak da senelerce buradan*

[210] **TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 27, s.340,

çıkmıyacaktır. Çıktığı zaman da beraet kararıyle çıkacaktır. Bu ise günahtır. Mağduriyetlerini mucibolur. Bu evrak Adliye Encümeninden de geçtiği halde cürüm Hıyaneti Vataniye Kanununun ruhiyle alâkadar değildir. Binaenaleyh mahkemenin de, Adliye Encümeninin de isabet edemiyeceği varittir." [211]demiş, daha sonra söz alan Mustafa Sabri Bey (Siirt), Salih Bey'in "*adamı memleketinden çıkaralım*" ifadesine karşı suçlunun cezası yerine, suçlunun ödüllendirildiği doğrultusunda sözler sarf edildiğini, bunun imâ edilmesinin dahi yanlış olduğunu, Hıyaneti Vataniye içerisinde ele alınan suçluların kararlarının müzakere edilmesi gerektiğini, Meclisin boş yere meşgul olmadığını ve müzakere etmenin meclisin bir görevi olduğunu dile getirmekte, "*Yunan'ım, İngiliz'im"* diye, sözler sarf eden birinin TBMM Hükümeti aleyhinde hezeyanda bulunması dolayısıyla yargılanmayıp da başka kimin yargılanacağını söylemiş ve mazbatanın kabulünü teklif etmişti.

Salih Bey (Erzurum), adı geçen şahsın yabancı olduğunu ifade ederek; "*bizimle alâkası yoktur. Hariçten gelmiştir. Bunu, hapishanelerde beslemek ve bakmaktansa memleketin haricine çıkarmak bizim için nafi ve elzemdir"*demiş, Abdulkadir Kemali Bey (Kastamonu), ise "ben gavurum" diyen, birinin Hıyaneti Vataniye ile alakası olmadığını söyleyerek, Salih Bey ile aynı düşünceleri paylaşmakta idi. Mustafa Sabri Bey (Siirt), olayın tamamen dini boyutlu olması gerekçesi ile Abdulkadir Beyin sözlerini desteklemekte idi. Abdulkadir Bey tekrar söze girerek; *"Bir fiile cürüm ve ceza diyebilmek için evvelce Hükümet tarafından onun cürüm olduğu ilân edilmek lâzımdır ve o cürüm için cezayı tehdidi olmak lâzımgelir. Ben gavurum diyen bir adam için eğer Kanunu Cezamızda bir madde varsa mahkeme o noktai nazardan takibat yapsın. Yoksa bunun lüzumuna da kaani isek onun için ayrıca bir madde koruz. Deriz ki bundan sonra ben gavurum diyen*

[211]**TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 27, s. 341.

adam haini vatandır. Veya haini dindir"[212] diyerek, böyle bir durumun Hıyaneti Vataniye Kanunu içerisinde değerlendirilmemesi gerektiğini dile getirmiş idi. Meselenin, sadece "Yunanım" veya "İngilizim" ifadesinden ibaret olup olmadığı yönünden tartışmaya yol açmış, milletvekillerinin bir kısmı mazbatanın tekrar okunması ve konuya açıklık getirmesi yönünde teklifte bulunmuşlar diğer bir kısmı ise suçlunun sarf ettiği sözlerin ve halkın milli duygularını körelttiği düşüncesi ile kişinin vatana ihaneti olduğunu dile getiriyorlardı. [213]

Söz konusu tasarı hakkında anlaşmazlıkların artması üzerine mazbata tekrardan okunmuş, söz konusu kişinin "İngiliz'im, Yunan'ım" ifadesinin dışında sokaktaki köpekleri Yunanlılara gösterip *"bu Mustafa Kemaldir, öldürün onu*" ifadesini de kullandığı da belirtilmişti.

Hamid Bey (Biga), Medineli olduğu söylenen Türk olmadığı bilinen, fakat halkın hissiyatını rencide eden, cahil hareketlerde bulunan kişinin hükmünün onaylanmasını istemiş,[214] Salih Bey, yine söze girerek kendi halkımızdan olmayan birini beslemenin yanlış olduğunu ısrarla dile getirip, kişinin ülke dışına çıkarılması teklifinde bulunmuştu. Bütün bu ısrarlara rağmen bu teklif oylanmış ancak, yeterli oyu alamadığı için kabul edilmemişti. [215] Tasarı şöyle kabul edimiş idi;

"Hiyaneti vataniyeden üç sene küreğe mahkûm Eskişehir'de mukim Medineli Hacı Mehmet hakkındaki hükmün tasdikına karar verildi".[216]

---

[212]**TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 27, s.*342.*
[213] **TBMM ZC,**, D.1, İ.3,C. 27, s 343
[214]**TBMM ZC,**, D.1, İ.3,C. 27, s.34
[215]**TBMM ZC,**, D.1, İ.3,C. 27, s 344.
[216] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:345.s.497.

1.2.22. Hoca Mahmut Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair

15.2.1339 Perşembe 193. içtima, 1. celse Reisisani Ali Fuad Bey tarafından açılan oturumda Gemlik Kazasının Engüricik Karyesi İmamı Hoca Mahmud'un Yunan işgali sırasında halkı düşman emelleri doğrultusunda davullar eşliğinde karye halkını merkez kazaya getirerek, İngilizlerin hazırladığı metni kürsüye çıkarak okuması ve halkın milli iradesini, milli duygusunu incittiği için Hıyaneti Vataniye Kanunu gereği üç sene kürek cezası alması kararlaştırılmış,[217] söz konusu karar hakkında itiraz eden olmadığı için karar şu şekilde onaylanmış idi;[218]

"*Hiyaneti vataniyeden üç sene küreğe mahkûm Gemlik Kazasının Engüricek Karyesi İmamı Hoca Mahmut Efendi hakkındaki hükmün tasdikına karar verildi*".[219]

1.2.23. Kayserili Hacı Mehmet'in Mahpesi Hakkında

15.2.1339 193. içtima, 1. celse Reisisani Ali Fuat Bey tarafından mazbatası okunan Kayseri'nin Kızık Karyesinden Mustafa oğlu Hacı Mehmet'e on beş sene kürek cezası verilmiş,söz konusu kişinin Sivas Hapishanesinde bulunması, fakat ailesinin Kayseri'de bulunması sebebiyle naklinin Kayseri'ye alınmasını talebi, Adliye Encümenince reddedilmişti.[220] Hamit Bey (Biga) tarafından açıklanan mazbatada kişinin Kayseri'ye nakli için tasarlanan karar müzakere edilmişti.

Hacı Mustafa Sabri (Siirt); "*İstiklâl Mahkemesi karar vermiştir. Fakat mâni mil olunca memnu avdet eder. Büyük Millet Meclisi Hükümetinin daha takarrür ve tahkim ve tarsin edilmediği zamanlarda böyle kararlar verilebilir. Fakat bugün Elhamdülülâhi Taâlâ Hükümetimiz olan Büyük Millet Meclisi Hükümeti teessüs*

---

[217] **TBMM ZC,**, D.1, İ.3,C. 27, s.344.
[218] **TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 27, s .345.
[219] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:346,s.497.
[220] **TBMM ZC**, D.1, İ.3,C. 27, s.345.

etmiştir. Binaenaleyh herkes dâvamızı anlamıştır. Efkârın tesımim edilmesi ihtimali akıldan ba'iddir. Bununla beraber bu gibi nakili mevkufin mesaili Adliye Vekilinin salâhiyeti idariyesi dâhlindedir. Binaenaleyh şu istida veçhile mahpusiyetinin ikmali için Sivas'tan Kayseri'ye nakli için vâki olan talebi muhikdir" diyerek, olayın idari bir karar olduğunu ifade etmekte idi.

Mehmet Şükrü (Karahisar Sahip), İstiklal Mahkemesinin bir maksatla ceza verdiğini, şahsın mahkûm olduğu bölgede cezasını çekmesi yönünde kararı karşı çıkılmış olduğunu, eğer böyle bir karar verilecekse bunun da Adliye Vekâleti tarafından yapılacak araştırma neticesi belirlenmesini, Sivas'tan Kayseri'ye nakli için mahzur olup olmadığına karar verilmesini, Meclise net ve ayrıntılı bilgiler sunarak evrakın gönderilmesini istemiş ve bu halde mazbataya onay vermediğini ifade ederek Adliye Vekâletinin, Meclisi bu gibi şeylerle meşgul etmemesi yönünde talebinde bulunulmuş idi.

Hamid Bey (Biga)'de şahsın Kayseri'ye nakli yönünde bir sıkıntı olmayacağını söylemiş ve kararın onaylanmasını talep etmişti, Refik Şevket Bey (Saruhan), Şükrü Bey'in sözlerine katılmadığını, kararın Mecliste tek tek müzakere edileceğini ve başka makamlara naklinin uygun olmadığını belirtmekte, bir kararla münferiden verilen ilâmatta tasrih edilen hususatın keenlemyekün addedilemeyeceğini, bu şekilde buraya gelip tetkik edilmesi lâzım geldiğini, ayrı bir kararla fesih ve iptal edilmedikçe başka bir makama kabili devir ve ferağ olmadığını, onun için umumi bir karar ittihazına lüzum olmadığını ifade etmekteydi. [221]Yapılan oylama neticesi alınan karar şu şekilde idi; [222]

[221] **TBMM ZC,** s.147.
[222] **TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 27, s.348.

"İstiklâl mahkemesince on beş sene müddetle Sivas hapishanesinde kürek cezasına mahkûm Kayseri'nin Kızık Karyesinden Hacı Memet'in Adliye Vekâletince mahzur olmadığı bittetkik anlaşıldığı takdirde Kayseri hapishanesine nakline cevaz verilmesi takarrrür etti".[223]

1.2.24. Süleymanoğlu Ali Efe Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair

Ali Efe hakkında Antalya Cinayet Mahkemesinde suçu hakkında gıyaben muhakeme neticesinde suçun öneminden dolayı verilen hüküm Adliye Encümenine gönderilmiş, Adliye Encümeninin evrak üzerinde icra ettiği tahkikatta merkum Ali Efe, iki masum köylüyü gasp etmek maksadıyla önüne geçerek her ikisini feci bir surette dere içerisinde katlederek köylerine götürmekte oldukları eşyayı gasp ettiği anlaşıldığı belirtilmiş, idam hükmünün tasdiki için mili irade tarafından onaylanmasını istenmişti.

Nebil Bey (Karahisarı Sahib); *Temyizin hükmünde zayıf bir nokta bulsaydınız, Adliye Encümeni Temyizin son olarak vermiş olduğu kararın feshine karar verebilecek miydiniz?*[224] şeklinde söz konusu davaya ilişkin bir soru sormuş, Salih Bey (İçel), mesele hükmünün affı değil milli irade meselesi olduğunu dile getirmiş, Nebil Bey tekrar söze girip konuya açıklık getirilmesini istemişti.

Hamid Bey (Biga), Mahkemenin Temyizin tasdikine iktiran eden bu hükmün kolaylaştırmak gerekliliği nedeninden kanuni olmadığını söylemiş, Kanunu Esasi gereği adı geçen şahsın idam hükmünün hafifletilmesi veya yerine getirilmesi, iradenin emrinden faydalanması yönünde olduğunu söylemişti.

---

[223] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No.347,s.498.
[224] **TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 27, s.343.

Lütfi Bey (Malatya) idam hükmünü ihtiva eden ahkâm ile ilgili *"maktulün mirasçısı bilmüracaa onlar tarafından da kaatilin affı hakkında mirasçısından biri rıza gösterecek olursa idamın yerine getirilmesi lazım gelir. İlâm üzerine Mahkemei Şer'iyenin de bir hükmü lâzım gelir"* şeklinde ifadelerde bulunmuş, Mehmet Şükrü (Karahisar Sahip) Beyin itirazına sebep olmuş idi..

Hüseyin Avni Bey (Erzurum), *"Heyeti Âliyenizin nisabı her meselede esastır. Bu mevzuubahis olamaz. Nisap bulunur ve sonra karar verilir....Arkadaşlar buyurdular ki mahakimi şer'i yeden sâdır olmuş bir ilâm hakkında kısas davası ikame edilir ve bu tecezzi kabul etmez, aftan sarfınazar, fakat bu mesele mahakimi nizamiyede maktulün veresesi velev ki, bunun kısasından sarfınazar etse bile hukuku umumiye namına bunun kısası icra edilir ve ilâm icra edilmiş olur. Sonra buraya gelmesi malûmuâlileri hükümdarlık itibariylede Mahkemei Temyizden çıkan evrak iradei Seniyeye iktiran eder. Şimdi ise iradei millîyenin tecellisi için Heyeti Celileye arz edilmektedir. Bunda tabiîdir ki, Adliye Encümeni bizim kanaatimizi tenvir edecektir. Bu esas dairesinde Padişah fikren nasıl düşünürse Heyeti Celileniz için Adliye Encümeni tetkikatını yapmış ve bu ilâmın muvafıkı kanun olduğu tahakkuk etmiş ve bunu arz ediyor. Şimdi burada kanaat izharı kalmıştır. Tabiîdir ki ekseriyet esastır. Yalnız bu meselede değil, her meselede de böyledir. Bu idam olduğu için diğerlerinden daha fazla ehemmiyet vermeye lüzum yoktur"*diyerek, kanunun onaylanması yönünde bir konuşma yapmıştır.

Nusrat Bey (Erzurum), *...kısası âmir olan nassı Kuran (Veleküm fil kısası hayat..) Âyetidir. Bu âyet kısası emrediyor. Fakat bu âyet müeyyidolan' (Üdrüul hudude bişşübehat) hadisi meşruu da kısası mutlaka takyid ediyor. Kısas; siyaseten asıl, af ise feri'dir Fakat vilâyeti hassa olmaları itibariyle kısası şeriat vârislere terk*

*etmiştir. Eğer vârisler kısası effederlerse hükümde şüphe arız olur. Binaenaleyh kısas olunamaz. Her ne kadar Padişah Makamına kaim olan Meclisi Âliniz kısas üzerinde ısrar ederse bu bir siyaseti zâlime olur. Yani örfen bir siyaset olur ki, şaibei zulümden hâli değildir. Çünkü Peygamberimiz (Üdrüul hudude bişşübehat) buyurmuşlardır. Hükümdarların velayeti ise velayeti âmmedir. Veresenin velayeti ise velayeti hassadır. Çünkü aile muhabbeti vardır"*demişti.

Mustafa Sabri Bey (Siird); *" ...kütübü fıkhiyede hudut başkadır, kısas başkadır, bunlar ayrı ayrı kitaplara aittir. Hudut şüphe ile mündefi olur. Fakat kısas şüphe ile mündefi olamaz. Bu mesaili şer'iyedendir. Buna şu burhanı getirebilirim ki, kaatili hükmü şer'î telifiz olunmazdan evvel birisi öldürse ikinci katile ceza lâzım gelmiyeceği usulü fıkhiyemizde musarrah ve vazıhtır. Binaenaleyh hudut başkadır. Kısas başkadır. İdam hakkında sâdır olan hüküm usule muvafıktır. Hükmü idam hukuku, umumiye noktai nazarından muvafıktır. Tasdiki lâzımdır"* demekte idi.

Hüseyin Avni Bey, kısas meselesine tamamen karşı çıkarak, kişinin cinayet suçuyla yargılandığını ve mahkemenin bu hükmü verdiğini, Meclisin de verilen hükmü gözden geçirerek onaylaması gerektiğini ifade etmekte, ahkâmı kanuniye dairesinde hüküm verilmiş ise tasdik edilmesi, ahkâmı kanuniye dairesinde hüküm verilmemiş ise affedilmesi gerektiğini ifade etmiş, kendisinin affı müştekini bir hal görmemekte olduğunu dile gtirmekte ve bahsi geçen kısas olayına yönelik eleştirilerde bulunmakta idi. Hüseyin Avni Bey, yeniden söz alarak, adaletten ayrılmamanın, cezanın bir görev gibi yapılmasının gerekliliğini şu sözleri ile ifade etmekte idi; "*On beş milyon insan yalnız sizin kalbinize istinaden müsterih yatmaktadır. Tab'ı beşerde canilik de kaatillik de vardır. Bunlara ibreti müessire ve kanunun tahtı tesirinde olmak üzere zerre kadar tereddüdetmeden cezalarını veririz,*

icabederse bir değil on adamın idamına güle güle bakarız". Hüseyin Avni Bey, Hoca Efendinin kısas ile ilgili sözlerine yönelik şu cümleleri sarfetmekte ve karşı çıkmakta idi; "*bu adamlar (diyet) dâvasında bulunabilirlerdi. Kısas meselesini kanunumuz hukuku umumiye namına affedememektedir. Maktulün serveti umumiyesine muadildiyet verilmiş olsa ve vereselerin heyeti mecmuası affetse bile yine heyeti umumiye namına kanun affedememektedir. Buyurdukları usul mahakimi Şer'iyedir. Bunu kabul ederim, fakat bu hüküm mahakimi nizamiyeden sudur etmiştir. Tereddüde mahal yok. Hükümdarlık resmî bir muamele değildir. Muamelenin tamam olması için asayişi umumiye namına hükümdarın kalbine müracaat olunurdu".*

Mehmet Şükrü Bey (Karahisarı Sahib), Hüseyin Avni Bey'in sözlerine destek olur nitelikte şunları söylemekte idi; "kısastan bahseden arkadaşlar hayalden bahsediyorlar. Bir mahkemeye müracaat edilmiş hükmü alınmıştı.

Abdulhak Tevfik Bey (Dersim), mahkeme tarafından verilmiş kararın tartışılmasının anlamsız olduğuna değinerek bir an önce onaylanmasını istemiş, Lütfi Bey (Malatya), suçun adi bir suç olduğunu, siyasi bir suç olmadığını belirtmiş, suçlunun iki kişi öldürdüğü gerekçesiyle idamı ya da kürek cezası alması gerektiğine değinmişti.

Salih Bey (Erzurum), merhametin hem şeriata hem de kanunlara zıt kavram olduğuna ilişkin konuşmuş, bir kişiyi parasını almak için diğeri kişiyi masum olduğu halde öldüren şahsın idamının gerektiğine değinmişti.

Mustafa Taki Bey (Sivas), söz konusu mahkûm hakkında iki usul olduğunu şu şekilde ifade etmekte idi; "*birisi şer'i usul ki kısastır, ikincisi kanuni usuldür ki idam. Şer'i usulde idam hakikaten veresenin iddiasına ve pek muhkem olarak şahitlerin şahadetine vabestedir ve es- babı sübutiyeye mütevakkıftır. Hattâ on beş*

verese olsa içlerinden birisi affetse birisi dâva etmese kaatilin affı lâzımgelir. Fakat kanuni olan idam böyle değildir. Bizim kütübü şer'iyemizde, fıkhımızda buna (siyaset) denir, bunun tâbiri diğeri de tâzirdir. Tâziri şer'i, hükkâm bir kimsenin idamına şer'an yol bulamazlarsa, hukuku âmmenin muhafazası için hukuku umumiye namına siyaseten idamına hüküm verebilirler, işte buna, (Siyaseten idam) tâbir olunur. Bu siyaset, siyaseti hariciye değildir. Buradaki, (siyaset) in tâbiri diğeri (tâzir) dir. Şimdi şu hüküm derecatı mahakimden geçmiş ve Mahkeme! Temyiz tasdik etmiş, kaziye! katiye halini almıştır. Yalnız hükmün tasdiki için iradei seniye makamında olan şu Meclise gelmiştir. Malûmdur ki, hükümdarlar hükmolunan cezayı tahfif ve hattâ tamamen affedebilirler. Şimdi okunan delâil bir hükme kâfidir. Fakat hüküm, pek müthiş olan idam hükmü olduğu için bence bu delâil pek kuvvetli değildir".

Şevket Bey (Bayezid) söze girerek, *"kesmiş Hoca Efendi, kesmiş, iki adam kesmiş..."* diyordu. Mustafa Taki Bey tekrar söze girerek, suçlunun ömür boyu kürek cezası almasını, Şevket Bey (Bayezid) ise, kişinin maktullerin huzurunda asılmasını istemişti. Alınan karar şu şekilde idi;

"*Katil maddesinden idama mahkûm ve heyeti temyiziyece hükmü idamı musaddak bulunan Korkuteli Kazasının Yenişehir Karyesinden Süleymanoğlu Ali Efe hakkındaki hükmün tasdikına karar verildi.*" [225]

1.2.25. Trakya Mehakiminden Hıyaneti Vataniyeye Dair Sâdır Olan Hükümler Hakkında

15.2.1339 Perşembe 193. içtima 1. celse Reisisani Ali Fuat Bey tarafından açılan oturumda[226] Trakya'nın işgali sırasında Hıyaneti Vataniye suçlarından dolayı

[225] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:348,s.498.

mahkemeye sevk edilmiş olan şahısların evrakı Edirne Kırkilise Tekirdağ Birinci Derece Ceza Mahkemelerinde verilen karar yani on bir takım evrak gönderilmişti.[227]

Trakya mahkemelerince Hıyaneti Vataniye'nin 12. ve 1. maddesine göre [228] verilen hükümlerin Meclise gönderilmiş evrakların ait olduğu mahkemelere iadesine dair mazbata görüşülmüş, alınan karar şu şekilde idi;

"Trakya Mehakiminden hiyaneti vataniyeye dair sâdır olan hükümlerin keenlemyekün addiyle cürmün nevi ve mahiyetine göre adli ve askerî mahkemelerce rüyel ve hükme iktiran ettirilmesine karar verilmiştir".[229]

1.2.26. Âli Bin İsmail Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair

19.2.1339 195. içtima, 1. celse, Ali Fuat Paşa tarafından Hıyaneti Vataniyeden üç sene mahkûm edilen Alioğlu İsmail Hakkı'nın mazbatası okunmuş, kahvehanelerde ve benzeri mekânlarda kasdi muhalefetle TBMM'nin meşrutiyeti aleyhinde sözler söyleyen şahsın hükmü Meclisçe aynen onaylanmıştı.[230] Onaylanan bu hüküm şu şekilde idi;

"Hıyaneti Vataniyeden üç sene küreğe mahkûm Uşak'ın Ilıca mahallesinden Ali bin İsmail hakkındaki hükmün tasdikına karar verildi".[231]

---

[226] **TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 27, s.351.
[227] **TBMM ZC**, D.1, İ.3,C. 27, s.252
[228] 12. Madde; (İşbu kanun her mahallin idare âmiri tarafından nahiye ve kaza ve vilâyet merkezlerine ve köy heyeti ihtiyariyeleri müçtemian celbedilerek ifham ve sureti tebliğini mutazammm heyeti mezkûre âzalarının imzalarını havi zabıt varakaları tutularak idare meclislerince hıfzedilmekle beraber kavaninin neşir ve ilâm hakkındaki kanuna tevfikan ayrıca neşir ve ilân muamelesi dahi yapılacaktır.)
Birinci madde; (İşbu kanun her mahallin idare âmiri tarafından nahiye ve kaza ve vilâyet merkezlerine ve köy heyeti ihtiyariyeleri müçtemian celbedilerek ifham ve sureti tebliğini mutazammm heyeti mezkûre âzalarının imzalarını havi zabıt varakaları tutularak idare meclislerince hıfzedilmekle beraber kavaninin neşir ve ilâm hakkındaki kanuna tevfikan ayrıca neşir ve ilân muamelesi dahi yapılacaktır
[229] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:349,s.498.
[230] **TBMM ZC,**, D.1, İ.3,C. 27, s.390.
[231] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:. 499,s.351

1.2.27. Halil Bin Hacı Memet Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair

19.2.1339 195. içtima 1. celse Reissisani Ali Fuat Bey tarafından açılan oturumda Hıyaneti Vataniye'den idama mahkûm Kütahyalı Kadıoğlu Mehmet hakkındaki hükme dair mazbata müzakere edilmiş,[232] Yunanlılara hizmet ve casusluk suçu yaptığı; "*Buralar Yunan kılıcı ile alınmıştır. Konstantin'den başkası yoktur. Bura Yunan'ın olmuştur. Ben Yunanlılarla giderim*" şeklinde ifadelerde bulunduğu gerekçesi ile Hıyaneti Vataniye'nin ikinci maddesi gereği idamına karar verilmiş ve Meclisin hükmü onaylanması adına müzakere edilmişti.[233]

Hamit Bey (Biga), Ponayot Halil adıyla anılan şahsın düşmanla birlik olarak memleketi aleyhinde sözler sarf ettiğini, ezan okunurken saygısızlık gösteren hareketlerde bulunduğunu, Muhammed çavuş ve Rıza çavuş adındaki şahısları Yunanlılara ihbar ederek döverek ölümüne yol açtığını, Yunanlılarla kaçacağı sırada yakalanıp hapsedilen bahsi geçen bu şahsın hakkındaki hükmün onaylanmasını istemişti.[234]

Mustafa Bey (Karahisarı Şarki), meselenin kanun meselesi değil, şerî mesele olduğunu, hoca efendilerin vereceği fetva ile asılması gerektiğini dile getirmiş, vekiller arasında önerilen farklı cezalar arasında gaz yağı ile yakılmasının bile bu şahıs için yeterli olmayacağını söyleyenlere rastlanmakta idi. Hakkı Hami (Sinop), suçlunun Hıyaneti Vataniye'den ziyade dine hıyanet suçu işlediğini ifade ederek söz konusu kişinin vatana ihanet suçundan yargılanmasının uygun olmadığını, şahsın Hz. Peygambere, Allaha küfrettiğini dolayısıyla, meselenin tekrar Adliye Encümenine gönderilmesi gerektiğini dile getirmekte idi. Hakkı Hami Bey, ortada suçun olup

---

[232] **TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 26, s.55.
[233] **TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 27, s 390.
[234] **TBMM ZC,**, D.1, İ.3,C. 27, s.391.

olmadığını değil, Meclisce tasdik edilen Askeri Ceza ve Hıyaneti Vataniye Kanunu olduğunu[235]Hıyaneti Vataniye'nin onayının Meclisin işi olduğunu,[236] adı geçen bu kanunun üçüncü maddesince idama hükmetmenin doğru olmadığını, histen ziyade kanun üzerinde konuşmak gerektiğini ve bu şahsın hıyaneti vataniye suçunun olmadığını dile getirmekte idi.

Refik Şevket (Saruhan), şahsın Yunanlılara yardım ettiğini, yakınlarından birini Yunanlılara dövdürerek öldürdüğünü belirterek, Yunanlılara yandaşlık etmiş olmanın vatana ihanet için yeterli olduğunu ifade etmekte idi.

Yapılan oylama neticesinde hükmün onaylanması kararlaştırılarak[237] idam uygun görülmüş ve karar şu şekilde alınmış olmakta idi;

"Hıyaneti vataniyeden idama mahkûm Kütahyalı Kadıroğlu Halil bin Hacı Memet hakkındaki hükmün tasdikına karar verildi". [238]

1.2.28. Alioğlu Hüseyin Hakkındaki Hükme Dair

Sökenin Asittepe Karyesinden Zeybekoğullarından Ali oğlu Hüseyin'in hakkında mazbatası okunmuş, askerlikten firar, şekaveti sulük bu esnada İbrahim oğlu Eminin zevcesi Elife'nin parmağını keserek çalışmasına engel olmak suçundan, İstiklal Mahkemesine sevk edilmiş, İstiklal Mahkemesinin tatili nedeniyle Aydın Birinci Derece Ceza Mahkemesince, üç buçuk sene kürek cezası verilmiş, ancak cezanın hıyaneti vataniye'de yer almaması sebebi ile hükmünün ref'iye Adli Vekâletine evrakın iadesine karar verilmişti.[239] Karar şu şekilde idi;

---

[235] **TBMM ZC,** C:27, s. 391.
[236] Madde 3. Kavli veya tahriri surette muhalefet ve ifsadatta bulunanlar muvakaten kürege konulur.
[237] **TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 27, s.392.
[238] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:351,s.499.
[239] **TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 27, s 429.

"Hıyaneti vataniyeden üç buçuk sene küreğe mahkûm Sökeli Alioğlu Hüseyin hakkındaki hükmün refine ve evrakın merciine tevdiine karar verildi".[240]

1.2.29. Mercanoğlu Cemil Yaşar Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair

22.2.1339 197. içtima 1. celse İkinci Reis Vekili Musa Kâzım Bey tarafından Mercanoğlu Cemil Yaşar'ın hakkıda mazbatası okunmuş, Büyük Millet Meclisinin meşruiyetine kavlen ve fiilen isyana neden olmak, Milli Hükümetin gayri meşru olarak görmek, Hiyaneti Vataniye de bulunan ve Yunanlılara hafiyelik eden Bekir Sami ile vatan ihanetine ortak olduğu gerekçeleriyle üç sene kürek cezası alması yönündeki karar Adliye Encümenliğinden gönderilmişti.[241]

Hüseyin Avni Bey (Erzurum),Yunan işgali altında fiilen ve kavlen böyle bir suçun işlenmesi halinde hemen anlaşılacağını belirterek, Meclis ile ilgili aleyhte düşüncesi bulunan ya da düşüncesini dile getirenin cezalandırılması durumunda halkın birçoğunun hapıshanelere doldurulması gerektiğini ifade etmekte ve verilen kararın yerinde olmadığını söylemekte, sözün ne zaman nerede söylendiğinin araştırılması gerektiğini, sözlerin zaman ve mekan itibarıyla nasıl söylendiğini, nasıl sabit olacağını, bunların tezvirat olabileceğini, mahiyetlerinin anlaşılması gerektiğini ifade ederek sözü edilen mazbatanın daha net ifadeler ile Meclise sunulması yönünde açıklamalarda bulunmakta idi.

Hamid Bey (Biga), Arap Cemil Yaşar'ın İstanbul Hükümeti tarafından Bursa'ya tayin edilen Ziver Bey'in mahiyetine gelmiş tamamen İstanbul Hükümetine sadık birisi olduğunu, Ziver Beyin hizmetinde olan bu şahsın Ziver Bey tarafından gişe memurluğuna tayin edildiğini, Bursa'nın Yunan işgali sırasında Büyük Millet

---

[240] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:352,s.499.
[241] **TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 27, s.429

Meclisinin gayrımeşru ve cani olduğu ile ilgili ifadelerinin bulunduğunu, dolayısıyla hıyaneti vataniye suçu işlendiğini belirtmekte idi.

Dr. Abidin Bey (Lazistan), bazı şahısların kendini kurtarmak adına bulunduğu ortamlarda istemese de bazı sözler söyleyebileceğine yönelik bir örnek anlatmakta ve devamla Ziver Bey'in yanına gelip hizmet eden cahil zavallı insanların bu tür suçlarını madur görmeleri için ricada bulunmakta idi. Konu ile ilgili karar için mahkemenin masrafı dolayısıyla suçlunun yüz altmış kuruş ödemesi halinde kalan cezasının affina yönelik bir teklif sunulmuş ve müzakereler bu doğrultuda cereyan etmekte idi.

Söz alan Salih Bey (Siirt), şahsın aslında hiç de masum biri olmadığını ve çeşitli fenalıklar yaptığına şahit olduğunu, insanın iş başında, köpeğin leş başında belli olduğunu bu adamın rezaletinin ortaya koyulmuş olduğunu ifade etmekte,[242] Hacı şükrü (Diyarbakır), cürmünün olup olmadığını, Salih Bey bir milletin meclisine yönelik rencide edilecek lafların affının söz konusu olmadığını belirtmekte ve konuya farklı bir açıdan yaklaşması münasebetiyle yeni bir tartışma yaratılmış olunmaktaydı. Hakkı Hami Bey, Salih Beyin sözlerine atıfta bulunarak kanun ya da kararların görüşülmesi sırasında şahısların fenalıklarından bahsedilirken vekillerin de suç işlememesi yönünde uyarıda bulunmuştu. Bu meselenin Hıyaneti Vataniye cürmü olup olmadığını anlamak için Hiyaneti Vataniye Kanununun Birinci Maddesine bakmanın lâzım geldiğini, eğer cürmü birinci maddesine muvafiksa tabiatiyle o yolda karar verileceğini, bir adamın tefevvühatta bulunmasının mutlaka isyan olmadığını ifade ederek adı geçen şahsın Hıyaneti Vataniyece yargılanmamasının gerekliliğini savunanlar arasında yer almıştı.

---

[242] **TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 27, s 431.

Hasan Basri Bey (Kayseri), Bursa'da Arap Cemil hakkında çok fazla kişi tarafından şikâyetlerin bulunduğunu, bu ve benzeri kişilerin affedilmesinin yüz binlerce kişinin hukukunu ayaklar altına almakla eş değer olacağını dile getirerek affına itiraz etmişti [243].

Behçet Bey (Kangrı) de Meclisin olmadığı, düşman işgali altında bulunan yerde Büyük Millet Meclisinin meşruluğundan söz etmenin suç olmayacağını söylemekte idi. [244] Uzun süren müzakereler neticesi iki teklif sunulmuştu. Sunulan bu tekliflerden biri söz konusu kişinin cezasının indirilmesi diğeri ise on sene kürek cezası şeklinde olup, yapılan oylamada alınan karar şu şekilde idi; [245]

"Hıyaneti Vataniyeden üç sene küreğe mahkûm Üsküdarlı Mercanoğlu Cemil Yaşar hakkındaki hükmün tasdikine karar verildi". [246]

1.2.30. Tuzcuzade Hüsnü Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair

Bursa'nın Veledivezirî mahallesinden Tuzcu Hasan'nın Büyük Millet Meclisinin meşruiyetine karşı isyanı, Hıyaneti Vataniye suçu gereği üç sene kürek cezasına mahkûm olunması yönünde ki mazbata 22. 2. 1339 Perşembe 197. içtima 1. celse İkinci Reisvekili Musa Kâzım Bey tarafından açılan oturum da müzakere olunmuştu. Büyük Milet Meclisi Hükümetiyle Kuvayı Milliye aleyhinde sözler söylemesi, birkaç şahitin ifadesine göre; *"Dört akılsız bir araya geldiler, bütün Anadolu'yu mahvettiler, yaktılar, daha da neler yapacaklardır. Bu gülle Anadolu'nun tâ beyninde patladı, sulh olmak ihtimali yoktur. Sulh olacak olursa bu kadar zâbitan aç kalacak bu gibiler bir vakitler Rumeli'ni bu hale getirdiler. Şimdi de Anadolu'nun*

---

[243] **TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 27, s.432.
[244] **TBMM ZC,**,D.1, İ.3,C. 27, s 433.
[245] **TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 27, s 434.
[246] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:353,s.499.

*kıçına kazık soktular dediğine şahidi mumaileyh kıraat olunan ifadesi, Ankara Hükümeti, İngilizlerin evamiirini kabul etmezlerse kundura boyacısı bile olamazlar"*şeklindeki sözler ile Hıyaneti Vataniye Kanunu gereği, hükmünün onaylanması istenmişti. [247]

Nebil Bey (Karahisarı Şarki), suçun tarihi hakkında bilgi istemiş ve işgal zamanı olduğuna dair Hamit Bey'den bilgi almıştı. Hüseyin Avni Bey (Erzurum) ; *" Sabah gazetesini kim okumuş ise, okuyanları da Hıyaneti Vataniye ile suçlayalım"* diyerek, bazı suçlamaların maksadını aştığını dile getirmekte idi.

Hamid Bey (Biga), suçun Bursa'nın Yunanlılar tarafından malûm şekilde işgali altında gerçekleştiğini söz konusu şahsın hiçbir mecburiyeti olmadığı halde sırf işgalden cesaret alarak Meclisin, Hükümetin meşruiyetini ret ve kabul etmemek suretiyle çeşitli zaman ve mekânlarda sözle Hıyaneti Vataniye'yi işlemiş olduğunu, dinlenilen şahitlerin ifadeleriyle sabit olduğunu, Adliye Encümeninin her suçu incelediği anda olayın içerdiği kanun maddesi ile eksikleri dikkate almakta olduğunu, Tuzcu Hasan Efendinin söylediği sözlerin Hıyaneti Vataniye Kanununun tamamen tahrifatına uygun düştüğünün anlaşıldığını ve Encümenin buna karar verdiğini, Hıyaneti Vataniye Kanunun Birinci Maddesinde adı gecen suç, isyan teşebbüsü sayılan suç olduğundan hıyaneti vataniye suçundan muafiyet gerektirmeyeceğini, mahalli mahkemeden çıkan hükmün aynen kabulünün gerektiğini istemekte idi.

Nafiz Bey (Canik), *"mazbata muharriri Bey söylediler ki eylemin teşebbüsü de suç teşkil eder. Eylem gerçekleşirse onun da cezası vardır. Şunu anlamak isterim; Yunan işgali bulunan bir yerde Ankara Hükümetine karşı isyanın acaba ne surette olacağ"*ını belirtiyorlardı, sorusunu sorarken Hamid Bey (Biga) cevaben; kendileri Hıyaneti Vataniye suçlarının bir kısmının affına dair olan kanun tekliflerinin

[247] **TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 27, s.435.

müzakeresi esnasında söylediklerinin kanunun memleket meşguliyetine ulaşmayacağı merkezinde olduğunu söylediğini dolayısıyla çelişkili bir durum ortaya çıktığını belirtmekte idi.

Nafiz Bey tekrar söze girerek; *" isyan imkânı olan yerlerde isyanı teşvik ettikten ve suçu işledikten sonra kaçanlar hakkındadır. Orada Ankara Hükümetine isyan ihtimali yokken ne suretle isyan imkânı olmamış teşebbüs halinde kalmış demişler"* diyerek, düşüncesini ortaya koymakta idi. Hamid Bey (Biga), Yunan işgalinin amacı Meclisi dağıtmaktı. Dolayısıyla isyan sırasında söylenen sözlerde vatana ihanettir denilerek, hükmün yerinde bir karar olduğunu ifade etmişti.[248]

Süleyman Sırrı Bey (Yozgat), işgal zamanı yapılan suçların Hıyaneti Vataniye Kanununa göre yargılanması taraftarı olduğunu söyleyerek şunları dile getirmekte idi; "*Yunan işgalinde iken bu kanun*[249] *yayınlanmamış ve zabıt evrakları tutulmamış bir zamanda işlenen suçu inceleyen kanunun bu yerde aciz olmadığı kanaatindeyim"*.

Yusuf Ziya Bey (Bitlis), şahsın hükmüne yönelik itirazda bulunarak; *"bir adam her ne söylerse o da Hıyaneti Vataniyeden sayılırsa Abdülhamid'in yaptığından fark kalmaz"* diyerek, kişilerin tutuklanacağını iddia etmekte, *"önümüze geleni mahkûm edersek, çoğunu mahvederiz"* açıklamasını yapmakta, Meclisin gereğinden fazla insanı hangi amaçla yargılandığını bilmeden cezalandırılmasının uygun olmadığı yönünde fikir beyan etmekte idi.

Lütfi Bey (Malatya) ise, adı geçen şahsın işlemiş olduğu suçun; halkın zihninin bulandırılarak Meclisin meşruiyeti aleyhine halkı tahrik ettiği, halbuki işgal

---

[248] **TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 27, s.336.

[249] On dördüncü madde de İşbu kanun herhalde tebliğ ve ilan tarihinden kırk sekiz saat sonra yürürlüğe girecektir." On ikinci maddesi ise " Bu kanun her mahalli idare amiri tarafından kaza, liva ve vilayet merkezlerine köy heyeti toplu halde bildirerek adı geçen azalarının imzalarını içeren zabıt evrakları tutularak, idare meclislerince saklanarak kanunun ilanı hakkındaki kanuna tevfikan ayrıca neşir muamelesi yapılacaktır. **TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 27, s.336.

altında bulunan yerde Meclisin meşruiyetine karşı halkı fiilen yöneltmeye imkan olmadığı düşüncesini dile getirerek sözlerine şunları ilave etmekte idi; "*her türlü münasebetsiz dili bir suç şeklinde adlandırırsak, bunların hepsini Hıyaneti Vataniye ile cezalandırırsak birçok kimseler nifaka ve anlaşmazlığa maruz kalacaktır. Çünkü bunun ispatı kolaydır. Bir adam diğerine kin güttü mü iki şahit tutarak bulacak. Şahitlerde onayladı mı üç buçuk seneye mahkûm olacak. Bunla halkı cezalandırmak adaletli değildir. Bunlar Hıyaneti Vataniyeye girmiyor. Basit bir suç olduğu için mahalli adliyeye gönderilmesi gerekir.*"

Müfit Bey (Kırşehir) ; hakkında hüküm çıkan mahkûmun hükmünü belirten bildirinin hüküm fıkrasında gösterilen sebepler dikkate alındığında Hıyaneti Vataniye Kanun metni ile burada gösterilen suç sebepleri arasında uyuşmazlık olduğunu belirtmekte, Hıyaneti Vataniye Kanunun metninde eğer herkesin, kuvvetini kıracak söz sarf etmesinden veya dil uzatmasından dolayı bunlar Hıyaneti Vataniye suçu sayacaksak, bu adamın Hıyaneti Vataniye ile mahkûm edilmemesi gerektiği üzerinde durmakta idi.

Müfid Bey, şahitlerin ne derece dürüst olacağı malum olduğundan başkalarının ispat edilemeyen sözlerinden dolayı bir insan cezalandırılamayacağını ifade ettiği konuşmasında da şunları söylemekte idi; *"Zeyd şunu söyledi, Amr şunu söyledi. Hiçbir şahidin sözlerinin ispat edildiğini göremezsiniz. İşte bildiri meydandadır. Bu mesele his ile soruşturulacak ve ara bulunacak mesele değildir. Bu bir hükümdür. ...meclisimiz bu adaleti göstermek için adalet buyursun, hükmü kaldırsın. Böyle hüküm veren hakimleri cezalandırsın*".[250]

Hüseyin Avni Bey (Erzurum), *"isyan edip adam öldürenleri affettiniz. Bu sözlerle mahkûm edecek zamanda değiliz"* sözleri ile bahsi geçen şahsın suçunu,

[250] **TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 27, s.337.

Hıyaneti Vataniye olarak algılamanın yanlış olduğunu söyleyemekte idi. Refik Şevket Bey (Saruhan), *"Mahkûm olduktan sonra yine affederiz"* diyerek, alınan karalarında bir geçerliğinin olmadığı yönünde bir eleştiride bulunmuştu, Hüseyin Avni Bey; *"hissen mahkûm edebilirsiniz, hâkimiyetini kullanmakla mahkûm edebilirsiniz bu da hakkınız. Ben de buna bir dereceye kadar hürmet erdim. Yalnız diğerlerinin hukukuna zarar verdiği zaman suç başka taraftan yapılmış olur. O suçu işlemekten daha büyük suçtur. Adalet olayı kanununa göre soruşturmakla yükümlüdür. Fakat bu meselede suç yoktur. Suçun olmadığı yerde hissen yaparsanız zulüm olur. Buna da alet olmayız"* sözleriyle mevcut kararın karşısında yer almakta idi.

Refik Şevket Bey, Büyük Millet Meclisinin meşruiyetine isyanın yok olduğu farz edildiği zaman içinde bulunulan zamana kadar bu sebeple mahkûm edilen şahıslar üzerinden bir sünger çekerek bundan sonra Hıyaneti Vataniyeye ait evrakların gönderilmemesini istemekte, millet içerisinde çürük adamların ayırt edilmesi için hüküm çıkaran hâkimlerin vicdani kanaatinin değil, mahalliden soruşturan hâkimin vicdani kanaatinin geçerli olduğunun dikkate alınması gerektiğini belirtmekte, Hüseyin Avni Bey'in yukarıda dile getirilen sözlerine ilişkin *"sabah gazetesini okumak suç değildir, ruhunu taşımak suçtur"* açıklamasını yapmakta ve söz konusu kanun uygulanırken kararların daha isabetli olması yönünde görüş belirtmekte idi.[251]

Yusuf Ziya Bey (Bitlis) ise aynı konuya ilişkin *"ruhunu taşıyanlar İstanbul'dadır"* demekte, Refik Şevket Bey, kanun adına inceleyecek savcı ve hâkimin olduğunu, ancak Bursa'nın işgal tarihinin bu kanunun yayınlanmasından iki buçuk ay sonra olduğunu dile getirmekte, Nafiz Beyin bir soru şeklinde dile getirdiği

[251] **TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 27, s.438.

görüşü; işgal esnasında Yunanlılarla ortaklık etmek ne şekilde olabilir? İşgal, meşgul memleketi kanunların birey üzerindeki etkisini yok saymaz. Orası Yunan işgal altına girmiş ise yine Türkiye'dir ve millet oraya bağlıdır diyerek, işgal altında dahi halkı isyana teşvik edecek veya vatana ihanette bulunacak ifadelerin kullanılamayacağına dikkat çekmekte ve sözlerine şunları eklemekte idi; "*Bu adam milletin namusunu, hamiyetini temsil eden meclisin Heyeti Umumiyesine küfrettikten sonra yegâne kalan şey hepimize sövmektir. Ruhunda bu kadar ihanet olan adamın soruşturma ile sabit olan hıyaneti vataniyesini gerçekleştirmemiş ve meclisin meşruiyetini tanımıyormuş gibi bir şeyde bulunmak, Hüseyin Avni Beyin tavsiye etmiş olduğu kanun fikri ile gayrikabil yola gitmek demektir. Hükmün tasdikini istiyorum*" diyerek, düşmanla savaşan insanlar olmasa bile onlara manevi destekte bulunmak yerine bu manevi kudreti yıkmak isteyen adamın affedilmesinin doğru olmadığını belirtip, suçlunun gereken cezasının onaylanmasını talep etmekte idi.

Abdülkadir Kemali Bey (Kastamonu), savaşan kişilerin yeni oluşmakta olan irade hakkında bir şey söylemelerinin hıyaneti vataniye olmadığını; "*Üç milyon insan silâhaltına alınmış, yüz altmış beş milyon lira para dökülmüş, muhalif mücadeleler yapılmış, suç fena tarzda yapılmış. Gelecek ümidi yalnız on beş kişiye bırakılmış. Öyle zamanda itimatsızlık göstereni vatan haini mi sayacağız? İngilizlerin emirlerini dinlemiyorlar. Bu adamlar kundura boyacısı olacaklar diyen adam nasıl vatan haini olur? Böyle lafla vatan haini etiketi yapıştırılamaz. Keyif için olursa olur. Duygularınıza kapılmayınız. Hakikat gözü ile görürsek iyi yapmış oluruz. Hakikaten Orta Anadolu'nun durumunda kalben zarar görmüş iseler, bizim ordularımızın Akdeniz'e inmesiyle firar etmişlerse mahkûm olmuşlardır. Bütün*

*milleti vatan haini sayacaksınız. Yalnız biz vatansever kalıyoruz"*sözleriyle açıklamakta ve ve şahsın affını istemekte idi.[252]

Ragıb Bey (Kütahya)'in "*mantık yok"* ifadesi üzerine Abdulkadir Kemali Bey; "*mantık dersini sizin gibi medresede almadım*" cevabını vermekte, Ragıb Bey de; " onun için mi mantıksınız?" diyerek, Abdulkadir Bey'in af ile ile ilgili görüşlerini eleştirmekte idi.

Ali Şükrü Bey (Trabzon), hukuk itibariyle vicdan kanaatini tatmin eden sözlerin Müfid Efendi tarafından söylendiğini; *"Halk hükümetindensiniz. Tek şahitle insan asılmaz, iki şahit lazımdır diyor. Bunun aksi olarak halkın ruhundan kopan bir kuralı gösterinde inanayım"* diyerek, hukuki yollar ile şahsın cezalandırılmasını, duygusallığa yer verilmemesini belirtmekte, Refik Şevket Bey, kanunsuz dahi adamın asılacağını iddia etmesi üzerine [253]Ali Şükrü Bey, bu meclisin karışıklıkta seçildiğini, kıymetinin olmadığını söyleyerek, Refik Şevket Bey tarafından dile getirilenleri eleştirmekte ve şunları söylemekte idi; "O*nlar Meclisin meşruiyetine karşı söz söyledikleri zaman Yunan işgali altında değillerdi. Onlar Büyük Millet Meclisinin meşruiyeti aleyhine söz söylerken, gazetelerde yazı yazarken bir şey söylemedik. Dört kişi toplanmış, bu adam şöyle dedi, bunun için bu adamın sözü Meclisi yıkmaya yönelik sayılmıştır. Meclisin vazife yaptığı ve gücünü gösterdiği bir anda, meşruiyetini gösterdiği halde gayrimeşru diyenler var. Bunlar gazetelerde yayınlanmıştır. Refik Şevket Bey bunlara karşı ses çıkarmadılar. Bu adam demiş ki: İngilizlerin dediğini yapmazsak Büyük Millet Meclisi kundura boyacısı kadar olmayacaktır. Telgrafta bizim için "Bu adamlar düşmandan daha kötüdür" diyordu. Eğer adalet için ölçünüz varsa bir olsun. İki türlü ölçü olmasın. Tehlike anında bu*

[252] **TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 27, s.439.

tarzda söyleyenleri mahkûm ettik. Yani zorunluluk vardı. Fakat bugün memleketimizi kurtardık. Böyle diyenlerin hiçbir tesiri olmadı. Telgrafa hiçbirimiz tenezzül edip cevap vermedik. Adana da memleket aleyhine çalışmış olan adamları affetmiştiniz. Bu adam idama mahkûm olan o adamdan da kötü müdür? Bu adam Müslüman değil midir? İdama mahkûm olan o adam bugün gazetesinin başında yazı yazıyor."

Ali Şükrü Bey (Trabzon) tekrar söz alır; *"Cenab Şahabettin Beyle, Süleyman Nazif Beyin yazdıklarını dikkate alınız. Bu adamın sözlerinden daha ağır sözler yazmışlardı. Sonra onların yazıları bu adamın sözleri gibi değil, memleketi kötü edecek yazılardır. Niçin onlara ses çıkarmıyorlar. Bunlarda milletin bireyleridir. Bundan dolayı ufak tefek suçları varsa ki bence yoktur affetmek doğrudur. Sulh Muahedesi affettiriyor. Biz affedelim. Etki altında affetmektense biz daha önce affedelim. Bizim büyüklüğümüzü görsünler"* açıklamasını yapar.[254] Refik Şevket Bey "söylediğiniz sözler, hukuk ve ceza sözlerinin aleyhindedir" sözleri üzerine Ali Şükrü Bey; " *hukuku ne kadar bildiğiniz görüldü"* karşılığını verir.

Muhiddin Baha Bey (Bursa) söz alır; *" halkın söylediği hak ise ne Ali Şükrü Beyin, ne Hüseyin Avni Beyin, ne de arkadaşların halkın söylediklerine tercüman olmadıklarını iddia edeceğim"* düşüncesini dile getirir. " *Birkaç soru sordunuz, dediniz ki; Bu sözlerden memleket zarar görmüş müdür? Bu sözlerden zarar gören kimlerdir? Cevap vereceğim; bu sözlerden memleketin evlatları zarar görmüştür. Bu sözlerden ordularınızın yolunu bekleyen, Yunanlıların gitmesine dua eden namuslu adamlar zarar görmüştür. Bu adamlar başarılarınızı haber alarak memnun olurken bunların sözlerini duyuyorlar üzülüp, ağlıyorlardı. Bu sözler namuslun adamların manevi kuvvetini azaltır. Bu da büyük bir zarardır. Bursa'nın meşgul olduğu zamanlarda Büyük Millet Meclisinde bulunanlara bir kin vardı. Hükümetimiz*

[254] **TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 27, s.441.

kendilerini kurtardığı zaman düşmanlık etmiş olanların cezalandırılmasına itiraz ediyorlardı. Namuslu adamlar memlekette hizmet etmiş olanlar hakkında takdiri bol kullansın, ihanet etmiş olanları cezalandırsın. Fakat biz bunu yapmadık" açıklamasını yapar diyerek, hissiyatının halktan, milletten memleketten gelen hissiyat olduğunu ve merhamet edilecekse eğer şerefleri, haysiyetleri rencide edilmiş çabalara merhamet ediniz" açıklamasını yapar.[255] Bursa da böyle yirmi, elli kişi çıkabilir. Fakat elli kişi doksan bin kişinin yüzüne bakmaktadır. Bir gün Yunanlıların elini tutarak bizim milli, dini haysiyetimizle oynayan bu adamlar bugün yine yanımızda serbest olarak dolaşacaklar mıdır? Bunun cevabını vermek gerekir demiş suçluları gereken cezayı almalarını istemişti.

Hüseyin Avni Bey (Erzurum) ise söz konusu kişinin suçunun olmadığının ifade etmesi üzerine Muhiddin Baha Bey (Bursa) suçun Büyük Millet Meclisinin meşruiyetine isyan etmek olduğunu söylemişti.

Ali Şükrü Bey (Trabzon), *"işte o gelen telgraflar"* sözüyle karşılık verir. Muhiddin Baha Bey tekrar söze girerek; *"Onlarda suçludur. Memleket meşguliyetinde suçları söyleyecek arkadaşlarınızda çıktı kürsüye sözlü suçların önemi yoksa dikkate alınmayacak ise aynı değerde olan eylem suçların önemi kalmaması gerekir"* açıklamasını yapar.

Muhiddin Baha Bey (Bursa), "Bu *adamı affederseniz belediye balkonundan halka hitap ederek Lyold George özerklik verdi diyen adamında affedilmesi gerekir. Büyük Millet Meclisinin zulmünden Lyold George kurtaracak diyenin de affedilmesi gerekir. Halk, memleket meşguliyetinde düşmanlarla işbirliği yapanların cezalandırılmasını istiyor ve Büyük Millet Meclisi memleketin selameti, kudreti namına bu adamları cezalandıracaktır. Davamız bitmemiştir. Suçluların yapacakları*

[255] **TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 27, s.442.

kötülüklere teşvik edecek kararların meclisten çıkmasına milletin şerefi namına kısmet etmemesini Allahtan diliyorum" açıklamasını yapar.

Söz konusu mazbata hakkında önerge Hakkı Hami Beyin, Emin Beyin (Ergani) ikisi de hükmün kaldırılmasını teklif etmişti[256] karar şu şekilde alınmış idi.

Hiyaneti vataniyeden üç sene küreğe mahkûm Bursalı Tuzcuzade Hüsnü hakkındaki hükmün tasdikına karar verildi.[257]

1.2.31.Yürükoğlu Memet Hakkındaki Hükmün Refine Dair

24. 2. 1339 Cumartesi 198. içtima 1.celse Birinci Reisvekili Hüseyin Avni Bey tarafından açılan oturumda Kütahya'ya bağlı Armudeli kazasının Kırkıllı Köyü muhtarlığını yapan mahkûm Mehmed, Yunan işgali sırasında bölgenin tahliyesi sırasında askeriye tarafından köy ahalisine korunması için bırakılan silahları, kadınları karakola götürmek ve bazılarına işkence ettirmek suretiyle, Yunan kuvvetine karşı İslam ahalisi hakkında uyguladığı zalimlik ve kadınlara verdirttikleri yemin neticesinde Yunanlılara kırk, elli silahın verilmesine sebep olduğuna, milletin savunma hakkının elinden alınmasına sebep olduğu için Hıyaneti Vataniye de bulunduğundan, mahalli mahkemece soruşturmanın neticesinde nitelendirilen eylemin Hıyaneti Vataniye olarak adlandırılarak on sene verilen hükmün onaylanmasına yönelik karar müzakere olunmuştu.[258]

Abdullah Bey (İzmit) söz konusu karar hakkında siyasi bir Meclisin sürekli böyle bildirileri gürültü arasında gerek idamı, gerek başka hükmü böyle onaylaması doğru olmadığını söylemiş Bir soruşturmada mahkeme heyeti, davacı ile dava açılanı

---

[256] Hakkı hami bey,Meselede hiyaneti vataniye cürmü yoktur, binaenaleyh, hükmün ref'ini teklif ederim. Müzakere, kâfidir. Mezkûr hüküm muvafıkı adalet olmadığından hükmün ref'ini teklif eylerim, efendim. **TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 27, s 443.

[257] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:**354,s.** s.500.

[258] **TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 27, s s.457.

dinledikten sonra müzakere odalarına çekilmesiyle hükmün yazılacağını belirtmiş bunu Temyiz Mahkemesine bırakalım diyerek siyasi bir Meclisin böyle işlerle uğraşması doğru bulmadığını söylemiştir.

Hamid Bey (Biga) söze girerek *"Heyeti Celile hâkimdir. Onaylarsanız uygulanır, onaylamazsanız hüküm kalkar"*demiş ve bu hükmün onaylanmasını istemiştir.[259]

Mustafa Hilmi Bey (Niğde) iki seneye yakın zamandan beri Adliye Encümenin incelediği hüküm evrakları meclise gelerek bazen encümenin mazbatası, bazen hüküm fıkraları okutularak bir karar verildiğini söylemiş ve şöyle eklemişti. *"Bu soruşturma için sanığın, suçlunun aleyhinde hüküm veren mahkemenin beyan ettiği kanun sebepleri okutularak, gösterilen kanun sebeplerini kabul etmeyen sanığın ve ya suçlunun ifadesine müracaat etmeden karar vermek yanlış olur. Mahkûmun itirazı ile mahkemenin hükmü yan yana getirilecek, düşünülecek ona göre onayın ve reddin seçilmesi gerekir. İki seneden beri sanıkların ifadelerini anlamadan hüküm veriyoruz. Memed Ağanın kararı okunduğu zaman mecburiyetten yaptım diyor. Gerçi bu adamın ifadesini dinlemedim. Fakat Yunan zalim ordusu muhtarsın, seni çağırıyorum. Kimde silah varsa bize haber ver, derse hangi adam getirmeyecektir? Bu mecburiyet varken faili aslıdır yahut zimethaldir diyerek on sene kürek cezasına mahkum etmek doğru mudur? Suçun sebeplerini dikkate almak gerekir. Zalim Yunan ordusunun halk üzerinde zulüm uyguladığı bir zamanda adamın vermiş olduğu silahlar suçuna sebep olamaz"* diyerek, hükmün kaldırılmasını istemişti.

Necati Bey (Lâzistan) Mustafa Hilmi Bey'in sözlerinin çok doğru olduğunu söyleyerek şunları eklemiştir. *"On seneye bir adamı mahkum ediyoruz. Suçu şundan*

[259] **TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 27, s.458.

ibarettir: Yunan ordusu köyünü işgal etmiş. Bir işgal ordusu bir memlekete girer girmez ilk olarak halkın elindeki silahı toplar. Silahları toplamak için ilk aracı muhtardır, muhtarı çağırırlar. Bucağınızda kaç silah vardır? Sorusunu sorarlar. Eğer dese ki silah yoktur, silahlarınızı vermeyiniz. Mutlaka muhtarı ihbar ederler, Yunanlılar o köyü, muhtarı yerle bir ederler. Muhtar köyü korumak ve savunmak için elimizde bu kadar silah vardır demiş, köyü harap ettirmemek ve ihbardan kurtulmak için söylemiştir. Bazı arkadaşlarımız eşkıyanın eline düşmüştür, her taraf sövüp saymışlar. Eşkıyanın elinden kurtulmak için Büyük Millet Meclisine de sövüp saymışlardır. Böyle zamanlarda söylenenler zararlı değildir. Bu adamın Hıyaneti Vataniye ile hiçbir alakası olmadığına inanıyorum. Bundan dolayı düşünülmeden on seneye mahkum etmek doğru değildir. Bunun için hükmün kaldırılmasını talep ediyorum. Bu mesele hakkında mahkum etmek büyük günahtır, zulümdür. Zulümle memleket kalıcı olmaz. Memleketi kurtarmak için adalet yapmalıyız. Hissi şeylerden kaçınalım" diyerek, işlenen suçların ardında yatan niyete ilişkin sözler sarf etmiş ve hükmün kaldırılması talebinde bulunmuştu.

Durak Bey (Erzurum) ise söz konusu mazbatan bir şey anlamadan lehte veya aleyhte bir şey söyleyememeğini belirtmiş fakat Abdullah Bey, Hilmi Be'in beyanatına ilişkin burada verilen hükümlerin ne kadar doğru olduğunun şüpheli olduğuna değinmiş ve buna ilişkin şunları söylemişti. *"Allah hepimizi günahtan uzak tutsun. Mühim kararları ya anlıyoruz, ya anlamıyoruz elimizi kaldırıyoruz. Bu doğru değildir. Bu gibi çıkan karaların Adliye Encümenine gelmesine gerek yoktur. Temyiz Mahkemesi vardır. Bundan sonra bu gibi hükümlerin Temyiz Mahkemesinden geçmesi ve kanun durumlarına göre incelemeleri ona göre de ret veya onaylamaları doğru usuldür."* Bu tür davalara temyiz mahkemesinin bakmasına meclisin bilmeden

bazı kararları onaylamasının doğru olmayacağı yönündeki açıklamasına reis, karşı çıkarak söz konusu kanunlara göre hüküm onaylanacaktır cevabını vermişti.[260]

Dursun Bey (Çorum) alarak; "*İşgal ordusu gerek yiyecek toplamak, gerek silah toplamak hususunda kasabalarda, köylerde muhtarları aracı olarak kullanırlar. Muhtarların aracılığıyla işlerini bildiririler. Mazbatadan anlaşıldığı üzere Yunan işgal kuvveti yalnız o köyde değil, her yerde silahları toplamak için muhtarı sıkıştırmış, muhtarda silahları olanları olduğu gibi haber vermiş, toplamış, teslim etmiş. Bunu yapmayacak hangi muhtar var? Biz memleket meşguliyetinde bu gibi hallerden meydana gelen eylem ve hareketleri cezalandırırsak, mutlaka yerli halkı zarara uğratırız. Birçok fenalığa, birçok maksada, ihtirasın nemalanmasına sebep oluruz. Bu adamın görev itibariyle kesinlikle suçu yoktur. Kendisi mecburdur. Eğer bu sebeplerden dolayı cezalandırırsak, bizim idaremizdeki kıtalarda zalimlik ve kötülük yapanları da cezalandıralım.*" [261]

Abdullah Bey ise söz konusu mazbatanın Hıyaneti Vataniyeden dolayı verilen hükümler doğrudan temyize gitmesine karşı olduğunu şöyle dile getirmiştir. "*Bu gibi suçlar meclise muhaliftir. Meclis merci olmalıdır. Meclisin bu suçların incelenmesini üzerine alması mahkum etmek için değil, Hıyaneti Vataniye Kanunu yalan dolana alet olmasın, yanlış hükümler varsa incelensin diye. Bu adam mecburdur. Bundan dolayı verilen hükmün kaldırılmasını istiyorum ve bu gibi suçların yeri meclis olmalıdır. Burası incelemeli, hüküm vermeli, kaldırmalıdır"*

Ragıb Bey (Kütahya) söze girerek kimsenin gerçeği bilmediğini söylemiş ve suçlu hakkında şunları ifade etmiştir; *"Bu adam, Kütahya işgal edildiği zaman Yunanlıların Kütahya'ya tayin ettiği yetkili kaçan İbrahim tarafında Kütahya'ya*

[260] **TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 27, s.459.
[261] **TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 27, s.460.

getirilir. Hiçbir mecburiyeti olmadığı halde Yunanlı askerleri kendi köyüne götürür falanda mitralyöz, falanda tüfek var der. Birçok köylüyü Yunanlılara dövdürür. Bu gerçekten mahkeme bilgi sahibi olduğu için hükmü vermiştir. Bunları bilmeden konuşuyorsunuz. Bu adamın mecburiyeti olmadığı halde yapmıştır. Mahkemenin kanaatine niçin hürmet etmiyorsunuz? Bu hakikatten dolayı hüküm doğrudu." düşüncesini dile getirirken Tunalı Hilmi Bey (Bolu) mecburiyet olsun olmasın suçlu olduğunu söylemişti.

Hamid Bey (Biga) söz konusu kanun hakkında; *" Hıyaneti Vataniye Kanunu hükmü belli iken, bu evrakın encümeninden geçmesi doğal ve meclisin kabul veya onaya uyması zorunludur. Bundan dolayı kanun düzeltilmedikçe bu evrakın meclisten geçmesi emri doğaldır. Bir evrakı incelerken dalı budağına kadar, şahitlerin ifadelerini, mahkemenin verdiği hükmü inceliyoruz. Heyeti Celile'nin yetkisi vardır. Yaptığı inceleme sonucunda Ragıb Beyin dediği gibi kanun hükmü doğrudur, ya da Dursun Beyin iddiası suçu işlediğine dair bir şey yoktur.* Mahalliden çıkan karara göre mahkemenin takdiri doğrudur" diyerek, tasarının kabulünü teklif etmişti.

Süleyman Sırrı Bey (Yozgad) *"okunan hükümden anladığım; bu adam, halkın elindeki silahı zorla almış, düşmana teslim etmiş. Bu suç Hıyaneti Vataniyeye göre değerlendiriliyor. Halbuki Hıyaneti Vataniye'nin birinci maddesi diyor ki Büyük Millet Meclisinin meşruiyetine isyanı fiilen, tahriren muhalefet bulunanı vatan haini sayalım. Demiyor ki; ahalisinin elinden zorla aldığı silahı teslim ederse Hıyaneti Vataniye suçudur. Bu meselenin incelenmesi kanuna uygun değildir. Nasıl*

Hıyaneti Vataniyeden yargılanıyor?" açıklamasını yaparak düşüncesini dile getirmişti.[262]

Hamid Bey (Biga) tekrar söze girerek " *Bir işlem ne ise ona göre hüküm verilir. Bu adamın işlediği suçun Hıyaneti Vataniyeden olduğunu kabul etmek zorundayız. Aksi takdirde suçların hiçbirini Hıyaneti Vataniyeden saymak doğru değildir.*" açıklamasını yapar.

Mustafa Hilmi Efendinin, Necati Efendinin, Sadık Beyin önergeleri [263] her üçü de hükmün kaldırılmasını istemişler ve kabul edilmişti. Karar şu şekilde idi.

Hiyaneti vataniyeden on sene küreğe mahkûm Kütahya'nın Armuteli nahiyesinin Kırfilli karyesi muhtarı sabıkı Yürükoğlu Memet hakkındaki hükmün refine karar verildi.[264]

1.2.32.Yusuf Hüsnü Efendi Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair

18 Teşrinisani 1338 tarih ve 9 numaralı karar ilâmla on beş sene kürek cezasına mahkûm edilen Kütahya'nın Servi mahallesinden Reşadiye Mektebi Müdürü Yusuf Hüsnü Efendi Eskişehir de yayınlanan *"Hatif gazetesiyle Ebucehil İnadı ve Ankara Ocağına Hatiften Nida"* adlı makale de Türkiye Büyük Millet Meclisine isyan gerekçesi ile Hıyaneti Vataniye Kanunu gereği on beş sene kürek cezasına mahkûm edilen söz konusu şahsın hükmü onaylanmak üzere *24. 2. 1339,* 198. içtima, 1.celse Birinci Reisvekili Hüseyin Avni Beyefendi tarafından müzakereye başlanmıştır.

---

[262] **TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 27,s.461.
[263] Sadık bey(Kırşehir) Mücrimiyet ve tahdidi ceza Kararı münderecatına nazaran nnahkûmunaleyh muhtarın isnadolunan fiili bilmecburiye mürtekibolduğu yolundaki müdafaasının aksi sabit olmamasına rnebni hükmün ref'ini teklif eylerim.mustafa Hilmi bey(Niğde) Şifahen arz ettiğim veçhile merkum Mehmed fiili cürmü kerhen ve cebren icra eylemiş olduğu ifadesi münderecatından anlaşılmış olduğundan hükmü vâkım ref'ine karar itasını istirham ederim. Mehmed Necati bey (Lâzistan); Kütahya'nın Armudeli nahiyesinden Melhmed hakkında Adliye Encümeninden verilen mazbatanın reddini ve hükmün ref ini teklif ederim. **TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 27, s.462.
[264] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:355,s.500.

Mustafa Sabri Bey (Siirt) söz konusu sebeplerin gazetede olduğu gerekçesiyle gazetenin okumasını talep ederken sadece bildirinin okunması kabul edilmişti.[265]

Yusuf Ziya Bey (Bitlis) *"kanun hakkında hüküm veremeyiz, çünkü aleyhimizde söylemiş, bizi ayıplamış, bunun hakkında hüküm verebilmek için tarafsız bir heyet lazımdır"* diyerek, bu şartlarda suç işleyen birinin meclisin duygularını katmadan hüküm veremeyeceğine değinerek kanunun reddini istemişti.

Hacı Şükrü Bey (Diyarbakır); *"Bu adam Ali Kemal'den*[266] *daha alçak, daha namussuzdur. Kederlenerek derim ki, Kütahyalılar bu adamı parçalamamışlar*

---

[265] " Ey mehdi kötülük, fenalık! Göğsünde barındırdığın alçak kimseler. En zorba haydutlardan daha kanlı! Adı batsın her biri kanlı katil mi diyeyim? Neron'lar alayı bu. Haccac'lara rahmet okutan kafile. Nefret size, haydutlara rahmet okutan alçaklara lanet! Masum Müslüman halk ve askerine Büyük Millet Meclisinin meşruiyetine muhalefet ve isyana tahrik ve teşvik etmekle Hıyaneti Vataniye suçundan hüküm almış ve hissiyatı melanetkaranesini makale ve manzumesiyle gösteren söz konusu müdür olduğu Reşadiye Numune Mektebine izci elbiseleri dağıtmaması, kabakları yaktırması delil olduğu sebeple savunması gayrivarit görülmüş. Sakarya Harbinin şiddetle devam ettiği anda 8 Eylül 1337 tarihinde gerek halkın ve gerek orduyu milletin bireylerinin maneviyatlarının arttırılması fikrine ihanetine müpteni bulunmuş olduğundan Hıyaneti Vataniye Kanunu özelinin Vaiz ve hitabet suretiyle alenen veya ezminei muhtelifede sırran, kavlen Hıyaneti Vataniye cürmüne tahrik ve teşviki suver ve vesaiti muhtelife ile tahriren ve tersimen irtikâbeyliyenler muvakkat küreğe konulurlar. Tahrikat ve teşvikât sebebiyle maddei fesat meydana çıkarsa muharrik ve müşevvikler idam olunurlar." diye bulunan üçüncü maddesinin fıkra öncesine dayanarak tutuklu tarihi 22 Muharrem 1341 ve 15 Eylül 1338 tarihinden itibaren on beş sene küreğe konulmasına ve 80 kuruş mahkemenin masrafının tahsil edilmesine hüküm verilerek, kanun metninin okunmasıyla alenen bildirilmiştir." **TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 27, s.464

[266] Gazeteci, yazar, eğitimci ve siyaset adamı olan Ali Kemal 1889 yılında İstanbul'da doğdu. İstanbul'da Mülkiye Mektebi'ne girdi. Dört yıllık dönemin son yılında buradan ayrılarak, Fransızcasını ilerletmek amacıyla 1886'da Paris'e gitti. Ertesi yıl, Fransa'dan Cenevre'ye geçti ve İstanbul'a döndü. Yeniden Mülkiye Mektebi'ne başladı ve okulun son sınıfına geldiği sırada, tahrikçiliği yüzünden Halep'e sürgün edildi (1889). Orada kaldığı yıllarda Halep İdadisi'nde Türk Dili ve Osmanlı edebiyatı hocalığı yaptı. Halep'teki durgun hayata daha fazla dayanamadı ve Jön Türklerin bir çeşit karargâhı haline gelen Paris'e gitti (1894). Jön Türklerin Abdülhamit ile arasını bulmaya çalıştı. Bir yandan da gazetecilik yapıyor, İstanbul'daki İkdam gazetesine Paris izlenimlerini anlatan yazılar ve çeviriler gönderiyordu. Jön Türklerle ilgili çabalarının karşılığını bağışlanmak ve Brüksel Elçiliği'nde ikinci kâtipliğe atanmak suretiyle aldı. İstanbul'a, II. Meşrutiyetin ilanından bir gün önce geldi de yeni eleştiri hedefini seçti ve İkdam gazetesinde İttihat ve Terakkicilere karşı ağır yazılar yazmaya başladı. Bir yandan da Edebiyat Fakültesi'nde siyasi tarih dersleri veriyordu. Ali Kemal'in, akıbetini hazırlayan gerçek kişiliği bu dönemde ortaya çıkmıştır. Hemen bütün çevresiyle sürekli kavga halindeydi. Sınıfta öğrencilere Fransa'daki siyasal liberalizmi hararetle övüyor, kendisiyle aynı fikirde olmayan kişilere şiddetle saldırıyor, gençlerin öfkesini bunlara yöneltmeye çalışıyordu. Ali Kemal'in tahrikleri 31 Mart Olayı ile zirvesine ulaştı. Olayı bastırmak üzere gönderilen Hareket Ordusu İstanbul'a gireceği sırada Ali Kemal Paris'e kaçmak zorunda kaldı (1908). Bu arada Mülkiyedeki görevine son verilmişti. Tekrar Türkiye'ye döndüğünde Damat Ferit Hükümeti iş başındaydı. Hürriyet ve İtilâf Fırkası yavaş yavaş ön plana geçmeye başlamıştı. Ortam her bakımdan Ali Kemal için elverişliydi. II. Meşrutiyetin getirdiği özgürlüklerden yararlanarak saldıracağı çok sayıda düşman vardı. Hürriyet ve İtilâf Fırkası'na giren Ali Kemal, bu amaçla Peyam gazetesini çıkarmaya başladı. Mülkiyedeki hocalığa da geri verilmişti. Siyasi mücadelesini İkdam gazetesinde de sürdürüyordu. Ali Kemal I. Dünya Savaşı'nın başladığı sıralarda gazetesini kapatmak zorunda kaldı. Babıâli baskısından sonra tutuklandı. Serbest bırakılınca Viyana'ya gitti. Savaş bitmeden Türkiye'ye döndü, fakat herhangi bir siyasi faaliyette bulunmadı. Bu tutumu İttihat ve Terakki liderlerinin Türkiye'den kaçışına kadar sürdü (1918). Bu arada Damat Ferit Hükümeti'nde Maarif vekilliğine getirildi. Daha sonra Kabinede yer değiştirerek Dahiliye Nezareti'ne geçti. Büyük savaş bitmişti ve Türkiye yeni bir savaşa hazırlanıyordu. Bu yeni bir liderin kılavuzluğunda halkı yürüteceği bir kurtuluş savaşı olacaktı. Ali Kemal bu dönemde, daha başından Atatürk'e ve onun amaçlarına karşı çıktı. O tarihte İçişleri bakanı olduğu için sadece düşünce açısından Atatürk'e karşı çıkmakla kalmadı, onu tutuklatmak için birçok tertip

mahkemeye vermişler. Bu alçağa verilecek hüküm idam olmalıdır. Millet bunun öldüğünü görmelidir" sözlerini sarf etmekte idi.

Refik Bey (Konya) söz konusu kanunun, hükmünün mahkemenin değil milletin vermesi gerektiğine ilişkin söz ederken, Hacı Şükrü Bey söze girerek; *"Evet, millet parçalamalıydı"* diyerek, Yusuf Hüsnü Bey'in daha farklı cezalandırılması yönünde konuşma yapmıştı.[267] Abdülhak Tevfik Bey (Dersim) muhalefet ederek memleketin kanunları olduğunu hislere kapılınmaması gerektiğini söyleyerek, mahkemenin hüküm verdiğini Meclise düşen görevin de bunu onaylamak olduğunu söylemekte idi.

Hasan Basri Bey (Karesi), işgal zamanında hiçbir mecburiyet olmadığı halde bir manzume şeklinde saçma sapan konuşacak kadar kudretli fikre sahip olan söz konusu şahsın suçu herhalde birçok cahil köylülerin mecburiyetten yaptığı hareketlerin toplamından daha kötü olduğunu söyle ifade etmişti; bazı muallimler, okumuşların içinde böyle bir adam bulunduğuna ihtimal veremezdik demiş, fakat büyük kahramanlıklar yapmış Kütahya içinden bu adamın çıkması Kütahya için leke teşkil etmeyeceğini ve bu tür adamlarında çıkabileceğini söyleyerek, Hacı Şükrü Bey'in ifadesini doğru bulmadığını eklemişti. Meclise küfreden bu şahsın cezasını çekmesi gerektiği fakat ceza konusunda da aşırıya gitmenin adeletli olmadığını söylemişti. Hacı Şükrü Bey söze girerek *"Mevzubahis olan biz değiliz, mevzubahis memleket, millettir."* cevabını vermişti.

---

hazırladı ve ilgililere emir üstüne emir verdi. Erzurum Kongresi'nin başından Sivas Kongresi'nin sonuna kadar Atatürk'ü tutuklatmak için uğraştı. Sonuç alamayınca da bakanlıktan çekildi. Fakat Milli Mücadeleye karşı tutumunu değiştirmedi. Ali Kemal'in Milli Mücadeleye karşı amansız düşmanlığı ister istemez kendisine birtakım amansız düşmanlar kazandırdı. 10 Kasım 1922 günü, MM Grubu'na bağlı birkaç kişi İstiklal Mahkemesi'ne çıkarılmak üzere kendisini Ankara'ya götüreceklerini bildirdiler. Gerçekte ise Ali Kemal, İzmit'te bölge kumandanı Nurettin Paşaya teslim edildi. Ali Kemal, Nurettin Paşayla görüştükten sonra dışarı çıkarken kumandanlık karargâhı önünde bekleyenler tarafından linç edildi.

[267] **TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 27, s. 464.

Rasih Bey (Antalya) *"Mevzubahis şahıs değildir. Manevi şahsiyettir"*, açıklamasını yaparken, Hasan Basri Bey, bütün Hıyaneti Vataniye suçlarının hepsinin cezalandırılması taraftarıyım diyerek, tepkisini bir kez daha belli etmiştir ve mazbatanın aynen kabulünü teklif ettiğini söylemişti.

Ali Şükrü Bey (Trabzon) ise *"Refik Şevket Bey, geçen celsede söylediğim sözleri galiba dinlememiş. Dün itiraz ettiğim mesele; üç veya dört kişi arasında münasebetsiz konuşan bir adam hakkında şahitlerin ifadelerinin birbirine uymamasıydı. Refik Şevket Bey çok kişinin okuduğu gazeteyle bir adamın okuduğu şahit olduğu meseleyi bir tutuyorsa artık söyleyecek sözüm yoktur. Demiştim ki Tek şahitle adam asılmaz. Bir hukukçu gibi asılır denildi, buna katılmıyorum"* demiş ve şunları eklemişti; *"Refik Şevket Beyin bu meseleyi diğer mesele ile kıyas etmesi görüyorum ki: Selâmeti muhakeme noktasından yanlış tutmasından ileri geliyor. Mesele şahis meselesi değildir. Buna âlem şahitti!. Yüz binlerce şahit vardır. Hâkim Refik Şevket Bey olursa şahitsiz de asar, şahide de lüzum yoktur*" meselenin şahıs meselesi olmadığını ve Refik Şevket Bey'in kişilere haklı vaya haksız suçladığını ileri sürmüştü.[268]

Ragıb Bey (Kütahya), Ordunun bıraktığı ve köylülerin gizlediği silahlarla, mitralyözün meydana çıkarılması için birçok kimselerin şiddet görmesine sebebiyet veren bir adamı meclis üzerindeki savunmada bulunmaması beni hayrete düşürdü. Ali Şükrü Beyefendi burada lehinde beyanı okuyacak sanmıştım. Fakat bunu da ben savunayım. Bunu da bana bağışlayın demiştir. Şevket Bey (Bayezid) *"Reis Bey Meclisin vakti tarizle geçiyor; yazıktır.. O, ona tariz ediyor, o, ona...diyerek meclisin vakti taş atmayla geçiyor yazık*" ifadesini kullanarak eleştiride bulunmuş, Abdülhak

[268] **TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 27, s.465.

Tevfik Bey, " Meclisin Heyeti Umumiyesinin verdiği karar aleyhindedir, bu sözler" açıklamasını yapmıştı.

Müfid Bey (Kırşehir); Meclis, hükümetin bir şubesi olan adliyedeki bir hakim tarafından verilen bir hükmün kanuna uygun olup olmadığını vazife alarak bir meseleyi incelemek üzere bulunduğunu, Hıyaneti Vataniye Kanununun Meclis tarafından kabul edilmiş kanun olduğuna göre hakimin bu hükümetin hakimi olduğu fikrinde sabit olunduğunu, bu suçlunun suçunu Hıyaneti Vataniye Kanunun maddesine uygun görmüş olduğu fıkraya göre cezasını verdiğini, hakimin fıkraya dayanarak vermiş olduğu cezanın gayri bir ceza verebilmek için, bu suçlunun hal ve hareketını başka bir fıkraya uyarlaması lazım geldiğini, bu adamın işlediği suçu mahkeme ortaya çıkarıp cezasını verdiğini, üstüne ceza vermeyi Meclis'in kabul etmediğini, hakim mahkûmun aleyhine verdiği hükümde kanunsuzluk ve adaletsizlik yapmışsa inceleme yetkisini bu noktada göndermesi gerektiğini, meseleyi uzatmayarak Adliye Encümeninin mazbatasının kabulünü teklif ettiğini ifade etmişti.

Müzakerenin yeterli olduğu gerekçesi ile oylama yaparak mazbata aynen kabul edilmiş, Karar şu şekilde alınmıştı;[269]

Hiyaneti vataniyeden on beş sene küreğe mahkûm Kütahya'nın Servi mahallesinden Reşadiye mektebi müdürü Yusuf Hüsnü Efendi hakkındaki hükmün tasdikına karar verildi.[270]

1.2.33. Koçkirili Müteaddit Mücrimler Hakkında

26.2.1339, 199. içtima 1.celse, birinci Reis Vekili Hüseyin Avni Bey tarafından müzakere edilmek üzere şahsın mazbatası müzakere edilmiş idi.

---

[269] **TBMM ZC,**, D.1, İ.3,C. 27, s. 466.
[270] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:356.s.500.

Hıyaneti Vataniye suçundan yargılanan Haydar, Taki Bey İzzed Bey, Veli'nin Ali, Molla Mustafa, Azizoğlu Yusuf, Kolağazade İzzetin'in idamlarına fakat hafifletirici sebeplerin bulunmasının sebebi ile on beş sene küreğe çevrilmesine yönelik mazbata görüşüldü. [271]

On dokuz kanunevvel 1337 tarihli af kanunundan istifadelerine yönelik karar incelenerek, takibat kararı sonucu Mahmut ve Mustafa Paşa'nın hapsi ve tahliyesi anlaşılamadığından iki kişi hakkında on dokuz kanunevvel 1337 af kanunun birinci maddesi uygun olarak affına, hakkında idam kararı alınmış firar olan Alişir'in ele geçirilemediği için hükmünün tasdikine gerek olmadığına karar alınması yönünde müzakere edildi.[272] Söz konusu tasarı hakkında itiraz eden olmadığından karar şu şekilde onaylanmış idi;

"*Hiyaneti vataniyeden maznunualeyhim Koçgirili Haydar Naki ve İzzet Beylerle Delinin Ali ve Molla Mustafa ve Azizoğlu Yusuf ve Kâmil Ağazade İzzet'in idamlarına ve fakat esbabı muhaffefei takdiriye bulunmasına binaen işbu cezanın on beş sene küreğe tahviline ve tarihi ika cürme nazaran Af kanunundan istifade edecekleri hakkındaki kararda muhalifi kamın bir cihet görülemediğine ve ancak mahkeme tarafından tecili takibat kararı ittihazı muvafık olmadığına karar verildi.*"[273]

1.2.34. Süleymanoğlu Cemil Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair

21 Mart 1339 tarihinde Süleyman oğlu Cemil hakkında 24 Kanunnievvel 1338 tarih ve 3537 taksim 3530 numaralı belge ile tasdik edilen kararı tekrardan araştırılmış idi. Cemil'in gayrimeşru ilişkisi olduğunu düşündüğü eşi kudreti

[271] **TBMM ZC,** D.1, İ.3, C. 27, s. 487.
[272] **TBMM ZC,** D.1, İ.3, C. 27, s.488
[273] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:357,s.500.

öldürmüş olayın ortaya çıkmaması için üvey kızı hanımı ve kudreti aramaya gelen kayınvalidesi Ayşe'yi boğması sebebiyle yedi buçuk sene hapsine karar verilmiş olan suçlunun Hıyaneti Vataniye Kanununa göre idam edilmesine karar verilmiş idi;[274]

İdama mahkûm ve evrakı Mahkemei temyizce musaddak bulunan Siverek'in Hayriye mahallesinden Süleymanoğlu Cemil hakkındaki hükmün tasdikına karar verildi [275]

1.2.35. Memedoğlu Ali'nin Bakıye-i Müddeti Cezaiyesinin Affı Hakkında

21. 3. 1339, 8.içtima 2.celse Reissani Musa Kazım Bey; tarafından okunan mazbatada Alız ve Hırsızlık suçundan Ereğli hapishanesinde hapis bulunan Trabzon vilayetinin Vakfıkebir Kazasının Marta karyesinden Mahmut oğlu Ali'nin üç sene kürek cezası alması hakkındaki mahkumiyetinin affına dair Adliye Encümeni mazbatası görüşülmüştü.

17 Haziran 1336 yılında tevkif edilmiş olan suçlunun az bir müddeti kalmış olmasına rağmen söz konusu kişinin raporlarında belirtilen hastalığı dolayısı ile kalan suçunun affedilmesi yönelik virile karar şu şekilde idi: [276]

Alız ve gasp fiilinden üç sene küreğe mahkûm Vakfıkebir karyesinden Memetoğlu Ali'nin bakıyei müddeti cezaiyesinin affına karar verildi.[277]

1.2.36. Hakkı Çavuş'un Zevcesi Hakkındaki Hükme Dair

21. 3. 1339, 8. içtima, 2.celse, reisisani vekili Musa Kazım Bey; Eskişehir'in Yunanlılar tarafından işgal olduğu sırada Kütahyalı Hakkı Çavuş'un evinde sakladığı

---

[274] **TBMM ZC,** D.1, İ.4, C. 28, s.101,102.
[275] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:**359**
[276] **TBMM ZC,** D.1, İ.4,C. 28, s.102.
[277] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:360.501.

silah ve cephanesini düşmana vermesi sebebi ile Hakkı Çavuşun Divanı Harp tarafından dört sene mahkûmiyetine eşi Urkuş'un Yunanistan'a menfaati doğrultusunda girişimde bulunduğu, Hıyaneti Vataniye'nin ikinci maddesi gereği on sene kürek cezasının üç sene kalebentliğine[278] dönüştürülmesine dair hükmün, Adliye encümenliğince bahsi geçen şahsının suçu ispatlanamadığından ayrıca isbat edilse dahi suçun Hıyaneti Vataniye kapsamında olmadığından yanlızca Adliye vekaletince olayın araştırılmasına karar verilmişti.[279]

Hiyaneti vataniyeden üç sene kalebentliğe mahkûm Kütahyalı Hakkı Çavuşun zevcesi Urkuş hakkındaki hükmün refiyle âdiyen takibat icrasna karar verildi.[280]

1.2.37. Haliloğlu İbrahim'in Affına Dair

Meni müskirat kanunu[281] gereğince elli lira ceza bedelinin ödeyememesinden dolayı bir sene hapsine karar verilmiş olan Niğde'nin şehitler mahallesinden Şükrüoğlu Halil İbrahim'in mahkûmiyetinde ispat edilen adli hatanın ispatı doğrultusunda kalan cezası için müzakere edilmekte idi.[282]

Adı geçen şahıs sarhoşluğundan dolayı Niğde Mahkemesi tarafından elli liraya mahkûm edilmiş ve bu elli lirayı veremediği için ayrıca bir sene hapse mahkûm edilmiş idi. Cezayı nakdîlerin beş misline çıkarılması hakkındaki Kanun

---

[278] Kalebent cezası, ceza ile ilgili düzenleme kanunun 23.24.25.26.27.30.32.33, maddelerinde yapılmıştır. Devletçe tayin olunan kalelerin birinde hapis olarak kalmaktadırlar. Muvakkat olduğunda üç yıldan beş yıla müebbet olduğunda ise ölünceye kadar kalmaktadır. Kale tabiri etrafı sularla çevrili emniyetli yerler için kullanılmakta olup hapishane anlamına gelmektedir. Kalebent cezaları kürek cezaları gibi demir vurulmaz, meşakkatli işlerde kullanılamaz teşhir olunamaz, hapishanelerde hapsedilmezdi, mahkumların hangi kaleye gönderileceği adliye nezaretince tespit olunup memleketinden uzak bir yerde cezasını çekerdi, Önder Ayhan, **Türk Ceza Hukuku Özel Hükümleri**, İstanbul 1985,s.45.Reşat Milyar-ı Ceza Kanunu, Ceza Şehri, İstanbul 1313, s.52,Gökcen,**a.g.e**.s.59.60.

[279]**TBMM ZC,** D.1, İ.4,C. 28, s.104

[280] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:362,s.501.

[281]Men'-i Müskirât Kanunu, Ankara'daki ilk meclis tarafından da yeniden tatbik sahasına konmuş, fakat daha sonra ikinci meclisin bu kanunu tadil ve ilgaya yönelik gayretleri görülmüştür. Bunun çok şiddetli tepki topladığını ve halkın bu kanunun tatbikten kaldırılması gayretlerini şiddetle protesto etmiştir Ahmet Akgündüz; **Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri**, C. I-IX, İstanbul, 1990-1999.

[282] **TBMM ZC,** D.1, İ.4,C. 28, s. 143.

mucibince verilecek hükümlerde yüz yirmi beş kuruş için bir gün hapsi lâzım gelirken mahkemeye iadesi bu hususta zühul ederek kırk gün hapsi lazım gelen bu adamın eski kanun mucibince yani yirmi beş kuruş için bir gün hesabiyle iki yüz gün hapis cezasına mahkûm olması icap ederken, bir sene mahkûmiyetine karar verilmesi hakkında Hasan Hayri Bey (Dersim), "bu adama fazla ceza verildiğinin olay gerçekleşmiş olsa dahi eski kanun ile iki yüz gün yatması lâzımdır. Hâkim bir sene verdiğine göre kişiye haksızlık yapıldığını yapılmakta"diyerek şunları eklemekte idi: "*elde mevcut bulunan kanun mucibince hâkim zühul etmişse tabiî Adliye Vekâleti muhteremesi bu zühul etmiş olan hâkimler hakkında muamelei kanuniye ifa edecektir. Mazbatada Adliye Vekâletinin bu yolda nazarı dikkatini celbetseniz olmaz mı*?" diyerek, yapılan hatanın kabul edilemeyeceği belirtirken, Tahsin Bey (Aydın) bir hâkimin kanunu bilmemesi kabul edilemez bir şey olduğunu Çünkü hâkimin açıktan açığa bir hüküm vermiş ve bu adamın hilafı kanun olarak mağdurun hapsine sebebiyet verdiğine, kişi tahliye edilse bile uzun süre cezasının telafisinin olmadığına ilişkin ifadeler kullanarak bunun Adliye Vekâletince açıklanmasını talep etmekte idi.[283]

Hamid Bey (Biga), bu kararı veren hâkimin görevine son vermeyi her halde düşünmüşlerdir, diyerek adliye encümenliğine müdahalede bulunmuş,, Tahsin Bey (Aydın)'de, Adliye Vekilinin cevap vermesini talep etmekte idi. Abdullah Tevfik Bey (Dersim), diğer milletvekilleri ile farklı bir görüşü savunarak söz konusu kişinin affina karşı çıkmış ve şunları eklemişti: "*Esbabı sıhhiyeden dolayı affı anlarım. Fakat şer'an, dinen memnu olan bir şeyin mürtekibini ve bu memnuniyet Meclisi Âlinizin kararına da iktiran etmiş olduğu halde bu fiile içtisar eden bir adam hakkında verilen cezayı bir hatayı adlî addederek bu adamın affına gidilmek ne*

[283] **TBMM ZC,** D.1, İ.4,C. 28, s.144.

muvafık, ne de doğrudur! Eğer bu bapta muafiyet kabul eder ve Meclisten böyle bir karar çıkarsa emin olunuz ki, bugün memlekette men'i müskirat yüzünden mahkûm olan sürülerle insanlara yol açmış oluruz. Memleket içerisinde bir çığır açmış oluruz" diyerek, kararı onaylamadığını söylemekte idi.

Adliye Vekili Rıfat Bey (Kayseri), sorulara cevap vermek için kürsüye çıkmış söz söz konusu kişinin durumu hakkında açıklamada bulunmakta, hükmedilen cezayı nakdînin miktarı elli lira olduğunu bu kişinin kanunen Yirmi beş kuruş için bir gün hesabiyle kırk gün hapis yatması icap ettiğini söyle izah etmekte idi: *"beher yüz yirmi beş kuruş için bir gün hapis vermek lâzım gelirken elli lira cezayı nakdîye mukabil bir sene hapis cezası verilmiş..."* İşte bu hatadan dolayı, Adliye Vekâleti bu affın özel af kapsamında olmasını muvafık görmüş ve Meclise bu amaçla gönderilmesi gerektiğini söylemişti.[284] Daha sonra oylama yapılmış ve karar son halini alarak şu şekilde ifade edilmiş idi.

Meni *müskirat kanununa tevfikan mahkûm Niğde'nin şehitler mahallesinden Halil oğlu İbrahim'in affına karar verildi.*[285]

1.2.38. Ali Sırrı Bin Hilmi'nin Bakıye-i Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair

23.3.1339, 10. içtima 1.celse ikinci reis vekili Ali Fuat Bey tarafından açılan oturumda hırsızlık suçunda üç sene küreğe mahkûm edilen Ali Sırrı oğlu Hilmi'nin hırsızlıktan ayrı ayrı ilamlarla bir ay ve kırk gün hapise mahkûm edilmiş, söz konusu kişinin raporları incelendiğinde verem ve kalp hastalığı nedeniyle mahkumiyetinin tehlike arz edeceğinden kişinin afına yönelik kanun layihası hazırlanmıştı. 12

[284] **TBMM ZC,** D.1, İ.4,C. 28, s.145.
[285]**TBMM Kavanin Mecmuası,** No:363.s.502.

Rebiyülevvel'den 1338'den beri mahkum olan Ali Sırrı Bin Hilmi'nin kalan cezası affedilmişti.[286]

Birinci Madde: Sirkat fiilinden sureti katiyede üç sene kürek ve kezalik sirkat maddelerinden ayrı ayrı ilâmlar ile bir ay ve kırk gün hapis cezalarına mahkûm olup 12 Rebiyülevvel 1338 tarihinden beri istanbul Hapsanesinde mahpus bulunan Ali Sırrı (bini Hilmi'nin maluliyeti daimesine binaen bakıyei müddeti cezaiyesi affedilmiştir.

İkinci Madde: İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren .meriyüliıcradır.

Üçüncü Madde: işbu kanunun icrasına Adliye Vekili 'memurdur

Sirkat fiilinden üç buçuk sene küreğe mahkûm Ali Sırrı bin Hilmi'nin bakıyei müddeti cezaiyesinin affına karar verildi.[287]

1.2.39. Çakır Ahmet'in Hüseyinoğlu İbrahim Hakkındaki Hükme Dair

31.3.1339 Cumartesi 14. içtima 2.celse îkinci Reisvekili Musa Kâzım Bey tarafından açılan oturumda İbrahim'in suçu müzakere edilmiş idi.[288] Fiilen Hıyaneti Vataniye'de bulunduğundan dolayı Söğüd Birincil Derece Ceza Mahkemesince idamına karar verilmiş olan Çakır Ahmet'in Hüseyinoğlu İbrahim'in Yunan işgali sırasında bölgeye girmiş Yunan müfrezesinin içinde hazır bulunduğu halkın bazılarında bomba bulunduğunu ve bunun Yunanlılara ihbar ettiğini bazılarından tehdit yolu ile fidye aldığı, Yunanlılara silah temin ettiği ve casusuluk yaptığı kadınları Yunan askerleri ile fuhuşa zorladığı gerekçesi ile yargılanmakta idi. Suçunun şekil ve esas itibariyle hıyaneti vataniye olup olmadığının tatkik edilmesi

[286] **TBMM ZC,** D.1, İ.4,C. 28, s.145; Hakkı Hami Bey, söz konusu kanunu karar şeklinde duyurulduğunu ifade etmiş, daha sonra yanlışlığa ilişkin açıklama yaparak maddelerin tek tek onaylanmasını istese de vekiller tarafından bu durumun kabul edilmesi, gerekçesi ile alınan kararın geçerli olduğu, olacağı kabul edilmişti. **TBMM ZC,** D.1, İ.4,C. 28, s.146.
[287] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:364,s.502.
[288] **TBMM ZC,**, D.1, İ.4,C. 28, s. 248.

üzere Adliye Vekaletine gönderilmesine karar şu şekilde verilmiş idi.[289]Buna göre alınan karar şöyle idi;

"Hiyaneti vataniyeden idama mahkûm Söğüt'üin Dodurga ahalisinden Çakır Ahmet'in Hüseyinoğlu İbrahim hakkındaki hükmün refiyle merkum hakkında Hiyaneti Harbiye mürtekipleri hakkındaki usul ve ahkâma tevfıkı muamele edilmesine karar verildi.[290]"

1.2.40.Mazlumzade Hasan Hüsnü[291] Efendi Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair

*31.3.1339,*14. içtima, 1.celse îkinci Reisvekili Musa Kâzım Bey tarafından mazbatası okunan Hasan Hüsnü'nün düşman işgali sırasında Belediye reisi sıfatından faydalanarak halkın isyanına ön ayak olduğu, Ankara Hükümetinin öz Türklerden değil, Selanik dönmelerinden ibaret bulunduğuna ve Yunan idaresi sayesinde memleketin naili adalet olacağıma ve bundan dolayı Kütahya'nın İzmir idarei işgaliyesine ilhakı lâzım geleceğine" dair ifadelerde bulunduğu ve söz konusu miting sırasında çekilen fotoğraflarla suçunun ispat edilmesiyle Hıyaneti Vataniye'den dolayı on sene kürek cezası oy birliği ile onaylanmış buna göre şu yönde bir karar alınmış idi.[292]

"Hiyaneti vataniyeden on sene kürek cezasına mahkûm Kütahya'nın Şehirköy mahallesi ahalisinden belediye reisi Mazlumzade Hasan Hüsnü Efendi hakkındaki hükmün tasdikma karar verildi."[293]

---

[289] **TBMM ZC,** D.1, İ.4,C. 28, s.249.
[290] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:365,s.502.
[291] Hem genel fihrist hem de cilt içinde fihristte adı geçen Hasan Hüsnü, kararların müzakeresi sırasında Hüseyin Hüsnü şeklinde geçmekte olup, bu ad esas alınmaktadır.
[292] **TBMM ZC,** D.1, İ.4,C. 28, s.248.
[293] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:366,s.502.

1.2.41. Adapazarlı İki Şahıs Hakkındaki Hükme Dair

31.3.1339, 14.içtima 1.celse, ikinci reis vekili Musa Kazım Bey tarafından mazbatası müzakere edilmek üzere meclise sunulmuş, Hıyaneti Vataniye suçumdan idam cezasını mahkûm ve halen firarda bulunan Adapazar'ın Soğuksu karyesinden Abaza Cemal ve Deli Hakkı, Beylik Kışla kalesinde Küçük Hüsey'in Yunan işgali sırasında Yunanlılara hizmet ettiği, Yeniköy halkından zorla beş yüz lira almış ve köy halkından Ahmet kerimesi Elmas'ı kaçırma teşebbüsü, halktan fidye almak suçlarından Hıyaneti Vataniye gereği onar sene mahkûmiyetlerine karar verilmiş ve şu yönde karar alınmış idi.[294]

Hiyaneti Vataniye'den onar seneye mahkûm Adapazar'ın Maksudiye karyesinden Yaveroğlu Hacı İbrahim ve Doltukoğlu Küçük İbrahim haklarındaki hükmün refiyle haklarında alelûsul takibat icrasına karar verildi.[295]

1.2.42. Dâva Vekili Tevfik Efendi Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair

31.3.1339, 14. içtima 1.celse, ikinci reis vekili Musa Kazım Bey tarafından mazbatası okunmuştu. Eskişehir'in Yunanlılar tarafından işgal olduğu sırada orada kalan Tevfik Efendi Çerkez kulübüne dâhil olmuş Yunanlıların tertip ettiği mitingde Türkler ve Türk hükümeti aleyhinde sözler sarf ederek hıyaneti vataniye kanunu gereği on beş sene küreğe konulmasına karar verilerek Eskişehir Birinci Derece Ceza mahkemesince verilen hüküm meclisce onaylanarak şu şekilde ifade edilmişti:[296]

"*Hıyaneti Vataniye'den on beş sene küreğe mahkûm Eskişehir'de dâvavekili Tevfik Efendi hakkmdaki hükmün tasdikına karar verildi.*"[297]

---

[294] **TBMM ZC,** D.1, İ.4,C. 28, s.248,249.
[295] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:367,s.503.
[296] **TBMM ZC,**, D.1, İ.4,C. 28, s.250.251
[297] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:368,s.503.

1.2.43.Teşkilât-ı Esasiye Kanununun Maddei Müzeyyelesinin İlgasına ve Tecdidi İntihabata Dair

1.4.1339 15. içtima, 1. celse, Reisisani Ali Fuad Bey tarafından açılan oturumda meclis toplantısı açılır açılmaz Esat Bey (Aydın) ve birinci grup içinde yer alan 120 arkadaşı seçimlerin yenilenmesine yönelik bir teklif sunmuştu.[298]Bu teklifle teşkilatı esasiye kanunun seçim kanuna yönelik maddesinin yürürlükten kaldırılmasını ve yeni bir seçim kanunu kabul edilmesine yönelik teklif müzakere edilmişti.

Söz konusu tasarı ile ilk olarak İsmet Bey söz almış, Lozan görüşmelerine atıfta bulunarak verilecek kararın kabulü ile meclisin yeni seçimlere gitmensin uygun olmasını şöyle izah etmişti: "*sulhu istihsal için devam etmek ve husule gelecek netice üzerinde Büyük Millet Meclisinin verdiği kararı milletin en son muhassalai efkârı olduğunu dâhil ve harice izhar etmek için ve Büyük Millet Meclisinin verdiği karar üzerinde memleketin bütün menabi ve vesaitiyle yürümek için tecdidi intihap suretiyle milletin arayı umumiyesini yeniden tecelli ettirmeyi teklif ediyorum"* demiş, konuşmanın ardından ikinci gruptan Sırrı Bey kendisinin yakın zamanda bu kanunu teklif ettiği fakat reddedildiğini bunun neden şimdi reddeden biri tarafından onaylandığı yönünde açıklama beklerken, Ziya Hurşit Bey'de Sırrı Beye destek

[298]Esat , Kılıç Ali,Ragıb, Dr. Mustafa, Numan Süleyman Sırrı,Bedir, Ali Haydar,Muhiddin Baha,Dr. Fikret,Dr. Rıza Nur,Atıf, Diyab Ağa, Necmeddin, Halil İbrahim, Rıza, Hakla, Zekâi, Nebizade Haindi, Sadık, Ali Süruri, Neşet, Rasim, Faik, Hacı Bedir, Şafcir, Yusuf, Soysallı İsmail Subhi, Feyzi, Cevded, Hüseyin Hüsnü, Mehmed, Cevad, Kâzım, Hüseyin Rauf, Reşad, Mustafa Ağa, Celâl Nuri, Şükrü, Ahmed Hilmi, Ali Sahib, Tahsin, Ali, Ertuğrul, Mustafa Kemal, Ahmed Hamdi, Yunus Nâdi, Feyzi, Hakkı, Reşid, Dr. Mazüar, Dr. Mehmed, Naci, Ziyaeddin, Faik, Tahir, Büst em, Kadri, Hacı Bekir ,Hamdi ,Emin, İbrahim, Nuri, Hüseyin, Zamir, Necati Mustafa, Ali Cenani, Derviş, Şaihin, Enver. Tevfik Rüşdü, Seyfî, Ragıb, Tun alı Hilmi, İsmet, Vehbi, Halil Hu/İki, Şeref, Rıza, Mehıned Kadri, Mahmud, Ali Rıza, Osman Kadri, Necati, Ahmed Akif, Feyzi, Necib, İhsan, Fevzi, Mersin, Muhtar, Fevzi, Huısrev, Dr. Refik, Mustafa Fethimi, Halil, Mahmud Esad, Kâzım Karaibeikir, Abdullah, Atıf, Refik Şevket, Arif, Hacı Şükrü, Vehbi, Yahya Galib, Osmanzade Ahmed, Hamdi Raisim, Mehmed Ruşen, Mazhar Müfid, Mehıned Şükrü, Ilyas Sami, Edhem Fehmi ; **TBMM ZC,** D.1, İ.4,C. 28, s.283.284.

veren bir konuşma yaparak İsmet Beyin daha önce benzer bir kanunu reddettiğini yinelemiş idi.[299]

İsmail Suphi (Burdur), seçimlerin yinelenmesi gerektiğini vurgulayan bir konuşma yapmış ve meclisin seçimleri yenilemesiyle gerek düşmana gerekse müttefiklere daha güçlü olduğu ve mücadelesinde daha kuvvetli olmak için bu kararı alması gerektiğine değinerek şunları eklemişti: "*Bu bahiste ziyade söze lüzum görmüyorum, milleti, yeni vaziyet muvacehesinde ve yeni su retle temsil etmek için, milletin âtisine ait şeyler hakkında milletin reyini yeniden almak için tecdidi intihap lâzımdır ve görülüyor ki bütün azayı kiram bu hususta müttefiktir. Ve Meclis, tarihi olan namına lâyik bir karar verecektir. Biz, milletten geldik, yine millete müracaat ediyoruz. Millet, kararını versin*" sözlerinden sonra kanun maddesi görüşülmeye başlanmış ve Hüseyin Avni Bey söz alarak söz konusu maddenin varlığı ile değiştirilmesi için gerekli üçte iki çoğunluğun bulunmakla beraber görüşme yeter sayısının 86 olduğu bir dönemde garip bir durumun ortaya çıktığını söylemiş bu çoğunluğu saplamaya uğraşmak yerine seçim kanunun değiştirilmesi gerektiğini ifade etmişti.[300]

Mustafa Durak (Erzurum) meclisteki muhalefet ile düşmanların mutlu olduğunu bunu engellemek için seçime gidilmesi gerektiği yönünde açıklama yapmış gerekirse birinci meclisteki vekillerin bile adaylığını koymadan seçimlere gidilmesi yönünde fedakârlıkta bulunmalarını istemişti. [301]

Müfit Kurtoğlu, Mehmet Şeref Beyler Hüseyin Avni Bey'in teklifini uygun gördüklerini söylemişler, üçte iki çoğunluk arayarak anayasanın ayrı maddesinin yürürlükten kaldırılması yerine bir meclis kararı ile seçimlere karar vermenin daha

[299] **TBMM ZC,** D.1, İ.4,C. 28, s.285.
[300] **TBMM ZC,** D.1, İ.4,C. 28, s.286-287.
[301] **TBMM ZC,** D.1, İ.4,C. 28, s.288-289.

uygun olacağı yönünde açıklama yapmışlar idi.[302] Rauf Bey ile bu karara karşı çıkarak uygun olanın kanun hükümlerine uymanın olduğunu, meclisin öyle bir kararı almak yerine söz konusu maddeyi kaldırıp yeni bir maddenin eklenmesini teklif ederken,[303] Tevfik Rüştü Aras (Menteşe)'ın teklifi olan yeniden seçim yapılmasına karar verilmiş idi. Buna gore alınan karar şöyle idi;[304]

Yeniden intihabat icrası karargir oldu .[305]

1.2.44. Bafralı Tahsin Efendi Hakkındaki Hükme Dair

3.4.1339, 17. içtima 1. celse Ali Fuat Paşa tarafından açılan oturumda hükümet aleyhinde tahrikâtta bulunarak, Hıyaneti Vataniye gereğince Ezine Kazası Birinci Derece Ceza Mahkemesi tarafından üç sene kürek cezasına mahkûm edilmiş olan Bayramiç'te mahkûm Bafralı Tahsin Efendiye ait evrakı müzakere edimişti.

---

[302] Esbabını şifahen arz ettiğim veçhile ilgası teklif edilen maddei münferide, Teşkilâtı Esasiye Kanununun diğer maddelerine ve Meclisin şekline taallûk etmekte, olduğundan teklifi vakiin reddi ile bugünden itibaren intihabatı eedideye müracaat olunmasına karar ita buyurulmasını teklif eylerim.tevfik rüştü(Birinci maddenin yerine beı-veçhi âti kararın kabulünü teklif ederiz. Süleyman sırrı Madde mühimdir. 20 Kânunisani 1337 tarihli maddei münferide mülgadır denilmiş, halbuki maddei münferide Teşkilâtı Esasiye Kanununun mütemmim bir maddesidir. Binaenaleyh berveçhi âti tadili lâzımdır Madde 1. — Teşkilâtı Esasiye Kanununun 20 Kânunisani 1337 tarihli münferit maddesi ahkâmı mülgadır , abdulgaffur ve İsmail şükrü beyler Mevzuubahis ve müzakere olan lâyihai kanuniyenih birinci maddesi Teşkilâtı Esasiye Kanununun bâzı maddeleri üzerinde de icrayı tesir etmekte olduğundan lâyihai mezkurenin reddi ile yalnız tecdidi intihap hakkında Hüseyin Avni Beyin teklifleri veçhile Kararı Mukaddes) itasını Heyetf Celileden tekili: eyleriz. Hakkı hami Hüseyin Avni Beyin teklifi veçhile bir karar ile intihabın tecdidini ve işbu karara (Kararı Mukaddes) tesmiyesini teklif eylerim, Mehmet Necati ve Mahmut sait beyler Vazaifi diniye, vataniye, vicdaniyesini bilifa müemmini istiklâl ve istikbalini, mukadderatını düsturu esasisi olan Hâkimiyeti Milliyeye terk ve tevdi ederek tecdidi intihap ve tecellii arayı takrir ve tazize müheyya olan Meclisi Âli azayı metinesi bu baptaki hüsnüniyeti bir kat daha takviye ve ilâ maksadıyla âtide sıfatı temsiliyesinden tecerrüdü, namzetliklerini vaz'etmiyeceklerini kabul eylediklerinin reye vaz'mı arz ve teklifi bir vecibei tarihiye telâkki eyleriz . **TBMM ZC,** D.1, İ.4,C. 28, s 291-292

[303] **TBMM ZC,** D.1, İ.4,C. 28, s.291.

[304] **TBMM ZC,** D.1, İ.4,C. 28, s 294.

[305] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:369,s.502; İkinci grubun kurucuları tarafından hazırlanan yeni seçim kanunu 2 Aralık 1922'de görüşülmeye başlanacaktır; Mustafa kemal teklifin 15. maddesini eleştirerek seçilebilmek için türkiyenin o anki sınırları içnde doğup yerli ahalisi olma veya beş yıl yaşama şartı aranmasını şiddetle eleştirerek kendisine yönelik vatandaşlık hukukundan yararlanmasını engellemek adına verilmiş bir karar olduğunu söyleyerek bu hakkı kimin nerden aldığına yönelik eleştiride bulunmuştur.söz konusu teklifte imzası olan emin bey yanlıs yaorumlandığını ifade etsede söz konusu madde uzun süre tartışmayı beraberinde getirecek birincil grubun mebuslarından hacı İlyas bey maddenin anayasaya aykırı olduğu gerekçesi ile anayasa komisyonuna göndermiştir.zabıt cerideleri, **TBMM ZC,** D.1, İ.3,C. 28, s 159-163.

Hıyaneti Vataniye Kanu'nun üçüncü maddesi[306] gereğince suçlu olduğu fakat tahkir maddesince evrakının adliye vekâletine gönderilerek evrakının incelenmesi oy birliği ile kabul edilen kanun şu şekilde idi;[307]

"*Hiyaneti vataniyeden üç sene küreğe mahkûm Bayramiç'te dâvavekili Bafralı Tahsin Efendi hakkındaki hükmün refiyle alelûsul takibat icrasına karar verildi.*[308]"

1.2.45. Arifoğlu Memet Ali Hakkındaki Hükme Dair

3.4.1339, 17. içtima, 1. celse Ali Faut Paşa tarafından mazbatası okunan Armudeli Nahiyesi'nin Seydî Karyesi'nden, Arifoğlu Mehmed Ali hakkındaki hükmün Hıyaneti Vataniye suçundan on sene kürek cezasının öncesi sebebiyle beş sene olarak değiştirilmesi, Kütahya Birinci Derece Ceza Mahkemesinden muta hükmü müzakere olunmuş, tetkik olunan evrakı hükmiye münderecatına nazaran Yunan işgali zamanında mahalle ahalisinden on kişinin bomba ve silah bulundurduğu gerekçesi ile düşmana haber verdiği ve takibatlarına maruz bıraktığı ve bu şahıslardan işkence nedeniyle Kebiroğlu Hasan ile Kara Ahmed'in vefat etmelerine sebebiyet verdiği tespit olunmuştu.[309]

Karar aynen kabul edilmiştir. *"Hiyaneti vataniyeden on sene küreğe mahkûm Armudeli nahiyesinin Şeydi karyesinden Arifoğlu Memet Ali hakkındaki hükmün refine ve usulen intaç ettirilmesine karar verildi."*[310]

---

[306] Madde 3. Vaiz ve hitabet suretiyle alenen veya ezminci muhtelifede eşhası muhtclifeyi sırran ve kavlen hıyaneti vataniye cürmüne tahrik ve teşvik edenlerle işbu tahrik ve teşviki suver ve vesaiti muhtelife ile tahriren ve tersimen irtikâbeyliyenler muvakkat küreğe konulur. Tahrikât ve teşvikat sebebivle maddei fesat meydana çıkarsa muharrik ve müşevvikler idam olunurlar. **TBMM ZC,** D. 1, C. 1, s. 142.144.
[307] **TBMM ZC,** D.1, İ.4,C. 28, s.320.
[308] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:371,s.504.
[309] **TBMM ZC,** D.1, İ.4,C. 28, s.352.
[310] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:372, s.504.

1.2.46. Kasap Veli ve Oğlu Yusuf Haklarındaki Hükme Dair

Hıyaneti Vataniye Kanununca onar sene küreğe mahkûm edilen Kasap Veli ve oğlu Yusuf'un işgal zamanında Yunanlılara yardım ettiği, Yunanlılara et sattığı, Yusuf'un yeğeni Ahmet'e *"Türk hükümeti değildir, Yunan hükümeti adildir, adaletlidir. Böyle adaletli hükümeti ayak altına almayınız"* diyerek, tahkir ettiği Yunanlılara Fırıncı Hamdi'nin evinde silah olduğu iddiası ihbar ettiği ve söz konusu kişiyi dört gün hapsettirdiği, evinin talan olmasına neden olduğundan dolayı[311] evraklarının Adliye Vekâleti'ne gönderilmesine oy birliği ile verilen karar şöyle idi;[312]

Hiyaneti vataniyeden onar sene küreğe mahkûm Eskişehirli Kasap Veli ve oğlu Yusuf haklarındaki hükmün refiyle ahkâmı umumiyeye tevfikan muamele icrasına karar verildi[313]

1.2.47. Salihoğlu Ali Hakkındaki Hükmün Refine Dair

Meclisin açılışının beşinci gününde 28 Nisan 1920'deki Meclis oturumunda Ali Şükrü Bey, içkinin yasaklanmasına dair bir kanun teklifi sunmuştu.[314] Kanuna göre Osmanlı ülkesinde her çeşit içkinin yapılması, ithali ve kullanılması yasaklanmıştı, içki yapanlar, içkiyi ithal edenler ve içki satanlar yakalanarak içkinin her okkası için elli lira para cezası alınması ve içkilere el konulması kararlaştırılmıştı. Bu kanunun onaylanması ve yayınlanmasıyla beraber mevcut içkiler toplanarak yok edilerek sağlık için kullanılacak her türlü ispirtolu malzeme, ihtiyacı kadar Sağlık

---

[311] **TBMM ZC,** D.1, İ.4,C. 28, s. 391,
[312] **TBMM ZC,** D.1, İ.4,C. 28, s.392.
[313] **TBMM ZC,** D.1, İ.4,C. 28, s.373, **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:**373.,** s.504.
[314]Meclisin açılışının beşinci gününde Ali Şükrü Beyin sunduğu bir kanun teklifi ile her türlü alkollü içkinin yapılması memlekete sokulması, satılması ve kullanılmasının kesinlikle yasaklanması ve bu yasağa herkesin uymasını teklif etti. İslam dininincede bu tür maddelerin yasaklanmasını emretmesi gerekçe olarak gösterilmiştir. bu kanunu halkın bağcılıkla geçinene kemsini etkileyeceği yönünde uzun süre tartışılmış bu yasak ile ülkenin ekonomik açıdan zarara uğrayacağı protestolar yapılmıştır. **TBMM ZC,** D.1,İ.1,C:1,s.114.329.333; **TBMM TBMM ZC,** C:2,s.267.269.334.337; **TBMM ZC,** C:3,s.195,200.

Bakanlığınca eczanelere verilmişti.[315] Men'i Müskirat Kanununa göre tevfikan hapse mahkûm edilmiş olan Salihoğlu Ali'nin affına dair kanun lâyihası okunmuş,[316]Men'i Müskirat Kanununun ikinci maddesi[317] gereği merhum Salihoğlu Ali mahkemeye sevk edilmiştir. Salih Bey (Erzurum) söz konusu kanunu gündeme getirmekte; *"Bu mesele pek acip ve garip bir meseledir. ...Müskirat mesailinden dolayı mütaaddit eşhas hapsanelerde sürünüyor. Kimisini affedersin, kimisinin beş parası yok, çırçıplak efendim yatsın ama bir kısmını affedersin, bir kısmını yatırırsın, bir kısmını da sagiri sın diye böyle cezasının ref'ine gidersin"*diyerek, yapılacak olan uygulamanın kapsamlı olması gerektiği üzerinde durmakta idi. Süleyman Sırrı (Yozgat); *"içerken bana mı danıştı"* diye, söze girerken Salih Bey; *"Zatıâlileri kanunu yaparken ona mı danıştın? Millete mi danıştın*?" Sözleri ile kanun ve kararların da milletin bilgisi dâhilinde alınmasını, Süleyman Bey'in dine danıştığını ileri sürmesi üzerine, Salih Bey'in gayri Müslimlere böyle bir yaptırımın uygun olmadığını ifade etmesiyle mevcut tutarsızlıkları ortaya koymuş olmakta idi.[318]

Hamit Bey, söz konusu zatın kanunun ikinci maddesi gereği doğrudan doğruya mahkemeye sevk edildiğini ve kanunun üçüncü maddesine[319] göre de hapsine karar verildiğini, bu hatadan dolayı şahsın ıslahı için adliye encümenine gönderilmiş olduğunu ve bu zatın bahsedilen kanundan yararlanmasının uygun olduğunu, bir an önce müzakere edilmesi halinde Meclisin boş vere meşgul edilmemiş olacağını dile getirmekte idi. Salih Bey, Hamit Bey'in sözlerine ilşkin "*Adliye Encümeninizin bu müskirat dâvası hakkındaki tetkikat ve tamikatım burada*

[315] **TBMM ZC,**, C.4,s.109; c.I,s.114,
[316] **TBMM ZC,** D.1, İ.4,C. 29, s.7.
[317] Madde 2.Müskirat imal, ithal ve füruht edenler nezdinde yakalanacak olan müskiratın beher kıyyesi için 50 lira cezayi nakdi alınır ve mevcut müskirat müsadere olunur, *,(İçki yapanlar,ithal edenler,ve satanlardan yakalanacak olan içkinin beher okkası için elli lira para cezası alınır ve içkilere el konulur.)*
[318] **TBMM ZC,** D.1, İ.4,C. 29, s.8; **TBMM ZC,** D.1, İ.4,C. 29, s.9.
[319] Madde 3-İşret ettiği görülenler ya haddi şer'i ile tedip olunur veyahut elli liradan iki yüz elli liraya kadar cezayi nakdiye mahkum edilir.(İçki içtiği görülenler ya hadd-i şeri ile edebe getirilir ya da veyahut elli liradan iki yüz liraya kadar para cezasıyla cezalandırılır.)

okuduk. Maalesef, Hazaratı kiramdan kimsenin mahkûmiyet evrakını okumadık. Bu nedir Yani ayyaş yalnız bir kaç fukara mıdır, zuafa ondır"[320] cümleleri ile mazbata muhabiri Hamit Bey'in sözlerine tepkisi gösteriyordu.

Mehmet Şükrü Bey söz alarak meselenin çözümü için dördüncü maddenin[321] uygulanması gerektiğini ve Meclisin üç beş zatın yaptığı yolsuzlukları tartışmaktan daha önemli konuları olduğunu ifade ederek dördüncü maddenin müzakere edilip kabul edilmesi halinde meselenin çözüme ulaşacağını söylüyordu.

Bu müzakereler neticesi kabul edilen karın şu şekilde olması kararlaştırılmış idi; [322]

Birinci Madde: Yarım kıyye rakı nakleylemesinden dolayı maznunun aleyh olan ve mücıazatı nakdiye ve cisimaniye ile mahkûm edilmesine mesağı kanuni olmadığı halde Men'i Müskirat Kanununun üçüncü maddesine tevfikan takdir edilen üç mahtan hoşbeşsin tenzilât icrasiyle on beş gün müddetle hapse mahkûm edilen Düzce'nin Cedit mahallesinden Boşnak Salihoğlu Ali'nin müeezatı mahkûmesi effedilmiştir.

İkinci Madde: işbu kanun tarihi neşrinden itibaren meriyülicradır.

Üçüncü Madde: işbu kanunun icrayı ahkâmına Adliye Vekili memurdur.[323]

1.2.48. Recep Efendinin Bakıye-i Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair

Konya'nın Melek Köyü Telgraf Müdürü Recep Efendinin vazifesin suiistimal etmesinden dolayı beş sene kürek cezasına mahkûm edilmiş ve 18 Şubat 1337

---

[320] **TBMM ZC,** D.1, İ.4,C. 29,s.9.
[321]Madde 4-Bu kanunun tasdik ve neşri ile beraber mevcut içkiler müsadere ve imha edilir.(Bu kanunun onaylanması ve yayınlanmasıyla beraber mevcut içkiler toplanarak yok edilir)
[322] **TBMM ZC,** D.1, İ.4,C. 29,s 9.
[323] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No.312,s.486.

tarihinden beri Ankara Hapsanesinde bulunmuştu.[324] Yetmiş yaşında olan Recep Efendi verem hastalığına yakalanması gerekçesi ile mecliste affina dair kanun layihası hazırlanmıştı. Sağlığı açısından mahkûmiyet durumu tehlike yaratacağından söz konusu kişi için alınan kanun layıhası şöyle idi; [325]

Birinci Madde: Vazifei memuriyetini suiistimal maddesinden dolayı sureti katiyede beş seneye mahkûm ve elyevm Ankara hapsanesinde mahpus bulunan Konya'nın Meleköy Telgraf ve Posta Müdürü sabıkı Reeeb Efendinin maluliyeti daimesine binaen bakıyei müddeti ceza iyesi affedilmiştir.

İkinci Madde: muteberdir. işbu kanun tarihi neşrinden

Üçüncü Madde: işbu kanunun icrasına Adliye Vekili memurdur.[326]

1.2.49. Alioğlu Memet'in[327] Bakıye-i Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair

Alioğlu Mahmut 26 Şevval 1337 ve 24 Temmuz 1335 tarihinden beri Yozgat hapishanesinde mahkûm olarak bulunmakta idi. Şekavet (haydut) suçundan dolayı on beş yıl kürek cezası almıştı. Fakat verem hastalığı nedeniyle hapishanede tedavisi mümkün olmayan sahıs için üç maddelik kanun maddesi hazırlanmıştı.[328]

Şekavetten dolayı on beş sene küreğe mahkûm Kütahya'nın Altıntaş Karyesinden Alioğlu Mahmud'un sağlık raporları incelenmiş ve affedilmesine karar verilmişti. Alınan karar şöyle idi;[329]

Birinci Madde: Şakavet maddesinden dolayı sureti katiyede on beş sene küreğe mahkûmen Yozgad Hapsanesinde mahpus bulunan Kütahya'nın Altıntaş,

---

[324] **TBMM ZC,** D.1, İ.4,C. 29,s,9.
[325] **TBMM ZC,** D.1, İ.4,C. 29,s.10.
[326] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No.316,s.486.
[327] Kütahya'nın Alıntaş Karyesinden Alioğlu Mehmet'in bakıyei müddeti cezaiyesinin affina dair kanun lâyihası ve Adliye Encümeni mazbatası müzakerelerde mahmut olarak yer almaktadır. Ancak çalışmada Ali Oğlu Mehmet isminin kullanılması tercih edilmiştir.
[328] **TBMM ZC** D.1, İ.4,C. 29,.11.
[329] **TBMM ZC**, D.1, İ.4,C. 29,12

karyesinden Alioğlu Mahmud'un maluliyeti daimesine binaen bakıyei müddeti cezaiyesi. Affedilmiştir.

İkinci Madde: İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Üçüncü Madde: işbu kanunun icrasına Adliye Vekili memurdur.[330]

1.2.50. Dilber ve Hasibe Haklarındaki Hükmün Ref'ine Dair

Müskirat imali maddesinde mahkûm Geredeli Hasibe ile Dilber'in mücazatt mahkûmelerinin affına dair kanım lâyihası ve Adliye Encümeni mazbatası müzakere edilmişti.

Mehmet eşi Hasibe ile Efe Fahri eşi Dilberin ihbar edilmeleri sonucu evlerin de yapılan araştırmada alkollü içecek bulundurmak ve alkollü içecek satmak suçlarından mahkum edilmişler idi.[331] İlk araştırmada Dilber'in evinde iki fıçı (95 okka)[332] Hasibe'nin evinde bir fıçı (25 okka) rakı yapmak için üzüm ezmesi bulunmuş, Hasibe'nin söz konusu miktar için üç yüz elli, Dilberin bin üç yüz elli lira ceza alması kararlaştırılmıştı.[333] Mayalanmak üzere bulunan miktarın tespitinde yanlışlık olduğu bahisle bir gün sonra yapıla itirazlar sonrası yeniden araştırma yapılmış verilen ceza indirilerek Hasibe'ye bir okka yüz dirhem, Dilber'e ait söz konusu miktar ile ilgili altı kıyye rakı için toplamda üç yüz lira cezayı ödemesi kararlaştırılmış, buna göre alınan karar şöyle idi; [334]

---

[330] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:376,s.505.
[331] **TBMM ZC**, D.1, İ.4,C. 29,s.30
[332] Osmanlı İmparatorluğu döneminde kullanılmış olan eski bir ağırlık ölçülerinin temel birimi dirhem idi. Dirhem Mısır'da 3,0889 gram, İstanbul'da 3.207 gram idi. 400 dirhem bir okkayı oluşturuyordu. İstanbul için bir okka 1,282 gram ağırlığı ifade etmekte idi. Diğer şehirlerde okkada küçük farklılıklar görülebiliyordu. Okka yerine vakiyye ve kıyye tabirleri de kullanılıyordu. 44 okka bir kantarı, 4 kantar da bir çekiyi ifade etmekte idi ki, bu hesaba göre, 1 kantar 56,408, 1 çeki de 225,632 kilograma karşılık geliyordu. Ancak sonradan 195 okka yani 250 kilogram 1 çeki denildi. 1782 sayılı kanun ağırlık ölçülerinde de batı standartlarını hakim kılmıştır. Artık ülke içinde ve dışındaki alış-verişlerde miligramdan tona kadar uzanan modern dünyanın ölçü sistemi esas alınacaktır. Sadık Sarısaman; *"Sosyal Alanda Yapılan İnkılaplar ve bu İnkılapların Özümsenmesi Meselesi"*, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S.*45, Cilt: XV, Kasım 1999.*
[333] **TBMM ZC**, D.1, İ.4,C. 29,s.31.
[334]**TBMM Kavanin Mecmuası,** No:377,s.505; **TBMM ZC**, D.1, İ.4,C. 29,s,32.

Birinci Madde: Müskirat imali maddesinden dolayı Gerede'nin Demirciler mahallesinden Efe Fahri zevcesi Dilber ve Ali Mülâzimoğlu müteveffa Mehmed'in zevcesi Hasibe 'nin ef'ali cürmü kanuni teşkil etmediği halde Men'i Müskirat Kanununa tevfikan. bunlardan Dilber'in üç yüz ve Hasibe'nin altmış ikibuçuk lira cezayı nakdî ahziyle mücazatlarına karar verilmek suretiyle hatayı adlî vukua getirilmiş olmasına binaen mezburetan Dilber ve Hasibe'nin mücazatı mahkûmeleri affedilmiştir.

İkinci Madde: muteberdir. İşbu kanun tarihi neşrinden

Üçüncü Madde: İşbu kanunun icrayı ahkâmına Adliye Vekili memurdur.

1.2.51. Receboğlu Mustafa Hakkındaki Hükmün Ref'ine Dair

Başçavuş muavini Çerkez Mustafa vazifesinden firar ettiği ve jandarma ile çatışmaya girdiği gerekçesiyle Harp Divanı tarafından bir buçuk sene kalebentlik cezası almıştı.[335] Söz konusu kişi İnönü ve Meydan muharebelerinde olağanüstü başarı göstermesinden dolayı mahkûmiyet emrinin kalkması için sunulan tasarı itiraz edilmeksizin kabul edilmiş ve karar şu şekilde alınmış idi;[336]

Birinci Madde: Firar ve jandarmalarla müsademe maddesinden maznununaleyh olup Birinci Fıkra Divanı Harbince rütbesinin ref'iyle bir buçuk sene kalebentliğine karar verilen Fılkra 1, Alay 3, Tb.2, B1.7 den Başçavuş Muavini Çerkşli Receboğlu 1314 tevellütlü Mustafa'nın muharesbedeki fevkalâde yararlığından dolayı hakkındaki hüküm ref'edilmiştir,

İkinci Madde: İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren meriyülicradır.

---

[335] **TBMM ZC**, D.1, İ.4,C. 29,s.15.
[336] **TBMM ZC**, D.1, İ.4,C. 29, s.15.16.

Üçüncü Madde: İşbu kanunun icrasına Müdafaai Milliye Vekili memurdur.[337]

1.2.52. Hesap Memuru Ahmet Muhtar Efendi Hakkındaki Hükmün Affına Dair

Düşman işgali sırasında vazifesini terk ederek Konya'ya kaçtığına dolayı Divan Harbi tarafından askerlik görevinden uzaklaştırılması ve üç sene kalebentlik cezası verilmiş on ikinci kolordu hastanesi hesap memuru Ahmet muhtar hakkındaki evrakta kendisinin düşman işgalinde kaçmadığını söylemesi ile affını talep etmiş, yapılan tetkiklerle kişinin affına kanaat getirilmiş ve meclise takdim kılınarak kararın onaylanması istenmişti.[338]

Neşet Bey (Kângırı), Milli Müdafaa cephesinin hangi alanda olduğu ve bu hadisenin cepheden firar olduğuna yönelik bir açıklama yapılmasını istemiş, daha sonra da divanı harbin karar almadan suç teşkil edecek nedenleri daha iyi araştırmasını ve söz konusu alanın cephe olup olmadığının tam tespitine yönelik istekte bulunmuş ve mevcut duruma yönelik eleştiride bulunmuş idi.

Hamid Bey (Biga), davaların divanı harp tarafından meclise gönderilmesine anlam veremediğini söyleyerek şunları eklemişti ;"*Ahmed Muhtar Efendinin terki vazife ettiği malhallin, düşman karşısında bir mahal olmasına mebni ve hukuku takdiriyeyi ihlâl edecek sebep de görülemediğinden, divanı harp hevetinden sudur etmiş olan ahkâmdan bilaistisna yalnız bu mesele şayanı nazar görülerek reddi ittifakla kabul edilmiştir. Meclise gelmesinden bir imâna anlıyamadrm. idam hükmü değil ki, tasdik olunacak... Divanı harb bir 'karar vermiş, bu gibi mukarrerat Divanı*

[337] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:376, s.505
[338] **TBMM ZC**, D.1, İ.4,C. 29, s.16.

Temyizi Askerîde tetkik ve tasdik olunur. Meclisin bu mesele ile bir alâkası olmadıkı kanaatindeyim."

Faik Bey (Edirne), söz konusu kişinin mağdur edildiğini ve affedilmesinin gerektiğini söylemiş,[339] Salih Bey (Erzurum), kişinin hakkında verilen hüküm kanundur diyebilmek için düşman karşısından firar eden ya bir taburun kumandanı veya bir müfrezenin kumandan olduğu, savaşıp kaçmasının kanun olabileceğini fakat bir hastanenin hesap memuru olan bir kişinin, hesabı için bulunduğu yerden iki saat, beş saat veyahut sürekli ayrılmasının normal olduğu için verilen cezanın uygun olmadığını belirtmişti.

İcra Vekilleri Heyeti Vekili Rauf Bey (Sivas); "*Biz onun nasıl olduğunu biliriz.*" Sözlerine Salih Bey; "*Zatıâliniz burada başka işlerle meşgulsünüz, Müdafaai Milliye Vekili bunun affı taraftarıdır. Binaenaleyh maslahat da gösteriyor ki ya et veya erzaık almak için üç saat öteye gitti mi, firar 'etmiş diyorlar. Bu adam, tabur kumandanı değil, bir şey değil. Binaenaleyh bu gibi kimselerin insan yokluğunda mahkûmiyetine gitmek günahtır, bunları serbest bırakınız"* diyerek, verilen cezanın haksızlığına değinmiş ve affını istemişti.

Şükrü Bey (Bolu), Mudafa Milliye vekilinin kişinin affi konusunda vermiş olduğu kararın isabetli olduğunu söylemiş, kişinin henüz hangi amaçla gittiği bölgesinin düşman işgalindeki cephelerden olup olmadığı kesin olmayan durumlarda, kişi hakkında verilecek cezanın uygun olmadığını belirterek söz konusu şahsın affının gerekliliği üzerinde de durmuş idi.

Refik Şefket Bey (Saruhan) affa yönelik verilecek karara muhalefet ederek, cephe söz konusu olduğu durumda divanı harbin onayladığı durumlarda affa yönelik kararın verilmemesi yönündeki itirazlarına; Osman Bey (Kayseri) Refik Beyi her

[339] **TBMM ZC**, D.1, İ.4,C. 29, s.17.

türlü affın karşısında hareket ettiği yönünde eleştiride bulunmuş ve Müdafai Miliyenin vermiş olduğu karara ilişkin şu sözleri sarf etmiş idi; "*Cephe denilen hususatı tesbit eden bir maddei kanuniye yoktur. Binaenaleyh maddei kanuniye veya ayrıca bir tefsir olmadığına göre bunun takdiri hükkâma aittir. Vaziyete göre takdir etmek salâhiyeti hükkâma verilince hâkimlerin hak kına müdahale etmek de doğru değildir"*demişti.

Refik Bey tekrar söze girerek adliye vekâletinin verdiği kararın onaylanmasını yani kişinin firar suçundan mahkûm edilmesini istemiş idi.[340] Karar ise şu yönde alınmıştı ;

Divanı harp tarafından silki askeriden tart ve üç sene kalebentliğe mahkûm edilen on ikinci kolordu hastane hesap memuru Ahmet Muhtar Efendi hakkındaki hükmün affı ve memuriyetinin iadesi takarrür etmiştir.[341]

1.2.53. Hacı Hasan ve Hacı Memet'in Afları Hakkında

11.04.1339, 22. İçtima 1. celse reisi sani Ali Fuat Paşa tarafından söz konusu şahısların mazbatası okunmuş, sonra Konya İstiklal Mahkemesi kararınca Hacı Hasan ve Hacı Mehmet izinnamesiz nikâh maddesinden altışar ay hapis cezası almalarına yönelik tasarı müzakere edilmiş idi;[342]

Salih Bey (Erzurum) söz alarak *"farz edelim ki bir köylü evleniyor. Düğün kanunu (nikâh kaydı) için kazaya gelecek, iki- üç gün işini yapamayacak. İzinname derken 500 Kuruşa düğün yapacakken masraf 1500 Kuruşu bulacak. Adam engel olmadığı halde düğünü işlememiş, kimsenin hukukuna tecavüz etmemiş adam neden hapsedilsin."* Söz konusu işlerin böyle kanunla yürümeyeceğini ve kanunların

[340] **TBMM ZC**, D.1, İ.4,C. 29, s.18.
[341] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:380,506; **TBMM ZC**, D.1, İ.4,C. 29,s.19.
[342] **TBMM ZC**, D.1, İ.4,C. 29,s.32.

düzenlenmesi gerektiğini belirterek, "*Kanunları bir an evvel ıslah edelim"* demiş, Salih Bey'e muhalefet eden, Refik Şevket Bey (Saruhan) : " *Salih Efendiye göre adam istediği rezaleti yapsın, kanunlara uymasın ama mümin olduğu için af olsun, ceza almasın. Salih Efendinin belirttiği tetkikin Adliye Encümeninin tetkikiyle ilgisi yoktur. Adliye Encümenine göre Hafız İbrahim Bey af için müracaat etti, Encümen tetkik yaptı. İzinnamesiz nikâh yapanlar için Af Kanunu çıktı ve adam bundan neden yararlanmadı. Yararlanması gerekirken neden kaldı*?" diyerek, evrakın adliye vekaletine gönderilmesi yönünde açıklama yapmıştı.

Salih Bey tekrar söze girerek, Refik Şevket Beye "*hem affını hem de cezalandırılmasını istiyorsunuz"* diye, karşılık vermiş Refik Şevket Beyi tutarsızlıkla eleştirilmiş, Hacı Tahir Bey (Isparta)' de kişinin zaten aftan yaralandığına ve müzakeresinin gereksiz olduğuna ilişkin konuşma yapmıştır.

Nebil Bey (Karahisarı Sahib) " *İzinnamesiz nikâh yapmak basit suç olduğu halde İstiklal Mahkemesine gönderiliyor. Bunu Adliye Encümeninden soracağım. Mahkeme bu adamları altışar ay mahkûm ediyor. Soruyorum bu hüküm ne zaman verilmiştir, adamlar tutuklu mu, hüküm verildiğinden şu ana kadar kaç ay geçmiştir. İstiklal Mahkemesinden hangi arkadaşımız hangi kanuna göre bu hükmü verdiyse kürsüye çıksın da bize izah etsin"* diyerek, gerekli açıklamanın yapılması talebinde bulunmuş idi.[343]

Hamit Bey (Biga) ise Nebil Bey'in sorularına ilişkin şunları söylemiş, söz konusu karar hakkında Adliye'ye evrakın gönderilmediğine değinmiş, Hafiz İbrahim Beyin kanun tekliflerinin Adliye Encümenine gönderilmesiyle araştırma, soruşturma neticesinde hukuki gerekçeye göre 1337 senesinde gerçekleşen ve Yetki Kanunnamesine daha işlememiş suçlar hakkındaki hükme göre uygunlaştırılarak,

[343] **TBMM ZC**, D.1, İ.4,C. 29,s.33.

İstiklal Mahkemesince bu gibi işlerin, suç olması itibariyle söz konusu şahsın tutuklandığını söylemişti.[344]Mahkemenin hüküm verme yetkileri dâhilinde bahsi geçen kişilerei altışar ay hapis cezası verilmesi uygun görüldüğünü belirtmişti. Tutuklanmalarından sonra Hafız İbrahim Bey af kanunundan yararlanmaları talebinde bulunmuş, Hamit Bey ise yapılan soruşturma neticesinde Refik Şevket Beyin söylediği gibi izinnamesiz nikâh yapanların afları hakkında meclisten çıkan aftan keza Hıyaneti Vataniye suçluların bir kısmının affa uğramalarını sağlayan kanun maddesinden yararlanıp yararlanmadıklarını ilişkin; "*Şayet adamlar yararlanmadıysa encümen yararlansın demektedir. Yararlanmışsa zaten mesele kapanmış olur*" darken, Nebil Bey (Karahisarı Sahib)'de söz konusu kişilerin mahkeme olmaksızın tutuklandıkların söyleyerek "*Yirmi dört saatlik tutukluluklarına sebep olanları ne ile cezalandırdınız. Meclisten izinnamesiz nikâh yapanlar için karar çıkıyor ve uygulanmıyor. Demek ki bunlar kanunsuz tutuklanıyor, hapsediliyor. Bunu hangi yetkiyle yapıyorlar*" diyerek, bu hükmü verenler hakkında ne gibi işlemler yapılacağını sormuş ve suçu işleyenlerden daha suçlu olduğunu belirterek, kanunsuz uygulama yapıldığını, kanun uygulayıcılarının, uygulamadaki yetersizliklerine yönelik eleştiride bulunmuş idi.

Hamit Bey (Biga) Nebil Efendiye cevaben: "*Encümen adına verdiğim bildiride hükmün gıyaben olduğunu söylemedim. Ortada kanun teklifi var ve kanun teklifinde bu adamların 1337 yılında tutuklandığı belirtiliyor. Kesinlikle encümen bu konuda soruşturma, araştırma yapmıştır. İstiklâl Mahkemesinde bulunan arkadaşlarımız burada onlara bu hükmü hangi yetkiyle verdiklerini sormak daha doğrudur. Kesinlikle encümene düşen bir sorun yoktur."* sözleriyle karşılık verirken, Durak Bey (Erzurum) İstiklâl Mahkemesinin bir şekilde hüküm verdiğini zaten iki

[344] **TBMM ZC**, D.1, İ.4,C. 29.s.34.

kez de af kanunu çıktığı belirtmiş ve bu şahısların meclis kararı ile de aflarının onaylanmasını istemişti.

Neşet Bey, Meclisin çıkardığı maddenin bu meseleyi içerdiği belirtilmiş, bunun Adliye Encümenince soruşturulmasına, incelenmesine gerek olmadığını söylemiş, affa dahil olması gerektiği yönünde konuşma yapmıştı.[345]Söz konusu karar hakkında takrirler[346]müzakere olunmuş, ve Durak Beyin teklifi kabul edilmiş buna göre alınan karar şöyle idi;

"İzinnamesiz akdi nikâh maddesinden altışar mah hapse mahkûm Afşar nahiyesinin Yaka karyesinden Hacı Hasan ve Hacı Memet' in aflarına karar verilmiştir."[347]

1.2.54. Katil Topal Osman'ın Şaiben Teşhirinle Dair

İkinci Grubun önderlerinden Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey[348] Meclisteki Lozan görüşmelerinden üç hafta sonra ortadan kaybolmuştu. Ali Şükrü Bey'in en son

---

[345] **TBMM ZC**, D.1, İ.4,C. 29, s.34.

[346].Mazbatanın kabulünü teklif etmiş, İzinnamesiz nikah yapmaktan dolayı İstiklal Mahkemesince mahkum olanların affını teklif ediyorum. Bahri bey(Yozgad) " Mahkumların süren tutukluk hallerine meydan verilmemek üzere aflarını teklif ediyorum." Mustafa Durak (Erzurum) Müzakere edilen mazbata münderecatında bulunan .mahkûmların temadii mevkufiyetlerine meydan verilımemek üzere aflarını teklif etmiştir. **TBMM ZC**, D.1, İ.4,C. 29, s.35.

[347] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:381.s.400.

[348] Ali şükrü bey 1884 yılında trabzonun Vakfikebir ilçesine bağlı şarlı nahiyesinde dünyaya gelmiştir.hakkında bilgi… 1884' (1300) te Trabzon - Şarlı Bucağında (şimdi Beşikdüzü İlçesi) doğdu. **Reiszade Hafız Ahmet Efendi'nin** oğludur. İlk öğrenimini memleketinde tamamladıktan sonra 1898'de Heybeliada Bahriye mektebine girdi. 1902'de Harbiye sınıfına geçti. 1904'te Teğmen rütbesiyle Deniz Kuvvetlerine katıldı. Sınıfının üçüncüsü olarak diploma aldığı için Kurmay sınıfına ayrıldı. Heybetnüma Okul Gemisindeki güverte mühendisliği eğitiminden sonra çeşitli gemilerde seyir subayı yardımcısı olarak görevlendirildi. 29 Ekim 1905'te Üsteğmenliğe yükseltildi. 3 Eylül 1907"de Mesudiye Zırhlısı seyir subayı yardımcılığına atandı. Meşrutiyetin ilanından sonra Deniz Kurmay Başkanlığında görevli iken kurulan Donanma Cemiyetindeki faaliyeti ve Donanma Dergisindeki yazıları ile dikkati çekti. 27 Nisan 1911'de yüzbaşı oldu. Bu arada Sultaniye, Orhaniye Gemileri, Yarhisar Torpidosu ve Nevşehir Gambotunda seyir subaylığı yaptı. Deniz Müzesinde görevli iken 13 Haziran 1914'te istifa ederek meslekt ayrıldı. İttihat ve Terakki Partisine karşı ateşli bir politikacı ve yazar oldu. Osmanlı Mebusan Meclisinin son dönemine Trabzon'dan Milletvekili seçildi. Mecliste Ulusal Ant (Misak-ı Milli) m kabulünde etkisi oldu. Meclisin dağılmasından sonra Ankara'ya gelerek 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılışında hazır bulundu. 28 Nisan'da önerdiği Men'i Müskirat (İçki Yasağı) Kanunu 14 Eylül 1920'de (22) sayı ile kabul edildi. Mecliste Dışişleri, İrşad, Anayasa, Millî Savunma, Millî Eğitim ve İçtüzük komisyonlarında çalıştı. Müdafaayı Hukuk Grubunun kurulmasından sonra muhalefetteki II nci Grupta yer aldı. **Hüseyin Avni Bey** (Erzurum), **Abdülkadir Kemali Bey** (Kastamonu) ile birlikte hemen her konuda söz alarak kürsüde eleştirilerde bulundu. Mecliste (37) si gizli oturumlarda olmak üzere (183) konuşma ile önde gelen hatiplerden oldu. Ayrıca (6) soru önergesi verdi. 19 Ocak 1923'te (Tan) adı ile ve muhalefetin yayın organlığını üstlenen bir de gazete çıkardı.

Karaoğlan Çarşısında kahvede otururken görüldüğünü, daha sonra Giresunlu Osman Ağanın Muhafiz Bölüğü Kumandanı Mustafa Kaptan ile beraber kalkıp gittiklerini ve ondan sonra da gören olmadığını ifade ettti.[349]

Ali Şükrü Bey'in kaybolduğu haberi icra vekilleri heyetine bildirildi.[350] Olay, meclis kürsüsüne taşındı ve Ali Şükrü Bey'in öldürülebileceği iddiaları ortaya atıldı.[351] TBMM, 29 Mart 1923'te Ali Fuat Paşa'nın başkanlığında toplandı. Önceki toplantının tutanak özeti okunduktan sonra Hüseyin Avni Bey (Erzurum) 'in ilave ettikleri; *Ey Kâbe-i Millet! Sana da mı taarruz? Ey milletin mukaddesatı? Sana da mı taarruz? Memleketi düşmanlar istila ediyordu, millet katiyen ümidini kırmıyor. İşte silah başı denildiği zaman Türk köylüsü bütün mevcudiyetini feda ederek ve eline silahını alarak ırzını, namusunu, hayatını kurtarmakta bir an tereddüt etmedi ve muvaffak oldu. Efendiler! Muvaffakiyeti onun hâkimiyetidir. Hâkimiyeti demek, onun reyini memleket dâhilinde serbest istimal etmesi demektir. Bir millet namusundan bir mebusu koparır. O mebusun ağzı, kalemi o milletin namusudur. Bu namusa tecavüz eden eller kırılsın! Tecavüz arkadaşlarımıza değil, bir milletin namusunadır. Böyle namussuzlar yaşamamalı efendiler, kahrolmalı!*[352]şeklinde oldu.

Rauf Bey, Ali Şükrü Bey'in kayıp olduğunu bunun bir an önce araştırılacağını ve olayın adli makamlara bırakılması gerektiğini söylerken, Rauf Bey'in konuşmasıyla meclis ortamı bir az olsun sakinleşti.[353] Daha sonra söz alan

---

1923 yılı Mart ayının son günlerinde Mecliste bulunmadığı dikkati çekerek her yerde aranmasına rağmen bulunamadı. Nihayet 27 Mart 1923'te Köşk Muhafız Müfrezesi Komutanı **Osman** tarafından öldürüldüğü anlaşıldı. Cenazesi memleketine götürülerek Trabzon - Boztepe'de toprağa verildi. Evli olup üç çocuk babası idi. Ailesi **(DORUKER)** soyadını almıştır. Fahri Çolaker; *"Milli Mücadele ve TBMM I.Dönem 1919-1923"*, **Türk Parlamento Tarihi**, II.Cilt, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yyayınları No: 5,s.923.924.

[349] Feridun Kandemir, **Hatıraları ve Söyleyemedikleri ile Rauf Orbay**, Sinan Matbaası, İstanbul,1965 ,s.106

[350] Düstur, Tertip 2,c.8,s.484.

[351] Kılıç Ali ,**Kılıç Ali Hatıralarını Anlatıyor**, Sel Yayınları, İstanbul 1955,s.89.

[352] **TBMM ZC**, D.1, İ.4,C. 28, s.227-228

[353] **TBMM ZC**, D.1, İ.4,C. 28, s.229.

Hakkı Hami Bey, Ali Şükrü Bey'in meclisteki siyasi faaliyetlerine değinmişti.[354] Kürsüye çıkan Ziya Hurşit Bey (Lazistan) konuşmacıların klişe laflar ettiği gerekçesi ile sert çıkmış ve şunları ifade etmiş idi;

"Bir Hükümet Reisi böyle bir hadise karşısında hayır aramıyoruz, peşini bıraktık, çalışmıyoruz, bulamayacağız der mi? İnsan ne kadar akılsız ve ahmak olmalıdır ki Hükümet Reisinden bundan başka türlü konuşmasını beklesin. Bu laflar hep beylik sözlerdir. Hükümet Reislerinin temcit pilavı gibi tekrar ettikleri klişelerdir. İşte onun sözleri böyle beyliktir. Rauf Bey'in bu beylik sözlerini dinlerken ben de dedim ki, fena misaller var endişemiz bundandır. Doğru söylemedim mi? Dünyanın eski tarihlerini bırakalım, yakınlara şu bizim milli hükümetimiz zamanına gelelim. Daha dün denecek kadar yakın bir zamanda vukua gelen bir suikast meselesini hatırlamamamız imkânı var mı? Yine bu Mecliste, burada bu mesele yüzünden uzun uzadıya ne kadar çelişmeler, dedikodular oldu. Kıyametler koptu, unuttunuz mu? Hatta bir sürü tahkikat yapılmıştı. Hükümetin, kışlaların yanında, karşısında güpegündüz saat dört buçukta üç yüz kurşun atılmak suretiyle yapılan suikastın faillerini, katillerini,o zaman da Hükümet Reisi bulunan Rauf Beyefendi ,yine böyle vaatlerde bulundukları halde neden yakalamadılar? Neden adalete vermediler? Neden hala bekliyoruz ve daha ne kadar bekleyeceğiz? Bu mudur adalet? Biz dışarıda birçok şeyler dinliyoruz. Burada hepsini söylemek belki tahkikatı işgal edebilir. Hükümet eğer celse-i alenide mevzuu bahsedilmesini muvafık görmüyorsa hafi celsede söylesin. Bendeniz bu meselenin anket usulüyle Meclis-i Ali tarafından yapılması taraftarıyım. Adliye Encümeni, bu işe vaziyet edip kendisi tahkikat yapmalıdır. Bizim Büyük Millet Meclisinin şeklidir beni düşündüren. Milletin bütün işlerini görecek, milletin hakkını arayacak ve müdafaa edecek bir

[354] **TBMM ZC**, D.1, İ.4,C. 28, s.230.

meclistir. Meclisimiz aynı zamanda hükümettir de. İcra salahiyeti de ondandır. Meseleyi en iyi şekilde takrir edebilmek için başka çare yoktur. Meclis icra vazifesini yapmalıdır. Hükümetin bir şey yapmadığına da kanaatim tamdır."[355]

Hüseyin Avni Bey'in konuşmasıyla meclisteki hava iyice gerginleşmişti.[356] Ali Şükrü Bey'i en son görenlerden Enver Behnan Şapolyo'nun ifadesine göre cinayeti Topal Osman Ağanın işlemiş olabileceği iddası iyice kesinleşmeye başlamıştı.[357]

Yapılan araştırmalar sonucu Ali Şükrü Bey'in 27 Mart 1923'te Köşk Müfrezesi Komutanı Topal Osman tarafından öldürüldüğü anlaşıldı[358]ve cenazesi Trabzon- Boztepe' de toprağa verildi.[359] Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, cinayeti işlediği gerekçesi ile Topal Osman'ın [360] ölü ya da diri bir an önce ele geçirilmesi için emir vermişti.[361]1/2 Nisan gecesi Topal Osman teslim ol çağrısına

---

[355] **TBMM ZC**, D.1, İ.4,C. 28, s.226-233

[356] Ali Fuat Cebesoy; **Milli Mücadele Hatıralarım**, Vatan Neşriyat, İstanbul 1953, s.296.

[357] Şapolyo'nun ifadesini istikbalde doğrulamaktadır. İstikbal isim vermese de Şapolyo'dan birisi diye söz etmekte ve tan matbaasına giderek ihbarı yapanın o olduğunu söylemektedir; İsmail Akbal, *"Milli Mücadele Dönemi-II,1920-1923"*, **Osmanlıdan İki Binli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi, İç ve Dış Politika**, Editörler; Adem Çaylak, Cihat Göktepe, Mehmet Dikkaya ,Hüsnü Kopu, Savaş Yayınevi, Ankara 2009.s.182.

[358] İstikbal, " **Ali Şükür Bey Nasıl Şehit Edildi",** 8 Nisan 1923, s.885.

[359] Ali Şükrü Beyin öldürüldüğü haberi gelince Hüseyin Avni Bey "Ali Şükrü Beye kıyan bilekleri keseceğiz. İsterse sırçalı paşa bilekleri olsun…" dediğini Mustafa Kemal Paşa'nın bile dinlediği bahsedilir. Velidedeoğlu; **a.g.e.**s.146.

[360]Topal Osman 1884 yılında Giresunlu Hacı Hüseyin mahallesinde doğdu. Askerliğini çok istemesine rağmen askeri okula gidemediği için bu isteği askerde gösterdi ve lider tavırlarından dolayı ağa lakabı ile anılmaya başladı.1912'de balkan savaşı sırasında gönüllü olarak asker adayı olmak istedi. Babası bunu engellemek için askerlik bedeli 54 sarı altın lirayı ödemesine rağmen, topal Osman'ın bu isteğine engel olamadı. Balkan savaşları sırasında Trakya çatalca önlerinde savaşırken diz kapağından aldığı şarapnel parçası ile yaralandı ve topal lakabı da bundan dolayı verildi. 1914 yılında 250 kişilik bir ordu oluşturularak cephede başarılar elde etti.1916 Trabzon'da mücadele veren Osman ağa'nın emrinde 800 kişi vardı. Mütareke sonrası Pontus tehlikesinin artacağını düşünerek tümene başvurmuş ve ahalinin elinde 5000 silah olduğunu gerekirse kendisinin de verilecek görevi yapmaya hazır olduğunu 15. kolordu komutanı Kazım Karabekir'e bildirmiştir. Mustafa Kemal ile Havza'da gerçeklesen toplantıda tanıştı. Burada başlayan süreç topal Osman ağa müfrezesinin meclis muhafız birliği olması ile devam etmiştir. Kılıç Ali Osman ağa'nın okuryazar olmadığını, milli duygularla dolu, sakin görünen fakat ruhen şiddetli bir kişiliğinin olduğunu söyler,.Hulusi Turgut, **Kılıç Ali'nin Hatıraları**, s.189,İsmail Hakkı Tekçe de bütün hayatı ateş kan barut kokuları arasında geçen topal Osman ağanın cesur fakat gaddar bir insan olduğunu, vatansever olmasına karşn kanun nizam dinlemeyen bir yapısı olduğunu söyler. Pulur, **İ.Hakkı Tekçe'nın Anıları**, s.35; Cemal Şener, **Topal Osman Olayı**, İstanbul, Etik Yayınları, 2005,s.53-62.

[361] Kılıç, **a.g.e**.s.92.; Faik Ahmet Barutçu 2 Nisan'daki *'Facia Karşısında'* başlıklı yazısında Topal Osman'ın hala yakalanamamış olmasının bir acizlik olduğunu söyleyerek kendisinin hükümet tarafından korunduğunu ima etmiştir. **İstikbal**,sayı,880,2 Nisan 1923

rağmen ateş açmaya devam edince 12 adamı ile birlikte öldürülmüştü.[362] Aynı gün meclis kürsüsünden Rauf Bey, katilin cezasının verildiğini bildirilmiş idi.[363]

Ziya Hurşit (Lazistan); Meclise verdiği teklifle cinayetin sebebi olan Topal Osman'ın adamı Mustafa Kaptan'ın mülazımı sanailik rütbesinden mahrum edilerek gözaltına alınması ve sivil bir tutuklu evine nakledilmesine karar verilmişti. Ziya Hurşit Bey, katilin Milli Mücadelede gerçekleştirdiği faaliyetlere ilişkin şu sözleri sarf etti; "*Efendiler memlekette Harbiye Mektebine girerek tahsili askeriyesini yaparak bu memleket için fedayı can eden zabıtanın hepsinin de mevkii mahsusu muallâ ve şerefleri vardır... Fakat Rauf Beyefendiye sorarım; cani, katil, cahil, tahsil görmemiş bir adam, mülâzimisani üniforması giyinmiştir*"[364] sözlerinin ardından Ömer Lütfi Bey (Karahisarı Sahip)'de Ziya Hurşid'i destekleyen konuşma yaptı.

Hakkı Hamit Bey (Sinob*)*; *"bu bir hiyaneti vataniye mücrimidir. hiyaneti vataniye mücrimlerini Bidayet Mahkemesine teslim etmek lâzımdır. Bu nasıl olur?. Yirmi günde muhakemenin intacı Hiyaneti Vataniye Kanununda musarrah iken, maznuniyeti zikredilmiş olan her hangi bir adamı hapsanei umumide bulundurmak suretiyle tahkikatıta'vik ediliyor? Buna doğrudan doğruya mahakim vaziyed eder, onlara teslim edilir. Onların vereceği karar neticesinde muamele ikmal edilir. Yoksa (asker) diye hiyaneti vataniye mücrimlerini hapsanei askerîde tutamazsınız.*"[365] demiş, Kâzım Karabekir (Edirne), *"bunun mahalli burası değildir. Adliye Vekâleti vardır. Adliye Vekâleti ahkâmı kanuniyeyi tatbik eder. Bu adamı mülkiye hapsanesine sevk edeceğini söylerken Mehmet Şükrü kaçırılabileceğine dair iddiaları üzerine Kâzım Karabekir tekrar: Hayır efendim. Bu ne demek efendiler?*

---

[362] İsmail Hakkı Tekçe; **Emekli General İsmail Hakkı Tekçenin Anıları**, Yayına Hazırlayan Hasan Pulur, Kaynak Yayınları, İstanbul 200,s.38
[363] **TBMM ZC**, D.1, İ.4,C. 28, s..305.
[364] **TBMM ZC**, D.1, İ.4,C. 28, s..309.
[365]**TBMM ZC**, D.1, İ.4,C. 28, s.309.

Nereye kaçıracak, kim kaçırıyor? Rica ederim, niçin kaçırıyor? Ve neden kaçıracaktır?" sözleri ile Meclisi sükûnete davet etmişti. Osman Ağanın Muhafiz Bölüğü Kumandanı Mustafa Kaptan'ın kaçırılacağı ve hak ettiği cezayı alamayacağından endişe duyan vekiller seslerini duyurmaya çalışmış idi.

3.4.1339 17. içtima 1.celse Reisisani Ali Fuad tarafından açılan oturumda Süleyman Sırrı (İzmit) ve Nabızade Hamdi (Trabzon) Beylerin Topal Osman'ın cesedinin Meclis önünde teşhirine yönelik mazbata kabul edilmişti.[366]

Topal Osman'ın cesedine oy birliği ile karar verildi açıklaması üzerine İsmail Suphi (Burdur) ve Yahya Galip (Kırşehir), oy birliği ile değil oy çokluğu yönünde diye ekleme yaparak söz konusu tasarıyı oylamadıklarını ifade ettiler.[367] Aslında bu teklifte Topal Osman'ın cesedinin Ulus Meydanında ibreten asılmasını teklif ediyorlardı. Bazı mebuslar, ölü bir adamın cenazesinin asılmasının bir yarar olmayacağını mahkeme huzurunda görüşülmeyen bir konunun da hükümetin kabul etmemesini söyleseler de kabul edilerek ceset asılı kalmıştı.[368] Alınan karar şu şekilde idi;

Trabzon mebusu Ali Şükrü Beyin katillerinden Topal Osman'ın Meclis kapısı önünde şaiben teşhirine karar verildi.[369]

---

[366] **TBMM ZC**, D.1, İ.4,C. 28, s.315.
[367] **TBMM ZC**, D.1, İ.4,C. 28, s.315.
[368] Damar Arıkoğlu,. **Hatıralarım.** İstanbul.Tan Matbaası.1961s.318.
[369] **TBMM Kavanin Mecmuası,** No:370,s.503.

II. BÖLÜM

2.İDARİ KANUN Ve KARARLER BU KANUN VE KARARLARIN MÜZAKERELERİ

2.1.Kanunlar

2.1.1.Şarki Anadolu Demiryollarına Dair Kanun

9.4.1339 21. içtima, 1.celse, İkinci Reisvekili Musa Kâzım Bey tarafından açılan oturumda Şarki Anadolu demiryolu projesi daha önce Cester projesi[370] dolayısı ile gündeme gelmiş ancak, netice elde edilememiş, ikinci defa oylamaya sunulmuştu.[371] Söz konusu projenin oylamasında 3 çekimser, 6 ret, 199 kabul oyu kullanılmıştı.[372] 9 Nisan 1339 ve 22 Şaban 1341 tarihinde kabul edilen bu kanun, TBMM Bayındırlık İşleri, Amerika Hükümetiyle birlik oluşturularak kanuna uygun Bay K.Akleyton Kenedi ve Artor Cesterin düşüncesi; demiryolları ve limanların inşası ve işletilmesi, demiryolları güzergâhının her iki tarafında yetmişer kilometrelik sahadaki madenin işletilmesine dair anlaşma anlaşmanın esaslarına ek olarak kaleme alınan yazılı anlaşmanın mektup içinde değişiklik önergesi kabul edilmiş, uygulayıcı dairesi Nafıa Vekâleti olarak belirtilen kanun nihai olarak şu şekle getirilmişti;

Birinci Madde: Türkiye Büyük Millet Meclisi Nafıa vekâletiyle Amerika Hükümatı Müttehidesinin Delaver Hükümeti kavaninine tevfikan teşekkül etmiş «otoman Amerikan develipman Kompani» vekilleri Mistir K. Akleyton Kenedi ve Artor Cester beyinlerinde demiryolları ve limanlar inşa ve işletilmesi ve demiryollar

---

[370] İran transit ticaretinin denetimi için gerekli olan Trabzon-Bayburt Erzurum- Hasankale hattı inşası ve bunun diğer hatlarla birleştirilmesini teklif edilmiş, bu hatta Hasankale'den sonra Muş-Tatvan-Bitlis'e uzanacak' ikinci derecede bir hat eklenmesini de önenmektedir. Ayrıca Anadolu'nun diğer bölgelerine yapılacak hat güzergahlarını da içermekteydi. Bu çalışmalardan en önemlisi "Chester Projesi" olarak da bilinen Şarki Anadolu Demiryolu Projesi'dir. Bu proje daha önce Osmanlı Hükümetleri'ne de sunulmuş, hatta bazı anlaşmalar da yapılmıştı. Ancak savaş ve diğer nedenlerle faaliyete geçirilememişti;Man,**a.g.e.** s.18.19; İskender Yılmaz, **I.TBMM'nde Basın, Haberleşme ve Ulaştırma ile ilgili Çıkan Kanun ve Kararnameler,s.**57; **TBMM ZC,** D.1, İ. 4, C. 29, s.19.

[371]**TBMM ZC,** D.1, İ. 4, C. 29, s.19.

[372]Oylama sonucu için bkz. **TBMM ZC,** D.1, İ. 4, C. 29, s.24,25; **TBMM ZC,** D.1, İ. 3, C. 27, s.164.165.

güzergâhının her iki tarafta ve yirmişer kilometrelik sahadaki meadinin işletilmesine dair olan merbut mukavelenamei iptidaiye ve mukavelenamei esasiye ve mukavelename! müzeyyele ve şartnamei fenniye melfufu tadılname dairesinde kabul edilmiştir.

İkinci Madde: işbu kanunun tatbik ve icrasına Nafıa vekâleti memurdur.[373]

2.2.Kararlar

2.2.1.İstanbul Eytam ve Eramil ve Mütekaitleriyle Memurları Hakkında

19.yy sonlarından devletin çöküşüne kadar yoksullara yönelik koruyucu politikalar gerek Milli Mücadele gerekse sonrasında devam etmişti.[374] Yoksullara yönelik bu politikalardan biri de yetim ve dul kalan kişilere, emekli maaşı verilmesini ve bunun miktarının İstanbul bütçesi tarafından belirlenmesi talebinde bulunulmuştu.[375] Söz konusu tasarıya göre İstanbul'da öksüz ve dul kalanların emekliye ayrılarak, bu kişilere maaş verilmesine, bazı dairelerin tatili nedeniyle açıkta kalan memurların vazifeleri doğrultusunda maaşları hesaba katılarak belli miktarda maaşının artırılmasına karar verilmiş idi. Sırrı Bey (Yozgat) söz alarak tasarıyı takdir etmiş, bu insanların mağdur olmaması yönünde bir konuşma yapmıştı.

Ziya Hurşit Bey (Lazistan) ise konuya hem lehte hem de aleyhte cevap vermek istememiş, görüşülen kanunun da aleyhte bir durum olmadığı yanlızca fakat

---

[373]**TBMM Kavanin Mecmuası**, No: 327, s. 381; Bu anlaşmanın, barış beklenilmeden ve barış sonrası artması beklenen teklifler hesaba katılmadan imza edilmesinin söz konusu olduğuna yönelik değerlendirmeler bulunmaktadır; İskender Yılmaz, **I.TBMM'nde Basın, Haberleşme ve Ulaştırma ile ilgili Çıkan Kanun ve Kararnameler** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk üniv. Atatürk ilkeleri ve inkılâp tarihi Enst. Erzurum, 1989, s.5.

[374]Özbek Nadir,"*II.Abdulhamid ve Kimsesiz Çoçuklar: Darulhayr-ı Ali*" **Tarih ve Toplum,**S.31,s.11-20;Tevfik Güran, *Tanzimat Döneminde Osmanlı Maliyesi:* ***Bütçeler ve Hazine Hesapları(1841-1661)*** Türk Tarih Kurumu Basımevi,Ankara 1989.; Aslanoğlu Mehmet, *"II.Abdulhamidin İktisadi ve Mali Politikalar Üzeindeki etkisi"* **Toplumsal Tarih** , 1999,s.25.32.;Nuran Yıldırım, **İstanbul Darülaceze Müessesesi Tarihi**, Darülacize Vakfı Yayını,İstanbul,1996.

[375] **TBMM ZC, D.1, İ. 3, C. 24, s.464.**

kendisinin konuşması esnasında gürültü yapılarak dinlenmediği konusunu belirterek, Meclisin tavırlarının kendisinin aleyhinde bir durum olduğu yönde eleştiride bulunmuştu. Yusuf Ziya (Bitlis), Ertuğrul Necip (Mardin), Nabızade Nazım, yazılı belge ile kararın oylama yapılmasını ve hükümet programına geçilmesini istemişti.[376] Hükümet, alınan kararı uygulamak zorundadır sözlerine Ziya Hurşit Bey tekrar söze girerek *"hükümet tek para vermeyecektir"* şeklinde karşılık vermiş idi.[377] Reis, zabta geçsin sözlerini Rauf Bey; Ziya Hurşid'in iddia ettiği mevzuya örnek vererek hükümetin almış olduğu kararların hepsinin uygulandığını iddia etmiş[378] ve oylama sonucunda aynen kabul edilerek şu şekilde kararlaştırılmıştı.[379]

"İstanbul'da Eytam ve Eramil ve Tekaüt maaşlarının devamı tediyesine devairi merkeziyenin tatili faaliyet etmesi dolayısıyla açıkta kalan memurların hali hazırdaki vaziyetleri mezuniyet addedilerek ana göre maaş ve tahsisatlarının tesviyesine karar verildi."[380]

2.Antalya Belediye Reisiyle Âhzıasker Kalem Reisi Hakkında

Yasin Bey; Akif Beyin esas itibariyle Ziraat Müdürü görevi sırasında, Antalya Ulumu Tâbiye Mualimliğine tayin edildiği, hizmet için muallim olduğu aynı zaman da Ziraat Mualimliğinde kalmasından dolayı Akif Bey'in askerlikten muaf sayıldığı belirtilmişti. Fakat kişinin askeri nizamnamesinin 16. maddesi gereğince bulunduğu askerlik şubesinden 7 ay sonra Ziraat Muallimliği ve Mektep Mualimliği hususları dikkate alınmaksızın 7 ay vazife yaptıktan sonra zorla askere sevk edilmiş aynı zamanda da belediye başkanlığı görevi verilmesine yönelik şunları ifade etmiş idi; "*Meclisi Âlinin böyle müeccel, müstesna, muafiyet kesbetmiş ve aynı zamanda*

[376] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C. 24, s.466.
[377] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C. 24, s.466.
[378] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C. 24, s.466.467.
[379] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C. 24, s.467.
[380] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No:312.489.

halkı temsil eden bir belediye reisi hakkında reva görülen bu muameleden dolayı bir karar vermesi ile mumaileyhin adalete mazhar olmasını çok lâzım görüyorum."

Rauf Bey (Sivas), Yasin Bey'in söz konusu olayı tam anlamadığını söylemiş, Akif Bey hakkındaki şikâyeti Kâzım Paşa, cepheyi teftiş ettiği sırada kendilerine vekâlet ettiği zaman olayın gerçekleştiğini belirterek şöyle açıklamada bulunmuştu; "*Akif Bey hata ve savaş askerliği kendisine tebliğ edildikten sonra ihtiyat Zabit Mektebine gitmesi lâzım gelirken el'ân hali firardadır. Hakkını millet ve Millet Meclisi takib ediyor. Silâhaltında bulunan evlâdı vatanın diğerleri ne muamele görüyorsa istisna edilecek hiçbir muamele yoktur. Antalya Belediye Reisliği de, Hükümet Reisliği de kanunlara istisnaiyeti emretmez."*[381] diyerek, söz konusu kişi kim olursa olsun silâhaltına alınması gerekiyorsa bunun istisnasız yapılması gerekliliği yönünde bir konuşma yapmıştı.

13 Kânunuevvel 1338 numaralı kanun ile Antalya Belediye Başkanı Akif Bey'in ifâ etmek zorunda olduğu görevi ile alakalı kanundan istifade edeceği ve Kaymakam Bey'in hareketleri Müdafaai Milliye Vekâletince incelenerek araştırılması ve takip edilmesine yönelik verilen karar şu şekilde idi;

Antalya Belediye Reisi Akif Beyin mükellefiyeti ziraiye nizamnamesine tevfikan muafiyetten istifade edeceğine ve Antalya âhzıasker kalem reisi Kaymakam Beyin harekâtının Müdafaa i Milliye Vekâletince takip ve tahkikine karar verildi.[382]

3.Memaliki Müstahlâsa Memurini Hakkında

28.1.1339, 182. içtima, 1. celse Reisisani Ali Fuat Paşa tarafından açılan oturumda düşman işgalinden kurtarılmış bölgelerdeki memurun istihdamı için

[381] **TBMM ZC,** D.1, İ. 3, C. 25, s.319
[382] **TBMM ZC,** D.1, İ. 3, C. 25, s.336; **TBMM Kavanin Mecmuası**, No: 322; s.336.

olmasına başka bir şarta gerek olmadığına karar vermek için müzakere edilmiş, tasarı hakkında; İstanbul memurini hakkında kaydının tatbikine dair Feyyaz Ali Bey (Yozgat)'in takriri kabul edilmişti.[383]

27.1.1339 Cumartesi 181. içtima 1. celse, Reisvekili Hüseyin Avni Bey tarafından açılan oturumda işgale maruz kalan bölgelerden gelen, vaktiyle birçok fedakârlık ile maddi manevi birçok hizmet etmekle beraber, Yunan Hükümeti tarafından tayin edilen memura, yeni tayin edilen Belediye ile âzanın istihdamı lazım gelmezken sağlık sorunu yaşamayan dışındakilerin yerlerinde görevine devam etmelerine ya da zarureten orda bulundukları sürece millete hizmetlerinden dolayı başka bir bölgeye istihdama karar verilmişti.[384]

Rauf Bey, işgal bölgesinden kurtarılan alanlarda istihdam eden memurların tekrardan istihdam edilmesine karşı çıkarken Fevzi Bey (Diyarbakır), memurların istihdamı taraftarı olduğunu ifade etmiş, fakat bunun mümkün olabilmesi için şu şartları taşımaları gerektiğini söylemişti; *"Bursa, İzmir, Afyon Karahisar, Eskişehir'de bulunan memurların istihdamları için memleketlerinden gelecek şahadetnamelerle hüsnühalleri tebeyyün edenlerin ve Yunanlılarla iştirak etmeyenlerin istihdamına zaruret vardır diyoruz ve bu tahakkuk etmiştir. Memur bulunmuyor. Şer'iyeden müftüler de vardır. Müftülerin de hüsnühaline şahadet eden mahallerinden mazbatalar geliyor. Lizaruretin kalmışları ve Yunan amaline iştirak etmemişleri talebediyoruz*" diyerek, memurların getirecekleri şartnamenin yanında Yunanlılara hizmet etmediği araştırılarak, söz konusu suçu işlemediğine emin olunan memurların istihdamını uygun görmüştü.

---

[383] **TBMM ZC,** D.1, İ. 3, C. 27, s.32.
[384] **TBMM ZC,** D.1, İ. 3, C. 27, s.9.

Sırrı Bey (İzmit), Fevzi Bey'e ile benzer düşünceleri dile getirmiş aynı zamanda memurların istihdamı konusunda gösterilen adalet ve insaniyetten dolayı teşekkür etmişti.

Fevzi Bey, Meclisin hemfikir olduğu durumlarda bile Rauf Bey'in muhalif olacağı gerekçesi ile söz konusu karar ve kanunlarda müzakerenin yapılmasına karşı çıkarak Rauf Beye yönelik eleştiri de bulunmuştu.[385]

Yahya Galip Bey (Kırşehir), Hükümetin maksadını sormuş, söz konusu memurların atamalarında hangisinin vatana hizmet ettiğinin tam kestiremeyeceğini meselenin çok iyi tetkik edilmesi yönünde şu şekilde açıklamada bulunmakta idi; *"Mutlaka kendi memurları olmak lâzım gelmez ya, hariçten de gelir. Bu memurlar istihdam edilmeli midir, edilmemeli midir? Temenni edilir mi ki, hiçbir kusur ve seyyiatı olmayan bilin omura "Sen Yunan zamanında orada bulundun" diye hattâ fimabait hakkına bir darbe vurulsun. Fakat bu tahkik ve tetikik neticesinde tebeyyün eder. Ora da hizmet eden adamları orada istihdam etmeye ben katiyen razı değilim. Hattâ bunun için Yunan zamanında memur olup Yunan amaline hizmet etmeyenlerin bu memlekette hizmet etmeleri icabetse bile, alıp, diğer memlekette hizmet etti rilmelidir. Bu gayet ehemmiyetli bir meseledir. İyi tetkik edilmeli, ona göre karar verilmeli ve ona göre hareket edilmelidir"*[386] diyerek, söz konusu tasarıya karşı görüş bildirmiş ve şöyle örneklemde idi. "*Daha önceden çıkmak isteyen memurlar müracaat etmiştir. Meselâ, düşman Sülüklü'ye kadar yaklaştığı zaman ki, Bursa'ya üç, dört saat mesafededir memurlardan birçokları valiye müracaat etmiştir. "Bize vasıta bulun veyahut da bize müsaade edin biz çıkacağız" demişlerdir. "Hayır, hayır biz Bursa'yı şöyle müdafaa edeceğiz. Böyle müdafaa edeceğiz. Şöyle vuracağız, böyle*

[385] **TBMM ZC,** D.1, İ. 3, C. 27, s.10.11.
[386] **TBMM ZC,** D.1, İ. 3, C. 27, s.12.

kıracağız" tarzında sözlerle ahali oyalanmıştır. Arkadaşlar daha açı'k olarak arz edeyim. Memleketin ne kadar vesaiti varsa cümlesine ciheti askeriyece vaziyededilmiş ve bâzı memurlar, tavuk kümesine varıncaya kadar, arabalarına her şey yükletmiştir, binaenaleyh böyle bir zaruret karşısında çıkmak isteyip de çıkma denilen bir memura sonradan "Sana biz memuriyet vermeyeceğiz"demek doğru mudur? Bunu vicdanınıza havale ediyorum. Doğrusu bendeniz Hükümetin bu kararını pek gayrimusip görüyorum".

Operatör Emin Bey (Bursa), işgal altındaki memurların çoğunun Yunanlılarla gittiğini kalanların da zaten o bölgede bulunduklarını onların da yer değiştirmeye tâbi tutulması kararını onaylamadığını ifade etmişti.[387]

Vekiller arasında bu ataması yapılacak memurların gerçekten Milli Mücadele yanlısı olup olmadığı ve Yunanlılara hizmet edip etmediği konusu uzun süre tertışılmış, konu ile ilgili Reşat Bey (Saruhan) [388] ile Yahya Galip Bey'in takriri[389] müzakere olunmuş, diğer takrirlerde oylamaya sunulmuştu.[390]

Yahya Galip, düşman işgali sırasında memurların bir kısmı düşmana hizmet etmek istememiş malını mülkünü, ortada bırakarak geldiğini bir kısmının da hiçbir şeyini feda etmeden malını mülkünü biriktirmiş bunlar eşit olabilir mi diyerek, mağdur durumdaki memurun istihdamı yönünde söz konusu tasarıya karşı çıkmıştı.

---

[387] **TBMM ZC,** D.1, İ. 3, C. 27, s.13.

[388] 1336 Temmuzunda Ordu Kumandanı bulunan Reisi Meclisi Ali Fuad Paşa Hazretlerinin işgal dâhil ve haricine karşı (Halkın ve memurinin yerlerinden ayrılmaması, ayrılanların avdeti) yolunda Uşak'ta neşir ve tamim buyurdukları beyannamenin tetkikinden sonra ittihazı karar edilmesini teklif ederim.

[389] Malını, mülkünü, evlât ve ayalini fedaya razı olarak düşman idaresinde hizmet etmek istemiyen memurlarla düşman işgalinde çalışmayı izzetinefsi millîsine zül âddetmiyen memurların aynı seviyede tutularak tekrar memuriyete tâyini adalet ve hissiyatı âliyei milliye ile kabili tevfik değildir. Bu 'bapta son derece ehemmiyetle tahkikat icrası için Hükümetçe bir komisyon tepkiliyle işgal manatîkmda şayet köşede bucakta kalmış hamiyetli memurlar mevcutsa o komisyonca tefrik edildikten sonra memuriyete tâyini cihetinin esas ittihaz edilmesini arz ve teklif ederim

[390] **TBMM ZC,** D.1, İ. 3, C. 27, s.18.

Dr. Mustafa Bey (Kozan) ise vatanın malını canını seven adamın kimin hizmetinde olursa olsun istihdamının mümkün olacağını söyleyerek Yahya Galib'in düşüncesine karşı fikir beyan etmişti.[391]

Yahya Galip ve Reşat Bey'in takriri de kabul edilmemişti. Zamir Bey'in takriri[392] ve Ahmet Nafizi Bey'in takriri müzakere edilmiş,[393] Nafiz Bey yeni bir takrir sunmuş [394] fakat hiç biri kabul edilmeyerek; Feyyaz Ali Bey'in sunduğu takrir kabul edilerek verilen karar şu şekilde olmuştu;[395]

"Memaliki müstahlâsa memurininin istihdamı için (caizülistihdam) olmasına başka bir şarta lüz mı olmadığına karar verildi."[396]

4.Memurinden Mebus Olanların Tekaüt ve Mazuliyet Haklarına Dair

Tekaüt Kanunu[397] hakkındaki teklif daha önce reddedildiği için ona ek olarak bir önerge verilmiş, memur olarak mebus olanlar mebuslukları müddetince son memuriyet maaşları[398] esas alınarak emekliye ayrılmaları ve addedilmiş aidatları

---

[391] **TBMM ZC,** D.1, İ. 3, C. 27, s.20.

[392] Memleketin en müşkül demlerinde bütün yoksulluklara rağmen Büyük Millet Meclisi nin memuru olarak çalışanlar diğerlere nazaran her halde haizi tercih olduğundan bu misillû olanlara her hangi bir suretle olursa olsun işgal altında bulunanların tercih edilmemesi hususunun ayrıca tahtı karara alınmasını teklif' ederim.

[393] Memaliki müstahlasa memurlarının, aynı mahiyette olan istanbul memurlarından ne farkı vardır ki ayrıca mazbata ve karar ittihazına lüzum görülüyor, istanbul memurları hakkında Muvazenei Maliye Encümenince ittihaz edilip Heyeti Aliyelerince tasdik ve kabul buyuruîan Avans Kanunundaki sarahat veçhile caizülistihdam olanların istihdamı ve eaizülistüdam oimıyanlann memuriyetten mahrum bırakılması lüzumunun Heyeti Vekileye tevdiini ve bu mazbata.» nın reddini teklif eylerim **TBMM ZC,** D.1, İ. 3, C. 27, s.21.

[394] İstanbul memurinine karşı kabul edilen muamelenin aynen vilâyatı müstahlasa memurinine de tatbikini teklif ederim. Kabuliyle meseleye nihayet verilmesi mâruzdur.

[395] **TBMM ZC,** D.1, İ. 3 C. 27, s.32.

[396] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No:336,s.495.

[397] 1879'da Sicil-i Ahval komisyonlarının kurulması ile beraber politik değişim rüzgarı, II.Abdulhamit devri boyunca devam etmiştir.1881'de Memurin-i Mülkiye Terakki ve Tekaüt Nizamnamesi yayınlanmıştır. kesintiyle uğramış, finanse edilmiş olan emekli aylığı uygulamasının yanında yolsuzlukla suçlanan memurlarla ilgili soruşturma ve kavuşturmaya yönelik önlemler getirilerek çeşitli hükümet organlarında alım ve tayinlerle ilgilenecek komisyonlar oluşturulmuştur.

[398] Madde 39 - Bilcümle memurin nizamen tâyin olunacak şerait üzere ehil ve müstahak oldukları memuriyetlere intihap olunacaktır ve bu veçhile intihap olunan memurlar kanunen mucibi azil hareketi tahakkuk etmedikçe veya kendisi istifa eylemedikçe veyahut Devletçe bir sebebi zaruri görülmedikçe azl ve tebdil olunamaz ve hüsnü hareket ve istikamet eshabından olanlar ve Devletçe bir sebebi zaruriye mebni infisal edenler nizamı mahsusunda tâyin olunacağı veçhile terakkiyata ve tekaüt ve mazuliyet maaşlarına nail olacaklardır.kanuni esasi 7 zilhicce 1293,1 tertip düstür1,c:4,s.4.20.

verdikleri halde emeklilik haklarından istifade etmeleri yönünde teklifte bulunulmuş idi.

Salih Bey (Erzurum), bu teklifin bir hak olduğunu, kabul etmemenin uygun olmayacağını belirtirken, Vehbi Bey (Bitlis) de aynı şeyi savunmuş, süresi zarfında müracaat edemeyen arkadaşların mağdur edilmemesi gerektiğine değinilmişti.

Feyyaz Bey (Yozgat), maaşın ne kadar olması yönündeki sorusuna Vehbi Bey tekrardan söze girerek "*meselâ bin kuruş maaşı varsa tekaüdiye ve mâzuliyet onun üzerinden olacaktır. İkinci bir noktası var ki, tavazzuh etmeli ve bilhassa tefsire ihtiyaç olduğu için ileride tefsire mahal kalmamalı. Dört ay zarfında müracaat şarttı, şimdi müddet yoktur. Bu ay zarfında da veya ikinci tayda ikisini birden verir veyahut ay nihayetinde hepsini birden verir. Onun için bu takrir mucibince tamamını birden verdikten sonra haklı olabilir.*"[399] diye, açıklamada bulunduktan sonar kabul edilen karar şu şekilde ifade edilmiş idi;

Memurinden mebus olanların mebuslukları müddetince son memuriyetleri maaşı esas olarak tekaüt ve mazuliyet aidatı verdikleri halde tekaüt ve mazuliyet haklarından isitifade edeceklerine karar verildi.[400]

[399] **TBMM ZC,** D.1, İ. 4, C. 29, s..95,
[400] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No:.382,s.506.

III.BÖLÜM

3.MALİ KANUN ve KARARLAR BU KANUN VE KARARLARIN MÜZAKERELERİ

3.1.Kanunlar

3.1.1.Sulh Heyeti Murahhasası Masarifine Dair Kanun

Milli Mücadele sonrası barış için görüşmelere, 13 Kasım 1922 tarihi yerine, İngiltere'deki seçimler ve İtalya'daki kabine değişikliği sebebiyle 20 Kasım 1922'de, saat 15.30'da Lozan'da, Casino de Mont Bénon'da başlanmıştı.[401] Söz konusu barış görüşmeleri için gönderilecek heyetin masrafı da bundan etkilenmişti. Heyetin masrafına dair hazırlanan mazbata 3.11.1338 Cuma 132. içtima, 1.celse de Reissisani Vekili Dr. Adnan Bey (İstanbul), tarafından açılan oturumda müzakere edilmişti.[402] Kanun maddesinde sulh barışı için memurun masrafı için 150.000 lira verilmiş, bu paranın sarfı için icra vekilleri heyetinin talimat namesine göre harcanmasının kararlaştırırken, heyet reisine on diğer görevlilere sekiz, müşavirlere beş, diğerlerine de üç İngiliz lirası verilmesi karalaştırılmıştı. Bunun dışında Sulh reisine elli diğerlerine yirmişer İngiliz lirası elbise parası da verilmiş fakat daha önce memuriyetle Avrupa veya Rusya'ya gitmiş olanlara elbise bedeli verilmemesi düşünülmekte idi.

---

[401]Bilal Şimşir, *"Lozan ve Çağdaş Türkiye'nin Doğuşu"*, **70. Yılında Lozan Barış Antlaşması Uluslararası Seminer,** Ankara, 1994; E.Semih Yalçın, *"Misak-ı Millî ve Lozan Barış Konferansı Belgelerinde Musul Meselesi"*, **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası**, Makaleler, (Yay.hzl.Berna Türkdoğan), Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2000; Funda Keskin, *"Lozan Antlaşması'nın Hukuksal Etkileri"*, **Yaşayan Lozan**, (ed. Çağrı Erhan)], Ankara, 2003; Levent Ürer, **Azınlıklar ve Lozan Tartışmaları**, İstanbul 2003. **Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, Lozan,** Dışişleri Bakanlığı, Ankara 1973; Ali Naci Karacan**, Lozan Konferansı ve İsmet Paşa,** İstanbul, 1943. Meray Seha L., **Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler,** c.I, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1993; Joseph Grew, **Lozan Günlüğü**, (çev.Kadri Mustafa Orağlı), İstanbul, 2001; Salahi R Sonyel, **Gizli Belgelerle Lozan Konferansı'nın Perde Arkası**, Ankara, 2006; Rıza Nur, **Lozan Hatıraları**, 2. Baskı, İstanbul, 1991; Mediha Akaslan, **Millî Mücadele Dönemi Türk Dış Politikası ve Atatürk**, Arıon Yayınevi, İstanbul 1995.

[402] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C.27, s.326.

Bu kanuna ilişkin müzakerelerde birinci ve ikinci maddeler hakkında söz alan olmadığı için kanun maddeleri aynen kabul edilirken en fazla üçüncü madde hakkında tartışmalar yaşanmıştı. Üçüncü madde hakkında Hüseyin Avni Bey (Erzurum), açıklama yapmış ve şu yönde bir teklifte bulunmuştu; "*Sulh heyeti için Ketebe ve mütercim, bunlar da Heyeti Murahhasa meyanında bulunacak ve orada aynı otelde yatacak ve uzak bir mahalde bulunmıyacaktır. Bunlara birer lira daha ilâve edilip dört liraya iblâğ edilmelidir. Onlar da hayat itibariyle Heyeti Murahhasa ile beraber yaşamak mecburiyetindedirler"* diyerek, ücretlere birer lira zam teklifinde bulunmuş idi.[403]

Yahya Galip (Kırşehir), Avrupa'ya gidecek heyetin masrafı için hükümetin tam tahsilat istemesini eleştiren bir konuşma yapmıştı. Kişilere verilecek paraları güvensizlik gibi algılayarak şu şahsa şu kadar, bu şahsa bu kadar, ifadesinin ayıp olduğunu söylemiş, Feyyaz Ali Bey (Yozgat), evvelce suistimal olayının meclisce şahit olunduğu gerekçesi ile böyle bir uygulamanın gerekli olduğunu söylemiş itirazını şu şekilde ifade etmişti; "*Hükümet üç yüz bin lira istiyor. Bunu yüz elli bin liraya indiriyoruz. Hiç aklın yoksa yarısını ver gibi, hükümet elbette bu parayı bir esas üzerine istemiştir. Eğer hükümet hiçbir esas üzerine bu parayı istememişse o vakit şayanı teessüftür. Sonra hükümetin istediği bir parayı tenkis ediyor encümen, Meclisi Âli hakem olur. Ya onu kabul eder veya kabul etmez, murahhasa bu kadar, müşavire bu kadar, kâtibe bu kadar, bendeniz bunu anlamadım*" diyerek, aleni müzakereyi kabul etmediğini ifade etmişti.

Yahya Galip söz alarak, Feyyaz Bey'in itimat sorunu yaşadığını oraya giden kişilerin zevk safaya değil milletin işini yapmaya, ülkeyi kurtarmaya gittiğini

[403] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C.27, s.327.

söyleyerek meclisin ne kadar verirse bu heyetin razı olması konusunu da fedakarlık olarak değerlendirmekte idi.

Ali Cenani Bey (Gaziantep), paranın harcanması hakkında; "*Paraların, verilen yevmiyelerin kifayet ve ademi kifayetine gelince; encümen muhtelif menabiden isviçre'de bir şahsın idaresi ne ile mümkün olduğunu sual ederek bir fikir edinmiştir. Yakm zamandan o tarafı görmüş olanlardan haber alıyoruz ki, isviçre'de tabiî maiyet memurları meselâ otelin ikinci katında oturabilirler. Bir İngiliz lirası ile, pansiyon da dâhil olarak yiyecek ve içecek de dâhil olmak üzere, idare etmek mümkündür. Biz üçer lira verdik, ikişer lira da diğer masariflerine karşılıktır. Memurinin bir kısmı, hattâ kısmı küllisi maaş ile muvazzaftır. Maaşları da işlemekte ve bütün tahsisatlarım almaktadırlar, burada takdir edilecek masarifi zaruriyedir. Ayrıca bu kişilerin alacakları maaş da bulunduğundan oradaki alacağı para, göreceği vazifeye mukabildir. Vazifesini ifa ediyor fazla zamma ihtiyaç yoktur*" sözleri ile kanunu onaylamadığını ifade etmişti.[404]

Dr. Mustafa Bey (Kozan), Londra ve Moskova'ya gidecek heyetin aynı bütçe ile gitmesinin nasıl mümkün olabileceğini sormuş ve verilecek kararların isabetsizliği üzerinde konuşarak eleştiride bulunmuştu.[405] Yine vekiller arasında heyetin tam oluşmaması konusuna değinilmiş, heyetin kıyafetlerinin temini için gereken paranın temini ve verilecek paranın İngiliz parası karşısındaki mali değeri tartışılan konular arasında yer almakta idi.

Necati Bey (Lahizistan) söz konusu tasarı hakkındaki düşüncelerini şöyle ifade etmekte idi; "*Heyeti Kirammıza Heyeti Vekile, para hususunda, masraf hususunda her ne vakit gelmişlerse bir emrivaki ihdas ederek Meclisi emrivakilere*

[404] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C.27, s.328.
[405] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C.27, s.329.

boğmuşlardır... bilmem Avrupa murahhasları arasında bulunacaklardır; bunlar zengindir, servetlidir, Türkler de centilmenliğini muhafaza edeceklerdir, elbise bedeli alacaklardır, yevmiye alacaklardır. Konferans vereceklerdir. Masraf edeceklerdir. Şunu yapıp bunu edeceklerdir. deniyor. Millet, hiçbir şey esirgemez... Fakat ibzar; israf hiç caiz değildir. Bunu katiyen kabul, edemeyiz. Millete lâzım olan, yani milletin esirgemediği şey israf olunmıyan peylerdir. Her nerede ki israf vardır, onu biz de kabul etmeyeceğiz ve hiç kimse de kabul etmiyecektir. Efendiler! Sekiz kat elbise, dokuz kat bilmem ne, tahsisatı filânı, firmanı hesabedilirse oraya gidenler mutlaka kendilerini centilmenvari göstermekle Konferansta bir tesir mi yapacaklardır? Türk murahhasları süslü gitmişler, iyi giyinmişler, diye bunlara bir hak mı vereceklerdir! ...Konferansta dimağı ile, zekâsiyle harekette bulunur. Ondan sonra alacağı faydayı, istihsal edeceği mevaddı alır, karşımıza gelir, karsımıza iyi çıkar. Ne vakit karşımıza bir faydalı iş görerek gelirse, biz onu mükâfatlandırmayı biliriz" diyerek, halkın zor durumda olduğunu, halkın elindeki her şeyi zafer için verdiğini gerekirse kalanını da vereceğini fakat oradan kazanılacak başarı kesin olmadan halka tekrardan böyle bir maliyetin yüklenmesini anlamsız bularak, Anadolu taşra halkının biraz olsun düşünülmesi gerektiğini ve bu halkın mücadele için de yapamayacağı bir şey olmadığını da ayrıca belirten bir konuşma yapmıştı.

Müzakere hakkında takririler görüşülmüş, söz konusu durum için Bayezid Bey,[406] Salih Bey'in[407]teklifleri vekillerce kabul görmemişti. Uzun süren görüşmeler sonucu aynen kabul edilen kanun şu şekilde kararlaştırılmış idi.[408]

---

[406] Heyeti Mura'hhasaya verilecek âzami miktarın on iki, asgari miktarın dört İngiliz lirası olmasını teklif eylerim.
[407] Sulh murahhaslarına altışar, müşavirlere dörder, kâtiplere üçer, hademelere ikişer lira verilmesinin kabulünü teklif eylerim
[408] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C.24, s.332; Oy kullananların isim listesi için bkz. **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C.24, s.378,379.

Birinci Made: Hariciye vekâleti senei haliye bütçesinin (A) 210 ncu Sulh müzakeresine memur heyat masarifi umumiyesi» faslına 150 000 lira tahsısat vazedilmiştir.

İkinci Madde: işbu tahsisatın senei haliye zarfında istimal olunmıyan miktarı 1339 senesinde dahi istimal olunabilecektir. Bu paranın sureti sarfı İcra Vekilleri Heyetince yapılacak bir talimatname ile tâyin olunur.

Üçüncü Madde: Heyeti murahhasa reisine on, diğer murahhaslara sekiz, müşavirlere beş, mütercim ve ketebeye üç ve neferata ikişer ingiliz lirası yevmiye ita olunur.

Dördüncü Madde: Heyeti murahhasa reisine elli, diğer murahhas ve müşavir ve mütercim ve ketebe ve efrada yirmişer İngiliz lirası elbise bedeli verilir. Ancak evvelce memuriyetle Avrupa ve Rusya'ya gitmiş olanlara elbise bedeli verilmez.

Beşinci Madde: işbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Altıncı Madde: işbu kanunun icrayi ahkâmına Hariciye ve Maliye vekilleri memurdur.[409]

3.1.2. Anadolu ve Bağdat ve Uşak - Afyon Karahisar Demiryolları Tarifeleri Hakkında Kanun

19 ve 20 yy'da demiryolu kullanımı yaygınlaşmakla beraber yeni devletin kurucuları, demiryollarının siyasi, ekonomik ve askeri açıdan ülkemiz için sahip olduğu önemini ilişkin çeşitli konuşmalarında ve faaliyetlerinde dile getirilmişti.[410]

---

[409] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No: 279,s.327.

[410] Osmanlı Devleti de, Avrupalı devletlerden biraz geç de olsa, demiryolları ile tanışmış ve büyük ölçüde yabancı şirketlere verilen ihalelerle demiryolu hattı yaptırılmıştır. Bu şekilde ülkede açılan ilk demiryolu Çernovada-Köstence Hattı ve Anadolu'da yapılan ilk hat ise İzmir-Aydın Hattı dry. Alchemized bund an sonar ceil tailored, frail ulcer şirketlerine virile ihalelerle Demerol hate yaptırılmıştır. Cumhuriyetin İlan edildiği Yolanda, ülkemizdeki demiryollarının önemli bir kısmı yabancı şirketlerin elinde idi. Bir ülkenin her alanda bağımsızlığını sürdürebilmesi için ekonomik alanda da gücü ve ekonomik araçları elinde tutması gerekmekteydi.

Ayrıca, Milli Mücadele sırasında limanı içeriye bağlayacak stratejik öneme sahip yolların yeterli olmaması bazı zorlukları beraberinde getirmekteydi. Büyük taarruz öncesinde ve sırasında ulaşımda yaşanan sıkıntılar bu hatların yapılmasını zorunlu idi.[411]

Selahattın Bey (Mersin) söz alarak hükümetin nakliyat için tam bir siyaset izlemediği, dengesizlik gösterdiğini but tür kanunların meclisden kolayca geçebildiği ayrıca gerek Nafia gerekse Maliye vekaletinin arasında birlik olmadığını şöyle izah etmişti; "*Maliye Vekâleti doğrudan doğruya sırf bir mesaili maliye olduğuna dair bevanatta bulunamayacaktı ve bu meselenin alâkadar olduğu Nafıa Vekâletiyle mutabık kalmadıkça Heyeti Aliyenize beyanatta bulunamayacaktı. Binaenaleyh Hükümetin mütesanit ve az çok yekdiğeriyle biraz olsun anlaşmadan buraya geldiklerini zannediyorum. Binaenaleyh bu gibi şeylerin memleketi tekrar yanlış bir siyaseti maliyeye götürüp götürmeyeceğini anlamadığımdan Heyeti Umumiyesini dinlemek isterim, Evvelâ Hükümet müspet bir tarz bulmalıdır"*demiş, daha sonra Nafia vekili Fevzi Bey (Diyarbakır) Maliye Encümeni ile görüştüğünü belitmiş, şirketlerin alacakları harp vergisi adıyla olursa, askeri nakliyatı dolayısıyla devletin borcunun daha kolay temin edeceğini söylemiş, Salahattin Bey, memleketin maliye siyasetini eleştirerek, Sulh Konferansında mevzuu bahsolacağı bir zamanda, günde

---

Bu durum bile Cumhuriyetin kurucuları, Lozan'dakapitülasyonları kaldırmış ve bundan sonra da ülkede ekonominin araçlarını ele almaya başlamışlardır. Bu sebeple ülkemizde yabancılar tarafından işletilen demiryolları birer birer millileştirilmeye başlanmıştır. İsmail Yıldırım, "*Cumhuriyet Döneminde Demiryolları (1923- 1950)",* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2001,s.10-12.

[411] Bu zorunluluğun bir sonucu olarak; Heyet-i Vekile (Bakanlar Kurulu)'nin 27 Şubat 1921 tarihli toplantısında konu tartışılmış ve "Antalya'dan Çay İstasyonu'na raptolunmak üzere altmış santimetre arzında (genişlik) bir dekovil hattının istikşafı (etüt çalışması) için beş bin liranın bütçeye vaz'ı Nafia Vekaletince tertibat-ı evveliyeye mübaşeret edilmesi"ni kararlaştırmıştır (O dönemin bütçelerinin ayrıntılı olmaması nedeniyle böyle bir ödeneğin ayrılıp ayrılmadığı tespit edilememektedir. İlk karar bu şekilde alınmakla birlikte, bu kararın uygulanması yani, Antalya'yı iç bölgeye bağlayacak demiryolu yapılması için bir süre daha beklemek gerekecektir. Erkân-ı Harbiye Riyaseti (Genelkurmay Başkanlığı), Nafia Vekâleti'ne (Bayındırlık Bakanlığı) bir yazdığı bir yazı ile Afyon'dan Dinar'a kadar bir demiryolu hattı yapılmasının askeri açıdan gerekli olduğunu bildirmiştir.. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon: 030.18.01.01, Yer No: 23.27.4, Kararname No: 305, Kararname Tarihi: 28.10.1920, İlgi: 159-2. (Bu arşiv metin içinde BCA. şeklinde kısaltılarak verilmiştir.) BCA, Fon: 030.18.01.01, Yer No: 02.37.2., Kararname No: 696, Kararname Tarihi: 27.02.1921

saatte bir defa değişen düşüncelerinin vaziyete etki edeceğini söyleyerek şunları eklemişti; *"Dün altı misil alınıyordu. Bugün tenzil ediliyor, sonra yine zammediliyor. Bu memlekette (Spekülâsyonlar) yapmak isteniliyorsa bunun harice ne kadar azını tesiri bulunur. Saatte bir kanun değiştirmeyi mucibolan esbabın men'i husulü için bendeniz diyorum ki; vekâletler kendilerine aid olmayan mesail üzerinde doğrudan doğru ya. istimali salâhiyet etmişlerdir"*diyerek, söz konusu politikaya yönelik eleştiride bulunmuş idi.

Nafia Vekili Fevzi Bey, söz konusu tasarı için kendilerinin fikirlerinin alınmadığı ifade etmişti. Mehmet Şükrü Bey bunun hükümet adına gülünç olduğunu ifade etmekte idi.

Fevzi Bey ise "*Menafii millet bunu icab ettiriyor, hakikat meydandadır. Her halde memleket namına daha nafidir. Zannedersem bunu bu şekilde kabul etmekle memlekete daha nafi yapmış oluruz."* Emin bey, söze girerek *"yeniden zammedilmekten faide nedir acaba?"*diyerek, zamların çok isabetsiz ve zamansız olduğuna değinmiş ve bunu şöyle ifade etmişti: *"Bizim böyle dâhilden gelecek hububatımız bu vesaitle acaba ihracedilip idare edilebilecek midir? Yani yapmak istediğimiz halkçılık böyle midir? Bu doğrudan doğruya çiftçinin istihsalâtını kurtarmamak demektir. Eğer burada fedakârlık lazımsa, idare edilemiyorsa Hükümet buna karşılık bularak koymalıdır."*

Ömer Bey (Karahisar Sahip), başka bölgelerden alınarak bu alanlara verilmenin doğru olmadığına ilişkin açıklama yapmıştı. Reis'e zammın dört kalıp kalmayacağına ilişkin sorusuna, Fevzi Bey işletmek için on misli lazım geldiğine dünyanın heryerinde zammıın olduğunu bunun Türkiye şartlarında nasıl olacağına ilişkin şunları söylemiş idi. *"Ankara'dan İstanbul'a ücret (188) kuruştur. Eskişehir'e*

(86) kuruştur. Araba parası bile değildir. Kömür on beş misli tezayüd etmiştir, demir on beş misli tezeyüd etmiştir. Yağ on beş misli tezayüd etmiştir. Bunları nazarı itibara alırsanız harbden evvelki fiyatla bugünkü fiyatlar arasında ne kadar farklar göreceksiniz."

Ömer Lütfü Bey tekrar söze girerek; Nafıya vekaletinin çağırılmaya lüzüm görülmediğini, meclise sevk edilerek burada müzakere edildiğini söylemiştir daha sonra söz konusu kanun için zam kararına varılmaya çalışıldığını söylemiş önce borcun olduğunu sonra bu borca dair kanunun feshedildiğini sonra dört misline çıkarıldığını on beş yirmi gün sonrada aynı mevzıya dair baksa bir kanunun çıktığını ifade etmiş ve söz konusu tarife için ; *"Eğer bu tarifeler artacaksa yalnız Anadolu – Bağdad demiryollarına mı inhisar edecek? Niçin İzmir hattı dâhil değil? Niçin Bandırma, Balıkesir hattı dâhil değil? Niçin Mudanya - Bursa hattı dâhil değil? Niçin Karapınar - Sarıkamış ve Kars hattı dâhil değildir? Ve niçin Tunalı Hilmi Beyin demin pek haklı olarak sorduğu gibi İstanbul – Edirne hattı dâhil değildir? Dedeağaç hattı dâhil değildir? Bu parayı arazimiz dâhilinde mevcut bulunan hatlar için ayrı ayrı fiyatlarla mıntıkada bulunan halktan vergi şeklinde mi alacağız? Ayrı ayrı tekâlif mi yapacağız? Bugün Konya'nın verdiği vergiyi Edirne de verecek. O hatlara bunu teşmil etmeyip de bugün Hükümet mevcut hatlar üzerinde bir kapitülâsyon mu tasavvur ediyor acaba?"* diyerek, İzmir hattı olarak bilinen ve İngilizlerin veya Bağdat hattının bir parçasında Fransızların bulunduğu için o bölgelerin kapitülasyon görünümünde varlığının devam edip etmediği yönünde bir tartışma başlatarak kanunun her tarafa teşkil dilmesini belirtmiş sonra ikinci maddeye[412] ilişkin eleştirilerde bulunmuş beşinci maddeninde hiç gündeme

[412] İşbu harb karşılığı Hazinede bulunan matlubatma mukabil şimendifer idaresi tarafından cibayet ve sarf ve sene nihayetinde muamelei mahsubiyesi icra edilir

getirilmemesi talebinde bulunarak meclisn bu tür mali kanunları çamaşır değiştirir gibi değişiklik yaptığını eleştirmiş, hazırlanan tasarıya ilişkinde şunları eklemişti: "*yalnız Muvazene Encümeninin işi değildir. Muvazene Encümeni yalnız vergi koyuyor. Fakat bu mesele memleketin iktisadiyatına taallûk ediyor. Şimendifer Nafıaya aidolmak itibariyle Nafıa Encümenine de taallûk ediyor. Binaenaleyh bu encümenlere de gitsin demiştir.*"[413] Osman Bey (Lâzistan)'de, bu tasarının Nafia ve İktisat encümenlerine gidecekse, Muvazenei Maliye Encümeni ile müştereken hali celseden evvel görüşülmesi, tesbit edilmesi ve meclisin boş yere bu tür olaylarla meşgul edilmemesi yönünde konuşma yapmıştı. [414]

8. 11.1338, 734. İçtima 1. celsede Nafia vekaletinin zam teklifi müzakere edilmiş, henüz Aydın ve diğer demir yollar hakkında vekaletce gönderilen komiserlerin takkikat yapmaları kararlaştırılmıştı. Fakat bu komiserlerde araştırmasını bitiremediğinden net bir bilgi verilmemişti.[415]

Osman Bey, söz alarak kanun lahihasında adı geçen Şimendifer kelimesinin bazısı üzerindeki anlamının tarifeye vergi şeklinde zam yolu ile geliri artırarak tekerleğin dönmesinde ibaret olduğunu gördüğünü belirtmekte idi. Dünyanın hiçbir yerinde Şimendifer işlesin diye harpte bu kadar harap edilmiş demir yolları üzerinden kar elde etmek için kabul edilecek kanuna ilişkin şu sözleri ifade etmekte idi; *"Biz, üç senedir, kavga ediyoruz, mücadele ediyoruz ve bu suretle iktisadi istiklâlimizi kurtaracağız ve kapitülâsyonları ilga edeceğiz dediğimiz halde diğer taraftan da, yaptığımız bir kanun ile Nafıa Vekilimizi muztar bir vaziyette bırakacağız. Ve bâzı milleti siyasiye dolayısiyle o kanunu diğerlerine teşmil edemiyeceğiz. Binaenaleyh bu vaziyet bendenizee kafiyem doğru değildir. Bu hususta, yani.bu zam hangi yere*

[413] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C.24, s.223.
[414] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C.24, s.224.
[415] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C.24, s.415

*teşmil edilebilecek? Meselâ İzmir cihetinden kasaba - Aydm hattı bir İngiliz şirketine aittir. Bu şirket, bu hattın kendine aidolan kısmını tesellüm etmiş bir vaziyette bulunuyor. Yalız ordumuz orayı işgal ettiği zaman tensilbiyle bu hattı bu şirkete devretmiş ve bu şirket de bu hatttı devir alır almaz, altı misil : tarife üzerinden hattı işletmeye başlamış ve bu i suretle hattı işletip gidiyor. Şimdi biz, "bir taraftan bir kanun yapıyoruz, ve buna Harb Vergisi unvanını veriyoruz. Bu kanunu Eskişehir'e, Afyon'a tatbik edeceğiz, diğerlerine tatbik edemiyeceğiz. Bu hususta uzun uzadıya teşrihi dâva etmeyi, zannederim, alenî celsede muvafık görmezsiniz. Binaenaleyh; esasen şimendiferler şir ketlere ait bir meseledir. Şirketler gelecekler, kendi mmtakalarına vazıyed edecekler ve memleketimizin dâhilinde imtiyaz suretiyle verilen hututu hadidiyeriin hiçbir tanesinde kilometre başında teminat dedikleri meseleden vareste kalamıyacağız."*diyerek, söz konusu kanuna yönelik eleştiride bulunmuştu.[416]

Ali Cerani Bey söze girerek, Osman Beyin anlamak istemediği için söz konusu kanunu kendisine anlatamadıklarını söyleyince Osman Bey, *"Heyeti Celilenin takdirine aittir. Binaenaleyh bendeniz diyorum ki Şimendifer hatlarında sulh muahedesinin akdine kadar husule gelen her hangi bir vaziyet doğrudan doğruya Hükümete aittir. Ve Hükümet bu şirketleri işletmek mecburiyetindedir. Varidatı cibayet eder, filân eder. Biz bunun için şirketlere hesap vermeye mecbur değiliz. Biz böyle bir kanun yapacağımıza Heyeti Celilenize teklif ediyorum. Altı misli zammı geçmemek şartiyle Trakya da dâhil olduğu halde bütün hututu hadidiye üzerinde tarifeyi tezyit salâhiyetini Heyeti Vekileye verelim ve esasen bu gibi şeyler Meclisten geçmez. Yani tarife tanzim etmek, zammetmek, tarh etmek gibi şeyler Meclisten geçmez*" diyerek, Ali Beye cevap vermişti.

[416] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C.24, s.416.

Ömer Lütfü Bey; Osman Beyin düşüncelerine karşı bir düşünce ifade etmişti. Osman Beyin sözlerine ilişkin *"Memleketimizin bâzı yerlerinde tatbik edemiyeceğimiz bir kanunu kabul etmemeliyiz"* bunun istanbulda teşkil etttirilmesi ile kapitülasyonların devamını tatbik etmek istediklerini bu ayrıcalıklara son verilmesi için meclisin karar aldığını söylemiş *"aceba bazı bölgelerde olur mu diye"* olaya şüphe ile bakılmaması gerektiği yönünde açıklamasına şu şekilde örneklemiş idi; *"Bu, karanlıkta göz kırpmaya benzer. Âlem de bizi görmez diye mi düşüneceğiz? Biz memleketimizin her tarafı için kanun yapacağız ve her tarafta da tatbik ettireceğiz demişti, Osman Bey söze girmiş; Beyefendi mazbatada tasrih ediyorsunuz..*[417] sözlerinden sonra tekrardan söze giren, Ömer Lütfi Bey söz konusu kanuna ilişkin şöyle ifade de bulunmuş idi: *"Mazbatamızda Aydın ve diğer bâzı kısımlarda tetkikat hitam buluncaya kadar çünkü Nafıa Vekili Bey bize dediler ki : Oraya gönderdiğim memurlar henüz mahalli memuriyetlerine vâsıl olmadı. Bunun için tarifeler hakkında malûmatı lâzimeyi alamadım. Bunlar hakkında malûmatım kâfi değildir. Birincisi Encümenimiz de meselenin müstace liyetinden dolayı cevapların vürudunu bekliyemedi ve dedi ki : Oralardan alınacak malûmata göre bu tatbikatı da oralarda yaptırmaya çalışacağız. İkincisi; buyurdular ki : «Tarife Meclisten geçmez» Bu, hakikaten birdenbire kulağa hoş i gelebilir. Şimendifer tarifeleriyle Meclis neden meşgul olsun? Ifeyeti Vekile yapar çatar, iş de biter.. Bir defa tarifeler şimendiferlerin imtiyaznamesine merbut ve onun cezasından maduttur, Imtiyaznamelerle, tarifeler bir kül teşkil ederler, îmtiyaznamelerle tarifeler, doğrudan doğruya Meclisin tasdikine iktiran etmelidir. Bu mesele Meclisi Âliye aittir. Üçüncüsü evvelki mer'i olan altı misil hakkındaki tarifeye dair Kanun kaydiyle*

[417] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C.24, s.417.

mukayyittir, O kanun yapıldığı zaman düşünülmüştür ki, o hatlar hükümetin elinde bulundukça bu tarife üzerinden devam edecektir.[418]*"*

Nafıa Vekili Fevzi Bey (Diyarbakır); tek bir hattın olduğu onunda hükümet tarafından işletildiğini ve bir sahibinin olmadığını belirtirken Durak Bey (Erzurum) tarifenin dört misli zam yapmanın ekonomiye hiç bir tesiri olmadığını şu şekilde örneklendirmiş idi; "*İnebolu'dan bir kilo eşya araba ile (30) kuruşa, yirmi kuruşa geliyor. Buradan istanbul'a gidecek bir kilo bu zamla beraber kırk para olacaktır. Zannedersem buradan teanbula bu miktar şimendifer ücreti alırsak: çok değildir."*derken, Osman Bey maliyetin artmasına neden olacağı yönünde muhalif olmuştu.[419]

Besim Atalay Bey (Kütahya); Şimendifer meselesinin ülke açısından son derece önemli bir mesele olduğunu söylemiş, farklı tarifeler ile işletilen bu kurumun bir an önce düzenlenmesi için gerekli kararın alınmasına yönelik konuşma yapmış ve şöyle devam etmişti. *"İzmir'den Uşak'a kadar işliyen şimendifer idaresi ayrı bir tarife tatbik ediyor, Aydın hattı ayrı bir tarife tatbik ediyor. Konya ihattı ayrı bir tarife tatbik ediyor. Bu tamamen eski devirdeki para piyasasını andırıyor. Teceddüde doğru, terakkiye doğru yönelmeik istiyen bir memleket için büyük bir ayıptır. Arkadaşlar sonra bu işliyen Şimendiferin bir kısmı fevkalâde ucuz, hır kısmı hemen hemen fevkalâde denecek kadar yüksek. Ankara - Afyon arası 426 kilometredir. Uşak ile Kara'hisar arası 184 kilometredir. Aynı emtiai tüccariye Uşak ile Karahisar arasında 'bir vagonu 102 lira tutuyor. Karahisar'dan Ankara'ya kadar ne tutuyor arkadaşlar? 16 lira!. 184 kilometreye 102 lira alıyor. 426 kilometrelik mesafeye 16 lira alıyor."*diyerek, Eğer halkıçılık yapılacaksa bu ücretlerin zammına itiraz ederek

[418] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C.24, s.418.
[419] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C.24, s.419.420.

değil bu işletmeleri kullanan halkın ücretsiz yararlanması gerektiği konusunda karar alınması talebinde bulunacaktır. Bu kararın ardından kapitülasyon konumuna gelen şirketlerin zaten bu işden vaz geçeceğini belirterek zammın onaylanmasına yönelik teklifte bulunmuş idi.[420]

Emin Bey (Eskişehir), Besim Atalay Beyin söylediği gibi bu işletmelerin, memleketin istihsalâtının haricindeki pazarlara gitmesini temin edecek vasıtalar olduğunu belirtmiş idi. Ve şöyle devam etmişti. *"Şimendifer demek, bugün Ankara'da, Yozgad'da ve civarda yetişen buğdayı istanbul'a götürüp oradaki ecnebi unlarına rekabet etmek demektir. Bugün buradan Eskişehir'e bir vagon ücreti kırk liradır. Bunu dört misli yaptığınız takdirde iki yüz lira edecektir. Bu şimendifer tarifesi öyle dolambaçlı yapılmıştır ki, tahmil etmeksizin tahmil etmek masrafı alır. Dezenfekte masrafı alır. İnsan mı bu? Rica ederim. Dezenfekte masrafı alıyor! Tahliye masrafı alır. Halbuki tüccar eşyasını kendisi indirir kendisi bindirir. Öyle bildiğimiz gibi sırf maktu ücret değildir. Bir kere tarifeyi okusanız; bendeniz diyorum ki, tarifeyi tabettirip Meclisi Ali okumalıdır. Esasen bu şimendiferden kim istifade ediyor? Bendenizce ordu istifade ediyor. Orduya hizmet edecek. Yani bir milyon lira açık kalmış da bunu verecek. Ne, kaybedeceğiz?"*

Emin Bey, verilen paraların milletin paraları olduğu ve şimdiye kadar verilen vergilerin miktarının az olmadığı gibi halka yeni vergilerin yüklenmesine karşı çıktığını belirterek, söz konusu kanunu onaylamadığını söylemiş, ve şöyle devam etmişti; *"Farz ediniz ki, tüccar istifade edecektir. Tüccar dediğimiz hesapsız kasap değildir. Bu yine fukaraya tahmil edilir. Bendenizce böyle dört misli çoktur. Eğer Maliye Vekili buna lüzum görmüş, eğer nata etmiş ise biz de tetkik etmeksizin böyle*

[420] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C.24, s.419.421.

istical edersek ikinci bir hataya da biz düşmüş oluruz. Bunu Nafıa ve İktisat vekâletlerine gönderelim. Onlar tetkik etsinler."demişti.

Yasin Bey (Gaziantep), bu tür işletmelerin, şirketin daima lehine, halkın daima aleyhinede olduğunu söylemiş, bu hattın eğer hükümetin elinde ise bu hat üzerinde halkın gelip gitmesini engellememesi yönünde açıklama yaparken Hükümetin de kendi hesabına bir para koymasınında mantıklı olmasına yönelik açıklamada bulunmuştu.[421] Söz konusu kanun hakkında verilen takrirlerde üç misil zam ile dört misil zam teklif edilmiş,[422]fakat kabul edilmeyerek, Besim Atalay'ın teklifi Nafıa Vekâletine havalesi teklifi vekiller tarafından onaylanmış idi.

Nafıa Vekâletince düzenlenen maddeler daha sonra aynen kabul edilerek,[423] Anadolu Bağdat Uşak Demir yolları hakkındaki kanun oylamasında oylamaya katılan kişi sayısı 178 iken, 9 çekimser 15 red'e karşı 154 oyla kanun kabul edilmiş ve şöyle ifade edilmişti.[424]

Birinci Madde: Anadolu ve Bağdat ve Uşak - Afyon Karahisar demiryolları Hükümetçe idare olunduğu müddetçe nakliyat tarifesi üzerinden dört misli harp karşılığı vergisi istifa olunur.

---

[421] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C.24, s.419.422.

[422] Vergi namiyle şimendifer açığını kapamak üzere tarife tezyidiyle cibayeti varidat doğru değildir. Bilhassa esbabı mucibe lâyihasında mezkûr olduğu veçhile bâzı yerlere ademiteşmili şimdiden Kapitülâsyon usulünü kabule temayül mânasını tazammun eder. Binaenaleyh açık kapamak maksut ise altı misli tarifei asliyeyi tezyidetmemek şartiyle bütün şimendiferlere tarife tatbiki cihetinin Heyeti Vekileye havalem ve icrasını teklif ederim. Osman Nuri (Lâizstan) Hükümet elinde bulunan demiryollar ücretini üç misli tezyide Heyeti Vekile mezundur. Şükrü bey(Bolu); Maddenin berveçhi âti tadilini teklif ederim.; Hükümet elinde bulunan demiryollar ücretini altı maline kadar iblâğa Heyeti Vekile mezundur. Dr. Mustafa (Kozan); Tarifoi asliyeye dört misli Harb Vergisi zammetmek fazladır. İktisadiyatı rencide edecek, tüccarı zazarlandıraeaktır. Üç misli zam muvafıktır. Bu suretle tadilini teklif eylerim , Besim Atalay (Kütahya); Şimendifer ücretlerinin üç misline iblâğı menafii umumiyeye muvafık bulunduğu cihetle olveçhile karar itasını arz ve teklif eylerim. Abdülhalim Çelebi (Konya); Bütün şimendiferlerin tevhidi memleketin iktisadiyatına derecei tesiri ve tarifede müşevveş ve muhtelif namlarla alman vergilerin tevhidi esası düsünülmeksizin karar vermek her halde mahzurdan salim olamaz. Üç mislini geçmemek ve müteferrik ve muhtelif namlarla bedel alınmamak üzere tezyid ve tesbit salâhiyetinin Nafıa ve İktisat vekâletlerine verilmesini arz ve teklif eylerim. Mehmed Emin (Eskişehir); Kendi bildiklerine göre tarifei asliyeye zamaimde bulunan Aydın, tzmir ve Kasaba Demiryolu idarelerinin dahi bu kanuna tâbi olmaları için kanuna bir fıkranın ilâvesini teklif eylerim. Besim Atalay (Kütahya); **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C.24, s.426.427.

[423] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C.24, s.427.428.

[424] Oy kullananların isim listesi için bkz.**TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C.24, s.433,434

İkinci Madde: işbu harp karşılığı Hazinede bulunan matlîbatına mukabil şimendifer idaresi tarafından eıbayetve sarf ve sene nihayetinde muamelei mahsubiyesi icra edilir.

Üçüncü Madde: işbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülieradır.

Dördüncü Madde: İşbu kanunun icrayi ahkâmına Maliye ve Nafia vekilleri memurdur,[425]

3.1.3.Istilazedelere Tavizen Verilecek Tohumluk Bedeli Hakkında Kanun

13.11.1338, 137. İçtima, 1.celse, birinci Reisvekili Hüseyin Avni Bey (Erzurum) tarafından düşman işgalinden kurtarılan alanlardaki yardımlar için Ziraate üç sene süreyle ve üç taksitle tahsil edilmek üzere tohumuk ve çiftlik hayvanı için beş yüz lira ödenek ayrılmasına dair kanun layıhası müzakere edilmiş idi.

Süleyman Sırrı Bey (Yozgad), kanunun bir maddesinde evvelce İktisat Vekâletine yetki verilmiş, buna göre 500 bin liranın muhassasan Ziraat Bütçesinden verilmesi teklif edildiğini söylemiş, şimdiki kanunda, İktisat Vekâleti Bütçesinden verilmesine izin verildiğini söyleyerek şöyle devam etmişti; *"Hükümetin teklifi verilen salâhiyetin tatbikinden ibaret kalıyor. Binaenaleyh o kanun mucibince ve Hükümetin teklifi veçhile bunu zürraa taviz suretiyle vermek lâzımgelir. Böyle zahire vermek, hububat vermek gibi şeyler bendenizce zaittir. Bu, usulün haricindedir."*

Ragıp Bey (Kütahya), söz konusu kanuna ilişkin; *"Maliye Vekâleti bu aşarın miktarını tesbit etmeye çalışırsa zannediyorum ki; bu zahairden, topraktan başka bir şey kalmaz. Bu çürür ve çürümektedir. pekâlâ bilirsiniz ki; düşman zamanında tesviye edilen bu aşarın hangi ambarlara konulduğunu bir kere tetkik edelim. Ve bu ambarlar Hükümetin mührü altında bulunduğu müddetçe bir daha açılıp*

[425] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No: 280,s.328.

bakılmıyacağına nazaran ne kadar zaman sonra eser kalmıyacağını dahiviyi takdir buyurursunuz. Bu zahair çürümeye mahkûmdur. Hükümet bu zahireyi ne nakle, ne de tesbite muktedir değildir, hattâ ambarların kapısını açmaya bile vakit bulamayacaktır. Bu sene de, gelecek sene de yapamaz, esasen çürüyüp gideceğine ve ordunun ihtiyacından belki elli defa fazla olduğuna nazaran ben meşhudatıma nazaran söylüyorum. İhtiyaçtan elli defa fazla olduğuna ve ordunun esasen bugünkü vaziyetiyle bu zahair ambarlariyle hiç alâka ve irtibatı kalmadığına nazaran bu zahair çürümeye mahkûmdur veya çürüyecektir veya başka suretle suiistimallerle telef olup gidecektir"[426]diyerek, söz konusu kanunu bir an önce onaylanmasını istemiş ürünlerin ziyan olmasındansa faydalanması yönünde girişimde bulunulmasına ilişkin görüş bildirmişti.[427]

Fehmi Bey (Bursa); her gün bu ambarların boşaltıldığını ifade etmiş, yapılacak tek şeyin kanunu kabul edilerek bir an önce faydalanılması gerektiğini söylemiş, şöyle açıklama da bulunmuştu. *"Sene nihayetine kadar ordunun ihtiyacını da temin etmek lâzımgelir. Bu suretle muhtacini zürraa, zannedersem, mazarratı dokunacak, bu ayrı bir meseledir. Bu şekilde zürraa muavenet olamaz. Yapacağımız şey, kanun suretinde muhtacini zürraa tavizen yapacağımız muavenetten ibarettir."*

Süleyman Sırrı (Yozgat), Operatör Emin (Bursa) ve Yasin Bey (Gaziantep)'in takriri okunmuş fakat kabul edilmemiş, söz konusu kanun maddeleri aynen oylamaya sunulmuştu.[428] Buna göre söz konusu kanun hakkında oy kullanan kişi sayısı 174 olmuş, 4 redde karşı 170 reyle kanun kabul edilmiş ve şu şekilde ifade edilmişti.[429]

---

[426] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C.24, s.494.
[427] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C.24, s.495.
[428] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C.24, s.496.
[429] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C.24, s.496.

Birinci Madde: İstihlâs edilen mahallerdeki muhtacı muavenet erbabı ziraate üç sene müddetle ve üç müsavi taksitte tahsil edilmek üzere tohumluk, çift hayvanatı ve alâtı ziraiye itası için 1338 senesi iktisat bütçesinde (Istilâzedelere tavizan vericek tohumluk, hayvanat ve alatı ziraiye bedeli nâmiyle açılan faslı mahsusa beş yüz bin lira tahsisat vazolunmuştur.

Ikinci Madde: îşbü tahsisatın 1338 senesi zarfında sarfedilen miktarı 1339 senesi zarfında dahi istimal edilebilir.

Üçüncü Madde: işbu kanun tarihi neşrinden itibaren meriyulieradır.

Dördüncü Madde: işbu kanunun icrayi ahkâmına iktisat ve Maliye vekilleri memurdur.[430]

3.1.4.Yedinci Avans Kanunu

Ekonomik çöküntü Büyük Millet Meclisi'nin açıldığı sırada Meclis'in para bulmakta büyük sorunlarla karşılaşmasına neden olmuştu. Meclis'in açıldığı tarihte yeni bir bütçe hazırlamak uzun zaman alacağı için, geçici bütçeler avans kanunları biçiminde yapmak yoluna gidildi.[431] 13. 12. l338, 155. içtima, 1. celse de Hüseyin Avni Bey tarafından açılan oturumda yine bir avans kanunu görüşülmek üzere; 1338 senesinde verilmiş olan avans kanununa ilaveten, yüz doksan dört bin sekiz yüz elli

---

[430] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No: 281,s.329,

[431]İlk olarak 1 Mayıs–31 Ekim 1920 tarihleri arasında ilk altı aylık dönem için 30.000.000 lira harcama yetkisi tanındı. Malice but paralar cook titan birr şekilde harcıyordu. Kim end iconic butte hazırlanmasına başlandı. Fakat çalışmalar sürdüğü için Kasım-Aralık ayları için 11.923.400 liralık geçici bütçe ile harcama yetkisi tanındı. Ocak-Şubat 1921 ayları için de 10.300.000 liralık harcama yetkisi tanındı. 1920 yılı esas bütçe kanunu ise ancak 28 Şubat 1921'de, yani mali yılın bitmesine iki gün kala kabul edildi. Bu kanunla gelir arttırıcı yollar aranırken, Kuva-yı Milliye ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin ve Birlik Komutanlarının, halktan gelir toplamaları da yasaklandı. Bütçe gelirleri 61.388.626 lira, giderler ise 63.018.358 liradır. Açık 11.629.732 lira yani yüzde 20'ye yaklaşmaktadır. Mali kaynak sağlamak için Duyun-u Umumiye ve Tütün Rejisi İdareleri ve Osmanlı Devleti'ne ait borç ödemeleri barışta ve yalnız Misak-ı Milli sınırlarına düşen hisseye ait olanının ödenmesi koşuluyla durduruldu. Fakat bu kurumların Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bulunduğu yerlerde devlet kuruluşlarına zarar vermeden çalışmalarına izin verildi. Osmanlı Bankası'ndan geçici avanslar alınması kabul edildi. Savaş yılları içinde, olağanüstü sebepler dolayısıyla, devlet harcamaları kısa vadeli avans kanunlarıyla yapılırken, gelirler gelir kanunlarına göre yapıldı.ve devam edildi. Ergün Aybars; **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,** Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 1986, s.324.

altı ve Bahriye Müdafaa Milliye için yirmi bir milyon beş yüz kırk üç bin dokuz yüz yetmiş altı lira daha avans verilmesi kararlaştırılarak, bu işin maliye encümenlerince tatbik etmesinine dair kanun müzakere olunmuş idi. Ayrıca üzerinde konut bulunan ya da konut yapılabilecek nitelikteki arsaların değerinin beş misline çıkarılması da düşünülmüş idi.

30 Teşrinievvel 1335 tarihli Kararname mucibince alınmakta olan tapu işleri harçları dahi bu kıymetlere göre faydalanacak ayrıca 21 Eylül 1336 tarihli Kanunun birinci maddesi mucibince on misline çıkarılması planlanan Kar Vergisi Kanununun 1339 senesinden itibaren yalnız beş misli olarak istifa de edilmesi de eklenmişti.

İstanbul ve İzmir gibi idarenin merkezinde ikamet ettiği şehirlerin 1339 senesinden itibaren Temettü Vergisinin (kar) vergisi konusunda önde gelen şehirlerden sayılmış, sekiz katı olarak alınan ağnam vergisi de mart ayından itibaren beş misli olarak alınması düşünülmüş idi.

"7 Mayıs 1337 tarihli Kanunun birinci maddesi mucibince yazılı ithal eşya ve maddesinden ithali yasak eşyanın vergisinden istifa olunabilinir." şeklinde açıklanmıştı.[432] Bazı maddelerinde adliye encümenince tetkik edilmeden kabul edilmesinin uygun olmayacağı nedeniyle daha sonraya bırakılmıştı.[433]

Müzakere edilen kanun avans olarak harcanacak üzere verilmiş elli sekiz milyon liralık tahsisatın bitmiş olmasına ve umumi bütçenin Meclisi Âlice henüz tasdik edilmemiş bulunmasına sebebi ile bütçeye dâhil dairelerin yeni maliye senesine kadar ortaya çıkan masrafı karşılığı olarak yeniden 33038832 liranın avans olarak verilmesi hakkında icra Vekilleri Heyetinden gelen belge müzakere edilmişti.

---

[432] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C.25, s.363,364.

[433] Adliye encümenince tetkik edilmesi istenen maddeler şunlardır. Tahsisatı lâzime 1339 senesi bütçesine ithal olunmak üzere istihlâs edilen mahallerde tadilâtı umumiye icrası için tertibat ve teşkilât icrasına Maliye Vekâleti mezundur. Düşmandan istihlâs edilen mahallerde Muhassasatı Zatiye bütçesine mensup maaşat o mahallerin istihlâs olunduğu ayın iptidasından itibaren kemakâm tesviyesine devam olunacaktır.

Bütçe kanununun yakın zamanda onaylanması mümkün olmadığı için yeni mali yılın gelmesinden dolayı bütçe kanunu gerçekleştirmek adına bazı değişiklikleri içine alan bazı maddeler ilave edilmiş bazı kısımlarda gerek görülmeyerek kanun layıhası iki kısım şeklinde sunulmuştu. Kar etmeye yönelik hazırlanacak bir takım vergilendirmelerin tek bir maddeyle geçiştirilmek istenmediğinden yakın zamanda tekrardan bir kanun ile görüşülmesi kararlaştırılmış idi.

Yedinci avans kanuna dair yapılan görüşmeler sonrası şu kararın alınması uygun görülmüş idi.

Birinci Madde: 28 Şubat ve 6 Mayıs ve 3 Temmuz ve 21 Ağustos ve 20 Eylül ve 11 teşrinievvel 1338 tarihli avans kanımlariyle verilmiş olan elli sekiz milyon liralık tahsisata ilâveten Bahriye, Müdafaai Milliye ve askerî fabrikalar için on altı ve devairi saire için on ki ceman yirmi altı milyon liranın daha avans olarak sarfına mezuniyet verilmiştir.

İkinci Madde: Bütçeleri tasdik edilen devair sarfiyatı Heyeti Umumiyece yüce devairi saire sarfiyatı da bin üç yüz otuz sekiz senesi için Muvazenei Maliye Encümenince tesbit ve tasdik edilen fusul ve mevadda tatbik olunur. Encümenin tesbit ve tasdikına iktiran etmiyen kadro tadilâtına işbu avanstan sarfiyat yapılamaz.

Üçüncü Madde: Müdafaai Milliye Vekâleti için Muvazenei Maliye Encümenince tesbit edilmiş olan bütçenin H/329 numaralı faslı mahsusundan yüz elli bin lira bittenzil mezkûr bütçenin 326 ncı (Nakliyat ve harcırah ve saire) faslının üçüncü harcırah maddesine ilâve edilmiştir.

Dördüncü Madde: Düşmandan istihlâs edilen mahallerde mütekaidin ve eytam ve eramil maaşatı o mahallerin istihlâs olunduğu ayın iptidasından itibaren kemakân tesviye olunur.

Beşinci Madde: îşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Altıncı Madde: îşbu kanunun icrayı ahkâmına icra Vekilleri Heyeti memurdur.[434]

Bugüne kadar avans olarak verilen tahsisat tamamen bittiği gerekçesi ile Avans Kanununun bir an evvel onaylanması yeni vergilerin tahakkuk ettirmek zamanının hululü dolayısıyla de ağnam, müsakkafat ve saire vergilerinin değiştirilmesi hakkındaki diğer lâyihanın süratle neticelendirilmesi gerekli görülmüş ve hazineye ait gelir bütçesi mazbatasına bağlı olup ayrıntılı olarak kısımlara ayrılan Tömbeki Beyiye ve İstihlâk Resmi hakkındaki iki maddenin içine alması gerekli görülerek müzakereleri yapılmamıştı.

3.1.5.Evkaf Vekâletinin Hidematı Umumiyesinin İfası İçin Avans İtasına Dair Kanun

14.4.1339, 24. ictima, 1.celse, reisisani Ali Fuat Bey (Ankara), Evkaf Vekaleti için 8 Mart 1338 tarihinde daha önceden bes yüz liraya ek olarak Haziran, Temmuz, Ağustos ayları için beş yüz liranın daha verilmesine yönelik İcra Vekilleri Heyetinin kanun teklifi müzakere olunmuştu .[435]

1339 senesi Haziran ayından Ağustos sonuna kadar Evkaf Vekaletine[436] harcanan bütçenin onaylanması ve 28 Mart 1339 tarihli kanunla beş yüz liranın daha

---

[434]**TBMM Kavanin Mecmuası**, No: 289,s.337; **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C.25, s.365.
[435] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C.24, s.136.
[436] Vakıf sistemi vakıf hukukunun vermiş olduğu yetkiye bağlı olarak yarı özerk bir şekilde çalışmışlardır. İkinci Mahmut döneminden itibaren Osmanlı Devleti'nin idarî yapısında takip edilmeye başlanan merkeziyetçi siyâset, vakıfların idaresine de yansımıştır. İmparatorluk bünyesinde önce başkentte Evkaf Nezâreti kurulmuş, daha sonra bu nezârete bağlı olarak, eyaletlerde Evkaf Müdürlükleri oluşturulmuştur. Böylelikle bu kuruluşun merkezî yönetim ve denetime alınmış zamanla günümüz vakıflar sisteminin temelini oluşturmuşlardır. 3 Mart 1924 tarihinde Şer'iye ve Evkaf Vekâleti -429 sayılı kanunla- kaldırılmış, yerine, Evkaf Umum Müdürlüğü kurulmuştur.*Salnâme-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye*, Malûmat Tahir Bey, H.1319/1901, İstanbul, s. 592; Akyıldız, Ali, **Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilâtında Reform** *(1836- 1856)*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1993; İpşirli, Mehmed, " *II. Mahmud Döneminde Vakıfların İdaresi*", **Sultan II Mahmud ve Reformları Seminerleri,** İstanbul 1990.

harcanmasına karar verilmişti.[437] Kanun hakkında söz alan olmadığı için maddeler tek tek oylanarak kabul edilen kanun metni şu şekilde ifade edilmiş idi;[438]

Birinci Madde: 1338 senesi martından itiharen Evkaf Vekâleti hidematı umuniiyesinin ifası için yedi yüz elli bin liranın avans olarak sarfına mezuniyet verilmiştir.

İkinci Madde: işbu avans sarfiyatı merkez, mülhakat, vilâyatı müstahlâsa ve istanbul için Muvazenei maliye encümenince tesbit edilmiş ve edilecek fusul ve mevadda tatbik olunacaktır.

Üçüncü Madde: İstanbul ve mülhakat devairi vakfiyesinde bilfiil istihdamedilen memurun maaşatı ve devair masarifiyle bilumum müessesatı vakfiye, eevami ve medarisin maaş ve masirifi teşrinisani ve kânunuevvel aylarında tam ye avans olarak sarfolunaeaktır.

Dördüncü Madde: Mülga deva ir ve nezareti memurininden açıkta kalanlara bîr defaya mahsus olarak nısıf maaş ve nısıf tahsisatı fevkalâde ita edilir.

Beşinci Madde: Evkaf vekâletine ait varidatı mütenevvianm kavaiiini mahsusasına tevfikan cibayetine kemakân devam olunur.

Altıncı Madde: işbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Yedinci madde: İşbu kanunun icrayı ahkâmına Seriye ve Evkaf Vekili memurdur.[439]

3.1.6.Şeriye ve Evkaf Bütçesinde Münakale İcrasına Dair Kanun

Şeriye ve Evkaf Bütçesi değiştirilerek kabul edilmesi gerektiğine dair encümen mazbatası okunmuştu.[440] Şeriye ve Evkaf Vekâletinin 1338 senesi

[437] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C.24, s.137.
[438] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C.24, s.138.
[439] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No: 291,s.339.

bütçesinin 218 nci faslının birinci harcırah maddesinden yedi yüz liranın fetva emaneti odalarının ihtiyacı doğrultusunda harcanması ihtiyaç görüldüğünden 218 faslın birinci harcırah maddesinde mevcut paranın çıkarılarak 214 faslın üçüncü maddesine nakledilmesine dair kanun layıhası değiştirilerek kabul edildi ve son şekli şu şekilde belirlendi;[441]

Birinci Madde: Şer'iye Veâleti 1338 senesi bütçesinin 218 nci masarifi mütenevvia faslının birinci talebei ulûm ve memurin harcırahı maddesinden yedi yüz lira bittenzil 214 ncü idarei merkeziye levazımı faslının üçüncü mefruşat maddesine ilâve edil mistir.

Ikinci Madde: İşbu kanını tarihi neşrinden itibaren meri'yülicradır.

Üçüncü Madde: işbu kananım İcrayı ahkâmına Şer'iye ve Maliye Vekilleri memurdur[442]

3.1.7. Sulh Heyeti Murahhasası Masarifatı İçin Tahsisatı Munzamına İlâvesine Dair Kanun

Barış görüşmeleri sırasında Meclisten bütçeye ayrılan paranın yeterli olmaması nedeniyele[443] masrafa dair hazırlanan kanun layıhasında 27.12.1338 163. içtima 1. celse Reisi sani Ali Fuat Bey tarafından mazbata gündeme alınmıştı.[444] İcra Vekilleri Heyeti Hüseyin Rauf tarafından barış anlaşmasına gidecek memur

---

[440] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C.26, s..55.
[441] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C.26, s.58.
[442] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No: 293,s.341.
[443]Birinci Made: Hariciye vekâleti senei haliye bütçesinin (A) 210 ncu «Sulh müzakeresine memur heyat masarifi umumiyesi» faslına 150 000 lira tahsısat vazedilmiştir. İkinci Madde: işbu tahsisatın senei haliye zarfında istimal olunmıyan miktarı 1339 senesinde dahi istimal olunabilecektir. Bu paranın sureti sarfı İcra Vekilleri Heyetince yapılacak bir talimatname ile tâyin olunur.Üçüncü Madde: Heyeti murahhasa reisine on, diğer murahhaslara sekiz, müşavirlere beş, mütercim ve ketebeye üç ve neferata ikişer ingiliz lirası yevmiye ita olunur. Dördüncü Madde: Heyeti murahhasa reisine elli, diğer murahhas ve müşavir ve mütercim ve ketebe ve efrada yirmişer İngiliz lirası elbise bedeli verilir. Ancak evvelce memuriyetle Avrupa ve Rusya'ya gitmiş olanlara elbise bedeli verilmez. Beşinci Madde: işbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradrr. Altıncı Madde: işbu kanunun icrayi ahkâmına Hariciye ve Maliye vekilleri memurdur. **TBMM Kavanin Mecmuası**, No: 279,s.327. **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C.24, s.332.
[444] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C.26, s.55.

heyetinin bütçeye ayrılmış olan yüzelli bin liradan atmış üç küsür bin lira kalmış idi. Konferansın Şubat ortasına kadar heyetten bazı kişilerin Londra ve Paris'e seyehati için masrafları ayrılan miktara ilaveten yüz bin liranın daha verilmesine dair kanun maddesi teklif edilmişti.[445] Maddeler tek tek oylanmış, söz konusu kanun hakkında muhalefet eden vekil olmadığı için beş maddede aynen kabul edilmişti.[446] Toplam 162 kişi oylamaya katılmış, 154 kabul, 4 red, 4 çekimser oyla kabul edilen kanun metni şu şekilde belirlenmiş idi;

Birinci Madde: Hariciye vekâleti senei haliye bütçesinin (A) 2 lü ncu sulh müzakeresine memur heyet masirifi umumiyesi faslına 3 teşrinisani 1338 tarihli kanunla vazolunan yüz elli bin liralık tahsisata yeniden yüz bin lira ilâve edilmiştir.

İkinci Madde: işbu tahsisatın sene i haliye zarfında sarf edilemeyen miktarı 1339 senesinde de istimal olunabilecektir.

Üçüncü Madde: işbu tahsisatın sureti sarfı 3 Teşrinisani 1338 tarihli kanun ahkâmına tabidir.

Dördüncü Madde: işbu kanun tarihi neşrinden itıbaren mer'iyülicradır.

Beşinci Madde: işbu kanunun icrayı ahkâmına Hariciye ve Maliye vekilleri memurdur.[447]

3.1.8. Müsakkafat Vergisi ve Ağnam Resmiyle Gümrük Tarifesinin Tadiline ve 15 Ağustos 1336 Tarihli Kanunun İlgasına ve Memaliki Müstahlasa Aşar Muamelâtına ve Aşar Mültezimlerinden Edayi Deynedenlerin Emlâki Merhune ve Mütefevvizelerinin İadesine ve Aşar Nizamnamesine ve Vilâyetlerin Hissei

[445] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C.26, s.58.59
[446] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C.26, s.60
[447] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No: 294,s.342.

Menafi ve Maarefine ve Tömbekiler Beyiye ve İstihlâk Resmine ve 9 Kânunuevvel 1338 Tarihli Avans Kanuna Bir Madde İlâvesine Dair Kanun

22.12.1338, 153. İçtima, 1. celse, reisi sani Ali Fuat Bey (Ankara), tarafından açılan oturumda söz konusu vergi hakkında İsmet Bey (Çarum) vergiye göre iki kazanç olduğu belirlenen gelir getiren yapıların, kayıtlı olan alanlarda tahriri kıymetleri binde onu, yirmi binden yukarı alandan; binde sekizi, yirmi binden aşağı kıymette olanlardan binde dördü nispetinde vergi alınması kararlaştırılan, bu alanların İzmir, Sivas, Trabzon, Samsun'dan ibaret olması düşünülmüştü. Bu madde ise ticaretgâh olan yerlerde gayrisafilerden alınan vergi altı misline çıkarılması kararlaştırılmış, meskenlerde ise üç misli olarak kalmıştı. Bunun nedeni olarak da Heyeti Vekilenin Büyük Millet Meclisinin teessüsünden gelir üzerinden bir çok değişikliğinin yapılarak layıhaların yapılması olanak gösterilmişti.

İsmet Bey'in Musakkafat vergilerinin bir kararname ile meclisin kabul ettiğini o karar name ile sukunalarda yüzde seksen bir gelir getiren mallarda yüzde üç yüz olarak arttırıldığını söylemiş ve şunları eklemişti; "*Kıymetlerin tesviyesiyle bu tevsiyeden mütevellit fark ile 3 misli yahut yüzde 80 misli kaldırıyoruz. Bir tesviyei hesap yapıyoruz. Ve bu tesviyei hesabın muvafıkı adalet olduğu hakkındaki izahat zannederim Meclisi Âlice kanaat bahşolmuştur. Bâzı arkadaşlarımızın zannettikleri gibi bu lâyiha Muvazene Kanunu da değildir. 1339 senesinden itibaren varidata esas olacak bir kanundur. Biz burada kıymetlerin tesviyesi esasını kabul ediyoruz ki, bu adalete daha ziyade mukarindir zanındayız.*"

Hafız Mehmet (Trabzon) kanunun ihitiva ettiği kanunun ayrı şeylerden bahsettiğini sadece olması gerekeni yani vergi miktarlarında açıklama getirmediği

yönünde eleştirilerde bulunmuş,[448] ilk üç madde kabul edilmiş dördüncü madde okunmadan Emin Bey söz alarak marttan itibaren meryülicra olması yönünde teklifte bulunurken, Osman Bey mezuniyet alan arkadaşların mağdur olacağı gerekçesi ile kanunun muharrer olacağından marttan geçerli olursa doğru olacağını söylemesi ile kanun 1 Mart 1339 tarihinden itibaren meri'yülicradır şeklinde kabul edilmişti. Yine beşinci madde de kabul itiraz eden olmadığı için aynen kabul edilmişti.[449]

İsmet Bey, söz konusu kanunun madde madde geldiği bu maddeleri birleştirerek kanunu olşturduklarını söylemiş, Yasin Bey (Gaziantep) *"Bu takrir - yani müsakkafat ve arsalar-hepimizin bildiği bir şeydir. Şehir ve kasabalara aittir. Bunun da Osman Beyefendinin buyurduğu veçhile tahriri gayet kolaydır. Bir mühendis, beldiyeden bir aza, Meclisi İdaren bir âza ve iki mütehassıs ile pek az bir zamanda, bu intacedilebilir. Mademki biz şu vergilerin esasmdaki nispetsizliği ve adaletsizliği itiraf ediyoruz; yani her tarafta başka, başka şekilde olduğunu söylüyoruz, şu şekle karşı bu muameleyi kabul etmek doğru olsa gerektir. Evvelemirde bu tlklifi mevzuubahsederiz."* Şehir ve kasabalara münhasır olan Müsakkafat Vergisinin 3 veya 6 misline çıkarılmasını , tahrirden sonra Maliye Vekâleti kabul edecek olursa daha uygun olacağını söylemiş, aksi takdirde böyle bir madde kabul etmenin sakıncaları üzerinde durmuş idi. [450]

Ali Cenani Bey; tahriri müsakkafat yapıldıktan sonra birçok memleketlerin vaziyeti değiştiği gibi tahrir yapılmış olan bu dört memleketin de vaziyeti değiştiğine değinmiş, memleketin içinde tahrir, bir mahalde emlakın değerini yükselttiğini söylemiş, diğer bölgelerdeki emlakın kıymetini düşürdüğünü ifade ederek şöyle devam etmişti; *"1326 senesinde yapılmış olan tahrir bile, bugün tamamiyle kıymeti*

[448] **TBMM ZC**, D.1,İ. 4, C.28, s.482.
[449] **TBMM ZC**, D.1, İ.4, C.28, s.,s.71..
[450] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C.25, s..484.

hakikiyeyi ifade eder, demeye imkân yoktur. Nerede kaydı ki, 1272 tarihinde yapılmış olan bir tahririn vaz'etmiş olduğu kıymeti biz hakiki bir kıymet addedelim. Binaenaleyh buyurduğunuz veçhile bu kanunla yapmak istediğimiz ufak bir tadille adaleti temin iddiasında değiliz" diyerek, bunun için en büyük çare yeniden tahrir yapmanın olduğunu söylemiş fakat bunun gerçekleşmesininde mümkün olmayacağını belirtmişti. Yoksa tamamiyle adaleti muhafaza etmek ve herkese hakiki bir vergi dağıtma amacı ile bu kanunun getirilmediğini söylemiş, bunu şöyle örneklendirmişti; "*İnşaat yapılmış, bin lira kıymet konulmuş olan bir binanın yanında bulunan eskiden aynı binaya muttasıl olduğu halde beş bin kuruş kıymeti olan bir binanın kıymetini yükseltiyoruz ve bugün o kıymet üzerinden pek fazla vergi vermekte olan tamir görmüş binanın vergisini tenzil ediyoruz. Pek cüzi bir vergi vermekte devam eden bir Müsakkafat Vergisini sekiz misline, altı misline iblâğ ediyoruz. Bu, ufak bir tadilât yapmaktan ibarettir. Fakat lâzım olan, hakikaten yeni bir tahrir yapmak ve her mülkün kıymetini hakiki olarak tâyin ve tesbit edip ondan sonra Heyeti Celilenin kabul edeceği bir nispet dairesinde vergi tarh etmektir. En doğrusu budur. Fakat zaman müsait değildir".* Yasin Bey, sözü edilen bu durumun mümkün olacağını söyleyerek, Ali Bey'in söylediklerine karşı çıkmış,[451] Ali Cenani Bey, zamanın müsait olsa bile tamir için uzun zaman gerektiğini mükemmel bir tahrir için sekiz on sene süreceğini söylemiş, bunun olsa olsa Tahriri Müsakkafat Kanununun tadiliyle olacağını ifade etmişti.[452]

---

[451] Mevzuu müzakere olan kanun lâyihasının Müsakkafat vergilerine taallûk eder mevaddının badettahrir müzakere edilmek üzere tehiri müzakeresini ve beşinci maddeye geçilmesini arz ve teklif eylerim. Yasin Bey(Gaziantep); **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C.25, s.486.

[452] Bunu da tadil suretinde teklif ederler. Tetkik ederiz. Tabiî daha basit bir şekle koyarız. Binaenaleyh Heyeti Celilenize encümen namına bunu geçici kanun olmak üzere kabul buyurmanızı teklif ediyorum. **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C.25, s.485.

Söz konusu kanuna ilişkin maddeler hakkındaki takrirler müzakere edilmişti.[453] Fakat söz konusu teklifler kabul edilmeyerek kanun maddesi aynen kabul edilmiş ve şu şekilde kabul olunmuştu;

Birinci Madde: 14 Haziran 1326 tarihli kanun mucibince tahrir görmüş olan müsakkafat ve bu hükümde bulunan arsalara mukadder iradı gayrı safiler 1336 senesinden itibaren ikametgâh olarak istimal edilen müsakkafatta üç ve ticaretgâh olarak kullanılanlar da altı misil itibar edilerek vergileri ona göre tahakkuk ettirilir.

Ikinci Madde: 2 Temmuz 1302 tarihli emlâk vergisi nizamnamesi cari olan mahallerde müsakkafat ve müsakkafat hükmünde olan arsalarla belât ve kasabat dahil ve civarında bulunan ve öşre tabi olmayan müstakil sebze bahçelerinin tahrir kıymeti bin üç yüz otuz dokuz senesi martı iptidasından itibaren altı misline iblâğ olunmuştur. Ancak 1332 senesiyle onu takibeden senelerde tamamen veya kısmen tadil ve ferağ muamelesi görmüş olanların kıymetlerine vıukubulan zamaim kıymeti muharrem sabıkanın altı mislinden noksan ise altı misline iblâğ olunur. 1331 senesinden sonra müceddeden inşa edilmiş olan emlâkin tadil komisyonlarınca takdir edilmiş olan kıymetleriyle iradı gayri safilerine zamaim icra edilmez, 1339

[453]İkinci madde, müsakkafat ve müsakkafat hükmünde olan arsalarla bilâd ve kasabat civarında bulunan daimi sebze bahçelerinin tahrir kıymetini 1339 Martından itibaren altı misline iblâğ ediyor. Esasen kıymeti taihririye pek "fahiş olduğundan halkımızın bu kadar ağır bir yüke, yani kıymeti asliyei tahririyelerine altı misil zammı talhammüle -birçok felâketlere duçar olmak itibariyle artık taka/ti kalmamıştır. Binaenaleyh mevzuu müzakere olan mezkûr ikinci maddenin tayyını teklif eylerim.Emin bey(ergani); İkinci maddenin dokuzuncu sayfanın nihayetinde «Altı misline iblâğ olunur» kelimesinden sonra «Fazla ise tenzil olunur» ve maddenin son fıkrasına «Halk ile Hükümet arasında ınüıaziünfih olup henüz taihsil edilmiyen 1337 ve 1338 seneleri vergileıa 'hakkında da bu kanun dairesinde muamele icra edilir» fıkralarının ilâvesini arz ve teklif eylerimi. Hüseyin Hüsnü (Üsküdar) ; «Tadil görüp de mükellefin ile Hükümet arasında münaziünfi'h olup elyevm vergisi taihsil edilmiyen müsakkafat hakkında da bu suretle muamele edilir.» Fıkrasının ilâve buyurulmasını arz ve teklif eylerim.Mustafa Hilmi (Niğde); Müzakere kâfidir. İkinci madde alelıtlak müsakkafat ve müsakkafat hükmünde olan arsalarla bilâd ve kasabat civarında bulunan daimî sebze bahçelerinin kıyemi tahririyelerine 1339 Martından itibaren altı mislin zammını ihtiva ediyor ki, bu tâbire süknalar dahi dâhil olmuş, oluyor. Halbuki süknalardan birgûna istifade değil, hattâ her sene hayli masraflar itibariyle tamire muhtacolanlar pek çoktur. Binaenaleyh maddenin ikinci satımıdaki (mahallerde) kelimesinden sonra (gayri ezsükna) tâbirinin ilâvesini teklif eylerim.Ahmet Hamdi (Muş); İkinci maddenin (müsakkafat ve müsakkafat hükmünde) fıkrasının «müsakkafat ve müsakkafat hükmünde olup aşara tâbi olmıyan ve şehir dâhilinde bulunan arsa ve sebze ve meyve bahçelerinin tahrir kıymeti ilâh » şeklinde tadilini teklif eylerim. Rasih Bey (Antalya) **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C.25, s. **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C.25, s.493.494.

senesinden itibaren müsakkafat vergisinden alınmakta olan bilûmum. küsuratı munzamma alınmaz.

Üçüncü Madde: Ticaretgâh olarak istimal edilen müsakkafat ile arsalardan ve sükna olmak üzere tamamen veya kısmen kiraya verilmiş hane ve apartımanlardan ikinci madde mucibince tesbit olunan kıymetler üzerinden binde on, meskenlerden binde beş ve kabili istifade olmıyan arsalarla köy meskenlerinden binde dört vergi istifa olunur.

Dördüncü Madde: Mevaddı salife mucibince tahakkuk ettirilecek vergi tahsilatı rubunun sülüsü belediyelere ve sülüsanı vilâyat idarei hususiyelerine verilir.

Beşinci Madde: Ağnam resmi 1339 senesi tadadından itibaren beş misil olarak alınır. Yalnız vilâyet hissei munzamması resmi asli üzerinden hesap ve istifa olunur. Bütçe açığı ve teçhizat hisseleri alınmaz.

Altıncı Madde: 7 Mayıs 1337 tarihli kanuna merbut (D) cetvelinde muharrer eşya ve mevaddın ithali memnuiveti refedilerek (B) cetvelindeki mevat ile bittevhit her iki cetveldeki eşya ve mevaddan gümrük tarifei asliyesinin on iki misli üzerinden resm ahzolunur. Tarifei asliyenin «84» numarasında muharrer taze ve tuzlu zeytinler dahi (B) cetveline alınarak bu resme tabi tutulur. İşbu kanunun tarihi neşrine kadar gümrüklerce müsadere edilip elyevm mevcut bulunanlar on iki misil resim istifa olunarak eshabma iade kılınır.

Yedinci Madde: 15 Ağustos 1336 tarihli kanun mucibince alınmakta olan kömür ihraç resmi mülgadır.

Sekizinci Madde: Vilâyatı müstahlâsada kablelistirdat aşar nizamnamesine tevfikan icra kılınan ihale muamelâtı muteberdir.

Dokuzuncu Madde: Aşar mültezimlerinden edayi deyn edenlerin emlâki merhune ve mütefevvizelerinin iadesine dair olan 15 Muharrem 1339 ve 29 Eylül 1336 tarihli kanun hükmü 1336, 1337 seneleri â sarma da şâmil olmak üzere 1340 senesi Martı iptidasına kadar caridir.

Onuncu Madde: istilâ gören mahallerde 1336 ve 1337 seneleri ihale aşarı mültezimlerinin ambarlarına mevzu zehairin kısmen veya tamamen düşman tarafından gasp ve yağma ve ihrak edildiğine dair vukubulacak dâvalar aşar nizamnamesinin elli beşinci maddesi hükmüne tevfikan rüyet olunur.

On Birinci Madde: Ziraat bankasiyle vilâyat idarei hususiyelerinin menafi ve maarif hissei ianesi olaıak her sene aşarından tahakkuk edecek miktara muadil o senenin liva ve kazalar aşarı mültezımiyn sonedatı bittefrik bankaya devir ve havale olunur.

On İkinci Madde: Düyunu umumıyece ecnebi tömbeki bayilerinden Cibayet edilmekte olan beyiye resmine harp karşılığı olarak dört misli daha zamm olunmuştur.

On Üçüncü Madde: Hariçten ithal olunan tömbekilerin beher kilosundan ithalât resmine zamimeten kırk kuruş istihlâk resmi istifa olunur,

On Dördüncü Madde: 14 haziran 1326 tarihli Tahriri müsakkafat kanunu ve 2 Temmuz 1302 tarihli emlâk vergi nizamnamesi ile 27 Teşrinisani 1336 tarihli ağnam ve 7 Mayıs 1337 tarihli gümrük resimleri ve aşar üzerine mevzu hissei ianenin irat kaydiyle sureti tesviyesi hakkında 20 temmuz 1330 tarihli kanunların işbu kanuna mugayir olan ahkâmı mülgadır.

On Beşinci Madde: 1 Mart 1339 tarihine kadar istanbul'a hariçten ithal olunacak unlar gibi buğdaydan dahi tarifedeki resmi asli istifa olunur.

On Altıncı Madde: işbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

On Yedinci Madde: îşbu kanunun icrayi ahkâmına Maliye vekili memurdur.[454]

3.1.9.Istihlâs Edilen Mahallerdeki Ziraat Bankaları Varidat ve Masarifatına Dair Kanun

13. 1. 1339, 173. İçtima, 1. celse İkinci Reis vekili Musa Kâzım Bey tarafından açılan oturumda Söz konusu kanun maddesinde kurtarılmış vilayetlere Ziraat Bankalarının tahmin ettiği kar oranı çeşitli aidatları yirmi bin lira olarak hesaplanmıştı.[455] Mehmet Bey (Biga) söz alarak, Yunan işgali sırasında Ziraat bankasından çok fazla para alındığını değinmiş ve bu paralar hakkında açıklama yapılmasını istemiş idi.[456]

Ziraat Bankası Müdürü Umumiye Vekili Ziya Bey, İstanbul Hükümetinin bazı bankalardan sermayesinin fazla oldğu gerekçesi ile para aldığı bunların kayıtlarda mevcut olduğu ve kar getirecek mevzuların tartışılması gerektiğini söylerken Mehmet Bey tekrar söze girerek, İstanbul Hükümetini aldığı paraları ödemesi husuunda endişesini dile getirmişti. [457] Abdullah Bey (İzmit)'de, bankalarda tahmini varidat olmasınıa anlam veremediğini ifade etmiş, Hasan Basri Bey (Karasi) ise firar ve benzeri nedenlerle kaybolan kişilerin ailelerini borçlarını tahsili içn emir vermelerini istemiş idi. Birinci fasıl oylanmıştı. İki yüz kırk bin ira olan fasıl kabul edilmişti.[458]

---

[454] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No: 295,s.343.
[455] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C.26, s.320.
[456] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.26, s.321.
[457] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.26, s.322.
[458] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.26, s.323.

İkinci ve üçüncü fasılda oylanmış ve itiraz edilmeden kabul edilmişti. Miktarı dört yüz on altı bin dört yüz lira olan kanun maddesi kabul görmüş, dördüncü faslın beşinci maddesi hakkında Süleyman Sırrı Bey (Yozgat), idare âzalarına verilen ücretler hakkında bilgi istemiş idi.

Encümeni ailece beş lira olarak uygun görülen ücret hakkında açıklama yapan Zeki Bey'in sözlerine sözlerine Süleyman Sırrı Bey (Yozgat), meclisce iki lira olarak belirlenen maaşların beş lira olarak ödenmesini kanunsuzluk olduğunu, eğer öyle bir durum düşünülüyorsa iki liradan beş liraya çıkarılması hakkında bir kanun çıkarılarak, kanunlara uygun davranılması yönünde uyarıda bulunmuştu.[459]

Mehmet Şükrü (Karahisar Sahip) Bey, vekillere sorulmadan böyle bir kararın alanımayacağını yönünde açıklama yapmıştı. Altı maddelik kanun tasarısı tekrar okunmuştu. Nebil Bey (Karahisar Sahip), Ziraat Bankasının kendine has yöntemi olduğunu gerek ikramiyeyi gerekse sevki kendisinin yapması gerektiği için ayrıca bir kanun maddesini gereksiz ördüğünü öne sürmüştü.

Mazhar Müfit (Hakkari), köylüye ait olan parayı *"Bank Diskontaya versinler ve İtalyan banakası iflas etsin para havaya gitsin"* sözleri ile bankanın iflasından dolayı paranın boşa gitmesiyle, söz konusu kişilerden hesap sorulması üzerine konuşma yapmış,[460] Sırrı Bey (İzmit); *"Mazbata Muharririnden sual ediyorum: Roma Bankasının Ziraat Bankasiyle aralarında olan mesailden dolayı Ziraat Bankasının paralarını yemek için hileli bir surette iflâs etmek ihtimali ağleptir, Onun için zatıâlileri tarafından İktisat Vekilinin nazarı dikkati celbediliyor. İktisat Vekâleti şimdiden tahkikat icra etsin. Evvelemirde banka, ne maksatla ve ne gibi bir hileye tevessül ederek iflâs cihetine gitmiştir? Bu cihet anlaşılsın. Ihtimalki aralarında*

[459] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.26, s.324.
[460] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.26, s.325.

*antant yapmışlardır"*demiş, Ali Süruri Bey; Roma Bankasını, Ziraat Bankasının parasını yemek için türlü hilelerin araştırılması talebinde bulunmuş idi. İktisat Vekili Mahmut Esat (İzmir) Bey; İstanbul bankasının vazifesinin suistimal etmekle olduğuna dair ve halkın paralarının orada hükümetin izini olmadıkça bir meteliğinin sarf edilemeyeceğini ve sarf edildiği takdirde mesuliyetinin onlara dair olduğunu söylediğini fakat köylünün emeği olan paranın Ziraat Bankası heyeti vazifesini suistimal ederek bir kısmını maliye nezaretine verdigini söylemişti. *"Maliye nezareti Ziraat Bankası parasını sarf etmiştir.*[461] *Diğer kısmını ise Banko Disikomtoyla vermiş o banka da iflas etmiştir*" açıklamasını yapmış, vazifesinin kötüye kullananlar hakkında da gerekli cezanın verileceğini duyurulmuş idi.

Ahmet Hilmi Bey (Kayseri); "*Bankanın vaziyeti hukukıyesi, buyurduğunuz gibidir. Bu, köylülerin parasıdır. Suiistimal edilmesin, bu bir anonim şirkettir, bu bir Türk müessesesidir. Bu gayet mühim bir meseledir. Acaba İktisat Vekâleti bunun hakkında ne düşünüyor? Bu vaziyette Ziraat Bankası emin olun ki, köylülere yardım edemiyor, katiyen köylülerin bir işini göremiyor, köylü ufak bir para almak için birçok müşkülâta mâruz kalıyor. Ziraat Bankası isim itibariylebir Türk, bir köylü müessesesidir. Fakat şekil itibariyle katiyen bir vazife temin etmiyor. İktisat Vekili bunun hakkında ne düşünüyor, bunun vaziyeti hukukıyesini ne yapacaktır?"* diyerek, açıklama beklemişti.[462]

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir); Ziraat Bankası ne bir anonim ne bir komandit şirketi ve ne de hususi bir banka olduğunu söylemiş, Ziraat Bankası, bir devlet müessesesi olduğunu belirterek söz konusu kuruma ilişkin şunları ifade etmiş idi; "*Midhat Paşanın kurduğu bankalar bilâhara Ziraat Bankası şeklini almıştır*

[461] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.26, s.326.
[462] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.26, s.327.

demiştir. kanun dairesinde doğrudan doğruya çiftçilere muavenet eder veyahut çiftçiliğe hadim birtakım teşkülâta yardım eder. Banka 32 seneden beri vazifesini bugüne kadar arzu ettiğimiz şekilde ifa edememiştir ve doğrudan doğruya bir istihsal bankası olacağı yerde maalesef bu gayesine vâsıl olamamıştır. Buna da sebep, kanunlarının, nizamlarının vaziyetidir. Bugün banka yavaş yavaş kendisini toplamaktadır. Ve toplıyacaktır" diyerek, bankaya ait olan miktarın tekrar alınması için gerekli çalışmanın birr an once yapılması gerekliliği üzerinde durmuş, bu paraların iade edilmeden kanun yada kararname çıkarmanın birr anlamı olmadığı yönünde konuşmuştu.

Müfit Bey (Kırşehir), İstanbul hükümetinin aldıgı için para için tatbikat yaplıp yapılmayacağını sorarken, Avni Bey (Saruhan); "*Gerek evvelce ve gerek ahiren istirdad edilen memalikteki banka memurlarından, müdürlerinden zararı milliyi müeddi bir surette hareket etmiş müdürler, memurlar vardır. Aynı zamanda hareketi milliyenin devam ettiği müddetçe el altından' bankanın parasını İstanbul'a kaçırmış memurlar var. Sair memurlar gibi bunlar hakkında da tahkikat yapıldı mı? Ezcümle Çanakkale'de 190 bin liranın İstanbul'a kaçırıldığı ve yalnız memurini livanın ve emsali pek çok müdiran ve memurların zararı milliyi müeddi muamelâtı vardır"* diyerek, araştırma yapılması ve söz konusu kişilere paralarının verilmesi talebinde bulunsa da[463]istihlâs edilen mahallerdeki Ziraat bankaları varidat ve masarifatı hakkındaki kanunun oylamaya tabi tutulmuş, oylamaya 165 kişi katılırken, 2 ret, 1 çekimsere oya karşılık 162 reyle kabul edilmiş idi.[464] Görüşmeler sonrası kanun madesine son hali şuşekilde verilmiş idi.[465]

[463] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.26, s.328.
[464] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.26, s.366
[465] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.26, s.330.

Birinci Madde: Ziraat bankasının 1338 senesi bütçesinin varidatı miramiyesine merbut (A) cetvelinde murakkam olduğu veçhile 416 600 lira ilâve edilmiştir.

İkinci Madde: Merbut (B) cetvelinde murakkam olduğu veçhile Ziraat bankasının 1338 senesi bütçesinin fusul ve mevaddı muhtelif esine 143 450 liranın ilâveten sarfına mezuniyet verilmiştir.

Üçüncü Madde: Ziraat bankasının merkez ve İstanbul ve mülhakatı idareleri maaş ve masarifi için 21 025 ve Ziraat bankasına merbut Emniyet sandığının 1338 senesi son dört aylık maaş ve masrafı için 10 000 liranın avans olarak sarfına mezuniyet verilmiştir.

Dördüncü Madde: işbu avans sarfiyatı Muvazenei Maliye Encümenince tesbit edilecek fusul ve mevadda tatbik olunacaktır.

Beşinci Madde: Istanbul ve mülhakatı devairinin maaş ve masrafı teşrinisani ve kânunuevvel aylarında tam ve avans olarak sarf edilecektir.

Altıncı Madde: Mülga idarei merkeziye memurininden açıkta kalanlara bir defaya mahsus olmak üzere nısıf maaş ve nısıf tahsisat ita olunur.

Yedinci Madde: Birinci ve ikinci maddeler 16 eylül 1338 tarihinden beri vukubulan muamelâtı muhtevidir.

Sekizinci Madde: İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Dokuzunu Madde: işbu kanunun icrayi ahkâmına iktisat vekili memurdur.[466]

3.1.10.Büyük Millet Meclisi Bütçesine Zamaim İcrasına Dair Kanun

Rasim Bey (Sivas), ile arkadaşları Büyük Millet Meclisi bütçesinin yol parası olarak tespit edilen, harcırah maddesine yirmi beş bin lira ilavesine dair kanun teklifi

[466] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No: 297,s.346.

sunmuşlardı.[467] İstanbul'a gidecek Heyeti Mahsusa'nın yol parası için de verilen miktara ek olarak daha sonradan yeni maddelerin eklenmesi tartışılmaksızın kabul edilmiş idi; buna gore kabul edilen kanun şu şekilde belirlenmiş idi;.[468]

Birinci Madde: Büyük Millet Meclisi senei haliye bütçesinin harcırah maddesine yirmi beş bin lira ilâve edilmiştir.

İkinci Madde: İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Üçüncü Madde: İşbu kanunun icrasına Büyük Millet Meclisi memurdur.[469]

3.1.11.İstanbul Vilâyetiyle Düşmandan İstihlâs Edilen Mahallerin Aşar Hissei İanesi Hakkında Kanun

6.1.1339 169. içtima, 1. celsede, reisisani Ali Fuat Paşa (Ankara), tarafından açılan oturumda, düşmandan kurtarılan alanlar da Aşar vergisinin hakkındaki kanun layıhası maliye encümenine gönderilmiştir.[470]

Maliye Vekili Hasan Fehmi Bey (Bursa), 1338 senesine aid bir milyar liralık bir tahsilâtın Maliye Encümenine onaylandığını ve mecliste müzakere edilmek üzere gönderildiğini belirtmiş idi. İki maddelik kanunun bir an önce çıkarılmasını ve paraların bir an önce teslimini isterken, Salih Bey (Erzurum) de okulların sobaları, odunlarının bulunmadığını mualimlerinin aç olduğu gerekçesi ile söz konusu kanunun bir an önce çıkarılmasını isteyen vekillerden olmuştur. [471] Batı Anadolu ve İstanbul vilayeti mahsule ait öşürlerin yedi milyon olarak hesaplanmış ve daha önce

[467] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.26, s.385.
[468] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.26, s.386.
[469] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No: 298,s.350.
[470] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.26, s.201.
[471] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.26, s.474.

alınan bir milyon yedi yüz küsür bin liranın havaleleri gönderilmiş olduğu halde gerekli olan bin liranın temini içi ikinci madde tertip edilmiş idi.[472]

Birinci madde hakkında Nebil Bey söz alarak vilayete havale olunacak alandan para alınmadığı taktir de paraların verilmeyeceği taktirde halkın zor durumda kalacağına değinmiş,Yasin Bey (Gaziantep)'de Nebil Bey'e katılmış, Aşarın temin edilmediği durumda bu kanunun bir anlamı olmadığını ve para temin edilmez ise kanuna ilişkin şunları ifade etmiş idi; "*Maliye Vekâletinden soruyorum. Birçok yerlerde Aşar tamamen tahsil edilmiş Hissei İanesi de alınmış ve bu parayı Maliye Vekâleti de istediği yere sarf etmiş, paralar ne olacak? Buğun birçok muallimler perişan, aç, susuz, mektepler muattal bir halde kalmıştır. Çok nica ederim; yalnız Mıihlâs edilen yerlerde değil, her yerde tahakkuk eden Hissei ianeyi Maliye Vekâleti tediyeye mecburdur diye bu maddeye bir şey ilâve etmek lâzımgelir"* derken, Maliye Vekili Hasan Fehmi Bey söze girerek, Nebil Bey (Karahisarısahip)'in tahsil kısmını yanlış anladığını söyleyerek tahsil ediliş olmanın emaneten idare edilenler ve aynen ihale edilenlerin kıymeti üzerinde kaç kuruşa isabet ederse o hesaba göre verileceğini söylemiş Yasin Beye cevaben ise "*bütün memlekete şamil olmak üzere natlubatın iadesi"* ifadesine dair maddenin olabilirliği üzerinde durmuş idi. Yasin Bey de 80 lira alacak bulunduğunu, söz edildiği şekilde paraların verilmediği yönde şikâyetleri dile getirmiş idi.

Hasan Fehmi Bey, suçlamalara ispatlarla karşılık vereceği, bugüne kadar yapılan tahsilatın miktarı o seneye ait bütçe masraflarının kayıtlı olduğunu söylerken,[473]Salih Beyin (Erzurum) okulların açılması ve memleketin irfanının

---

[472]**TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.26, s.475.

[473] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.26, s.476.

yükselmesi için harcanan paraların tekrardan yerine koymanın mümkün olup olmadığı sorusuna Hasan Beyi Aşarın tahsili ve tespitinin farklı olabileceği bazı bölgelerdeki okulların ve bölgelerin düşmandan daha fazla hasar gördüğü şu an birbirinden ayırmanın mümkün olmadığı için şimdilik bu şekilde düzenlemenin yeterli olduğu yönünde açıklama yapmış idi.

Yasin Bey, Maliye vekili söz konusu kanun maddesini, vilayetlerin istediği parayı verdikten sonra mı yoksa vermek üzere iken mi teklif ettiğini sormuş idi. Maliye Vekili Hasan Fehmi Bey sorulan soruyu ilişkin; *"idarei hususiye hissesi diye, Maliye bütçesinde 1 700 000 lira elde mevcuttu. Bundan bittabi mektepleri kapatmamak için her tarafa biraz havale verdik. Fakat arazi müstahlasayı kurtardıktan ve Aşar hisselerini aldıktan sonra, yani Edirne ve havalisi, izmir, Bursa, Afyon Karahisar ve Eskişehir hattından ilerisinden Aşar Hissei ianesi için bir milyon lira daha vermek lâzım olduğu anlaşıldı. Bu yalnız bu senenin nihayetine kadar, yani 28 Şubata kadar Hissei iane 1 700 000 lira, evvelce alman (1,5) milyon da bu senenin Hissei tanesidir. Bunun bir sülüsü Menafi Hissesi, iki sülüsü Maarif Hissesidir. Bittabi elde bir buçuk milyon lira tahsisat varken oralara da birer miktar para verdik"* açıklamaları üzerine oylamaya geçilmiş,[474] Maddeler aynen kabul edilmişti.[475] İstanbul Vilâyetiyle İstihlâs edilen memleketlerin Aşar Hissei İanesi hakkındaki Kanuna verilen oylara 160 kişi katılmış, 156 reyle kabul edilen kanun şu şekilde kararlaştırılmış idi;[476]

Birinci Madde: İstanbul vilâyetiyle düşmandan istihlâs edilen mahallerin 1338 senesi aşarından tahsil edilecek mebaliğden vilâyatı mezkûre hissei ianesi senesi içinde Ziraat bankasiyle idarei hususiyelere verilir.

---

[474] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.26, s. 477.
[475] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.26, s.478.
[476] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.26, s.511; ;Oy kullananların isim listesi için bkz. **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.26, s.513.

Ikinci Madde: Bin üç yüz otuz sekiz senesi Maliye bütçesinin seksen altıncı vilâyat idarei hususiyesine ait aşar hissesi muadili faslına ilâveten bir milyon liranın tahsisatı munzamma olarak sarfına mezuniyet verilmiştir.

Üçüncü Madde: işbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iülicradır.

Dördünücü Madde: işbu kanunun icrayı ahkâmına Maliye vekili memurdur.

3.1.12.Memurin Muhakematına Mütaallik Vezaifin Sureti İfası Hakkındaki 4 Temmuz 1337 Tarihli Kanunun Dördüncü Maddesinin Tadiline Dair Kanun

31.1.1339, 184. içtima, 1. celse, reisisani vekili Hüseyin Avni Bey (Erzurum), tarafından açılan oturumda devlet memurları vazifelerine dair kanunun dördüncü maddesinde değişiklik yapılması teklif edilmişti. Bahsi geçen değişiklikte, baş katip unvanı ile üç bin, diğer ikinci katip unvanı ile iki bin, zabıt katibi unvanı ile 1500 muhayyet unvanı ile bin kuruş, maaş ile dört muzaffaf katip tayin olunması düşünülmüş idi.

1338 senesi için vekâleti üç defa verilmiş olan yol parası sene sonuna kadar son bulmuş olup sene sonuna kadar otuz bin lira tahsisatın eklenmesi uygun görülmüş idi. Vekâlete 1336 senesinde seksen dokuz bin, 1337 senesinde altmıs bin, 1338 senesinde yetmiş bin lira verilmiş ve dâhiliye vekâleti tasarrufa gitmiş, bu yıl içinde memurların yerleri değiştirilmiş olması sebebi ile daha fazla yol parası verilmesi talep edilmişti.[477]

Ali Fethi Bey (Bursa), en az yirmi bin lira harcırah verilmesini istemiş,[478] Salih Bey memurları yer değiştirerek devlete boşuna para verdirildiğine bir yerden başka yere taşındırılan memurun sadece memurun parayı boşuna sarf ettiğine yönelik

[477] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.75
[478] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.76.

dair eleştiride bulunmuş idi. Ve memurların bir kanun ile yer değiştirmelerini kontrol altına alınması yönünde çağrıda bulunmuştu.[479]

Şefket Bey (Saruhan)'de, yol masrafının memurun hakkı olduğunu fakat gereksiz yer değiştirmenin de günah olduğu yönünde de düşüncelerini dile getirmiş, bir kaymakamının bir ay içinde yol parası için dört defa yer değiştirdigine değinerek bunu belgele ile ortaya koymuştu.

Lütfü Bey (Malatya) ise memurun ihtiyacı olduğu ve yirmi bin lira verilmesini teklif etmiş, önce 15 bin lira verilmesi teklif ederken tasarı kabul edilmemişti. Daha sonra 20 bin lira olması teklif edilmiş ve kabul görmüştü.[480] Buna göre 162 kişi oylamaya katılmış, 2 ret, 7 çekimser oya karsı 152 oyla kabul edilen kanunun son şekli şu şekilde olmasına karar verilmiş idi.[481]

Birinci Madde: Şurayı devletin memurin muhakematına müteallik vezaifin sureti ifası hakkında 4 temmuz1337 tarihli kanunun dördüncü, maddesi berveçhilatı tadil edilmiştir: işbu heyetlerin vezaifi tahririyesini ifa etmek üzere biri başkâtip unvanıyla ve iki bin "beş yüz dikeri ikinci katip unvanıyla ve bin beş yüz, üçüncüsü de mukayyit unvanıyla ve bin kuruş maaşla üç muvazzaf katip tâyin olunur.

Ikinci Madde: işbu kanun tarihi neşrinden itibaren meriüiicradır.

Üçüncü Madde: işbu kanun Büyük Millet Meclisi tarafından icra olunur.[482]

3.1.13.Dahiliye Vekâleti Bütçesine Zamaim İcrasına Dair Kanun

31.1.1339 184. İçtima, 1. celse, reis vekili Hüseyin Avni tarafından açılan oturumda söz konusu kanun layıhası müzakere edilmiş idi.

---

[479] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.77.
[480] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.79.
[481] Oy kullananların isim listesi için bkz. **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.98,99.
[482] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No: 300,s.352.

Birinci maddenin müzakere edilmesi ile Dahiliye Vekili Fehmi Bey, daha önce on beş bin lira temin etmenin çaresinin bulunacağı fakat elde para kalmadığı için tek memur alımının olmayacağı gibi memurların tayin edilmemesini istemişti. Çünkü çok az bir paranın mevcut olduğu bununda memurun yer değiştirilmesi sırasında sarf ettiği yönünde açıklama yapmış idi. hatta on beş bin liranın da yeterli olmayacağı gerekçesi ile miktarın, ikiyüz bine çıkarılmasını istemişti.[483]

Söz konusu kanun için Muvazene-i Maliye encümeni on lira teklif ederken vekillerden yirmi lira teklif gelmişti. İki miktar için de oylama yapılmış 20 lira üzerinde karar kılınmıştı.[484]

Dahiliye Vekaleti bütçesine zamaim icrası hakkında ki verilen kanuna katılan kişi sayısı 162 olurken, 6 çekimser, 24 red oyuna karşılık 132 oyla kanun kabul şu şekilde kabul edilmiş idi.[485]

Birinci Madde: 1338 senesi Dahiliye bütçesinin yüz elli birinci masarifi naütenevria faslının birinci memurin harcırahı maddesine yirmi bin lira tahsisatı munzamma ita olunmuştur.

Ikiinici Madde: îşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Üçüncü Madde: îşbu kanunun icrayi ahkâmına Dahiliye ve Maliye vekilleri memurdur.[486]

3.1.14.Jandarma Muhassasatının Tezyidi Hakkında Kanun

7.2.1339, 188. içtima, 2.celse, reis vekili Musa Kazım Bey tarafından oturum açılan oturumda, Jandarma için devlet bütçesinde ayrılan bütçede ikinci

---

[483] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.78
[484] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.79
[485] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.82; Oy kullananların isim listesi için bkz. **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.99.
[486] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No: 301,s. 353

maddenin değişikliğe gidilmesi yönünde müzakere edilmiş idi. İki farklı ikinci madde görüşülmüş, biri hükümetin ikinci maddesi diğeri de muvazenei milliyenin ikinci maddesi idi. Başlangıç itibari ile Muvazenei Miliyenin teklif ettiği, ikinci maddesi müzakere olmuştu[487]

Tekilifin biri yedi yüz, diğeri bin lira değerinde idi. Besim Atalay (Kütahya) Beyin, Hüseyin Beyin (Erzincan), Yasin Beyin (Gazianteb); takrirleri de ayrıca görüşülmüş bunların içeriği aynı olduğundan aralarından sadece birinin taakriri oylamaya sunulmuş ve kabul edilmişti.[488]

Jandarma kumandanı Miraley Galip Bey jandarmanın halk ile hükümet arasında teması sağlandığı bunun zabıtların sağladığı şimdiye kadar jandarma zabıtalarının elli kuruş zam verdiğini söylemiş, elli kuruşluk zamın paranın kıymetinin daha fazla olduğu zamanlar yapıldığını, şimdi o paranın yüz elli kuruşa tekabul ettiğini belirtmiş idi. Yüz elli veya iki yüz kuruş verilmesini yönünde görüş bildirmişti.[489] Şükrü Bey (Bolu) jandarma kumandanlarını karakolda bulundukları zaman daha güvende bulunduğu fakat jandarmanın halktan aldığı odun bedelini karakoldan sağlamasını talep etmiş, hatta Şükürü Bey, ikramiye parasını iki katına çıkararak jandarmanın odunları parasıyla almasını uygun bulmuş idi. [490]

Refik Şevket (Saruhan), hükümetin ve encümenin kanuna dair farklı tekliflerini göz önünde bulundurarak kumandandan karakol sayısı hakkında bilgi almış, ikibin beş yüze yakın karakol için hükümeti teklifi reddettiğini ifade etmiş idi. Muvazenei Maliye encümenini teklifi yani iki yüz kuruşluk ikramiye kabul ederken,

---

[487] Gönüllü ve mükellef bilûmum jandarma efradına her vilâyet ve liva merkezindeki rayice göre mahiye yedi yüz kuruşu geçmemek üzere iaşe bedeli verilir. Jandarma efradına verilen iaşe 'bedeli her vilâyet veya liva merkezindeki rayice göre bini tecavüz etmemek üzere ita olunur; **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.200

[488] Hükümetin maddesinin teklif etmişlerdir. Üç takrirde «Bini tecavüz etmemek üzere rayice göre ita olunur. **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.203; Oy kullananların isim listesi için bkz. **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.218.219.

[489] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.201.

[490] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.202.

Jandarma maaşının artırılması hakkındaki kanun oylamaya sunulmuştu. Söz konusu kanununa ilişkin oylamaya katılan kişi sayusu 179, 28 ret, 2 çekimsere karşı, 149 oyla kanun kabul edilen kanun şu şekilde belirlenmiş idi.[491]

Birinci Madde: Bilûmum jandarma efradının maaşları beş yüz kuruşa iblâğ edilmiştir. Onbaşılara altı yüz, çavuşlara yedi yüz, başçavuşlara sekiz yüz kuruş maaş verilir.

İkinci Madde: Jandarma efradına verilen iaşe bedeli her vilâyet veya liva veya kaza merkezindeki rayice göre bini tecavüz etmemek üzere ita olunur.

Üçüncü Madde: Gönüllü mürettebatından müteehhil olanlara ikinci madde mucibince tâyin edilecek iaşe bedelinin nısfı zamimeten ita olunur.

Dördüncü Madde: Bilfiil karakol kumandanlıklarında bulunan küçük zâbitana maaşlarından başka mahiye verilen elli kuruş ikramiye iki yüz kuruşa iblâğ edilmiştir.

Beşinci Madde: işbu kamın Dersaadet ve mülhakatında kânunuevvel 1338 bidayetinden ve sair mahallerde 1339 Martından itibaren tatbik olunur.

Altıncı Madde: işbu kanunun icrayi ahkâmına Dâhiliye ve Maliye vekilleri memurdur.[492]

3.1.15. 9 Kânunmevvel 1338 Tarihli İstanbul Avans Kanununa Müzeyyel Kanım

9 Kanunevvel 1338 tarihli İstanbul avans kanununa ek kanun, İstanbul vilayeti teşkilatı için 9 Kanunevvelde kabul edilen üç milyon liranın yeterli gelmemesi sebebi ile heyeti vekiliye dört buçuk milyon liralı bir avans kanunu ile

[491] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.207.
[492] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No: 305,s.357.

meclise yeni bir teklif sunmuş idi. Fakat bu miktarda Müdafaai Milliyeye ait olan kısım bulunmadığı için kanunevvelde Müdafaai Milliye için beş yüz otuz yedi bin elli dokuz liranın verilmesi kararlaştırılmış idi.[493]

Durak Bey (Erzurum), bütçe meselesinin meclisin mali mesaisinin çok önemli olduğunu fakat her nedense günlerce tartışılmasına rağmen sonuç alınamadığına değinilmiş, meclisin bu işlerle gereğinden fazla zaman kaybettiğini belirtmiş ayrıca İstanbul halkının Anadolu halkından daha farklı durumda olduğunu Anadolu halkı toprağını ekip biçip kazanacağını fakat İstanbul gibi tarihi bir şehrin sefalet içinde olduğundan göz önde bulundurulması yönünde istekte bulunmuş idi..[494]

İstanbul'un memurlarını ve halkın zor durumda kaldığını düşünen milletvekillei çoğunlukta idi. Dursun Bey (Çorum) Avans kanununun meclise bu şekilde meclise karşı çıkarak istanbula has bütçenin ayrılması ve avans kanunun bütçe şeklinde gelmediği nedeniyle iadesini istemiş, ve İstanbul'da gümrük kapılarının açık olduğu nedeniyle Amerika'nın bundan faydalandığını ve Anadolunun pek çok yerinde nakliye ve ihracattan dolayı halkın zor durumda kaldığını buna birr an evvel çözüm bulunması gerektiğine yönelik açıklamada yapmış idi.[495] Genel itibariyle, İstanbulda bulunan bazı okullarda Anadoluda açılacağı takdirde İstanbul'un maaşlarının azalacağı yönünde açıklama yaparken, istanbuldaki kadro haricinde pek çok memurun da tayininin yolunun açılmasını istemiş, İstanbulun masraflarının çokluğundan veya azlığından bahsedilmişti. Maliye Vekili Hasan Fehmi'den masraflar hakkında bilgi istemiş idi.[496]

---

[493] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.287.
[494] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.289.
[495] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.291.
[496] Hasan Fehmi Muhassasatı Zatiye Dairesi dört aylık 1 389 176. hepsi dört aylıktır okuyacağız. Maliye 378 076; Dâhiliye 96 296; Emniyeti Umumiye 666 718; Adliye 199 837; Maarif 463 117; Nafıa 25 594; İktisat henüz tesbit edilmemiştir. Çünkü Vekâlet tetkik ediyor. Daha tetkikatmı bit irmedi. 181, 436 hariciye; (Hariciye nedir? Sesleri) Efendim bâzı şeyler ilâve edilmiş 70 700; Rüsumat 307 632; Hanedanı Hilâfet 145 565; Posta ve Telgraf

Rauf Bey, batı ve doğunun farkının olmadığının memleketin ihtiyacı olduğu ve memurlarında farksız olduğunun istihdam oldukça bunların yerleştirilmesi gerektiğini belirtmiş ve şunları eklemişti; "*meselenin kâfi derece müzakere edildiğine kanaati şahsiyem vardır. Hakikaten Muvazene! Maliye Encümeni, kadroların tesbitinde en dakik ve amik tetkikatını yapmıştır. Çok arzu ederdim ki, encümene teşrif buyurulsa idi nasıl tetkik edildiği, nasıl vekillere hücum edildiği görülseydi zannederim, bu kadar münakaşaya lüzum kalmazdı"* Vekillerin gerek Anadolu'da gerekse İstanbul'da üç dört hatta 6 ay maaş almayanların bile bulunduğunu söylemesi üzerine yeni bir tartışma başlatarak idarei hususiye ile idarei umumiyeye maaşların karşılaştırılmaya başlanmış, maliye vekili muvazenei umumiyede altı aylık alamayanların bulunduğunu belirten bir konuşma yapmış idi.[497]

Besim Atalay müzakereyi yeterli bulamamış müzakerenin aleyhinde konuşmak için söz almıştır. İşin incelenmeden, tetkik edinmeden para harcandığını ve meclisin emri bakilerde kaldığı yönünde açıklamalarda bulunmuş ve memurların Anadolu'ya gelip çalışmasının gerektiğini söyleyerek bunu şöyle izah etmişti; "*Siz bir vücut tasavvur ediniz ki, onun bir kısmı şişmiş, iktisabı dahamet etmiş, lüzumundan fazla kan verilmiş; öbür kısmı çürümüş, dumura uğramış, gıdasızlığa uğramış, çürümek ve düşmek üzere bulunuyor. Bütün Türkiye'ye aidolan (36) milyon varidatın (21) milyonu vücudun pek cüzi, pek ufak bir kısmını veriliyor. Bu paralar parklarda, bu paralar sayfiyelerde, bu paralar tiyatrolarda yeniyor. Arkadaşlar! Anadolu çıplaktır. Bilhassa Sivas'tan Kars'a kadar, Eskişehir'den İzmir'e kadar olan yerlere bir kere göz gezdiriniz, bakınız! Rica ederim; kadınlar entarilerini germişler,*

---

226 597; Sıhhiye 161914; Muaveneti İçtimaiye 166 107; Seriye 178 263; Müdafaai Milliye, mahiye 377 095 lira tesbit etmiş encümen bir aylık tesbit ediyor. Bunun dört aylığı 1 662 236 dır. 'Bathriye 605 172; İmalâtı Harbiye 329 721; Meclis 7 636 dry. Maliye vekili 16 marttan sonra vefat etmiş veya eytam ve eramilden aylık alanlar o kanun gereğince tenzil etmenin gerekliği üzerinde durmuştur..**TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.293.

[497] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.296.

Aydın hattında gözümle gördüm altında tahaffuz ediyorlar. Bunlar daha mı az muhtacı muavenettir, bunlar daha mı az muhtaçtır? Bunlar nazarı dikkate alınmaya elyaktır. Şairi İstanbul'a gitmiş, âlimi İstanbul'a gitmiş, sefihi İstanbul'a gitmiş, muharriri İstanbul'a gitmiş, toplanmış. Bunlar Anadolu'ya dağıtılmalı. Anadolu'da doktora mı ihtiyaç yok, muallime mi ihtiyaç yok, neye ihtiyaç yok?.. Rica ediyorum, artık yeter bu para" diyerek, Anadolunun yoksul kesminin artık Istanbul halkını beslemeyeceğini ifade etmiştır. Besim Atalay'ın sözlerinden sonra Hamdullah Suphi söz alarak Besim Beyin söylediklerini yapmanın sadece İngilizlerin düşüncesine hizmet etmek olduğunu söylemiş halkı mağdur etmek yokluğa sürüklemenin doğru olmadığını belirtmiş, müzakereler sonra maddeler tek tek oylanmış idi

Birinci madde hakkında Dr. Mustafa Bey İstanbul'a avansın verilmesini onaylarken, Besim Atalay Bey, hazineden bol bol para verilmesine karşı çıkanlardan olmuş idi.[498] Yahya Galip memurun parasının verilmesi yönünde şu açıklamayı yapmıştı. "*sadaka namı nereden çıkıyor, kim kime sadaka veriyor, İstanbul ile Anadolu'nun farkı nedir? O, bir müddet İngiliz esareti altında inlemiş, Anadolu kendi hakkını muhafaza etmiş; gözbebeği mesabesinde olan o vilâyetini de kurtarmış. Bu gibi şeyler fazladır. Yedi milyon lirayı istanbul ahalisini ikdar etmek için vermiyorsunuz. Bir kere istanbul halkının heyeti umumiyesi memur değildir. Esnafı var. Bunlara ihsan mı veriyorsunuz? Yani meseleyi ben anlamıyorum. Tekaüd olanın hakkı tekaüdünü vereceksin. Onun parasını vermek istemezsen evvelce vermiş olduğu parayı iade edersin. Mademki Osmanlı Devletinin vârisi Türkiye Büyük Millet Meclisidir. Elbette bunu verecektir. Bu, tabiî bir meseledir"* diyerek, Anadolu halkının, Istanbul tarafından sömürülmesi düşüncesinin doğru olmadığı ve şehirler

[498] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.298.

arasında hiç birr fark olmadığı hakedenein de parasını alması gerektiği yönünde vekillerin fikrine karşı çıkmış idi.

Mazhar Müfit (Hakkari), Besim Atalay'ın sözlerine karşı çıkmış, Ali Rıza Bey'de Müfit Beyin düşüncelerini destekleyen bir açıklama yapmıştı. Memurların aslında hakkını istediği bu paranın bir buçuk milyon lirasını ve eytam ve eramile ayrıldığı bir milyon lirasını da memurun maaşının oldugunu kalan kısmını da fabrikaların olduğu yönünde açıklama yaparak şöyle eklemiş idi;[499] *"İstanbul'un masarifini icabettiren, biraz evvel uzun maruzatımla arz ettiğim gibi; birçok müessesatı vardır. Meselâ Anadolu'da maatteessüf İstanbul'daki Darülfünun gibi bir darülfünumuz yoktur, Anadolu'da maatteessüf bir Mektebi Mülkiyemiz yoktur, Anadolu'da maatteessüf sanayi müessesatımız yoktur. Elhasıl Anadolu'da oradaki müessesatm, fabrikaların hiçbiri yoktur. Elbette bunlar masrafı mucibolur. Bütün Türklüğün iftihar ettiği bu müessesatı idameye mecburuz. Buyuruluyor ki, ne için Van'a, Erzurum'a gidip bütçeyi yapmıyorsunuz da istanbul'a heyet gitsin diyorsunuz. Arz edeyim. Esbabı Mucibemizin bir numarasında zikrettiğimiz gibi soruyorum Beyefendilere Anadolu vilâyetlerinin hangisinde 1 300 000 lira muhassasatı zatiye vardır? Sonra yine Anadolu vilâyatınm hangisine yalnız polis için, yani Emniyeti Umumiye için 660 küsur bin lira veriliyor? Anadolu vilâyatınm hangisinde 'Adliye için 198 bin lira vardır? Demek oluyor ki, istanbul'da şu meblâğa göre mühim bir teşkilât vardır. Mühim müessesat vardır. Van vilâyetinin Polis müfredatı olsa olsa 500 lira eder. Van vilâyetinin Adliye teşkilâtı, o da 350 liradır. Bunun için mahalline gitmeye lüzum yoktur. Fakat istanbul'da yalnız Polis için 660 000 lira, sonra eytam ve eramil için bir milyon lira olursa demek İstanbul diğer vilâyata benzemem. Sonra buyuruyorlar ki, siz şefkat ve merhamet kanunu getiriyorsunuz. Hayır efendiler!*

[499] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.300.

Bizim bu sefer getirdiğimiz kanun ne şefkat ve ne de merhamet kanunudur. Arkadaşlar pekâlâ müdriktir. Merhamet cebden olur, kisei milletten olmaz. Binaenaleyh bizim getirmiş olduğumuz kanun ne şefkat kanunudur, ne merhamet kanunudur. Şimdi size encümenin getirdiği, kadrosu tesbit edilmiş, işe başlamış olan memurinin kadrosudur." [500]

Emin Bey (Bursa), şehit ailelerinin neden para alamadığını, İstanbul'da raporlarda açlıktan ölenlerin bulunduğu yönünde açıklama yapıpmış, İstanbul'da lüks içinde yaşayan halk ile mukayese edilmesini istemişti Maliye Vekili Hasan Fehmi Bey, "*Sakarya Muharebesinde ve gerek o muharebeleri mütaakıbolan muhaberatta meydanda kalan, acından ölen adamlara ne yapıldı. Emin Beyefendi kendileri pekâlâ bilirler ki, Eskişehir muhtacinine İnönü Harbinden sonra kanun mucibince bir tahsisat verildi. Taarruzdan sonra Meclisi Âli tekrar umumi tahsisat verdi ve bu tahsisattan nüfusa, vüsate göre birinci derecede fazla miktarda para tahsis edilen yerlerden birisi Eskişehir'dir. Emin Bey pekâlâ bilir ki; Maliye Vekâleti, bu tahsisatı kâğıt üzerinde havale şeklinde değil, 180 bin lirasını merkezden çıkın yapıp posta ile Eskişehir'e göndermiştir ve yine Emin Beyefendi pekâlâ bilir ki; Sivrihisar'da iki üç adamın sefalette oldukları haber alındığı gün Muaveneti İçtimaiyeden on bin lira yani Muaveneti İçtimaiye ile görüşülerek tertibinin fevkinde on bin lira daha tahsisat verilerelk bu para buradan Sivrihisar'a gönderilmiş, Arazi müstahlasa için Meclisi Âlinin tasdikine iktiran eden tahsisat öyle diğer tahsisatlar gifbi şüpheli ve tereddütlü değil, ne verdinizse derhal gönderilmiştir. Bir bin âlâm ve ıztıraibını bir senede bertaraf edemezsiniz efendiler. Düşman üç senede yıkmış, yakmıştır. Siz onu üç günde mi tamir edeceksiniz? Zaman lâzımdır*" diyerek, Emin Beye cevap vermişti.[501]

---

[500] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.299.
[501] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.301.

Emin Bey de gayrimüslim halkın eğitimi için İstanbul'a has avansa karşı çıkarak yüksek tahsillilerin memleketten menfaat değil zarar gördüğünü söylemiş, Mustafa Necati Bey (Saruhan) İstanbul'daki memurların anadoluda memurlar ve yetimlerin bu milletin memurları olduğu ikisininde mağdur olduğunu belirterek ayrıca İstanbul hakkında meclisin verdiği paraya razı gelip sessizce kabul etmesini istemişti. Çünkü Anadolu halkının fedakârlığını İstanbul'a hizmetini görmezden gelmemesini istemiş idi. Müzakee sonrası maddeler aynen kabul edilmişti. Söz konusu kanun için yüz atmış bir kişi oylamaya katılmış 156 kabul, 1 ret, 4 çekimser oyla kanun kabul edilmişti.[502]

12 Şubat 1339 ve 25 Cemaziyelâhır 1341 tarihinde beş maddeden oluşan kanunun birinci maddesinde İstanbul'un mülki ve askeri dairelere hizmetlerde 1.121338 tarihli kanunla verilen üç milyon liralık tahsilâta ilaveten dört milyon lira daha masraflarına avans olarak verilmiş idi. İkinci madde de 9. 12. 1338 tarihli İstanbul avans kanununa ek olarak verildiği belirtilmiş, üçüncü madde de 1338 senesi zarfında mukayese edilerek mükellefiyeti askeriye kanunu bir defaya mahsusu olmak üzere 1339 senensin de karşılanması gerçekleştirilerek vergilerin tahsil olunacağı belirtilirken; dördüncü maddeye göre kanun yayın tarihinden itibaren geçerli olduğu ve beşinci maddesinde kanunu İcra Vekilleri Heyeti tarafından yerine getirileceği belirtilmişti. Buna göre kanun maddesi şu şekilde kabul edilmiş idi;[503]

Birinci Madde: İstanbul vilâyeti devairi mülkiye ve askeriyesiyle hidematı umumiyesi için 1. 12. 1338 tarihli kanunla verilen üç milyon liralık tahsisata ilâveten dört milyon liranın daha avans olarak sarfına mezuniyet verilmiştir,

---

[502] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.304, 305; Oy kullananların isim listesi için bkz. **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.313.314.
[503] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No: 307,s.359.

İkinci Madde: İşbu tahsisatın sureti sarfı 9. 12 . 1338 tarihli İstanbul Avans kanuniyle ona müzeyyel 13 .1.1339 tarihli kanun ahkâmına tabidir.

Üçüncü Madde: 1338 senesi zarfında tatbik edilmemiş olan mahallere Mükellefiyeti nakliyei askeriye kanunu bir defaya mahsus olmak üzere 1339 senesinde tatbik ve tahakkuk edecek vergi cibayet olunur,

Dördüncü Madde: İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren meriyülicradır.

Beşinci Madde: İşbu kanunun icrayı ahkâmına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

3.1.16. Evkaf Vekâleti Hidematı Umumiyesinin İfası İçin 20 Kânunuevvel 1338 Tarihli Avans Kanuniyle Verilmiş Olan Yedi Yüz Elli Bin Liralık Tahsisata İlâveten Dört Yüz Bir Bin Doksan Dokuz Liranın Avans Olarak İtasına Dair Kanun

19.2.1339 195. ictima, 1. celse, reisi sani Ali Fuat Paşa tarafından açılan oturumda müzakere edilen kanun maddesinin birinci maddesi hakkında Maliye Encümeni İsmet Paşa (Çorum), masrafın bir milyon yüz elli bin doksan dokuz liraya olduğu, daha önce yüz elli bin liranın bir milyon yüz elli bin küsür liraya çıkarılması için gerekli miktarın avans kanunda yer verildiğini belirtmişti. Kadroların araştırılması Maliye Encümenince Şubatın 15 ile 20'si arasında tamamlanması ise de Şubat sonuna kadar ancak bildirilse de verilecek maaşın 1339 Martından itibar edilmesi gerektiğinden kanunu ikinci madde olarak ilave edilmişti. Üçüncü maddede İstanbul'da istihdam eden memurların avansların tam verilmesi yönünde eklemeler yapıldığı konusunda açıklama yapılmış idi.[504]

[504] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.396.

Birinci madde aynen kabul edilmiş, ikinci madde hakkında Refik Şevket Bey (Saruhan), tespit edilecek kadroların olup olmadığını sormuş idi. Hasan Basri Bey (Karasi) "*ikinci maddesine tevfiken*" denilmesinin açıklığa kavuşturulması yönünde konuşurken, yine Refik Beyde ikinci madde hakkında gelen kadrolar hakkında net bir açıklama yapılması yönünde talepte bulunmuş, meclisin bu kadrolarından bir haber olduğu yönünde şikayetleri dile getirmişti.

Salih Bey (Erzurum); gerek İsmet Bey (Çorum)'in gerekse diğer vekillerin kadronun miktarı konusunda bilgisinin olmadığını söyleyerek şunları eklemişti. "*Vekil Efendi Hazretleri kadroların şeklinden azıcık Meclisi haberdar etsin. Ne kadar memur istihdam ediliyor ve nerelerdef Encümenin bu bapta vereceği cevap da ıuâbemehaldir. Encümenin buna cevap vermesi muvafık değildir. Bizim için senet ittihaz edilemez. Encümen de içimizden bir arkadaştır. Doğrudan doğruya Vekâlet buna cevap versin.ismet bey cevap vererek Evkaf Vekâleti bir Nezaret, bir Müsteşarlık, Şûrayı Evkaf, bir Muhasebe Müdiriyeti, bir Avamir Hayriye Müdiriyeti, bir Memurin Müdiriyeti, bir Avamir Müdiriyeti, bir İstanbul Müdiriyeti, bir de Üsküdar Müdiriyeti, Müze Müdiriyeti, Matbaa Müdiriyeti, İstanbulI vilâyeti ve Beyoğlu, Üsküdar 'memurluklarından ibaret idi diye açıklama yapmıstır.*[505] *Salih Bey masrafı fazla bularak, bu evkaflara dolan halkın hak hukuk bakımından sadece para yemeyi düşündüğünü, imarın olmadığı bu paraların israf edildiğini açıklayarak şunları eklemiştir kendilerinin müstemlekeleri gibi yiyorlar. Beyefendiler! Abdülhamid Hanın bidayeti saltanatından hali' edilinceye kadar eğer bu varidatı evkaf ıslah edilseydi, bunun varidatı me'kel yapılmıyarak bir bankaya tevdi olunsaydı bugün şüphe yok ki memleketi kurtaracak bir milyon altın liralık bir banka vücuda*

[505] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.398.

gelirdi. Bunu inkâr etmek kabil değildir. Refik Beyefendinin dediği gibi sarf, ediyorlar, ama mavuzıaleyhine sarf etmiyorlar. Cami yine haraptır" [506] diyerek, söz konusu durumu ortaya koyan bir açıklama yapmış idi.

Refik Beyde; Salih Beyin düşüncelerini destekleyen birr konuşma yapmış, Salih Bey sık sık söze girerek kadronun tespitinde meclisin haberdar edilmesi yönünde sözler sarfetmişti. Söz konusu kanunda geçen "edilecek" ifadesi yerine tam bir ifadenin kullanılması gerektiği üzerinde durularak, "20 Kanunevvel 1338 tarihli kanunun ikinci maddesinde tevfikan Muvazareî Maliye Encümenince tespit edilen kadrolar 1339 senesi martından itibaren tatbik olunur" şeklinde madde değiştirilmiş idi.[507] Üçüncü maddeye ilişkin Refik Şevket Bey de tespitinde vazifeli olduktan sonra tam olarak maddedeki miktara ilave edilmişti.[508] Dördüncü maddeye Mabızade Hamdi Bey (Trabzon) itirazda bulunarak dördüncü ve beşinci maddenin kanunla alakalı olmadığı yönünde itirazda bulunsada [509]sonuçta kanun son şeklini alarak şu şekilde belirlenmi idi;

Birinci Madde: 1338 senesi Evkaf vekâleti hidematı umumiyesiniıı ifası için 20 kânunuevvel 1338 tarihli kanunla verilen yedi yüz elli bin liraya zamimeten dört yüz bir bin doksan dokuz liranın daha avans olarak sarfına mezuniyet verilmiştir.

İkinci Madde: 20 kânunuevvel 1338 tarihli kanunun ikinci maddesine tevfikan Muvazene! maliye encümenince teabit edilen kadrolar 1339 senesi martından itibaren tatbik olunur.

---

[506] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.399.

[507] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.401.

[508] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s. 401

[509] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.402

Üçüncü Madde: istanbul ve mülhakat devairi vakfiyesinde bilfiil istihdam edilen memurin maaşatı ve devair masarifiyle bilûmum müessesatı vakfiye ve cevami ve medarisin maaşat ve masarifi kânunusani ve şubat aylarında işbu avanstan tam olarak ita olunur.

Dördüncü Madde: İstanbul'da hukuk müşavirinin riyaseti altında akaratı vakfiye, mebanii hayriye, kuyudu vakfiye ve inşaat ve tamirat müdürlerinden mürekkep bir encümeni idare teşkil olunmuştur.

Beşinci Madde: Enenmeni idarenin vazifesi İstanbul vilâyetiyle orada makamı vekâlete merbuten ifayi vazife eden devairin muhtacı müzakere gördüğü hususatı tetkik, mahlûlâtı tefviz miktarı ne olursa olsun gerek müzayede ve münakaşa suretiyle ihaleten, gerek İstanbul inşaat ve tamirat müdiriyetince icra olunacak inşaat ve tamirat ile her nevi mubayaat ve icar ve isticara ait muamelâtı ifadan ibarettir.

Altıncı Madde: 1339 senesi martından itibaren üçü otuzar, üçü yirmi beşer, üçü yirmişer lira maaşı asli ile dokuz müfettiş istihdamına Seriye ve Evkaf vekâleti mezundur.

Yedinci Madde: İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicracîar. Sekizinci Madde: İşbu kanunun ierayi ahkâmına Umuru seriye ve Evkaf vekili memurdur.[510]

3.1.17.Sekizinci Avans Kanunu

22.2.1339, 197. İçtima, 2. celse reis vekili Musa Kazım Bey tarafından açılan oturumda Mudafai Milleye ye ait beş maddelik kanun müzakere edilmişti. [511]

---

[510] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No: 308.s.360.
[511] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.444.

Söz konusu güne kadar 84.000.000 liralık tahsisata ilaveten Müdafai Milleye Vekaletine 3 735 517 liranın avans olarak verilmesi yönünde belge müzakere edilmiş, Muvazzanei Maliye Encümenince kabul edilmiş, oluşan 3 735 517 liralık farkın teslimi yönünde meclise sunulmuştu.[512] Bu konuda Muvazenei Maliye Encümeni Muhabiri Mazhar Müfit Bey (Hakkari) söz konusu kanun hakkında; *"malûmu ihsanınız ciheti askeriyenin işgal ettiği mebani hakkında zannı âcizaneme göre 7 Mart 1332 tarihli bir kanun var. Fakat bu kanunda işgal edilen mebani ücretlerinin usulü dairesinde tesviyesi vakti sulha tehir edilmiştir. Yani hem kanun yapılmış, hem de tediyesi sulha talik edilmiştir. Tediyat için 1334 senesi Muvazenei Umumiye Kanununa bir meblâğ da konuyor. Binaenaleyh biz de bir miktar para koyduk. Fakat muahharan bu tecil bertaraf ediliyor. 1337 - 1338 senelerinde ciheti askeriyenin işgal etmiş olduğu mebaninin ashabına kira, ücret vermek için bunu koyduk. Ve parası da verilmiştir."*[513] Şevket Bey tediyesini tekeffül edebilir miyiz, sorusuna Mazhar Müfit bunun ait olduğu vekâlete düştüğünü söyleyerek; *" biz parasını vermeye mecburuz, tesviyesini tekeffül edince mesul olmaklığımız lazım gelir hâlbuki ben mebusum, mesul olamam"* diyerek, cevap vermiş idi. Nafiz Bey (Canik), söze girerek "*bol keseden sarf ediyorsunuz*" derken, Mazhar Müfit 1337-1338 senesinde işgal edilen alanların bedeli icarı olarak aşağı yukarı miktar gönderdiğini kendilerinin de bu miktarı kabul ettiğini ve bu miktarın yeterli geldiğini söyledikten sonra oylamaya geçilerek maddeler tek tek kabul edilmişti. Salih Bey (Erzurum), "*bu avansa ait üç milyon lirayı kabul etmek için bendeniz de beyaz verdim. Fakat şu şartla ki; halkın otuz altı, otuz yedi, otuz sekiz senelerinde askerin münakatındadır, icar ve saireden olan paralan verilsin"* diyerek, yeni birr

[512] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.445.
[513] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.446.

teklif öne sürmüş idi. Kanun oylamaya tabi tutulmuş, 181 kişi katılırken, 6 çekimser 9 red oyuna karşı 166 oyla şu şekilde kabul edilmiş idi;[514]

Birinci Madde: 28 Şubat ve 6 Mayıs ve 3 Temmuz ve 21 ağustos ve 20 Eylül ve 11 teşrinievvel ve 14 kânunuevvel 1338 tarihli avans kanunlariyle verilmiş olan seksen dört milyon liralık tahsisata ilâveten Müdafaai Milliye vekâleti için üç milyon yedi yüz otuz beş bin beşyüz on yedi liranın daha avans olarak sarfına mezuniyet verilmiştir.

İkinci Madde: işbu avans sarfiyatı Muvazenei maliye encümenince tesbit ve tasdik edilen fusul ve mevadda tatbik olunur.

Üçüncü Madde:1337 ve 1338 seneleri zarfında Müdafaai Milliye vekâletince işgal olunan emlâk bedeli icarları mezkûr senelere ait Müdafaai Milliye bütçesinin 326 ncı faslının yedinci icarat maddesinden tesviye olunur.

Dördüncü Madde: işbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Beşinci Madde: işbu kanunun icrayi ahkâmma Müdafaai Milliye ve Maliye vekilleri memurdur.

3.1.18.Büyük Millet Meclisi Bütçesine Tahsisatı Munzamına İtasına Dair Kanun

19.2.1339 195. ictima, 1.celse, reisisani Ali Fuat Paşa'nın açtığı oturumda söz konusu kanun gündeme alınmıştı.[515] 24.2.1339 müzakere edilen kanunda meclisin muhasebe müdiriyyeti kadrosuna biri 1500, diğeri 1200 kuruş maaşla çalışan iki katip alınması ve söz konusu sayının artışıyla, daha fazla verim alınması alınacağından memurların maaşlarınında bütçeye ilavesi için meclise bir tasarı sunulmuş idi.[516] Bu konuda ilk muhalif Mehmet Şükrü (Gümüşhane)'dür, Muhasebe

[514]**TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.447; Oy kullananların isim listesi için bkz. **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s..447.448.
[515] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.379.
[516] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.466.

ve Muavezene encümenliğine alınacak katiplerin hangi amaçla alındığını ve üç yıldır aynı katiplerin işlerini iyi yaptığı gerekçesi ile böyle bir alıma karşı çıkmış, iki üç yılda yapılan işlerin iki günde iki katibin yapabileceği ihtimalinin olmadığına sadece bu alımın adam kayırmadan öte gitmediğini belirterek şunları söylemiş idi; *"İki kâtip ilâve edilmekle şimdiye kadar tutulmayan hesapların şimdi tutulacağına kaani değilim. Binaenaleyh şimdiye kadar ifayı vazife etmemişlerse mesul edilmesi ve Meclisi Âlinin de murakabe etmesi lâzımdı. Üç seneden beri halihazır memurlariyle idare edildiği halde şimdi 1 500 ve 1 200 kuruşla iki kâtibin neden ilâvesine lüzum gösteriliyor! Eğer üç seneden beri ifayı vazife edilemiyorsa niçin o vakitleri muamelâtın intizam altına alınması için bu kâtiplerin ilâvesine ihtiyaç göstermemişler"*derken, Yahya Galip Bey (Kırşehir), söze girerek meclisin bir milyona yakın bütçe hesabının yoğunluk sebebiyle yapılmadığını dile getirerek kadronun azlığından dolayı şikayetini ifade etmişti.[517] Mehmet Şükrü Beye cevaben şöyle demişti; *"İdare Heyeti, idare hesabatmın gayet muntazam olduğunu beyan buyurdular. Şimdi soruyorum. îdare Heyeti 1337-1838 senelerinde İstanbul'dan birçok sipariş suretiyle emval ve eşya ve levazım celbetmiştir. Bunlar münakaşaya vazı' suretiyle mi yapılmıştır? Yoksa komüsyonculuk vermek suretiyle mi yapılmıştır? Ne suretle yapılmıştır? Bunu soruyorum, cevap versin"* diyerek, söz konusu görevlilerinde görevini yapmadığını ifade etmiş ve konudan uzaklaşılarak farklı meseleler tartışılmaya başlanmış idi.[518] Rasim Bey (Sivas) iki katibin daha görevlendirilmesini isteyen vekiller arasındadır. Rasim Bey işleri muntazam şeklinde

[517] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.467.
[518] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.468.469.

yürüdüğünü fakat çalışanların söz konusu görevlerini yetiştirilmekte sıkıntı yaşadıklarını da belirten bir açıklamayapmış idi.[519]

Meclis bütçesine tahsisat ilâvesine dair Kanunun maddesinin oylamasına katılan kişi sayısı 164, 15 ret, 6 çekimsere karşı, 143 oyla kanun kabul edilen kanunun son şekli şöyle idi;[520]

Birinci Madde: Büyük Millet Meclisi bin üç yüz otuz sekiz senesi bütçesinin altıncı memurin maaşatı madde ine yüz on dokuz ve yedinci memurin tahsisatı fevkalâdei şehriyesi maddesine iki yüz otuz dokuz lira tahsisatı munzamına ita olunmuştur.

Ikinci Madde: işbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Üçüncü Madde: işbu kanun büyük Millet Meclisi tarafından icra olunur.[521]

3.1.19.1339 Senesi Birinci Avans Kanunu

26.2.1339 190. içtima, 1. celse reisvekili Hüseyin Avni Bey tarafından açılan oturumda Hüseyin Rauf Beyin sunduğu mazbata 1339 senesine ait avans kanunu görüşülmüştü.

1339 senesi Bütçe kanun lâyihasının tasdikine kadar Hidematı Umumiye için üç aylık Otuz milyon avans kanun lâyihası takdim edilirken,[522] Birinci madde hakkında otuz milyon yüz on dört bin ikiyüz elli beş liranın sarfına yönelik Mehmet Şükrü Maliye vekilinin artık avans kanunu yerine geçici bütçe gönderilmesini istemişti. Bu tür kanunların yani avans kanunun gereği, çıkarılan kanunda karşı tarafa verilen parayı istediği gibi hacamasına razı olmadığını ifade

[519] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.277.278.
[520] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.469. Oy kulanan adayların isim listesi için bkz.**TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.477.
[521] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No: 310,s.**362.**
[522] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.484.485.

ederken, Maliye Vekili Hasan Fehmi Bey harcamalarının cetvelde verildiğini belirtmiş, Şükrü Beyin ifade ettiği gibi geçici bütçe kanununun olmayacağını söylemişti.

Ali Cenani Bey Avans kanunu ile geçici belli süre verilen bütçelerin farkına ilişkin; "*Heyeti Celilenize şimdiden sonra avans kanunları yapılmasın diye temenniyatta bulundum. Bu Avans Kanunu encümene geldiği zaman encümen düşündü; avans usulünü artık kaldıralım, muvakkat bütçe usulünü - ki usulü maliyede avans kanun yoktur – yani bütçe yetişmezse iki aylık, üç aylık veyahut teker teker muvakkat bütçe kanunları verelim. Senei sabıkadaki bütçenin on ikide biri olmak üzere bu muvakkat bütçe tesbit olunur ve Hükümete bir kanunla verilir, encümen bunu yapmak istedi, fakat malûmuâliniz, dün öğleden sonra gayet mühim müzakere vardı; memleketin hayatiyle alâkadar bir mesele müzakere edildiği için encümen bunu Heyeti Umumiyeye bir an evvel vermek mecburiyetinde bulundu. Eğer bu Avans Kanunu bir hafta evvel gedseydi, encümen fusul ve mevaddı muvakkat şekilde bir bütçe tanzim ederek verecekti. Fakat efendiler ahval bizi önüne katmış sürüklüyor, bu zarureti olduğu gibi kabul etmek mecburiyeti de vardır. Yarın senenin iptidasıdır. Gerek varidatın cibayeti ve gerek masrafın her halde bir kanuna müstenidolması iktiza eder,*" diyerek, bahsi geçen kanunun encümein zaruret karşısında kabul etmiş olabileceğini söyleyerek ve bundan sonra olmamasını yönünde temenni de bulunmuş idi.

Cenani Bey (Gazianteb), Bütçe ile avans kanununu arasındaki farkı fazla bulmuş, bu kanunun aleusul görüşülüp kararlaştırıldığını, eğer haftaya kadar uğraşılsa çok daha farklı bir bütçe ile karşılaşacağını söylemişti. Bu kanunun zaman kalmadığı gerekçesiyle zaruret karşında kalınarak kabul edildiğini belirterek bir daha

olmamasını söyleyerek söz konusu politikaya yönelik eleştirel bir konuşma yaparken, Emin Bey (Erzincan)'de Avans kanunun bir aylık yapılmasını istemiş, üç aylık yapılacak kanuna karşı çıktığını şöyle dile getirmişti; "*mademki hidematı Devlet duramaz, aylık bir avans alırlar. Bir ay sonra için de muvakkat bir bütçe istiyebilirlerdi.*"

Abdullah Bey (İzmit) , 1338 senesinde büyük bir maliyetin müsvedde olarak kabul edilmiş olan söz konusu kanunun şimdi zamanın yetişmemesi gerekçesiyle kabul edilmesini yanlış bularak otuz milyonun fazla olması gerekçesi ile itiraz etmekte idi.

Ali Cenani Bey; maliye encümeni tarafından bir numaralı kanun olarak düzenlendiği halde meclisin dört aydır müzakere etmemesi yönünde eleştiride bulunarak; "*Üç aylık muvakkat bütçe fusul ve mevadda tefrik edilerek senenin iptidasında sarfı mecburi olan masrafları fazla ve senenin sonumda da masrafları noksan olarak vermesi icabeder. Halbuki bunda Maliye Vekâleti kendisi de müşkülât içerisinde kalacaktır. Meselâ Ağnam masrafı senenin ilk üç ayında sarf olunur. Bizim burada verdiğimiz; dört aya taksiminden biridir. Yani (50) bin liradır. Elli bin lira için Maliye Vekâletinim sarf edeceği yedi yüz Misur.bin liradır ve senenin altıncı ayında sarf edilmeye başlanmıştır. Bütçe içerisinde onun hiçbir mevkii yoktur. Binaenaleyh; muvakkat bütçe yine bütçenin tabiî bir şeklidir. Avans sarfiyatiyle muvakkat bütçe arasında pek büyük farklar vardır.*"[523] derken, Sırrı Bey (İzmit), Ali Cenani Beyi üç aylık süreyi uzun görmesi yönünde eleştirerek Bütçeyi ve kadroları tetkik hususunda "*Meclisi Âlinin hukuk ve salâhiyeti bir müddetten heri Encümeni Âliniz âdeta benimsememiş bir vaziyetteydi. Bu avans ve bütçe o kadar*

[523] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27,s.517.

kısa olsun ki artık Meclisin hakkı, hukuku ve salaniyeti kendisine avdet etsin" diyerek, isteğini dile getirmiş idi.

Ali Cenani Bey, *"Geçen sene Heyeti Celileniz doğrudan doğruya kendi salâhiyetlerinde olan bâzı hususatı encümene tevdi buyurmuştu. Şimdi o salâhiyetler yoktur. Encümenden kalkmıştır. Bugün senenin son günüdür. Encümenin hiçbir salâhiyeti kalmamıştır. Avans ister uzun olsun, ister kısa olsun, encümenin yapabileceği şey Heyeti Celilenizin tasvibine arz etmektir. Binaenaleyh uzun olsa da, kısa olsa da encümenin bir tesiri yoktur*" diyerek cevap vermiş idi.

Dursun Bey (Çorum), Dahiliye Vekâleti bütçesinde ve merkezde ne gibi calışmaların yapıldığını şu sorular ile açıklığa kavuşturmaya çalışmakta idi; "*Gazetelerde gördüğünüz birtakım müfettişler, devair müdüriyetleri, dalha bilmem ne gibi bâzı teşkilât var mıdır? Dahiliye Vekâleti bunları yapmaya neden mecbur oluyor? Kendi vazifesine neden bakmıyor, niçin vazifesinden hariç şeylerle meşgul oluyor, ötede 'beride müdür yetiştirmek için mi uğraşıyor? Memleketi anarşiye sevk edeceğine kendi vazifesiyle uğraşsın. Diğer mesaile ne karışıyor? Elindeki teşkilât kâfidir.*"derken, Ali Cenani Bey, Dahiliyenin bazı müdirriyetlere zam teklifi yönelttiğini fakat bunların kabul edilmediğiğini sadece bazı kadrolaraın sayısını artırmak adına taleplerinin gerçekleştirildiğini söylemişti. Mehmet Şükrü Bey (Karahisarı Sahib), söz konusu Avans Kanunu hakkında, "*muvakkat bütçe ve asıl bütçe gibidir, Maliye Vekâletine verilen otuz milyon avans devairin 1338 senesi bütçesine nazaran üç aylık bir nispet dairesinde taksim edilmektedir. Bu miktar toptan aidolduğu vekâletin âmiri sarfı olan vekile mevdu bulunmaktadır. Böyle*

muayyen olan bir miktar, meselâ Adliye bütçesine üç aylık 500 000 lira verilse Adliye Vekâieti de kadrolar üzerinde keyfemayaşa oylayabilirler."[524]

Birinci madde hakkındaki takrirler[525] müzakere edilmiş, Şükrü Bey (Karahisarı Sahip), Osman Bey (Kayseri), Hamdi Bey (Canik) ve Emin Bey (Erzincan) tekliflerinin aynı konuyu içermeleri yani, bir aya mahsus olmak üzere on milyon lira verilmesini teklifini içermekle birlikte takrirler kabul edilmeyerek, birinci maddenin aynen kabul edilmesi kararlaştırılmıştır. Diğer takrir de idari olduğu gerekçesi ile maddelerin kabulunden sonra tekrardan görüşülmek üzere ertelenmiştir. İkinci maddeye ilişkin söz alan Osman Bey (Lâzistan), verilen avans kanunun bir an önce kabul edilerek inşaat mevsiminde bir an önce tadilata başlanması yönünde konuşma yaparken kadronun çoğaltılması yönünde ki çalışmanın yapılması için de yetkinin verilmesi mevzusuna vekillerin itirazı olacak idi.[526]

Mazhar Müfid Bey, söz konusu teklife karşı olduğunu ifade ederek bu tür önemli mevzuların iyice tetkik edilip yapılması gerektiğini basit bir eğlence aracı görülmemesi gerektiği yönünde uyarıda bulunarak hem kadroların artırılması hemde üç aylık heaplanan bütçe kanunu uygun bulmadığını ifade etmiş idi. Durak Bey (Erzurum), üç seneden beri bir bütçe tanzim edilemediğine değinerek şunları eklemişti; *"üç sene evvel Bir şey hatırmızdadır ki: Bundan üç sene evvel teşekkül ettiğimiz zamanlarda kadromuz şu idi. Mümkün olduğu kadar ufak bir kadro ile memleketi idare etmete ilk işimiz bu idi. Evet ilk zamanda gayet ufak teşkilât yaptık"* diyerek, aslında bu kadronun tam anlamı ile yetmediğinin herkesin farkında olduğu

[524] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.518.
[525] Bir aylık avans kâfidir. Binaenaleyh on milyon lira itası suretiyle maddenin tadilini teklif ederim, Refik Bey (Konya); izahatım veçhile avans vermek zaruretine binaen verilecek avansın bir aylık olmasını teklif eylerim. Mehmed Şükrü (Karahisarı Sahib); Birinci maddenin tadiline dair :Üç aylık muvakkat bütçe tanzim edilmek üzere avans miktarının on milyon liraya tenzil ve müddetinin bir aya kasrını teklif eylerim.Osman Zeki (Kayseri) Birinci madden,in berveçhi zir tadilini teklif ederiz :1339 senesi martının birinci gününden gayesine kadar on milyon otuz sekiz bin liranın sarfına mezuniye verilmiştir. Emin Hamdi (Canik); **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27. s.522.
[526] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.523.

fakat bu süre zarfında tetkik edilmeden kadrolara bu kadar artış talebinde bulunulmasına anlam veremediğini belirterek, meclisin bütçe kanunlarını çıkarması aksi takdirde altından kalkılmaz bir vaziyet alacağına değinmişti.[527] Söz konusu maddeye ilişkin takrir[528] verilmiş, fakat kabul edilmeyerek, 1339 senesi Birinci Avans Kanunu hakkındaki kanun için 179 kişi oylamaya katılarak, 119 kabul, 39 ret, 21 çekimser oyla, kanun 119 oyla şu şekilde kabul edilmiş idi.[529]

Birinci Madde: Bin üç yüz otuz dokuz senesi martı iptidasından itibaren hidematı umumiyei Devlete sarf ve senei mezkûre bütçesinden mahsubu icra edilmek üzere merbut cetveldeki tertip veçhile otuz milyon yüz on dört bin iki yüz elli beş liranın avans olarak sarfına mezuniyet verilmiştir.

İkinci Madde: Devairi mülkiye maaşat sarfiyatı Muvazenei Maliye encümeninin bin üç yüz otuz sekiz senesinde tespit etmiş olduğu fusul ve movadda tatbik olunur. Masarif tediyatı fusul vemevaddı aidesine murakkam tahsisatın üç aya isabet eden miktarının yüzde yetmişini tecavüz edemez. Ancak turuku umumiye tamiratı tahsisatı müstesnadır,

Üçüncü Madde: Devairi askeriye sarfiyatı bin üç yüz tuz sekiz senesi için tesbit edilen fusul ve mevadda tatbik olunur.

Dördüncü Madde: 1338 senesinde kavanin ve nizamat ve talimatnamelerine tevfikan tarh ve cibayet olunan bilûmum tekâlif ve rüsum İle harçlarının üç yüz otuz

---

[527] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27,s.525,526.

[528] Devairi mülkiyei merkeziyenin kadrolarında Muvazenei Maliye Encümenince yapılan tevsiat ve teşkilâtın bütçelerinin Meclisi Âliden tasdikine kadar 1339 tahsisatının işbu avanstan sarf edilmemesi lüzumunu teklif eylerim. Süleyman Sırrı (Yozgat) ; Verilen Avans Kanuniyle sarfiyatın icrası Muvazenei Maliye Encümeninin 1338 senesi için her vekâlete ait tesbit ettiği fusul ve mevadda göre yapılacaktır. Halbuki Nafıa Vekâleti içim. 1338 senesinde turku umumiyeye mahsus varidat dört yüz elli bin liradır. Bunun üç aya isabet eden miktan yetmiş beş ıbin lira olduğundan inşaat mevsimi olan mezkûr ayda cüzi bir miktar isabet ediyor. Binaenaleyh 1338 senesi için Nafıa bütçesine muhassas dört yüz elli bin liranın işbu avans müddeti zarfında sarfına Nafıa Vekâletine mezuniyet itasını ve o miktarın avansa zam ve ilâvesini teklif ederiz. Osman Refik (Konya); İkinci maddedeki 0/0 70 nispetindeki sarfiyattan Muaveneti İçtimaiyenin istisnasını teklif eylerim. Mustafa Bey (Kozan);C:27,S.526,527.

[529] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27,s.549; Oy kullananların isim listesi için bkz. **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27,s. 550.551.

dokuz senei maliyesi zarfında dahi istanbul ve vilâyatı sairede tarh ve cibayet olunur. Ancak İstanbul'a ithal edilecek un ve buğdaylardan tarifei asliyenin beş misli gümrük resmi alınır.

Beşinci Madde: Istok un ve buğdayların gümrük resmi bir gûna ihtikâra mahal kalmamak üzere ashabının birhafta zarfında vereceği beyannameye göre beş misle iblâğ olunur. Hilafı hakikatbeyanname verenlerden cezaen beş misil daha resmi munzam alınır. Beyanname vermeyenlerin un ve buğdayları müsadere olunur.

Altıncı Madde; 15 Nisan 1338 tarihli rüsumu bahriye kanununa merbut cetvel haricinde olup Derseadet liman riyasetince öteden beri anmakta olan rüsum kemafissabık istifa edilir.

Yedinci Madde: Müsakkafat vergisinin tezyidine dair olan 11 kânunu sani 1339 tarihli kanunun ikinci maddesinin üçüncü fıkrasındaki « iradı gayrisafilerine cümlesi tayyedilmiştir.

Sekizinci Madde: Ankara ile tzmir, Temettü kanunu mucibince, birinci sınıf merakizi ticariyeden addolunmuştur.

Dokuzuncu Madde: îşbu. kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Onuncu Madde: îşbu kanunun icrayi ahkamına İcra Vekilleri Heyeti memurdur,[530]

3.1.20.Havalii Şarkiye Demiryolları İdaresinin 1339 Senesi Bütçe Kanunu

8.3.1339. 7. içtima, 1. celse, ikinci reis vekili Musa Kazım Bey tarafından açılan oturumda demir yoları idaresinin 1338 bütçe kanun layihası okunmuş idi.[531]

---

[530] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No: 311.s.363.
[531] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.51.

Cavit Bey (Erzincan) söz alarak Havai Şarki'de iki önemli husus olduğunu birisi Cihan harbi esnasında Rusya hükümeti tarafından yapılan Erivan Nahcivan'dan gelen hat olduğunu bu hattın bir kısmında Bakü'den gelerek Bayezit'e ve Bayezit'ten de Karakiliseye ordan Bargiri'ye kadar gelmiş olduğunu ve orda kaldığını bu hattında dar hat olduğunu ifade etmişti. Bu alanlarında tahribatın bulunduğunu ve bu yolunda ancak Van gölüne ulaşılabileceğini belirterek, söz konusu demir yolunun Birinci Dünya Savaşın'da tahrip edildiğini fakat TBMM tüşekküre zamanında tamir edilerek kullanıldığı eğer kalan tamir yapılırsa İran hattına Rusya'nın yaptığı geniş yola çıkabileceğini anlatmıştır bu yolun nakliyat için uygun olmadığını ancak askeri amaçla kullanabileceğini söylemiş idi. Ali Cerani Bey (Gaziantep), kadrosunu dosyada bulunduğunu söylemesi üzerine vekiller tarifde hangi hususlarda para alınacağı hakkında bilgi verilmesi talebinde bulunmakta idi.[532]

Emin Bey; Cavit Bey gibi demir yolunun geçtiği alanda bahsetmiş kadroların tehirine kadar istediğini fakat bunu Meclisi Alini kabul etmediğini söylemişti. Müzakere sürecinde de bunun önemine değinmiş, Nafıa Vekâletine devredilmesinden yana olduğunu söylemiş ve bu demir yolunun kim tarafından işletildiği kimin tamir ettiği hakkında bilgi istemiş idi. Nafıa Vekili Fevzi Bey sorulara yönelik şu açıklamayı yapmıştı, *"şimdiye kadar doğrudan doğruya Şark Cephesi tarafından işletiliyordu. Malûmuâliniz bir kaç defa ordu nakliyatta bulundu. Biz geçen seneden beri uğraştık ve bu sene muvaffak olduk. Zaten nakliyatın kısmı âzamini idare eden ordudur. Fakat bizim orada tahmin ettiğimiz varidat sekiz yüz seksen dokuz bin lira idi. Tabiî ordudan bedelini almak üzene, masrafı ise yedi yüz kırk sekiz bin liradır... Kilometre başına birinci mevki için üç buçuk kuruş, ikinci mavki için iki kuruş alacağız. Bizim nakliyat üzerine alacağımız*

[532] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.53

para yalnız tamiratı idame edecek kadardır. Fakat hattan doğru bir rapor alamadık. Hat harap bîr haldedir. Gönderdiğimiz memurların raporlarına göre hat işlerse, ticaret açılırsa varidatı masrafından ziyade olur. Fakat şimdiye kadar ne işlenmiş, ne tamir olunmuş. Kadrolar da vardır. Bunu Muvazenei Maliye Encümeninde hususiyle Sami Bey yegân yegân tetkik etmiş ve tespit etmiştir. Arzu ederseniz birer birer okuyayım. Fakat bu ne kadar tehiri mucib olursa memlekete o kalar zararlı olur. Buyezid hattı da böyle bozuktur, işlemiyor. Para sarf edilmeden varidat alınamaz. Orada zâbitanın ve askerlerin Angarya suretiyle işlediğinden dolayı ne muntazam bir varidat ve ne de masarifatma dair hiçbir şeye destres olmamışız. Mamafih biz mülhak bütçe ile gelmişiz. Kadro teşkilâtı muvazzah bir surette hazırdır, isterseniz yegân yegân okuyunuz. Yok encümenlerinize itimadınız varsa bunu iki encümeniniz tetkik etmiştir. Biz yine reyi âlilerine havale ediyoruz. Heyeti Âliniz ne karar verirse ona göre hareket ederiz" diyerek, cevap vermiş idi.

Emin Bey (Erzincan) böyle bir hattın ordu adına işletildiği taktir de Mudafai Milliye bütçesinde yerini olması lazım geleceğine dolayısıyla buranın keyfi işletildiğine dair açıklamada bulunurken,[533]Fahrettin Beyin (Kars) hattın Nafıa'ya vekâletine verildikten sonra kömür madenleriyle işletildiğine yoksa Sarıkamışın, Fidanlık ormanlarını katedileceğini sorması üzerine Fevzi Bey madenlerin işletileceği yönünde birr konşma yapmıştı.

Abdulgani Bey (Muş), Mustafa Bey (Kozan) kanun maddelerine geçilmesine teklif etmesiyle birinci madde okunmuş ve Ali Rıza Bey söz konusu maddeye ilişkin şunları söylemiş idi; "*985 bin lira varidat tahmin edilmiş ve varidat da bu varidatın üzerine zammolarak iki yüz bin lira istiyor. Vekil Bey ki, yalnız müstajıdemîn maaşatını başa çıkaracakmış. Ancak bunda bir noksan varsa bu hat*

[533] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.54

tamire muhtaçtır. Bunu tamir etmeden işletmeye imkân yoktur"[534] ve Ali Rıza Bey (İstanbul), kömür madeni için bütçeye ayrı bir yükün gelip gelmeyeceğini Karaköse'de Rusların işlettiği kömür madeni, Molla Süleyman köyünde olduğu için buna bir şey düşünüp düşünmediğini sorması üzerine Ali Cenani Bey de söz alarak benzer soruları yöneltmesi üzerine Dursun Bey "*Ben üç seneden beri bu 'hattın vücudundan haberdar olmadım. Şimdi nerelere kadar işliyor bilmiyoruz. Tahribatın derecesi nedir, zayiat ne derecededir? Malûmatlımız yok. Evvelemirde Nafıa Vekâleti bu hatta salâhiyettar bir memur göndermeli tesellüm etmeli, sonra bu hattı işletebilecek bir hale koymak için ne kadar masraf ihtiyar edilecek ve şimdi işletilmesi kabil midir, değil midir? Buna dair esaslı ve vuzuhlu bir malûmat alınmalıdır. Şimdi vereceğimiz para da, Hazineye girecek para da. Yani gerek varidat ve gerek masarif kısmı hep muhayyel ve mevhumdur. Bunda muayyen bir şey varsa o da Muvazenei Umumiyeden 200 bin lira vermekten ibarettir. Bu paranın nereye gideceğini bilmiyoruz. Mademki Muvazenei Umumiyeden iki yüz bin lira verilecektir. Evvelemirde bu hattı tesellüm etmek üzere Nafıa Vekâletine iki yüz bin lirayı vermeli, gitsin tetkikat yapsın... Milletin üzerine katmerli vergiler yüklenirken elimizdeki bu gibi menabii serveti mahvediyoruz, hazır mallara tesahup edemiyoruz. Sonra efendiler işitiyoruz ki Van Gölü sahillerinde birtakım malzemei bahriye vardır. Vapurlar, istimbotlar gibi. Bunları da çalan, çalana, kapan, kapanadır. Bunlara da hiç baktığımız yoktur*,[535] demiş, Nafia vekaleti kendi idaresine almaya kendisinde kudret görüyorsa bunu kabul edelim diye, meclis kursüsunden seslenmiş idi.

İkinci madde için Hüseyin Avni Bey; bölgenin fazlaca tahrip edildiği için söz konusu miktarı çok görmemeleri için Nafia vekaletinin bu kömürleri işletmesi ile

[534] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.28, s.55.
[535] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.56.

hem halkın kurtulacağı hemde İstikbal için bir girişim olduğunu söylemiş ve kanunun kabulunu istemiş idi.[536]

Şevket Bey şunları söylemişti; "*bu hat aleyhinde söz söylemek cinayettir. Maalesef vaktiyle bu hatta sahip çıkmıyan Nafıa Vekâleti bu hattı ciheti askeriyeye bırakmış, binlerle hattâ milyonlarla para kıymetinde olan bu üç hatta ait edevatla, keresteyle, köşkler; saraylar yapılmıştır. Bunu maddeten ispat ederim. Binaenaleyh, kurdun elinden kuyruğu almak için her halde bu kanunu kabul etmek lâzımdır. Mamafih bu iki yüz bin lira masarifi tamiriye ve inşaiye yine kâfi gelmez. Vatanın selâmeti için bunu üç yüz bin liraya iblâğ ediniz,"* demiş idi.[537]Müzakere yeterli görülerek ikiyüz lira tahsilat oylamaya konulmuş, söz konusu oylamada 168 kişi katılarak, 3 ret, 5 çekimser, 160 oyla kanun kabul edilen kanun şu şekilde idi.[538]

Birinci Madde: Havalii şarkiye demiryollar idaresinin bin üç yüz otuz dokuz senesi varidatı umumiyesi merbut (A) cetvelinde gösterildiği veçhile 985 000 lira tahmin edilmişir.

Ikinci Madde: Havalii şarkiye demiryollar idaresinin bin üç yüz otuz dokuz senesi maaşat ve masarif atı umumiyesi için merbut (B) cetvelinde gösterildiği veçhile 748 373 lira tahsisat verilmiştir.

Üçüncü Madde: işbu demiryollar idaresince istifa edilecek ücurat merbut tarifeye tâbidir.

Dördüncü Madde: işbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Beşinci Madde: işbu kanunun icrayi ahkâmına Nafıa vekili memurdur.[539]

---

[536] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.57
[537] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.57.
[538] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.72.73; Oy kulananların isim listesi için bkz. **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.77.78
[539] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No: 312,s.364.

3.1.21.Türkiye Büyük Millet Meclisi Bütçesine Altmış Bin Lira İlavesine Dair Kanun

Besim Bey (Sivas), tarafından TBMM bütçesine 60 bin lira ilave edilmesi yönünde harcirah[540] adı altında bir kanun teklifinde bulunulmuş idi.[541] Söz konusu kanun aslında daha önceden görüşülmüştü. Söz konusu kanunda kişinin devlet görevi ile seyehati durumunda yol nahiyeti ve ailesi için verilen miktar toplam 25 bin lira idi. Avans Kanunu'nun yayınlanmasının ardından seyahatlerde masrafın artması ve aile fertlerindeki nüfusun fazlalaşması ile birlikte TBMM bütçesine 60 bin lira gönderilmesi görüşülmüştü.[542]

Görüşmeler sırasında devletin işi için Amerika da bulunan Fuat Bey'in aylık tahsilâtı gündeme getirilmiş, Mehmet Şükrü Bey Nisabı Müzakere Kanununa yönelik paranın ödemesinin şahsa göre değiştiğini, düzenlenen raporda aynı görevde bulunmalarına bir kişi para alırken diğerine verilmediğini söylerken, Hüseyin Avni Bey söz alarak kişiye has ödemenin olamayacağı karşılığını vermişti.[543] Kanun tasarısının 3 maddesi tek tek oylamaya sunulmuş,[544]söz konusu kanunun oylamasına 169 kişi katılmış, 15 red, 4 çekimser, 150 kişinin oyu ile kanun kabul edilmişti.[545]

8 Mart 1339 ve 20 Recep 1341 tarihinde kabul edilen kanunda kabul edilen kanun üç maddeden oluşan kanunun birinci maddesinde TBMM 1339 yılı bütçesinin üçüncü yol masrafı ne ilaveten altmış bin liranın harcanmasına karar verilmiş, İkinci

---

[540]Heyet-i Mebusan Başkanlığına heyet tarafından çoğunlukla üç kişi, birinci ve ikinci başkanlıklara da, üçer kişi olmak üzere dokuz kişi seçilirdi. Seçilen bu kişiler padişaha sunulur, bu listeden biri meclis başkanlığına, diğer ikisi de başkan vekilliklerine padişahın iradesiyle atanırdı. Meclis görüşmeleri açık olup, yalnızca özel durumlarda gizli yapılırdı. Mebuslara toplantı için her yıl hazineden 20.000 kuruş, aylık olarak da 5000 kuruş maaş ödenirdi. Ayrıca maaşlarına ek olarak seyahatler için harcırah da ödenmekteydi.
[541] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.59.
[542] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.60
[543] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.73
[544] Oy kullananların isim listesi için bkz. **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.75,76
[545] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.73

madde ile yayın tarihinden itibaren geçerlidir. Ve Büyük Millet Meclisi tarafından yerine getirilmesi kararlaştırılan kanun şu şekilde idi.[546]

Birinici Madde: Türkiye Büyük Millet Meclisi 1338 senesi bütçesinin üçüncü harcırah maddesine ilâveten altmış bin liranın sarfına mezuniyet verilmiştir.

Ikinci Madde: İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren meriyülicradır.

Üçüncü Madde: İşbu kanun Büyük Millet Midisi tarafından icra olunur.[547]

3.1.22.Nafia Vekâleti Bütçesine İki Yüz Bin Lira Tahsisat Vazına Dair Kanun

Doğu Anadolu'da yapılacak demiryolu tesisat ve tamiri için Havali Şarkiye Demiryolu projesi[548] acele yapılması gereken tamir işlemlerinde demir yolu idaresi adına verilmek üzere iki yüz bin lira verilmesi teklif edilmiş idi.[549] Söz konusu kanuna 168 kişi oy vermiş, 3 kişinin ret, 5 kişinin çekimser oy kullanırken, 160 oyla şu şekilde kanunlaşmış idi;[550]

Birinci Madde: Havalii şarkiye demiryollarında yapılacak tesisat ve tamiratı müstaceleye muktazi masarife mukabil Nafıa vekâletinin 1339 bütçesinde « Havalii şarkiye demiryolları idaresine muavenet » namiyle açılan (271 B) faslma iki yüz bin lira tahsisat vazolun muştur.

Ikinci Madde: işbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Üçüncü Madde: îşbu kanunun icrayı ahkâmına Nafıa ve Maliye vekilleri memurdur.[551]

3.1.23.Evkaf Vekâletinin 1339 Senesi Üç Aylık Muvakkat Bütçesine Dair Kanun

---

[546] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No: 313,s.365.
[547] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.61.
[548] Ayrıntılı bilgi için bkz. mali kanunlar içerisinde 21. kanun olarak bilgi verilmiştir.
[549] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.48.
[550] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.59; Oy kullananların isim listesi için bkz. **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.77.
[551] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No: 314,s.366.

Evkaf vekâleti bütçesi 21.3.1339'da görüşmeye başlandı[552]. İlk olarak konuya ilişkin mazbata okunmuş idi.[553] Vâkıfa ait üç aylık (Mart, Nisan, Mayıs) borçlanmalar hesaplanarak meclise sunulmuştu. Vehbi Bey (Bitlis), mart ayının gelmesi ile inşaatların başladığını ve vâkıfın yeterli bütçesi olmadığı için çalışanların paralarının ödenemediğini söylemiş, tasarının bir an önce kabul edilmesi isteğinde bulunmuştu. Emin Bey (Canik), Şeriye Vekaleti bütçesi listesinin daha düzenli olduğu gerekçesi ile gönderilen listeyi eleştirilirken, Ali Cenani (Gaziantep), *"zaman kısıtlı olduğu için bu şekilde hazırlandı"* diyerek, Emin Beye cevap vermiş idi.[554] Şevket Bey ve Burak Bey (Erzurum), Ramazan ayının yaklaştığını; bütün camilerin, mescitlerin harap halde olduğu konusuna değinmiş,[555]Emin Bey tekrar söz alarak bütün vakıfların bütçelerinin eksikliklerinin tam olarak listelenip gelinerek görüşülmesi önerisinde bulunmuş idi[556].

28 Mart 1339 ve 10 Şaban 1341 yılında kabul edilen kanunda Evkaf vekâletinin 1339 yılında mart ayında başlanarak mayıs sonuna kadar üç aylık hizmetlere harcanarak 1339 bütçesinden hesaplanarak verilmek üzere beş yüz liranın avans olarak sarfına karar verilmiş idi. Avans masrafları Muvazenei Maliye Encümenince 1338 yılında tespit edilen kısımlar kabul edilmiş, Evkaf vekâletine ait geliri çeşitli kanunlara uygun olarak vergilerin oluğu gibi devam edilmesi kanunun yayın tarihinden itibaren geçerli olması ve kanunun uygulanmasında Şeriye ve Evkaf vekili sorumlu olması kararlaştırılmıştı.[557]

---

[552] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.86.
[553] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.198,99.
[554] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.204.
[555] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, 204,205.
[556] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, 204.
[557] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No: 316.s.368.

Yapılan oylama sonucu kanunu 9 red, 4 kişi çekimser oy kullanmış, çoğunluk sağlandığı için kanun kabul edilmişti. [558] Buna göre kanun şu şekilde kanunşaşmış idi;

Birinci Madde: Evkaf vekâletinin 1339 senesi martı iptidasından mayısı gayesine kadar üç aylık hidematı umumiyesine sarfolunmak ve 1339 bütçesinden mahsubu icra kılınmak üzere beş yüz bin liranın avans olarak sarfına mezuniyet verilmiştir.

İkinci Madde: işbu avans sarfiyatı Muvazenei maliye encümenince 1338 senesinde tesbit edilen fusul ve mevadda tatbik olunur.

Üçüncü Evkaf vekâletine ait varidatı mütenevvianın kavanini mahsusasma tevfikan cibayetine kemakân devam olunur.

Dördüncü Madde: işbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır

Beşinici Madde: işbu kanunuu icrayi ahkâmına Seriye ve Evkaf vekili memurdur.[559]

3.1.24.Havalii Şarkiye Muhacirlerinin İadesi ve Mesakinin Tamir ve İnşası İçin Tahsisat İtasına Dair Kanun

31.3.1339 14. İçtima, 1. celse reis vekili Musa Kazım Bey tarafından açılan oturumda seferberlik dolayısı ile Rus istilası ve Ermeni mezaliminden civar memleketlere giden kişilerin ailelerin evlerinin tahrip edildiği ve bu kişilerin işsiz güçsüz perişan bir halde bulunan halkın bir an önce evlerinin tamiri ve evlerine dönmeleri için tahsildar kanun layıhası hazırlanmış idi.[560] Cavid Bey; "*Hükümetimizin en elîm fecayia mânız kaldığı kısmı da vilâyatı Şarkıye sahası oldu. Orası mütaaddit ilerlemeler, gerilemeler neticesi olarak her iki taraf kıtaatı*

[558] Oy kullananların isim listesi için bkz. **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, 223,24
[559] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No: 316,s.368.
[560] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.252.

tarafından gerek mahrukat için, gerek siper ve istihkâm inşası için ve daha saire için oradaki ebniye tahribedildi. Birçok köyler böyledir. Bilhassa Erzurum'un Pasinler Ovasında, Erzincan'da, Bayezid'de, Muş'ta, Van'da, Bitlis'te hulâsa tekmil o havalide, hattâ Trabzon'a kadar olan yerler bu suretle zarardîde oldu. Hükümet, lâyihasında "Rus istilâsında zarardîde olanlar" diyerek, açıklama yapmış, Hükümetin yanlış düşündüğünü idafe etmiş Maliye Encümeninin teklifini[561] uygun bulduğunu ifade etmiş idi; Esat Bey (Aydın) Batı bölgelerinin de mağduriyetini şu şekilde ifade etmişti; *"Aydın, Manisa, Alaşehir, Eşme ve emsali kasabalar ve karyeler bugün hâk ile yeksan olmuştur. Biçare halk meydanda inim inim inlemektedir ve ey benim Hükümetim! Bana merhamet etmez misin? Benim yaralı kalbime merhem sürmez misin"*diyerek, doğu ile batının farkının olmadığını söylemiş, ikisine de aynı miktarda para ayrılmasını istemiş idi. [562]

Vekiller doğunun soğuk olması halkının sefalet içinde yaşamasını dile getirirken bazı vekillerde Çanakkale gibi illerin düşman işgalinde kaldığını belirtmiş söz konusu şehrin daha fazla acı yaşadığını belirterek, bölgelerinde aynı yardımdan faydalanmasını talep etmişlerdi.

Ragıp Bey (Kütahya), Yunanlıların vediği zarardan bahsetmiş söz konusu kanuna ilişkin Erzurum vilâyetinin iki livasında yetmiş bin hanenin harab olduğu söylendiğini bu bölgenin miktarı ve konusunda net bilgi istemiş ve şöyle devam etmişti. *"24 livada belki bir milyondan ziyade ev harabolmuştur ve onlar bugün mümkün merteibe imara muhtaçtır. Şu bir milyon lira ve mümkün olur da bir milyon lira daha ilâve edilirse, iki milyon lira bir şeye yarar mı? Bu para ile yüzer dirhem çivi bile alınamaz"* diyerek, kanun maddesini onaylamadığını söylemişti.

---

[561] Bir milyon liranın bir kısmının orada gelen muhacirlerin iadesi için bir kısımının da tamirat için verilmesi düşünülmüştür.
[562] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.254.

Mazhar Müfit paranın az olduğu için teklifi reddedeceğini söylemiş, Yusuf Ziya'da paranın sadakadan ibaret olacağından ayrıca vaktinde verilemeyeceğinden kıymeti olmayacağına dair eleştiride bulunarak, Emin Bey Sıhıye ve Muaveneti İçtimaiye felaketinin buna bakabileceğine bu meselelerin memleket meselesi olduğuna değinmiş ve bunun yabancı şirketler tarafından yapılmasına şiddetle karşı çıkarak, mecliste çok net bir araştırmanın yapılarak göç etmek isteyenlerin[563] bir an önce tespit edilmesi ve harap olan alanların tamiri için kış gelmeden tahsilatın yapılması yönünde baskılar artmış idi.[564]

Nusret Bey (Erzurum), Türk, Azeri kardeşlerin bir çoğu Sarıkamışta telef olduğunu şöyle izah etmiş idi; *"O Âzerilerdir ki, Rus istilâsı zamanında bizim vilâyetlerimizi baştanbaşa iaşe ettiler. Şimdi bunlar sefil bir haldedirler. İhtimal ki, Azerbaycan'ın en zengin bir taciri olan Takibof'un evlâdı da bunların içindedir. Binaenaleyh bunlara çok yazık ve günahtır. Vekâleti âlileri bu hususta ne gibi bir şey düşünüyor?" Sorusuna Rıza Nur; "bir middettir Elviye i Selâse'den yani Kafkasya'dan hicret vardır. Bunlar Azeriler değildir. Kafkas dağlarından Lezgiler, Çeçenler, Hamaklar, Asetinler Ve sairedir iki, muhtelif akvam i ve mühimce bir Miktardır. Bunlar gelmişlerdir. Bunları hüsnüikaibul ve elimizdeki nizamnameler mucibince iskân ve iaşe dâhi edelim. Malûmuâlileri iskânın şeraiti vardır, öküz veririz, saban veririz, tohumluk veririz, yemlik veririz, daha birtakım şeyler veririz. Fakat efendim, bunda bir. şekle tesadüf ettik. Bakınız arz edeyim. Bu gelen insanların bir kısmı Rus tabiiyetini muhafaza etmek istediler. Halbuki Türk tâbiiyetine geçmedikten sonra kimseye muavenet edemeyiz, bu mesele daha hâlâ*

[563] Sevk edilecek kişi sayısı; İzmir vilâyetinde (3) kişi, Adana'da yok, Elâziz'de (56), Ankara'da (56), Bursa'da (115), Diyarbekir'de (530), Sivas'ta (4 900). Eskişehir'de (10), Aksaray'da (2 743), Amasya'da (2 250), Urfa'da (789), Burdur'da (430), Bolu'da (1 671), Denizli'de (186), Silifke'de (314), Gaziantep'de (197), Karahisarı Şarki'de (1 150), Karahisarı Sahib'de (72), Kayseri'de (2 166), Kırşehir'de (2 742), Kângırı'da (120), Mardin'de (127), Maraş'ta (3 112) kişi vardır. Toplamda (23 880) kişidir.

[564] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.274.

halledilemedi. Binaenaleyh bundan dolayı bizi mazur görünüz. Çünkü, Türk tâbiiyetine girmiyen insana biz nasıl yardım ederiz? Son defa baktım ki, bu mesele sürüncemede kaldı, iyi veya fena, behemehal hallolunmak lâzımdır, katî bir emir verdim, dedim ki; bunlara katî olarak tebliğ ediniz, ya Türk tâbiiyetini kabul ederler ve bu şerait dairesinde iskân ederiz, yok kabul etmezlerse hudut harici çıkarırız."[565]

Müzakerelerin kifayeti hakkında takrirler okunmuş idi. Şefket Bey maddenin aynen onaylanmasını, Süleyman Sırrı (Yozgat) müzakerlerin kafi olduğunu belirterek müzakere yeterli görülmüştü. Mehmet Bey (Biga), birinci madde de muharrer tahsisatın 1338 senesi bütçesinden sarfının doğru olmadığı maddenin 1339 senesi olarak tespiti teklifini sunmuş Süleyman Sırrı, istila görenlerin sayısı hakkında kanunun birinci maddesinde bunların yüz elli bin lira iade masarifi olarak bir tahsisat teklif edildiğini hesaplamaların her birr kişinin memleketlerine kadar gidebilmek için altışar lira isabet ediyor ki bu paranın kesinlikle yeterli olmadığını söyleyerek yeni bir teklifte bulunmuş idi.[566]

Ahmet Hamdi Bey ise sevk olunacak muhacirlerin sayısına göre Süleyman Sırrı Beyin teklifine destek veren bir konuşma yapmış ve aynı tasarıyı teklif etmişti.[567] İkinci defa oylanan kanun [568] Havalii Şarkiye Muhacirlerinin İadesi ve Mesakininin İnşası Tahsisat İtasına Dair Kanunu onaylanmış, oylamaya 157, kişi katılmış, 8 ret, 4 çekimser oya karşı 145 oyla Kabul edilen kanun şöyle idi;[569]

Birinci Madde: Havalii garkiyede Rus istilâsına maruz kalan mahaller ahalisinden dahile hicret etmiş olanların memleketlerine iadeleri için 1339 senesi

---

[565] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.275.
[566] Binaenaleyh beher şahsa onar lira isabet edebilmek için işbu teklif edilen tahsisatın (230 000) liraya iblağını, o maddedeki (150 000) liranın ol veçhile tadilini teklif etmiştir.
[567] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.278.
[568] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.321.
[569] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.348; Oy kullananların isim listesi için bkz. **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.350.351.

Muaveneti içtimaiye bütçesinde (Havalii şarkiye ahalisinden dahile hicret edenlerin iade masarifi) namiyle açüaeak B/180 faslına yüz elli bin lira tahsisat vazolunmuştur.

İkinci Madde: Ahiren Yunan istilâsından tahlis ve istirdat olunan mahallerden gayri aksamı memlekette ahvali harbiye ilcasiyle kısmen, veya tamamen harap olan kura ve kasabatta mesakinin tamir veya inşası için Maliye bütçesinde (Ahvali harbiye ilcasiyle harap olan mesakinin tamir ve inşa masarifi) namiyle açılacak Z/99 faslına bir milyon lira tahsisat vazolunmugtur.

Üçüncü Madde: ikinci madde ile verilen tahsisat her mahalde bedelkeşf tahakkuk edecek tahribat bedeli imarına nazaran yüzde nispetinde tevzi ve sırasiyle en müstacel tamirat ve inşaata tahsis olunur.

Dördüncü Madde: Birinci ve ikinci maddelerle verilen tahsisattan 1339 senei maliyesi zarfında sarfedilemiyen miktarı 1340 senesinde sarfedilebilir.

Beşinci Madde: işbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır..

Altıncı Madde: işbu kanımun icrayi ahkâmına Maliye ve Sıhhiye ve muaveneti içtimaiye vekilleri memurdur.[570]

3.1.25.Meclis Bütçesine Tahsisatı Munzamıma İtasına ve İstanbul Gayrifaal Memurlarına Dair Kanun

5.4.1339, 18. İçtima, 1. celse, reisi sani Ali Fuat Paşa tarafından açılan oturumda Rasim Beyin (Sivas), meclis bütçesine tahsilat itasına ve İstanbul gayri faal memurlara maaşlarına dair kanun teklifi ve maliye encümeni mazbatası müzakere olunmuş idi.

---

[570] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No:312.

Birinci madde hakkında Sami Bey (İçel), söz almış meclisin daha önce üç aylık tahsisatı için karar çıkardığını bunu feshetmediğine göre böyle bir kanun çıkarmasının gereksiz olduğunun gereksiz olduğunu ifade ederek meclisin bu konudan sonra söz konusu kanuna onay vermesini eleştirmiş idi.[571] İkinci madde hakkında kanunun muhalefetim, diyen Sami Bey, şunları söylemiş idi; "*İstanbul'da bir vaziyet varmış, birçok memurlar aç kalmış. Binaenaleyh bunları aç. Bırakmak doğru değildir. Oram için bunları terfih etmek icabediyor. Binaenaleyh onlara üç aylık daha verelim. Şimdi şu üç aylığı da kabul ettiğiniz takdirde açıkta kalan memurlara yedi aylık vermiş olacağız. 1338 ve 1337 senesinde vaziyeti maliyemizin ademiıüsaadesi dolayısiyle Muvazenei Maliye Encümeninin tesbit ettiği kadroların hini tatbikinde Anadolu'da yalnız maliye kısmında 1 400 memur açıkta kalmıştır ve elyevm bu memurinden birçokları sefil ve perişan, bir haldedir. İstanbul'un vaziyeti hususiyesini biliyorum. Oradaki memurları aç bırakmamalıdır. Fakat İstanbul hakkında vâridolan bu aç bırakmamak, sefil bırakımım ak acaba Anadolu memurları hakkında, da vârid değil midir? Binaenaleyh efendiler; niçin İstanbul memurinine veriliyor da Anadolu'da açıkta kalmış olan memurinine verilmiyor? Bunlar mağdur değil midir, bunlar zavallı değil midir, bunlar aç değil midir, bunlar insan değil midir? Şu hale göre eğer Devletin bütçesi böyle her hangi bir suretle açıkta kalan memurin kütleşini beslemeye sarf edilecekse umumi olmalıdîr. Hususiyet olmamalıdır, şahsiyet olmamalıdır. Bu madde kabul edildiği takdirde ya Anadolu memurinine de teşmil edilmeli veyahut da bir vaziyeti hususiye ihdasiyle yalnız İstanbul memurinine verilmesi doğru değildir. Anadolu memurinine de teşmil edildiği takdirde yeni bir. sistem, yeni bir prensip."*derken, Dr. Mustafa Bey (İzmir), Anadolu ve İstanbul memurlarının ayrımının olmadığını belirtmiş, Sami Bey (İçel),

[571] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.370.

"*yoktur da neden ayrım yapılıyor*" diyerek, kanun maddesi aleyhine konuşma yapmış, Tunalı Hilmi (Bolu), "*doktor ama tüccar doktor*" diyerek, Dr. Mustafa Beyi eleştirmişti.[572]

Vekillerin Anadoluda gayri falla memurun olup olmadığı sorusuna İcra Vekilleri Heyeti Rauf Bey (Sivas), "*Aynı mesele üzerinde bundan evvel avans kanunları müzakere edilirken Heyeti Aliyenize mufassalan arza çalıştığım gibi, evvelemirde memleketimiz dâhilinde bir Anadolu, bir İstanbul yoktur.*"[573]diyerek, Anadoludaki memurların açıkta olduğunu İstanbul'da ki memurlarında yeni bir hükümet kurulduğundan dolayı açık ta kaldığını belirtmiş, Bu halkın sıkıntı içinde olduğunu ve haklarının meclisten beklemelerinin doğru bir karar olduğunu belirtmişti. Mazhar Müfit Bey, (Hakkâri) Sami Beyin encümenden acele bir kanun çıkmış, ifadesine ilişkin; "*kararın acele alınmadığını Heyeti Âliyeniz bundan bir saat evveli bir karar verdiniz ve kararımızida dediniz iki : Bu kanunu bugün Muvazenei Maliye Encümeni müzakere edecek ve tesbit edip bugün bize verecektir. Kararı âlinizi encümen infaz etmiştir. İkincisi; Sami Beyefendinin işaret buyurduğu gibi filhakika bendeniz Muvazenei Mıâliye Encümeni Reisiydim. Anadolu 'da geçen sene 1 400 maliye memuru bütçe açığı olarıalk açığa çıkarıldığının doğru olduğunu söylemiştir. Çünkü memuriyetleri lağvedilmiştir, fakat bu 1 400 kişinin hepsinin yerleştiğini söyleyerek Fakat rica ederim, geçen sene bütçede yaptığımız bu ilga ile acaba bu sene İstanbul'da açıkta kalan memurlar aynı vaziyette midirler? İstanbul'da açıkta kalmak demek, büyük bir inkılâp yaptık ve şekli Hükümeti değiştirdik, binaenaleyh bu şekli Hükümeti değiştirmekle büyük bir inkılâp husule gelmiştir O inkılâbın neticesi olarak o memurlar orada açıkta kaldığını bütün*

[572] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.371.
[573] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.72.

memurların bu usulü teşmil edeliim dendiği zaman her bütçeye mühim bir yekûn koymak gerektiğini belirtmiştir. Fakat büyük bir inkılâbın neticesi olarak bugün İstanbul'da açıkta kalan on, on beş bin memur vardır ve bunların bu kadar aileleri vardır. Saniyen; bunlara verdiğimiz para nedir Ekmek parası bile değildir. Zaten bu parayı bağıtlamıyoruz» Bunu taviz olarak veriyoruz. Ve bu kanunda musarrahtir. Yani müddeti hizmeti tekaüdiye ve maluliyet maaşlarına kâfi getariyenlere İlerit de bir memuriyete tâyin edilince mallarından kat'edilmek üzere şimdilik son maaşmm sülüsünü taviz olarak veriyorsunuz. Yoksa o parayı bağışlamıyorsunuz" demiş, İkinci ve Üçüncü madde de oylama yapılmış ve kabul edilmişti.[574]

5 Nisan 1339 ve 18 Şaban 1341 yılında kabul edilen kanun dört maddeden oluşmuş, 1339 senesi bütçesinden hesaplanmış olan kararın yerine getirilmesi ve verilen avanstan büyük millet meclisi bütçesine ayırt edilen paraya ek olarak sekiz yüz liranın daha avans olarak harcanmasına izin verilmişti. İkinci madde ile kaldırılan daireler merkezden açıkta kalan bütün memurlar devlete 13 Kanuninisa 1339 tarihli kanunun birinci, ikinci, üçüncü, maddeleri gereğince avans olarak verilmekte olan maaş aynı kayıt dairesi ve şurut dairesi senei mayısa kadar aynen tekrar etmiş, bu kanun yayın tarihinden itibaren geçerli olarak, kanunun yerine getirilmesinden sorumlu dairenin maliye vekilliği olması kararlaştırılan kanun son olarak şu şekilde kararlaştırılmıştı;[575]

Birinci Madde: 1339 senesi bütç,esinden mahsubu icra olunmak üzere verilen avanstan Büyük Millet Meclisi bütçesine tefrik edilen mebaliğe zamımeten sekiz yüz bin liranın daha avans olarak sarfına mezuniyet verilmiştir.

---

[574] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.73.
[575] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No: 321,s.324.

Ikinci Madde: Mülga devairı merkeziyeden açıkta kalmış olan bilûmum memurini Devlete 13 kânunusani 1339tarihli kanunun birinci, ikinci, üçüncü maddeleri mucibince avans olarak verilmekte olan maaş aynı kuyut ve şurut dairesinde senei haliye mayısı nihayetine kadar ita olunacaktır.

Üçüncü Madde: işbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Dördüncü Madde: işbu kanunun icrayi ahkâmına Maliye vekili memurdur.

3.1.26.Darüleytam Müdiriyeti Umumiyesi İçin Avans İtasına Dair Kanun

Darüleytamlar müdiriyet umumiyesi için Avans itasına dair Kanunu ilk oylamada yeterli oy alamadıgı için kabul edilmemiş, ikinci defa müzakere edilen kanunlardan biridir ikinci oylamada muhalefet olmaksızın kabul edilmiştir.[576], 2 ret, 2 çekimser oya karşı 202 oyla kanun kabul edilmişti.[577]

Birinci Madde: Bin Uç yüz otuz dokuz senesi martı iptidasından temmuz gayesine kadar Darüleytam müdiriyeti umumiyesi hıdematma sarf ve bütçesinin tasdikında mahsubu icra edilmek üzere iki yüz elli bin liranın avans olarak sarfına mezuniyet verilmiştir.

Ikinci Madde: İşbu avans bin üç yüz otuz sekiz senesinin son dört ayı için Muvazenei maliye encümenince tesbit edilen fusul ve mevadda tevfıkaa sarfolunur.

Üçüncü Madde: Kavanini mevzuaya tevfikan cibayet olunan Darüleytam varidatı muhtelifesİ bin üç yüz otuz dokuz senesi zarfında da cibayet olunur.

Dördüncü Madde: îşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

---

[576] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.425.
[577] Oy kullananların isim listesi için bkz.**TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.426, 427.

Beşinci Madde: işbu kanunun icrayi ahkâmına Sıhhiye ve muaveneti içtimaiye vekili memurdur.[578]

3.1.27.Ziraat Bankası İçin Avans İtasına Dair Kanun

5.4.1339, 18. İçtima, 2. celse, ikinci reisvekili Musa Kazım Bey tarafından açılan oturumda 1339 Mart ve Nisan aylarına ait Ziraat bankası hizmeti umumiyesi için iki bin liranın avans olarak verilmesi hakkında mazbata okunmuş, [579]Ziraat bankasına ait 1339 bütçesi meclisin seçimleri nedeniyle ne zaman verileceği belli olmadığından tahsilata bir madde daha eklenmiş idi.

1339 senesi bütçesinin tasdikini beklemek hem halkın ihtiyacı hemde bankanın menfaatleri noktasından sandıkların açılması uygun görülmediğinden, ikinci madenin kabulu ile yakın zamanda açılması düşünülmüş bu değişikliklerle ikinci madeninde eklenmesi uygun görülerek kanun layihası hazırlanmış idi.[580]

Birinci madde okunmuş ve madde hakkında Feyyaz Bey; Ziraat bankasının açıkta kalanlar için ne düşündüğünü sormuş, diğer memurlara verilen miktardan onlara da da verilmesi yönünde kanun maddesi eklenmesini istese de teklifi vekiller tarafından kabul görmemişti.[581]birinci made de aynen kabul edilmiş idi.[582]

Feyyaz Beyin teklifi hakkında Müfit Bey (Hakkari) söz alarak bir arkadaşının okulu bitirdikten sonra yıllarca Ziraat bankasına emek verdiği açıkta kaldıktan sonra bütçe açığından sonra açlıktan öldüğü ve maddenin kabulünü desteklemişti. Maliye vekili Hasan Fehmi Beyde destek vermemiş, söz konusu

---

[578] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No: 322, s.375.
[579] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.373; oy kullananların isim listesi için bkz. **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.427.428.
[580] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.374,375.
[581] Madde 4. Ziraat Bankası İdarei Merkeziyesinden açıkta kalan gayri faal memurlardan caizülistihdam olup da mâzuliyet maaşına kesbi istihkak etmiyenlere diğer memurin gibi avans olarak sülüs maaş ive tahsisat ita olunur. İşbu maddenin kanuna ilâvesini teklif eylerim.
[582] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.376.

maddeye muhalefet etmişti. Fakat Feyyaz Beyin teklifi gündeme alınarak kabul edilmişti.[583]

*Birinci Madde: Bin üz yüz otuz dokuz senesi martı iptidasından haziran gayesine kadar Ziraat bankası hidematı umumiyesine sarf Ye bütçesinin tasdıkmda mahsubu icra edilmek üzere iki yüz elli dört bin liranın avans olarak sarfına mezuniyet verilmiş*tir.

Ikinci Madde: îşbu avans sarfiyatı bin üç yüz otuz sekiz senesi için tesbit edilen fusul ve mevadda tatbik olunur. Ancak 1339 penesi bütçesinin Muvazenei maliye encümenince tesbit ve tasdıkmda işbu bütçe ile kabul edilecek fusul ve mevat muteber olacaktır.

Üçüncü Madde: Kavanin ve nizamatı mevzuaya tevfikan Ziraat bankasınca cibayet olunan varidatı muhtelife 1339 senesi zarfında da cıbayet olunur.

Dördüncü Madde: Ziraat bankası idarei merkeziyesinden açıkta kalan gayrifaal memurlardan caizülistihdam olupta mazuliyet maaşına kesbi istihkak etmıyenlere diğer memurin gibi avans olarak sülüs maaş ve tahsisat ita olunur.

Beşinci Madde: îşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Altıncı Madde: îşbu kanunun icrayı ahkâmına İktisat vekili memurdur,[584]

3.1.28.Emniyet Sandığı İçin Avans İtasına Dair Kanun

Emniyet sandığı avansı için heyeti vekiliyeden kanun maliye encümenine gönderilmişti.[585] 5.4.1339, 18. İctima, 2.celse ikinci reisvekili musa kazım beyin

[583] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.377; Oy kullalnanların isim listesi için bkz. **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.427,428.
[584] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No: 323,s.376.
[585] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.247.

açtığı oturumda icra vekilleri heyeti Hüseyin Rauf'un takdim ettiği mazbata okunmuştur. Söz konusu sandığın 1338 senensi bütçesine göre iki aylık maaşın masrafı olan dört bin dört yüz atmış yedi liranın harcanmasına dair avans kanunun oylanması istenmiş idi.

Yeni seçim dönemi söz konusu olduğundan emniyet sandığı bütçesinin yeni meclis toplanıncaya kadar onaylanması tam bilinmediğinden, yeni meclisin encümenlerinin işe başlaması uzunca vakit alabileceğinden hazirana kadar ki süreçte birinci maddenin kabul edilmesini ve ikinci maddenin eklenmesi uygun görülerek kanun layıhası hazırlanmış,[586] söz konusu kanunun beş maddeside ayrı ayrı oylanmış idi. [587]

7 Nisan 1339 ve 20 Şaban 1341 de kabul edilen kanunda bin üç yüz otuz dokuz senesi mart ayından haziran sonuna kadar Emniyet Sandığı Hizmeti Umumiyesi harcamaları ve bütçesinin onaylanmasında araştırılıp hesaplanarak sekiz bin dokuz yüz otuz dört liranın avans olarak verilmesi karalaştırılmıştır. Avans bin üç yüz otuz sekiz senesinin son dört ayı içinde denk olup olmamasına bakılarak tespit edilen kısımlar uygun olarak harcanması kararlaştırılan kanun şu şekilde idi:

Birinci Madde: bin üç yüz otuz dokuz senesi martı iptidasından haziran gayesine kadar emniyet sandığı hidematı umumiyesine sarf ve bütçesinin tasdikında mahsubu icra edilmek üzere sekiz bin dokuz yüz otuz dört liranın avans olarak sarfına mezuniyet verilmiştir.

Ikinci Madde: İş bu avans bin üç yüz otuz sekiz senesinin son dört ayı İçin Muvazene Maliye encümenince tesbit edilen fusul ve mevadda tevfikan sârfolunur.

---

[586] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.376.
[587] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.428.429.

Üçüncü Madde: Kavanin ve nizamatı mevzuaya tevfikan Emniyet sandığınca cibayet olunan varidatı muhtelife bin üç yüz otuz dokuz senesi zarfında da cibayet olunur.

Dördüncü Madde: İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradif,

Beşinci Madde: İşbu kanunun icrayı ahkâmına iktisat vekili memurdur.[588]

3.1.29.Seyrisefain İdaresi İçin Avans İtasına Dair Kanun

Deniz işletmesi idaresi için 1339 senesi avans kanunu için müzakereler Maliye Encümenine gönderilmiş idi.[589]Maliye Encümenince gönderilen mazbata gündeme alındı.[590] Sefain idaresi için kanunun oylamasında 205 kişi söz konusu kanun için oy verirken , 2 red, 3 çekimsere karşı 200 oyla kanun kabul edilmişti. [591]

Temmuz ayına kadar Türkiye'de Seyrisefain idaresi harcamaları için cetvel[592] verilerek, buna göre, 1339 senesi deniz işletmeleri idaresine yedi yüz bin liranın ayrılmak üzere karar kılınmış, bu avans 1338 senesinin son dört ayı için maliye encümence tespit edilen miktarda harcanması uygun görülmüş ancak 1339 senesi kabul edilen miktar geçerli olacağına dair kanun layıhası görüşülmüş idi. Söz konusu idarenin kömür ihtiyacı doğrultusunda seksen bin lira daha tahsisatına karar verilmiş, kanun maddelerine itiraz eden olmadığı için şu şekilde kabul edilmiş idi;

Birinci Madde: Bin üç yüz otuz dokuz senesi martı iptidasından temmuz gayesine kadar Türkiye seyrisefain idaresi hidematı umumiyesine sarf ve bütçesinin tasdikında mahsubu icra edilmek üzere yedi yüz bin liranın avans olarak sarfına mezuniyet verilmiştir.

---

[588] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No: 324,s.377.
[589] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.86.
[590] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.198.
[591] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.425; Oy verenlerin isim listesi için bkz. **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.431,
[592] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28,s.378,379.

İkinci Madde: İşbu avans bin üç yüz otuz sekiz senesinin son dört ayı için Muvazenei maliye encümenince tesbit edilen fusul ve mevadda tevfikan sarfolunur. Ancak 1339 senesi bütçesinin encümence tesbit ve tasdikında işbu bütçe ile kabul edilecek fusul ve mevad muteber olacaktır.

Üçüncü Madde: Seyrisefain bütçesinin altıncı masarif faslının onuncn kömür esmanı maddesine ilâveten seksen bin lira tahsisatı munzamına ita olunmuştur.

Dördüncü Madde: Kavanin ve nizamatı mevzuaya tevfikan Türkiye Seyrisefain idaresince cibayet olunan varidatı muhtelife bin üç yüz otuz dokuz senesi zarfında da cibayet olunur.

Beşinci Madde: İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Altıncı Madde: İşbu kanunun icrayi ahkâmına Müdafaai Milliye vekili memurdur.[593]

3.1.30.Düyunatı Sabıkanın Sureti Tediyesine Dair Kanun

22.03.1339, 9. İçtima, 1. celse de Hüseyin Avni Bey (Saruhan), tarafından açılan oturumda Ali Süruri Bey (Karahisar Şarki), bir kısım fakirin olsun hukukununu tavsiye etmek olmak için bunun böyle yapıldığını bu kanunun hizmetinin ne olduğunu sormuş ve bir kısım fukaradan alınan paranın bir kısmını ödemeyi teklif etmiş idi.

Maliye Vekili Hasan Fehmi Bey, Tekalifi Milliyei Umuminin zenginlerden tüccarlardan alınan aşyanın bedeli Tekalifi Miliye kanunu gereğince gümrük vergilerinden karşılanmıştı. Fakat köylülerden alınan tekalifi milliyenin karşılayacak yeri olmadığından köylünün parası daha çok kaldığını anlatmış,[594]Ali Süruri Bey

[593] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No: 325,s.378.
[594] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.126.

Tekalifi Milliyede özellikle Harbi Umumiye de nakliye yapan sınıfın köylüler olduğunu özellikle onlara vergiler ile indirim yaparak borçlarının ödenebileceğini belirtmiş, bunun neden yapılmadığı yönünde açıklama beklemişti.

Maliye Vekili söze girerek Harbi Umumi Duyunatına gitmek işi çıkmaza götürmek olduğunu Harbi Umuminin Tekalifi Harbiyesi'nin yirmi beş milyon lira olarak tahmin edildiğini şöyle izah etmiş idi." [595]*Harbi Umumide hakikaten Süruri Bey biraderimizin buyurdukları gibi vesaiti nakliye fakir sınıftan alınmıştı. Fakat Harbi Umumi düvunatı, hesabatını sulhten sonra ya bir Hazine tahvili ile mübadele etmek, veyahut muayyen tertiplere avırıp her sene bütçesine umumi bir surette tahsisat koymak suretiyle tediye edebiliriz. Takdir buyurulur ki, bugün o^du bütün azamet ve şevketiyle duruyor. Bu ordunun masrafı her gün, her dakika devam ediyor. Bu masraftan artırabileceğimiz öyle ufak tefek paralarla biz Harbi Umuminin hesabatını tediye cihetine gidemeyiz. Borçlarına mahsubedersek bore cüzi bir şev kalmıştır. Onunla nihayet tekâlifi milliye hesabatını temizliyebiliriz. HarbiUmumi hesabatını bu kanunla halletmek imkânını göremiyorum. Zaten para olsa seneleri bütçeleri tahsisatından bir kısım vardır ki, tekâlifi harbiye ve vesaiti nakliye için kanun lâzım olabilir. Fakat diğer kısım hakkında kanun tedvinine lüzum olmadığı halde sırf para noktai nazarından o senelerin bıraktığı o muazzam düyunun tediyesine veya mahsubuna doğru gitmek imkânını bendeniz göremiyorum. Bunu ancak, sulhten sonra düşünebilirsiniz."*

Refik Şevket Bey (Saruhan), teşkilatı devletin bulunmadığı sırada Müdafai Hukuk Cemiyetleri marifeti ile toplanan eşya yada hayvanların bedellerinin de ödenip ödenmediğini sormuş, Maliye Vekilinden eşya yada hayvan verdiğine dair belge getirdiği takdirde ödeneceği cevabını almıştı.

[595] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.127.

Dr. Refik Rüştü (Menteşe), söz alarak duyun meselesini sadece belli kişilere ödenecek miktardan bahsedildiğini hükümetin on, on beş tüccara verilecek para için mi yoksa gerçekten köylünün ve halkın paralarını ödemek için mi bu kanunu hazırladığını sorarken,[596] Maliye vekili Hasan Fehmi Bey, zengin fakir ayrımı yapacak hiçbir kelimenin bulunmadığını söylemiş, Tekalifi Milliye'nin en ağır yükünün köylünün yaptığını söyleyerek 1336 senesinden bu yana verilen hizmetin bedelinin ödeneceğini söylemiş idi.

Müfit Lütfi (Siverek), Bey söze girerek "*onların bedelini hükümet şimdi topluyor"* sözlere cevap veren Hasan Fehmi, vesaiti nakliye ye dair kanundan haberi olmadığını söyleyerek bu kanunda açıklama istemişti.

Abdullah Bey (İzmit), Hasan Fehmi beye, Düzce'den tütünlere Tekalifi Milliye namına alındığını haber aldığını ya alınmaması için emir verilmesini yada bunu kürsüden açıklayın resmen duyurun çağrısında bulunurken, Hasan Fehmi Bey, bu tüccarlar adına daha önceden Tekalifi Milliye emirlerinin verildiğini tütünlerin toplanamadığı için tesliminin şimdi olduğunu kanun çıkana kadar da Tekalifi Milliye adına tahsis edilen ürünlerin toplanmasının da devam ettiğini söylemişti. Bunu sadece teslimatın gecikmesine bağlayarak şunları eklemiş idi; "*Tekâlifi Milliyeye tâbi tutulmuş da henüz muamelesi bitmemiş, teslim alınmamış tütünlerin bu kanun çıkıncaya kadar tahsili, bitmiyenlerini tahsil etmek zarureti vardır. Çünkü iki komşunun birinden yüzde on beş alınır, diğer komşunun yüzde on beşini bırakıp geçmek ve istememek bittabi doğru değildir. Şimdi almanın bedeli tediye edilmeye başlanınca ötekine seninkini de veriyoruz, çünkü bedelini veriyoruz demek lâzımdır. Bu kanun kabul edilinceye kadar almıyacağız demek doğru değildir, haksızlıktır. Birinden yüzde on beş alın ötekinden sarfınazar etmiş olursak onun bedeli başka*

[596] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.128.

olur, öbürü başka satılır" demiş, eğer ihtiyaç yoksa bunun takibinin gerektiğini ve piyasada rekabeti önlemek adına ürünlerin toplandığını izah etmişti.[597]

İcra Vekili Hasan Fehmi Bey 1337 yılında aşarın yüzde kırkı Tekalifi Milliye emirlerinde tabi kılındı o seneye has yapıldığını artık borcu olan kişilere bu borcu tahsis edeceğini söylemiş idi.

Dr. Tevfik Rüştü Bey, halkın bir kısımının borçlarının öderken diğer kısmının haklı olarak şikayet edeceği bu şikayete meydan vermemek adına köy halkından alınan araç için mazbata verilmediğini asıl parayı o mazbatasız fakir halkın alması gerektiğini söylemiş, Maliye Vekili Hasan Fehmi Bey: *"Doktor Bey demek istiyor ki, Harbi Uumi borçlarını da buna raptedelim. Fakat bu bir sözdür. Bu kanun yapılıncaya kadar Meclis şimdiden o paraların da verileceğine dair bir vaitte bulunsun. Bu, bendenizce zaittir. buna lüzum yoktur. Böyle bir kanun yapacağız diye kanun yapılmaz. Fakat bu hususta bendenizin de esbabı mucibe mazbatasında yazdığım gibi Muvazenei Maliye Encümeni de-bu mazbatada aynı fikri, aynı noktai nazarı müdafaa etmiştir. Meclisi Âliniz de bu fikre mütemayildir. Binaenaleyh bu cihet onlar için kâfi bir teminattır ve bugün tediye etmek ihtimali olmadığına' göre vereceğiz. Demek, zaten ellerindeki mazbataları vereceğiz demektir. Ayrıca bir şey yapmaya lüzum yoktur"* demiş, Nebil Bey; ikinci maddeye ilişkin konuşmuş *"ikinci madde de de eger borcun yoksa 1338 senesine kadar naklen 125 alınacak denildiğini söylemiş ve şöyle devam etmiştir. İkinci maddede eğer borcu yoksa 1338 nihayetine kadar nakden yüzde yirmi beş alınacak diyor. Farz edelim ki, 1337 ve 1338 senelerinde köylü Mehmet koyunundan yüzde yirmisini, yüzde kırkını verdi. 1337 ve 1338 seneleri Ağnam rüsumunu da verdi. O köylü Mehmed Ağa, yine 1339 senesinde Ağnam rüsumunu verecek, bunun Hükümette alacağı olduğu halde, o*

[597] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.129.

*Hükümetten para beklediği halde niçin Hükümet tamamım alsın da diğer hiç borcu olmayanlar Hükümetten yüzde yirmi beş alsın? Onun Hükümetten alacağı vardır. Bunda ne kadar adalet vardır? Bilmiyorum. .1339 senesi mükellef atının buna dâhil olması lâzımdır. Adalet de bunu icap ettirir."*diyerek bir teklifte bulunmuştu.

Mustafa Durak, halka ve millete karşı böyle bir kanunla gelindiği için teşekkür etmiş köylünün yapıtığı hizmetin karşılığını teklif edilen kanunun birinci madesinde eksiklik olduğunu 1337,1338 senelerinde Tekalifi Milliye nedeniyle alınan paranın yüzde yirmi beşi 1337 ve 1338 seneleri sonuna kadar olan borçların mahsup edileceğini, fakat 1338 senesi sonrası 1339 senesine geldiğinden kendisinin buna anlam veremediğini belirtmiş, ve şöyle eklemiş idi; "*1338 senesinde mükellef olduğu vergiyi verdiğinden dolayı demek ki o mükellef hata etmiş. Vah zavallı vermeseydi o da şimdi bununla beraber parasını alacaktı. Biz öyle bir çığır açıyoruz ki, bun dan sonra mükellef olanlar borçlarını senei âtiyeye devredecekler. Günkü belki ilerde yine bir mahsup işi daha meydana çıkar, ne lüzum var, çimdi vermeyelim diyecekler. Efendiler: bunun içerisinde adalet yoktur. Adalet şudur: 1337, 1338 senesi nihayetine kadar kimin alacağı varsa 1.339 senesi nihayetine kadar alacağı olanlar da bundan istifade etmelidir. Eğer bu suretle yapamazsak adaleti tatbik etmiş olmayız. Günkü bir kısım halk, Hükümete karşı borcu neden ibaret ise onu kendi eliyle götürüp veriyor, bir kısmı da vermiyor, yahut vermek istemiyor gibi kalıyor. Şimdi bu adam bundan istifade ediyor, fakat eliyle kendi parasını götürüp Hükümete veren adamlar, istifade etmiyor. Böylelikle adaleti temin etmiş olmayız.*"[598]

Tevfik Rüştü, farklı bir noktaya değinmiş "*hükümeti taşıyan halkın zengin ve fakirin farkı yoktur. Serveti servet parayı para celbeder, darp meselesi artık yoktur fakat kanunda bunu göremediğini ifade etmiştir. Birinci maddeye yönelik eleştiride*

[598] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.130.

bulunmuştur. İkinci madde de adaletsiz olduğunu şöyle ifade etmiştir. nasıl 'ki bu Devlet, hariçteki alacaklarına kaışı borçlarını düşünürken, niçin hâlâ başlınızda bir belâ gibi yaşıyan Duyunu Umumiyeıiin yaşamasına tahammül ederken dâhildeki borçlarımıza karşı onların Dahiler Vekiliyle de konuşmak. Hükümetin mertliğini ve doğruluğunu gösterir. Bu husus ki dâhile olan borçlarını ödemekte, yine kendi alacağını tatmin etmek demekdir. Binaenaleyh bu bir ikinci maddenin müfadı, hakikatte İhatalı bir yol gösteriyor. Bu memleket, Halk Hükümeti kurarken, alacaklı ve borçlu da, ilk defa zenginleri düşünüyor demektir. Meclis namına bunu reddederim" diyerek, kanun maddesinin karşıısnda olduğu yönünde konuşma yapmış idi. İsmet Bey çok şey yapacağız daha iyi şeyler yapacağız derken halkın alacağı az bir miktarıda tehlikeye attıklarını söyleyerek kanunun lehine konuşma yapmış fakat bazı düzeltmelere gidilebileceğini de söylemişti.[599] Ali Cenani (Gazianteb), Teffik Rüştü Beye, destek vermiş, kanunun birinci maddesiyle ikinci maddesinin şekli arasında her halde bir tazat meşhudoluyor. Hükümetin mevcut miktara yönelik yüde eli gibi bir rakamı vermek istediğini bununda iki milyon lira yaptığını geriye kalan bir milyon liranın da sehrin hissesine düştüğünü söylemişti. Köylünün tahsis edeceği miktarın yüzde yirmisini verilmesini geriye kalan yüzde seksenlik kısmında diğer seneye verilmesine yönelik encümenle görüşme yaptığnı bunun bu şekilde olmasına yönelik konuşma yapmış idi.[600]

Nebil Bey (Karahisarı Sahih), Ali Cenani Bey'e muhalefet olarak teklifini kabul etmediğini yüzde yirmilik kısmın yüz liraya denk geldiğini kendisinin bunun aksini düşündüğünü şöyle ifade etmiş idi; "*1338 senesinde ayara borcu olanlar bu dalavere ile gerek akrabası ve gerek şürekâsı namına yüzde yüzünü hinlerle lira*

[599] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s..132.
[600] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.133.

olarak alacaklar. Yoksa ufak alacaklılar için bununla adalet temin edileceği doğru değildir. Yüzde ellisi bu sene, yüzde ellisi de gelecek sene mahsubotunsun."

Ali Cenani Bey söze girerek yüzde ellilik kısmı Maliye Vekilinin karşılayamayacağını bunun mümkün olmayacağına ilişkin konuşma yapmış, Maliye Vekili Hasan Fehmi Bey; paraların faiz getireceğine fakat Tekâlifi Milliye faiz getirmeyeceğine ilişkin; *"Haciz edilir. Fakat Tekâlifi Milliye Kanununda bunların bedellerini tecil etmişizdir. Yani kanun tecil etmişti."*demişti.[601]

Söz konusu kanuna ilişkin takrirler görüşülmüş,[602]İsmet Beyin takriri kabul edilerek, söz konusu kanun oylamaya tabi tutulmuş, oylamaya 178 kişi katılmış 5 ret, 1 çekimsere karşı 172 oyla kabul edilen kanun şöyle idi;[603]

Birinci Madde: 1338 senei maliyesi hitamına kadar küzeran olan müddete ait rüsum ve tekâlif ve ukuttan eşhası âdiye ve hükmiye zimmetn de tahakkuk etmiş olan matlubatı Hazine 1336,1337,1338 senelerine ait Tekâlifi Milliye ve Harbiye ve vesaiti nakliyei berriye ve bahriye de dahil olduğu halde 1339 senei maliyesi nihayetine kadar aynı eşhas ve efradın şahıslariyle ana, baba, evlât, zevç veya zevcelerinin ve muameleleri müşterek birader ve hemşirelerinin ve şeriklerinin Hazinei Maliye zimmetindeki bilûmum matlubatiyle takas ve mahsup olunur.

Ikinci Madde: Birinci madde mucibince mahsup edilecek borcu olmıyan eshabı matlubun yedilideki mazbatalar muhteviyatı yüz liraya kadar tamamen ve yüz liradan fazlası yüzde yirmi beş nispetinde olmak üzere nakden tesviye olunur.

---

[601] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.134.135.

[602] Birinci maddenin berveçhi âti tadilini tek lif eylerim. Bin üç yüz otuz altı, bin üe yüz otuz yedi, bin üç yüz otuz sekiz senelerine ait tekâlifi milliye veya harbiye namiyle Hükümetin eşhasa olan zimmeti yüzde beş nispetinde vergi borçlarına mahsubedilir. Borcu olmıyanlara aynı nispette nakden tediye edilir. Mehmet Emin Bey (Erzincan); 1337 senesinin 1338 senesine tebdilini teklif eylerim.İsmet Bey (Çorum) **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.135.

[603] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.29, s.95; Oy kullanan vekillerin isim listesi için bkz. **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.29, s.98.

Üçüncü Madde: Birinci madde ile tâyin edilen müddetlere münhasır olarak aynı karye ahalisinden matlubu olanların karabet ve iştiraklerine bakılmaksızın alelıtlak fakat birrıza her nevi matlubatiyle aynı karye ahalisinin Hazineye olan düyununun mahsubu caizdir.

Dördüncü Madde: Birinci veikinei maddeler mucibince mahsup veya tediye edilecek tekâlifi harbiye ve vesaiti nakliye mazbata bedellerine mukabil Düyunu umumiyenin 1339 bütçesinde açılacak faslı mahsusa üç milyon lira tahsisat vazolunmuştur.

Beşinci Madde: Dördüncü madde mucibince vazedilen tahsisatın 1339 senesi zarfında sarfolunamıyan miktarı 1340 senesinde de sarfedilebilir.

Altıncı Madde: işbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Yedinci Madde: işbu kanunun icrayı ahkâmına icra Vekilleri Heyeti memurdur.[604]

3.1.31.Ziraatte Müstamel Olup Hariçten İthal Edilecek Mevaddın Gümrük ve İstihlâk Resmine Dair Kanun

Söz konusu maddelerin Sami Bey tarafından verilen takrir dikkate alınarak Maliye vekili müzakere edilmiş ve Sami Bey'in takriri dikkate alınarak madde şekline konulmuş meclise takdim edilmiştir. Dr.Mustafa (Kozan), Ziraatle ilgili ithal edilecek maddelerin halkın aldığı takdirde gümrükte sorun çıktığını neden Ziraat bankasından temin ettiği durumda bunun söz konusu olmadığını sormuş, madde içinde bazı cezaların dahi olduğunu söyleyerek söz konusu maddelerin neden bu şekilde hazırlandığına dair bilgi istemiş idi.[605]

---

[604] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No: 328,s.382.
[605] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.322.

Vekiller tarafından Ziraat bankasının halkın ihtiyacını karşılayacak parasının olmadığı ve bu kadar geniş kesime hizmet verebilecek kapasitesinin olmadığını ifade ederek itirazda bulunmuşlar, Salih Bey ise Ziraat bankası tarafından gümrüksüz geçişin uygun olduğunu bunu şu şekilde ifade etmiş idi; "*Fakat mesele tuhaf bir şekilde baş1ar. Bu âdeta yağlı pilâvın üzerine ikinci bir yağ dökmeye benzier. Bu meselenin hini teklifinde; fakir çiüfcçiye ziraaıtte arkadaş olacak, refik olacak, hayvaant ımesaili de var. Memleketin ilk ihtiyacı en aşağıdan, en ufaktan başlar. Evvelâ fakirlerin, köy halkının makina almak satmak iktidarında olamıyan insanların zaruretlerini gidermeksizin yüksek tabakaya bâzı serbesti ve müsaadat vermek biraz mahzurlu düşüyor. Çünkü her hangi bir makine ile yapılan ziraat, birçok kolları ve adeleleri zahmetten kurtaracaktır ve memlekette bugün beş kuruşa satınalınan ekmeği fazla hasılat olacak - daha az fiyatla yedirecektir. Ancak evvelâ makinası olmıyan ve henüz makina kullanmak kabiliyetinde bulunmayan fukaraya aidolan mesaili düşünmek icabeder. Sonra bu mesele içerisinde, asıl tahattur edilecek ve nazarı dikkati âlinizi celbedecek bir benzin meselesi vardır. Efendiler; memleketimize giren benzin ve petollerden altı yüz kuruş Rüsumu îstihlâkiye alınıyor. Malûmuâlileri benzinler, motorlarda, otomobillerde, ve sairelerde kullanılır. Petrol ise, her fukaranın, her fakir çiftçinin evinde hiçolmazsa bir idare lambasında yakmak için kullanılır…. her halde fakir zurraın kendi hanesinde, yakacağı petrolün de İstihlâk Resminden affını bunun içerisine dercedelim*" demiş, Osman Bey dört çiftlik sahibinin amacına hizmet edilmez diye karşı çıkarken, Lütfi Bey (Malatya) söz konusu kanuna ilişkin; "*malûmdur ki kanunlar menafii âmmeyi temin etmelidir. Bizim burada tanzim ettiğimiz kanunda menafi âmmeyi temin edecek bir kabiliyet görmiyorum. Çünkü motorla müteharrik hafriyat ma'kinalarmm sureti istimalini*

*bizim zürraımız bilmiyorlar. Bununla beraber Malatya dâhilinde bulunan bir çiftlik vardı. İdarei askeriyede iken bu çiftliğe en yeni sistem alât, edevatı ziraiye getirildi. Bunların ufak bir kısmı bozulduğu zaman, bunları tamir edecek ustalar olmadığı için, kâffesi muattal kaldı. Bu hususta Ziraat Bankasının ihtiyar edeceği masraf, esas itibariyle olacağı gibi, bunların sureti istimalini hakkiyle talim ettirecek muallimler de yoktur. Bu muallimleri tamamen celbetmek ve zürraımızın umumunun istifadesini temin edecek surette alâtı ziraiyei cedideyi kesir bir miktarda getirebilmek için, Ziraat Bankası bövle masarifi azîmiyeye de mütehammil değildir. Çünkü yalnız bir memleketin bu yoldaki edevatı cedidei ziraiyeye olan ihtiyacını tatmin için yüz binlerce lira lâzımdır, milyonlarca lira lâzımdır. Bunun için Ziraat Bankası bu vazifeyi hakkiyle ifa edemez. Bundan yalnız en büyük çiftlik sahiplerniden mahdut birkaç adamlar istifade edebilirler. Fakat efendiler! Fukarayı zürra, bir teki kendisinin bir tekini de komşusundan ödünç olmak üzere alacağı öküzle yine eskisi gibi çiftini sürecektir. Binaenaleyh bundan umum müstefidolmıyacaktır. Yalnız mahdut büyük çiftlik sahipleri müstefidolacak. Hazine de küllî zarara uğrayacaktır."*diyerek, kanunun redddini talep etmiş idi.[606]Söze giren Salih Bey halk üzerindeki vegilerin kaldırılmasını istemiş ve şunları eklemişti. "*Kanunun şekli zahirisine bakıldığı zaman bu kanundan istifade edecek yalnız büyük çiftlik sahipleri muradolunur. Hayır efendiler! Bu kanundan istifade edecek şimdiki halde İzmir vilâyetiyle Adana vilâyetindeki bâzı eşhastır. Diğer vilâyetlerimizde makina istimali şayi olmamıştır. Fakat Adana vilâyetinde bu makinadan istifade eden yalnız büyük zürra mıdır? Yoksa bütün zürra bu makinadan istifade ediyor mu? Tetkik edilecek nokta burasıdır. Adana'da pamuk zerriyatı behemehal makina ile hafriyat icra edilmiş tarlalarda yapılabilir. Pamuk zerri için tarla evvelce makina ile ihzar*

[606] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.223.

edilmek lâzım. Adana'da arazinin kıymeti dönüm başına iki lira olduğu halde bir dönüm arazinin makina ile harfi için üç lira masrafa ihtiyaç görülür. Küçük zürra, on dönüm tarlası olan bir adam makine sahiplerine gidiyor, gel benim tarlamı sür diyor. Makina ile hafret, pamuk ekeceğim diyor ve dönüm başına üç lira veriyor. Hâlbuki bu masraf bugün istihsal edilen pamuk masarifini korumuyor."[607]

İkinci maddeye ait takrirler okunmuş ve Mustafa Beyin takriri kabul edilmişti.[608] Kabul edilen kanun şu şekilde idi;

Birinci Madde: Ihtiyacatı ziraiye için çiftçilerle bağcılara tevzi ve ita edilmek üzere Ziraat bankasının hariçten celp ve ithal edeceği tırpanlar ve makine kayışları ve yedek aksamı ve makinalara muktazi vakum, gires, benzin ve benzol ve petrol ile karboniyeti potas, karboniyeti sot, göztaşı zaç kıbrıs ve kükürtün ve nakliyata elverişli her nevi otomobillerin gümrük ve istihlâk resimleri hini ithalde ziraat bankası namına zimmet kaydedilerek iktisat bütçesinde çiftçi re bağcılara muavenet namiyle açılacak bir faslı mahsustan mahsup edilir.

İkinci Madde: Ziraat bankasından aldığı mevadı ziraatte ve çift makinalarında ve nakliyatı ziraiyede müstamel otomobillerde istimal etmeyipte başkasına satan veya sair hususatta istimal edenlerden mezkûr mevaddın gümrük ve istihlâk resimleri cezaen üç misli olarak istifa edilir.

Üçüncü Madde: işbu kanunun sureti tatbiki bir talimatname ile tâyin olunur.

Dördüncü Made. îşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Beşinci Madde: îşbu kanunun ierayi ahkâmına Maliye ve iktisat vekilleri memurdur.[609]

---

[607] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.224.
[608] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.27, s.362,363.
[609] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No: 329,s.382.

3.1.32.Hariçten İthal Edilecek Hayvanatın İki Sene Müddetle Gümrük Resminden Muafiyetine Dair Kanun

Vehbi Bey (Kayseri), birinci maddeye ilişkin memleketin en büyük eksikliğinin damızlık koyun ve keçi olduğu yönünde düşüncesini belirtirken, Neşet Bey (Karglı), hükümetin gümlük hususundaki siyasetine ilişkin sorular sormuş, kanunun aleyhinde düşüncelerini ifade ederken memlekette yetişecek hayvanları hükümetin himaye etmesi gerektiğini belirten bir konuşma yaparak ülke dışından hayvan getirildiği takdirde dısardan hayvan getirilmesi halinde hayvancılık yapan kesimin bundan olumsuz etkileneceğini de eklemiş idi. Besim Atalay kısmen Neşet Bey'e katılmış fakat memleketin ne doğusunda nede batısında hayvan kalmadığına hayvanları çoğaltmak ve soylarını ıslah etmek için gümrüksüz hayvan ithalinin gerekliliğini savunmuş idi. [610]

Dr. Mazhar Bey, Besim Atalay gibi Neşet Beye katılmadığını ifade ederek hayvan ihtiyacını şöyle açıklamış idi; *"Mücadelei Milliyeye başladığımız zaman, bakınız aradaki farkı izah edeyim. Memlekette 3 milyon küsur hayvanatı bakariye mevcut iken bilâhara Sakarya Muharebesinden sonra yapılmış olan istatistikte bu yekûnun 750 bine inmiş olduğunu istatistik Dairesinden öğrenmiştim. Demek ki, memleketimizdeki 3 milyon öküz 750 bine tenezzül etmiştir. Memleketimizde akalli 750 bin tane rençper olduğunu kabul ederseniz rençper başına bir öküz düşüyor. Rica ederim biraz da hesapla konuşalım. Memleketimizde ilim ve irfana ihtiyaç vardır. Memleketimizde ilim ve irfan veren mektepler de vardır. Mekteplerimiz var diye memlekete ilim ve irfanı sokmayalım mı? Hudutlarımıza şey mi koyalım? Memleketimizin bugün hayvanata ihtiyacı vardır."*demiş, Mazhar Bey memleketin ihtiyacını başka türlü karşılanmayacağı için iki yıl, ithal hayvanlardan gümrük

[610] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.29, s.75.

alınmamasının daha sonra ıslah politikalarına gidilmesini de ekleyerek kanunu onaylanması yönünde açıklamada bulunmuş idi.

Salih Bey (Erzurum), Mazhar Bey ile benzer düşünceler paylaşmış, iki yıl için de gümrük alınmayarak çoğaltılan hayvanların hem ihtiyacı karşılayabileceği hemde fazlasının ihraç edildiği takdirde daha iyi ekonomik politikalara sebep teşkil edeceğine ilişkin konuşma yaparken, Maliye Vekili Hasan Fehmi Beyi, Neşet beyin gümrük politikasına cevaben gümrük siyasetini himaye ve kar getiren kaynakların kullanılması olduğunu korumak için mevcut hayvanların olması gerektiği fakat ülkede hayvan kalmadığını söylemiş idi.[611]

Hasan Fehmi Beyde bu gümrük politikasını iki yıl geçmemesi yönünde karlı olabileceğini belirtmişti. Mazhar Müfit Bey bir teklif sunmuş ve söz konusu kanuna iki sene ifadesini eklenmesini istemesi üzerine kanun vekiller tarafından kabul edilmişti. Dursun Bey (Çorum) hayvanları yerli ve ecnebi olarak ayırarak yabancı ülkede getirilen hayvanların gümrükten rahatça geçebildiği fakat ülkedeki yerli hayvanlara ne gibi bir uygulama getirileceğini sorması üzerine yeni bir tartışma başlayacak idi.

Salih Bey ve Refik Şevket Bey Dursun Beye katıldıklarını ifade ederken, Vehbi Bey: ikinci madde olarak düşünülen[612] maddenin kanunun özü olduğu gerekçesi ile kaldırılmamasını isteyerek Dursun Salih ve Refik Beylere muhalif düşünceler öne sürmüş ise de ikinci madde de aynen kabul edilmiş idi.

Vehbi Bey nakliye yapılacak kişilere iki yıl içinde istekli olmasını sağlamak adına gümrükten geçişleri sırasında benzinlerin temin edilmesi talebinde bulunarak memlekete nakliye aracı temin etmenin önü açılacağına işaret etmiş idi. Mazhar

---

[611] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.29, s.76.
[612] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.29, s.78.

Müfit'de, Vehbi Beye katılarak köylünün geçişleri sırasında gümrük vergisinden muaf tutulduğu takdirde masrafının azalacağı ve ülke için gerekli hayvan teminine katlı sağlayacagını söylemişti. Bu işi hükümetin aldığı takdirde halkın hayvanları getirmeyeceği yönünde açıklamada bulunmuş, söz konusu kanunda *"nakliyatı yapan çiftçinin hayvanlar ellerinde alınmayacaktır"* ibaresinin de getirilmesi teklifinde bulunmuştu.[613]

Süleyman Sırrı (Yozgat) bu işe hükümetin girmemesini ve halkın bazı ikramiye ve vergiden muafı ile söz konusu ihtiyacı karşılaması gerektiğini izah etmiştir. Kanun maddelerinden ilk üçü kabul edilmiştir. Dördüncü madde ile Salih Beyin Dahiliye Vekaleti ilavesinin yapılması teklifi kabul edilmiş ve İktisat, Maliye ve Dahiliye Vekilleri memuru olması şeklinde kanun onaylanmıştı. [614] Hariçten ithal edilecek hayvanatın iki sene müddetle Gümrük Resminden muafiyetine dair Kanuna 179 kişi katılmış, 10 ret ve 8 çekimser oya karşı 161 oyla kanun şu şekli ile kabul edilmişti;[615]

Birinci Madde: Hâriçten ithal olunacak binek, mekkâri Ve tosunla elverişli her cins ester, merkep ve develerle hayvanatı feresiye ve bakariye iki seiie müddetle gümrük resminden muaftır.

Ikinci Madde: Bu suretle ithal olunan hayvanata memlekete tarihi duhulünden itibaren üç sene zarfında hiç bir nam ve bahane ile vazıyed olunamaz.

Üçüncü Madde: işbu kanton tarihi neşrinden itibaren meriyüllicradır.

Dördüncü Madde: işbu kanunun icrâyi ahkâmına iktisat; Dahiliye.Müdafaai Milliye ve Maliye vekilleri memurdur.[616]

---

[613] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.29, s.80.
[614] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.29, s.81..
[615] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.29, s.95.Oy kullananların isim listesi için bkz. **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.29, s.101.102.
[616] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No: 330,s. 384

3.1.33.İkinci Avans Kanunu

12.4.1339 23. içtima, 1. celse de reis vekili Musa Kazım Bey tarafından açılan oturumda müzakere olunmuş idi. Birinci madde okunmuş,[617] Müdafai Maliye Vekili Kazım Bey açıklama yapmış, Vekâlete verilen üç ayrı tahsisatın yeterli gelmediği, fiyatların arttığından dolayı masraflar arttığından üç milyon lira daha ilave istendiğini şu şekilde ifade etmiş idi; "*Malûmuâlinizdir ki, biz henüz sulh vaziyetine girmedik. Henüz ordularımız sef erberdir, tekrar muharebeye başlamaklığımız ihtimali mevcuttur. Bütün seneye göre tevzi edilmiş olan tahsisat bilhassa malzeme, cephane ve saire tahsisatı istiyoruz ki, lâzımolduğu zamanda sarf edebilelim.... Bu üç milyon liranın ihtilâfı bu noktadan geliyor. Bendeniz diyorum ki; bize verilecek bu para bir seneye tevzi olunmasın.. Yani tahsisat itibariyle üç ay zarfında sarf etmek ihtimali olduğunu takdir ediyorum. Çünkü bilâhara yirmi milyon lira versek belki o yirmi milyon ile bu üç milyon liranın yapacağı işi yine yapamayız. Fakat bugün ihtilaflı olan bu üç milyon lirayı verirseniz, yarın her istediğinizi zamanında ve hattâ vaktinden evvel, verdik diye bizi bihakkın muaheze edersiniz. Binaenaleyh ricam, budur. Kabul ediniz. Arz ettiğim şekilde bu Avans Kanununu çıkarırsanız memleketimiz için, ordumuz için çok faideli olur. Geçen sene de bu suretle arz etmiştim. Kabul buyurdunuz. Neticei mesudesini 'gördünüz, demiş ve yine maddenin kabulunü arz etmiştir. Harb yapmak ihtimalimiz vardır. Misakımızdanayrılmıyoruz. Gayemizi istihsal edinceye kadar çalışacağım ve ordumuzu daima kuvvetli "bulunduracağız ve milletimizi muzafferiyete, inşallah mazhar kılacağız. Bu tahsisatı bu ümitlerle, bu maksatlarla istiyoruz. Olabilir ki, alacağımız parayı sarf etmek lâzımgelmez. Sulh olursa bütçemiz hafifliyecektir. Bu*

[617] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.29, s.85.

bir tedbiri ihtiyatidir, bilhassa seferber zamanda ordular için her türlü tedabiri ihtiyatiyeyi düşünmek benim borcumdur ve Meclisi Âlinize de hakikati arz etmek vazifemdir. Çünkü yarın haklı olarak beni muahaze eder ve en ağır cezalara çarptırırsınız" derken,[618]Osman Bey (Lehistan), söz konusu ihtiyacın ihtilaf heyeti vekileden istenip istenmediğini sormuştur. Eğer heyeti vekileye danışıldıysa üç buçuk milyon lira olup olmadığını sormuştur. Müdafaai milliye vekili üç buçuk milyonda anlaşılamadığını ifade etmiş ve meclisin vekilerinden olanlarından maliye vekili Hasan Fehmi Beye soru yöneltmiştir. Fehmi Bey ise henüz bir teklif gelmediğini söylemiş ve şöyle eklemiştir; "Hazretleri dün bir tezkere yazdılar ki İstediğim, 6,5 milyon liraya ilâveten 3,5 milyon lira daha isterim diye. Dün tezkeresini yazdılar, Heyeti Vekilede müzakere edilecek, Meclisi Âlinize müspet veya menfi bir şey arz edilecek bir zaman kalmadan bugün Avans Kanunu Meclisi Âlinize geldi. Şimdiye kadar verilen avanslarla ve bugün müzakere edeceğimiz kanunla beraber Müdafaai Milliyeye birinci altı aylık için 37,5 milyon lira veriyoruz. İkinci altı aylık için aynı miktarı nazarı dikkate alınca Müdafaai Milliye bütçesi 78,5 milyon oluyor. Bendeniz tekrar ediyorum ki, geçen sene «56» milyon lira ile Müdafaai Milliye Vekâleti hesabını kapattı.[619] 1338 senesinde harb ettik, ordu vücuda getirdik, bütün mühimmat, levazımatmı yeniden mubayaa ettik. Bunları (56) milyon lira ile yaptık. Bu seneki tahsisat daha geniştir. Telâşa mahal yoktur. Paşa Hazretlerinin bu istediklerini de buraya ilâve edersek 90 milyon liraya baliğ olacaktır. 'Tahsisat almak beyhude teşevvüşü muciptir. Halbuki bu ihtiyacımıza kâfidir. Şimdi Muvazene Encümeninin teklif ettiği madde ile Müdafaai Milliyenin bütçesi yekûnu 87,5 milyon lira ölüyor. Buna daha bir şey ilâve etmeye bendeniz

[618] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.29, s.86.
[619] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.29, s.87.

lüzum görmüyorum demiş ve heyet vekillerinden bir teklif gelmediğini ısrarla belirtmişti.

Hacı İlyas Sami Bey (Muş) iki vekil arasında hakemlik yapan meclis için iki önemli noktanın olduğunu söylemiş, Hasan beyin kafidir sözlerine karşılık ikinci vekilin zamanında vermediği takdirde elli milyon daha verilecek üç buçuk milyonun yerini tutmayacağını söylemiş olan vekilin yapacağı şeyin meclis olmasa bile millete müracaat ederek tekalifi harbiye ile iaşesini alacağını izah etmiş idi.[620]

Mehmet Şükrü, söze girerek "*tekalifi harbiye yoktur*" sözleri üzerine Hacı İlyas Bey, "*Mesele naziktir, harb, Meclisin münakit bulunmadığı zamanda vâki olursa...?"*diye cevap vermiş idi.

Osman Bey: Müdafai Miliyenin verilen avansı makafi gördüğünü endişesini belirterek meclisten para istediğini maliye vekaletinin de kafi gördüğünü fakat Osman Bey bu işlerle maliye vekaletinin düşüncesinin çokta önemli olmadığını çünkü bu görevin müdafa vekaletinin olduğunu söylemiş, Kafi gelip gelmediğini ancak Müdafaa vekaletinin belirleyeceğini şöyle ifade etmekte idi. *"Harb ve sulh noktai nazarından müştereken mukarrerat ittihaz ederler. Biz üç, dört gün daha burada hali inikattayız. Bendeniz, bu meselenin Heyeti Vekilede tezekkür edilip tahtı karara alınmasını teklif ediyorum. Aksi takdirde Müdafaai Milliye Vekilinin endişesine nazaran, onu inceden inceye tetkik edemeyecek bir vaziyetteyiz. Onun endişesine iştirak etmek Meclisi Âlinin mecburiyeti vicdaniyesidir. Çünkü bu, müdafaai memlekete mütaallik olan mesaildendir ve bu hususta istediği tahsisatı mehmaemken her yerden keserek vermek mecburiyetindeyiz"* diyerek bu meselenin çözümü için ileri bir tarihte tekrar görüşülmesi teklifinde bulunmuş idi.

---

[620] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.29, s.88.

Müdafai Milliye vekili Kazım Bey, vekillere her şeyi açık bir şekilde ifade edeceğini gerekirse sorulardan oluşan bir celse hazırlayıp vekillerin sorularını yanıtlamaya hazır olduğunu söylemiş, vekillerin üstünde meclisi alinin olduğunu ve nasıl kanaat getirilirse öyle hüküm vermesi takdirde kabul edeceğini söylemişti. [621]

Maliye encümeni mazbata muhabiri Müfit Bey (Hakkari) vekillere Muvazenei Milliye ye fikir beyan ettikleri takdirde veya cevap beklediklerinde öyle bir cevabı alamayacaklarını çünkü iki senedir avans ile idare edildikten sonra esasatı maliyeden ilimden bahsedilmeyeceğini söylemiş, *"ilmi bırakıp yapacağımız işe bakalım"* sözlerine, Mehmet Şükrü, *"bıraka bıraka ne hale ne hale geleceğiz"* cevabını vermiş idi. Mazhar Müfit Bey memleketin avans ile idare edilmesine karşı olduğunu fakat artık bu olaya milletin alıştırıldığını söyleyerek, şunları eklemiştir. *"Şu halde meseleyi daha fazla uzatmıyalım. Müdaaai Milliye Vekili üç buçuk milyon lira lâzımdır diyor. Maliye Vekili Beyefendi de diyor ki, mademki bu teklif Heyeti Vekileden geçmemiştir, bu kabul edilmez. Bu noktada haklıdır. Hakikaten Heyeti Vekileden geçmeliydi. Buna bir şey söyliyemiyeceğiz. Bu ikinci teklif Heyeti Vekilede müzakere edilecekti. Bu haklıydı. Fakat bu haklı olmakla beraber şunu da hatırlatmak istiyorum ki; bundan iki gün evvel Paşa Hazretleri ikinci bir altı aylık için bir avans meselesini Muvazenei Maliye Encümeninde Müsteşar Beye teklif etmişlerdi. O zaman Müsteşar Bey bu bapta bîr teklifiniz yoktur demesi üzerine Vekil Bey bu usulü bilmiyorum eyvah, ne yapalım? dediler. O vakit Müsteşar Bey, bir tezkere ile müracaat ediniz dedi. Derhal müracaat ettiler. Binaenaleyh efendiler o kadar şekilperestliğe lüzum yoktur. Üç buçuk milyon" lirayı memleketin es- ı babı müdafaası için vereceğiz. Yalnız şu şartla ki, üç yüz otuz sekiz senesinde Heyeti*

[621] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.29, s.89.

Aliyenizce tasdik edilmiş bütçenin yekûnu umumisini tecavüz etmemek şartıyla verilebilir" demiş idi.[622]

Maliye Vekili Hasan Fehmi; 1338 senesi harcamalarından bahsederek memleketin sarf edeceği azami para ile memleketin müdafa hususunda bir seneden beri en ince teferruatına kadar meşgul olduğunu paranın sarfı hususunda zamana bağlı olmayıp her daim paranın harcanması kanaatinde olduğunu belirtmiş idi.

Mustafa Necati Bey, Müdafaai Milliye vekilinin altı aylık bütçesini kapatmak adına istediği paranın az olduğunu bunun meclisin itiraz etmemesi gerektiğini söyleyerek söz konusu kanun layihasını destekleyenler arasında idi.

Mehmet Şükrü, "*Hâkimiyeti Milliyenin mânası odur ki, sarf edilecek paranın mahallini gayet iyi bilmek lüzum ve ademilüzumunu gayet iyi takdir etmek lâzımdır. İşte Hâkimiyeti Milliye buna derler. Binaenaleyh Maliye Vekili, gayet katiyetle ifade buyurdular ki; harb içinde en büyük bir ordu vücuda getirerek 56 milyon liralık bir bütçe ile harbi idame ettik, zaferi kazandık. Bunun fevkine çıkmak kudreti maliyemizin fevkindedir.*"[623] demiş, Mazhar Müfit Beye ağındaki baklayı çıkarmasını söyleyerek meclisi alinin hakemliğini layıkıyla yapmasını söylemişti. Mehmet Şükrü, meclisin doğru karar verebilmesi için gerek Müdafai Milliye vekillerinin gerekse Maliye vekilinin meseleyi olduğu gibi anlattığı takdirde verilen oyların boşa gitmeyeceğine yönelik konuşmuş idi. Söz alan Müdafaai Miliye vekili Kazım Bey, Şükrü Beye yönelik şunları söylemiş idi. "*Şükrü Bey; 1338 senesinde elli milyonla büyük bir orduyu idare ettik. Orduyu her türlü vesaiti fenniye ile teçhiz ettik. Ve büyük zaferi kazandık buyurdular. 1339 senesinde de aynı miktar ile^bu işi idare edebilmek daha ziyade mümkündür buyuruyorlar. Bendeniz öyle zannetmiyorum*

[622] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.29, s.90.
[623] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.29, s.92.

veyahut öyledir demiyorum. Meclisi Âliniz 1338 senesinde ordunun teçhizatı, malzeme esleha ve mühimmatının sureti tedariki hakkında daha geçen sene tenevvür etmişti. Binaenaleyh bunlardan bahsetmeyeceğim. 1338 senesinde, yani malzeme, esleha ve cephane cihetini izah etmiyeceğim. Mevaddı iaşe hakkında meselâ geçen sene dört buçuk kuruşa buğday alınır, ordu mıntıkası haricine hiçbir şey çıkarılmazdı. 1337 senesi sön aylarında bu usul kısmen lâğvedildi. Yalnız fiyat takdir olunmazdı. Biz bu sene ahalinin elindeki zahireye fiyat vaz'etmek istemiyoruz. Çünkü ahalinin servetine zarar getirir. İhracatı da menetmek istemiyoruz. Ahaliyi bütün ticaretinde serbest bırakmak istiyoruz."[624]

Birinci maddenin encümene gidilmesine karar verilmiştir. 14.4.1339 24. içtima, 2. celsede Reisisani Ali Fuat Paşa tarafından açılan oturumda söz konusu kanun maddesinin ilk beş maddesi aynen kabul edilmiş idi.[625]

Altıncı maddeye yönelik Nebil Bey, söz alarak darulmuallim ve darulmuallimat vayahut idadilerin masrafını beyan ettiğini fakat meclise buraların masrafaını muvazenei maliyeye temin etmesi yönünde kararın ne olacağı sorusuna Maliye vekili Hasan Fehmi Bey, tatilde başlayacak darulmuallimin ve darul muallimatın masrafı için Heyeti Celileden müsaade istemiş,[626] Altıncı yedinci sekizinci maddelerde aynen kabul edilirken,[627] Sekizinci madde hakkında Durak Bey, söz alarak "*Bendeniz bu maddeyi burada nâbemevsim olmaktan ziyade bütün bütün fazla olarak dercedilmiş görüyorum. Çünkü hâkimiyeti milliye üzerine teessüs etmiş olan Meclisi Âli memlekette tarh ve tevzi edilecek her hangi bir vergiye vâki olacak zammiyatı ancak kendisi yapabilir. Bunun haricinde kimsenin salâhiyeti*

[624] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.29, s.93.
[625] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.29, s.129.
[626] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.29, s.130.
[627] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.29, s.131.132.

yoktur. Bu salâhiyet kimsede yok iken ve Büyük Millet Meclisi salâhiyetinihaiz iken; ne esbaba mebni oluyor da Gümrük varidatının yirmi misline kadar iblâğı hakkından İcra Vekilleri Heyetine salâhiyeti 'veriyoruz? Bendeniz bu salâhiyetin mânasını katiyen 'anlamıyorum. Eğer zaman böyle bir şeye lüzum olursa Büyük Millet Meclisi karanını verir tezyidetmek lâzımigelirse Büyük Millet Meclisi tezyideder, tenkis etmek lâziimgelirse tenkis eder. Ve her hangi birisine böyle büyük salâhiyetlerden hiçbirisini veremez efendiler! Verirse hukukan vaziyeti fena bir şekle sokmuş olur. Eğer verirse vaziyeti fena ıbir şekle sokmuş ölür. Eğer verirse bu sonra teamül 'haline ıgeçer. Diğer ibir mesele için de şu salâhiyeti verin, derler, öbür gün de başka bir mesele için bu salâhiyeti verin derler. Korkanım, bu vesilelerle Hakimiyeti Milliyeye zarar verilmiş olur. Bendeniz bundan çok korkarım, onun için bu maddenin tayyını teklif ediyorum ve bir takrir veriyorum. Bunun kabulü veya ademikabululünü heyeti aliyenize ait bir şeydir.

Müzakere farklı noktalara gittiği ve amacından uaklaştığı için kafi görülmüş maddeler tek tek kabul edilmiştir".

28 Şubat 1338 tarihli avans kanununda verilen yedi milyon liralık tahsisata ek olarak milli müdafaa için on ve geri kalan daireler için de on beş liranın avans olarak harcanmasına karar verilmiştir. Kanun yayın tarihinden itibaren geçerlidir ve sorumlu dairesi icra vekilleri heyeti tarafından yerine getirilmesine karar virile kanun şuşekilde idi;

Birinci Madde: 28 şubat 1339 tarihli Avans kanuniyle sarfına mezuniyet verilmiş olan otuz milyon yüz on dört bin iki yüz elli beş liraya zamimeten Bahriye, Müdafaai Milliye ve Askerî fabrikalar için yirmi iki milyon ve devairi saire için on

beş milyon beş yüz bin ki ceman otuz yedi milyon beş yüz bin liranın daha avans olarak sarfına mezuniyet verilmiştir.

İkinci Madde: işbu tahsisat devairi mülkiye ve askeriye için 1338 senesinde Muvazenei maliye encümenince tesbit edilmiş olan fusul ve mevadda tevfikan sarfolunur. Ancak Büyük Millet Meclisi bütçesi için 1339 senesinde Muvazenei maliye encümeninin tesbit ettiği fusul ve mevat muteberdir.

Üçüncü Madde: 1339 senesi Hariciye bütçesinin [A] 211 nci «Sulh müzakeresine memur heyet masarifi umumiyesi» faslına iki yüz elli bin lira tahsisat vazolunmuştur. işbu tahsisatın sureti sarfı 3 teşrinisani 1338 tarihli kanun ahkâmına tabidir.

Dördüncü Madde: 1339 senesi Dahiliye bütçesinde «Mebusan intihabı masarifi» namiyle yeniden açılacak B/163 faslına yüz bin lira tahsisat vazolunmuştur.

Beşinci Madde: 1339 senesi Seriye bütçesinin 218 nci «Masarifi mütenevvia » faslında «Ramazan vaızlan» nemiyle mevcut tahsisatın tamamına kadar sarfiyat ierası caizdir.

*Altıncı Madde: Darülrmıallimm ve DarülmuallİmatlarIa idadi mektepleri tesisatına muktazi masarif Maarif bütçesinin (B/252) nci «*Vilâyat mekâtibine muavenet*» faslmdaki tahsisattan tesviye olunur.*

Yedinci Madde: 1339 senesi Maliye bütçesinde «Yanan şehirler belediyelerine ikrazat» namiyle açılacak T/99 faslına iki yüz bin lira tahsisat vazolunmuştur. İşbu tahsisat harp veya harik sebebiyle sülüsünden fazlası harap olan şehirler belediyelerine on sene müddetle ve beledi varidatı karşılık olmak üzere ikraz edilir, tkrazatın miktarı Maliye ve Dahiliye vekilleri tarafından tâyin olunur.

Sekizinci Madde: Türkiye'den ihraç olunan eşya ve mevaddan Türk gümrük tarifeleriyle mübeyyin mekadirden fazla resim istifa eyliyen Hükümetlerin mevaridatına karşı gümrük tarifei asliyesinin yirmi misline kadar tezyidine icra Vekilleri Heyeti mezundur.

Dokuzuncu Madde: 28 şubat 1339 tarihli Avans kanununun beşinci maddesi mucibince tarifei asliyenin beş misli resmine tabi olan un ve buğdaylarla bunlardan mamul bilûmum mevaddm istanbul'dan memleketin aksamı sairesine hini ithalinde, evvelce alman resim halen mer'i olan umumî tarifede muayyen miktara iblâğ olunur.

Onuncu Madde: Fenerler idaresi tarafından tarifei mahsusasına tevfikan istîfa edilmekte olan rüsum ve tabiiyet harçları beş misline iblâğ edilmiştir.

On birinci Madde: Posta nakliyatını meccanen deruhd eden müteahhitlerle bunların mutemet ve sürücüleri müecceliyeti askeriye yergisinden muaftırlar.

On ikinci Madde: Osmanlı ve İtibarı millî bankaları memurininden Ziraat bankası memurları derecesinde müecceliyeti askeriye vergisi istifa olunur.

On Üçüncü Madde: Kavanini mevcudenin işbu kanuna mugayir bilûmum mevat ve ahkâmı mülgadır.

On Dördüncü Madde: işbu kanun tarihi neşrinden itibaren meriyülicradır.

On Beşinci Madde: işbu kanunun icrayı ahkâmına icra Vekilleri Heyeti memurdur.[628]

3.1.34.Evkaf Vekaleti İçin Avans İtasına Dair Kanun

14. 4. 1339 24. İçtima, 2. celse , Reisisani Ali Fuad Paşa tarafından açılan oturumda, Hüseyin Rauf tarafından sunulan teklifte Evkaf Vekâleti masrafları için 8

[628] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No: 331,s.385.

Mart 1338 tarihli Avans Kanunu ile kadroların ve maaşların tam olarak tespiti yapılmadığından Evkaf Vekaleti bütçesine beş yüz bin liraya ilaveten Haziran, Temmuz, Ağustos ayları için beş yüz bin liranın daha avans verilmesi talebinde bulunulmuş idi.[629] Söz konusu kanun hakkında önemli muhalif hareket olmadığından kanun aynen kabul edilmişti.[630]

Birinci Madde: Bin üç yüz otuz dokuz senesi haziranı iptidasından ağustos gayesine kadar Evkaf Hidematı Umumiyesine sarf ve bütçenin tasdikında mahsubu icra edilmek üzere 28 mart 1339 tarihli kanunla verilen beş yüz bin liraya ilâveten beş yüz bin liranın daha avans olarak sarfına mezuniyet verilmiştir.

Ikinci Madde: işbu tahsisat bin üç yüz otuz sekiz senesinde Muvazene! maliye encümenince tesbit edilen fusul ve mevadda tevfikan sarfolunur. Ancak 1339 senesi bütçesinin encümence tesbit ve tasdikında işbu bütçe ile kabul edilecek fusul ve mevat muteber olacaktır.

Üçüncü Madde: işbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Dördüncü Madde: işbu kanunun İcrayi ahkâmına Seriye vekili memurdur.[631]

[629] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.29, s.136.
[630] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.29, s.137.
[631] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No: 332, s.387.

3.1.35.Ahar Mahallere Nakledilen Eşhasın Emval ve Düyun ve Mathibatı Metrukesi Hakkındaki 17 Zilkade 1333 ve 13 Eylül 1331 Tarihli Kanunu Muvakkatin Bazı Mevaddı ile 20 Nisan 1338 Tarihli Emvali Metruke Kanununu Muaddil Kanun İhracatı Umumiye İçin Celb Olunacak Madenî Boruların Gümrük Resminden Muafiyeti Hakkında Kanun

15.*4.1339 25.* içtima, 1. celse, Reisisani Ali Fuad Paşa tarafından açılan oturumda; Kazım Hüsnü (Konya), Konyada kullanılmak üzere getirilecek su borularının gümrük vergisinden muaf olmasına yönelik teklifi görüşülmüştü.[632]

Belçikaya sipariş edilen üç yüz ton borunun gümrük vergiden muaf tutulması yönündeki tasarıya ilişkin Salih Bey söz alarak söz alarak Hüsnü Beye teşekkürlerini sunmuş ve sağlık için hangi şehir köy için olursa olsun bu kanunun ülke genelinde geçerli olması diğer şehirlerin de sağlık açısından bundan faydalanmasına yönelik konuşma yapmış idi.[633]Belediyeler adına olarak celbedilecek su boruları gümrükten muaf olunması yönünde karara varıldı.[634]

Konya Mebusu Kâzım Hüsnü Beyin, Konya'ya celbedileeek su borularının Gümrük Resminden istisnasına dair kanun teklifi müzakere edildikten sonra maddei kanuniye halinde tesbit edilmek üzere Muvazenei Maliye Encümenine havale edildi ve encümenden geldikten sonra kanun olarak kabul edildi.[635] Kanun oy birliği ile kabul edilen kanun şu şekilde idi;[636]

Birinci Madde: Şehir VP 1- ba ve köylerde üıtiyaeatı umumıyeye mahsus sular için hariçten celbolunacak madeni borular gümrük resminden mafudur. İmtiyazlı şirketler işbu mafuyetten istifade edemezler.

---

[632] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.29, s.153.
[633] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.206.207.
[634] Madde 1. Belediyeler namına celbedilecek su boruları Gümrük Resminden muaftır. Reifik Şefket (Konya) **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.,s.208.
[635] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.29, s.339.
[636] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.*210.211.*

İkinci Madde: işbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Üçüncü Madde: işbu kanunun icrasına Maliye vekili memurdur.[637]

3.1.36.Vefaen Beyi ve Ferağ veya Teminat Suretiyle Emvali Gaymaenkuleler Marhun Olup Tediyei Deynedemiyen Medyunların Emlâk ve Düyunu Hakkında Kanun

16.4.1339 26. İçtima 1.celse Ali Fuat Paşa tarafından açılan oturumda beş maddelik kanun layıhası okunmuş, birinci madde hakında Mazhar Mufit (Hakkari), İstanbul kaydının olmaması yönünde bir tartışma başlamış, İcra vekilleri heyeti reisi Rauf Bey; İstanbul uzun süre işgale mağruz kaldığı, Anadolu ile irtibatının kesildiği, bugün bir liralık malların 50 liraya satıldığı halkın asırlardır biriktirdiği servetinin heder olduğunu bü yüzden istanbulunda buna dahil edilmesi gerekliliği üzerinde durmuş idi.[638]

Birinci madde hakkında Salih Bey şunları ifade etmiş idi; "*mütaaddit emlâke mâlik bâzı insanların merhunatı vardır. Bâzı kimseler meskenini zarureti dolayısıyla terhin eder, para alır, zaruretini defeder. Fakat bâzan da mütaaddit emlâki bulunur. O mütaaddit emlâkin, bin veyahut iki bin lira ile meydana atılmış olan bir insan bir parçasını alır. Sonra şimdi böyle bir kanun çıkarsa dâyin de mutazarrır olur. Faiz vermekte medyun için mazarrattır. Medyun bundan müstefid mi olacak? Diyerek merkeum meskenin başka olduğunu fakat çok fazla sayıda meskeni olanların neden bir kaçını satamayacağı gerekçesi ile emlak sahibi olanların bu istinalar dışında*

[637] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No: 336,s.392.
[638] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.29, s.214.

olması yönünde itirazlarda bulunmuştur" derken, Birinci maddeye İstanbul kelimesinin ilavesi oylanmış ve kabul edilmişti.[639]

İkinci madde aynen kabul edilmiş, üçüncü madde hakkında Rıfat Bey (Kayseri) İstanbul eytam sandığındaki paranın Anadolu sandıklarından celbe dildiğini Anadoludaki eytamların dilenecek durumda olduğunu bazı bölgelerde Amerikan misyonerlerin çocukları fakirleri himaye ettiğine dikkat çekmiş idi. Hasan Basri Bey'de aynı düşünceleri ifade etmiş, Ziraat ve Eytam bankalarının durumuna değinmiş, bu kanunla emlakları denetlerken gayrimenkullerin elden çıkacağı yönünde uyarıda bulunmuştu. Ve bu kanunu onaylamadığını ifade ederken Abdullah Efendi ikinci maddenin onaylanmasını kolaylaştıracak bir açıklama yapacak idi.[640]

Mazhar Bey ise konuya ilişkin; *"Bu maddeyi tayyedip istisnai bir muamele yapacak olursak o başka... Rica ederim, Sururi Edendi Hazretlerinin buyurdukları gibi açıkçası budur efendiler, islâm emlâkinin gayrimüslimlerin eline geçmemesidir pekâlâ! Bu kadar terhin edilmiş gayrimenkul emlâki Ziraat Bankası satacak olursa ve bilhassa Eytam sandıklarının, Ziraat Bankasının mevkii furuhta koydukları bunca emlâke Rumlar müşteri çıkıyor. Bu maddeyi kaldırmadığınız takdirde Ibu kanuna lüzum kalmaz. Bu gün müzayedede bulunan bu gibi emlâk tamamen bizim tasavvur ettiğimiz veçhile gayrimüslimler tarafından müzayedeye konuluyor. Şu halde hukuku eytama bir zarar yoktur. Bendeniz göremiyorum. Tagayyübeden eşhas hakkında 'bir kanun kabul edilmiştir. Bu maddenin tayyı lâzım gelir. Tayyetmediğiniz takdirde 'bu*

[639] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.29, s.215.
[640] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.29, s.216.

kanunun hiçbir faydası yoktur. Çünkü satılmakta olan emlâk yine gayrimüslimlerin 'eline geçecektir. Binaenaleyh hiç bir fayda temin etmiş olacak değildir.''[641]

Konuya ilişkin takrirler verilmiş, fakat hepsi aynı konu ve aynı kapsamda yer aldığı için sadece biri oylamaya sunulmasına rağmen meclis tarafından kabul edilmez iken kanun maddesi şu şekilde son haline getirilmiş idi.[642]

Birinci Madde: İstanbul ve memaliki müstahlasada vefaen beyi ve ferağ veya teminat suretiyle enıyali gayrıimenkuleleri nıerhun olup hitam bulmuş vs bulacak olan müddeti muayyenesfnde tediye i deyin edemiyen medyunların emvali merhumelerinin müzayede ye fupuhtn hululü ecelden itibaren bir sene müddetle tecil olunmuştur.

Ikinci Madde: işbu tecilden dolayı medyun faizi nizamiyi itaya mecburdur.

Üçüncü Madde: îşbu kanun hükmünden matlûbatı emiriye ile Ziraat bankası ve Evkaf ve eytam idareleri matlûbatı müstesnadır.

Dördüncü Madde: îşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Beşinci Madde: îşbu kanunun icrayi ahkâmına Adliye ve Maliye vekilleri memurdur.[643]

3.2.Kararlar

3.2.1.İstiklâl Mahkemeleri Âzalarının Harcırah ve Yevmiyeleri Hakkında

9.12.1338 153. İçtima, 1.celse, Ali Fuat Paşa, tarafından açılan oturumda Refik Bey (Konya) ile arkadaşlarının istiklal mahkemesi azalarına dair önerge müzakere olunmuş idi. İstiklal mahkemeleri oluşturulduğu sırada azalara ne ölçüde para verileceği mecliste kararlaştırılmamış, yanlızca istiklal mahkemesi üyeleri

[641] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.29, s.217,
[642] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.29, s,218,219.
[643] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No: 337,s.393

seçimleri belirlenmiş idi. Bu konuda istiklal maskelemesinin ücretleri üzerine müfettişlere misllı muamele yapılması yönünde teklifi üzerine heyeti idarede harcırah kararnamesi açılmış müfettişlere yönelik şunlar düşünülmüş idi;[644] "*müfettişlere altı bin kuruş üzerinden harcırah verilmelidir. Saatte on beş kuruş harcırak yevmiye on beş gün bulunduğu daireden baksa daireye giderse o zaman ayrıca para verilmelidir. Yani müfettişler Ankara gibi şehirde bulunduğu zaman para almaz fakat il ve ilçelere gittiği takdirde parası ödenmesi gerektiği il ve ilçelerde on beş gün bulunduğu sürede harcırah verilmesi yönünde divanı risalet bir karar hazırlamıştır. Meclisçe böyle bir karar alınmadığı için bu kararı almaya yetkisi olmayan divanı risalet karar vermiştir."*[645]

Yahya Galip (Kırşehir), bu konuda harcırah alarak ikiyüz kırk kuruş seyahat yevmiyesi harcırahlarında altı bin kuruş olmasında dolayı ikiyüz kuruş tutulduğunu söyleyerek şunları eklemişti; "*Bir müfettiş bir yere gidiyor, bu parayı tamamen alıyor, sonra Heyeti Celilenizden memuriyete giden, memuriyeti mahsusa ile gönderilen arkadaşlara pek çok paralar veriliyor. Bizce İstiklâli Millînin mahfuziyeti için eri ziyadef edakârlığa gösteren bu arkadaşlarımızın aldığı 120 kuruş istiksar edilmemelidir. Mesele bundan ibarettir. Bir kısmı, Meclisi Âli verilmesin, dediği zamana kadar almıştır. Şimdi bu tazmin ettirdlımek isteniliyor. Bunu kendi vicdanımızla arz ederiz, istiksar edilecek meblâğ değildir. Tabiî bu zevat ailesini beraber götürmemiş, bırakmış ve ona göre ayrıca masarif yapmış. Bir yere gideceği vakitte kendi için de masraf etmiş, ikâmet ettiği mahalde tabiî bir ev tedarik edecek, yiyeceğini de ona göre tedarik edecektir. On beş gün için, yüz yirmi kuruş almış, Heyeti Celileniz, bunu ne suretle arzu ederse hal buyursun ki, bu hesap bitımiş*

[644] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.25, s.301.
[645] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.25, s.302.

olsun. Biz de hesabımızı oma göre rüyet edelim ve ikmal etmiş bulunalım"[646] derken, Salih Bey bu yevmiyelerin onların hakları olduğu Maliye Encümenine gönderilmesini teklif etmiş, Nebil Bey meclisin bir karar vermediği bu kararında harcırah verilmemesi yönünde olduğunu fakat karardan önce bu konuda pek çok kişinin harcırah aldığını söylerken, Yahya Galip, bahsi geçen kişilerin birr kısımın meclisin haberi olmadan aldığını belitmişti.

Nebil Bey (Karahisarı Sahib), kararın aksine yeniden ödenek verilmesinin yanlış oldugunu ifade ederken, Salahattin Bey (Mersin) bütçede uygun bir karar vermek adına tasarının Adliye encümenliğine gönderilmesi talebinde bulunmuş idi. Refik Şevket Bey ise söz konusu kanun hakkında bu kararın alınmasında meclisin haklı olduğu yönünde karşı düşünce ile görüş bildirirken,[647] müfettişlerin harçlıkların konulu takrir oylamaya sunmuş ve karar şu şekilde kabul edilmiş idi;[648]

İstiklâl mahkemeleri azalarına müfettişler misilli harcırah ve yevmiye itasına karar verildi.[649]

3.2.2.Teb'id Edilmiş Olan Asker Ailelerinin Masrafları Hakkında Hacı Memet Efendinin Zayi Senedi Hakkında

Mili mücadele sırasında asker kaçaklarına verilmiş olan ceza ailelerinin sürgün edilmesi iken daha sonra söz konusu kanun *20. 12. 1338 159.* İçtima, 1.celsede, Reisisani Ali Fuad Paşa tarafından açılan oturumda müzakere edilen kanun hakkında Abdulkadir Kemali Bey (Kastamonu), asker kaçaklarının ailelerinin suçlanmasına anlam veremediğini ifade ederken, herkesin kendi suçundan dolayı

[646] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.25, s.303.
[647] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.25, s.304.
[648] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.25, s.305.
[649] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No:321,s.491.

ceza çekmesi gerektiğini ve masum insanların boş yere sürgün edilmemesi gerektiğini söylemiş, ortada suç yok suç yoksa bunlar hakkında af kanununa da gerek yok, diyerek müzakeresine de gerek olmadığı yönünde karşı çıkmıştı.[650]

Hüseyin Avni Bey (Erzurum)'de Kemali Bey'e destek veren bir konuşma yaparak bu cezalandırmanın bir hata olduğuna değinerek şöyle eklemişti; *"Bunların affı değil, bu biçare, mazlum insanları sürüp nefyeden canavar elleri kırmak Büyük Millet Meclisinin bir vazifesidir"* demiş ve böyle birşey olmuşsa eğer bunların masrafları hükümet tarafından karşılanarak, söz konusu kişilerin ülkeye dönmesini sağlamak için kararın alınması istemiş, Şevki Bey (İçel) ise bu kişilerin firar ettiği yönünde ceza aldıklarını belirterek, söz konusu karara muhalif olmuştu. Hüseyin Avni Bey, tekrar söz alarak ailelerinin suçu olmadığını böyle bir şeyin dünyanın hiçbir bölgesinde olmadığına ilişkin bir açıklama yapmış, bu kararı veren mahkemeninde düzenlemeye gidilmesi gerektiğine değinmiş ve şöyle açıklamada bulunmuş idi; *"Vatanın müdafaası herkesin ırzının, hayatının emniyetli olmasiyle mümkündür. Bu emniyeti suiistimal eden memurlar hiyanet yapmışlar, vazifelerini ifa etmemişlerdir"* diyerek, söz konusu mahkeme kararına karşı çıkmıştı.[651] Öncelikle bahsi geçen ailelerin ülkeye dönmesi için af kanunundan yararlanmaları, sonrada bunların masraflarının hükümetçe karşılanmasına yönelik verilen karar şu şekilde idi.[652]

"Teb'id edilmiş olan asker ailelerinin masraflarının Hükümetçe tesviyesiyle iadelerine karar verildi."[653]

---

[650] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.25, s.435.
[651] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.25, s.436,437,
[652] **TBMM ZC**, D.1, İ. 3, C.25, s.479.
[653] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No:323,s.492.

3.23. Balâ'da Alman Develerin İadesi Hakkında

Garp cephesi komutanlığının 13 Ağustos 1337 tarihli emri telgrafı üzerine Bala Kazası hükümetinden yirmi yedi kişiden nakliyede kullanılmak amacıyla Garp cephesine mal edilen yetmiş beş deveden, elli dokuzu başkasının hesabına olduğu ortaya çıkmış, Girzanlı Ahmet, Sait beylere teslim edilmiş makamı Adliye Riyaseten Encümence havale edilen Bala kazası ahalisinden Bağçatalak Karyeli Abidin ve arkadaşlarının imzası ile ceryan eden olay müzakere olunmuş idi. [654]

Yirmi yedi kişiye ait olan develere artık ihtiyaç kalmadığı için sahibine teslim edilmesi kararlaştırılırken Girzanlı Ahmet ve Balalı Çerkez Said, halkın cehaletinden istifade ederek onları merkezi kazaya göndererek *" geçen sene hükümet tarafından vaziyet edilip orduya gönderilen develerimize ordudan kurtarmak üzere çalışılacağız. Seferberliğin sonuna kadar her deveye beş lira ücret vermek namına kendi hesabımıza çalışacağız*" diyerek, yirmi yedi kişiden yirmi üçü imzalı senetleri kazanın kaymakamına onaylatmış, develeri hem ordunun ihtiyacı karşılanmış hemde bu develerden alınacak paralar için senetleri de söz konusu kişiler ele geçirerek daha sonra develerin teslimi sırasında kullanmak üzere Müdafaai Milliyeye teslim etmişler idi.[655]

Müdafaai Milliye'ye de develeri kimden aldıysa o şahıslara vermeyi uygun bulmuş, fakat hangi devenin kimin olduğu tam belli olmadığından kura çekilerek develer rastgele teslim edilmiş idi. Bu konuda söz alan Refik Şevket Bey (Saruhan), mazbatayı okumuş; Müdafaai Milliyenin elinde bulunan develerin kur'asuretiyle ashabına iadesi ve ellerinde bulunmadığı zamanlar için kullananlar tarafından

[654] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.104.
[655] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.105.

tazminat verilmesi ve sonra bu develerin sahibine tevzi edildiğini mübeyyin bir cetvelin Meclisi Âliye gönderilmesi ve şayet develerden telef olanlar varsa bunların da bedeli misillerinin alınarak develerini aynen alamayanlara iadesi yolunda karar verildiğini söylemiş ve mağdur olan insanlara acıdığını söyleyerek, taraflar arasında taraflar arasında yapılan senedin iptaline dair mutlaka bir mahkeme kararına başvurulması gerektiğini söylemiş, tesliminin mümkün olanları birr an önce teslim edilmesini, teslim edilmesinin mümkün olmayanların ise mahkeme kararı bekledikten sonar buna göre hareket etmesi gerektiğine değinmiş idi. Durak Bey de develerin tamamının mahkeme kararı ile alınması gerektiği konusunda Refik Beyin sözlerini destekleyen birr açıklama yapmış idi. Hasan Basri ise söz konusu teklife ilişkin tepki göstererek şunları söylemişti; *"haksızlık güneş gibi meydanda öyle gözünüze, vicdanınıza çarpıp dururken, meydanda mazlum ve masum deve sahipleri ağlayıp dururken, İstida Encümeninin, tam halk idaresine muvafık bir surette verdiği karar; usulü değildir, şeklî değildir, kanuni değildir diye bu meydandaki hakkın iptaline gitmek zannederim ki, Meclisin, teşriî ve icrai salâhiyetleri nefsinde cemettiğini bizden daha iyi bilen Refik Şevket Beyin...*[656] Hasan Basri Bey halkın şikâyetlerini meclise anlattığını meclis koridorlarında çaresizce dolaşan halkın gün gibi ortada olduğunu ve mazbatanın aynen kabulünü istemiş ve şu şekilde karar alınmış idi.[657]

Balâ kazası Hükümeti tarafından vesaiti nakliye namiyle alman develerin eshabına yedenbeyed ita ve teslimine karar verildi.[658]

[656] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.106.
[657] **TBMM ZC**, D.1, İ. 4, C.28, s.107.108
[658] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No 361.s.501.

IV. BÖLÜM

4.SİYASİ KANUN ve KARARLAR BU KANUN VE KARARLARIN MÜZAKERELERİ

4.1.KANUNLAR

4.1.1.İntihabı Mebusan Kanunu Muvakkatinin Bazı Mevaddını Muaddil Kanun

Seçim kanunu Osmanlıdan günümüze değişikliğe uğrayarak demokrasinin en iyi yansıtılması için bir fırsat olmakla beraber[659] zaman zaman da demokrasi ad altında uygulamaya konulan kanunlar olmakla beraber TBMM de seçimlerin yenilenmesi kararı alındıktan sonra[660] değişikliğe uğrayan ve kısa süreliğine geçici maddelerle kabul edilen kanunlardan biri de İntihabı Mebusan Kanunun geçici maddesi Erzurum mebusu Süleyman Necati Bey ve arkadaşlarının teklifi görüşülmekte idi.[661]

3.4.1339 17. içtima 1.celse Reisisani Vekili Ali Fuat Paşa tarafından açılan oturumda tekrardan gündeme gelen kanun teklifine[662] göre tek dereceli seçim sistemi esas alınarak üç seçim evresi için bir süreliğine iki dereceli seçim sürdürülmekle birlikte mebus olabilmek için seçim bölgesinden ikinci seçmenlerin salt çoğunluğunu almak gerekiyor idi. Seçmen yaşı olarak 18 yaş sınır olarak kabul ediliyor ve mebus üye sayısı, her yirmi bin erkek nüfusa bir mebus düşecek şekilde belirlenmiş, ayrıca seçme seçilme için vergi ödeme şartı aranmamış idi. Mebuslukta devlet memurluğu

---

[659] Osmanlıdan uygulanan seçim sistemi ufak tefek farklılıklarla Cumhuriyet döneminde çıkarılan iki seçim yasası ile kabul edilmiştir İlk mebus seçimi 1877 yılında olmakla beraber seçimlerin yasal çerçevesi Kanuni Esasi'nin yanında, 28 Ekim 1976 tarihli "Talimat-ı Muvakkate" isimli hükümet bildirisi ile yapılmıştır. İlhan Arsen **,Türk Anayasa Hukukunun Umumi Esasları**, Mars Matbası, Ankara 1965; Bülent Tanör**; Osmanlı Anayasal Gelişmeler**, 3 Baskı İstanbul, Yapı Kredi Yayınları; Mahmut Gologlu, **Demokrasiye Geçiş,**1946-1950; Oya Araslı, **Seçim Sistemi Kavramı ve Türkiye'de Uygulanan Seçim Sistemi Kavramı (1876-1987),** Ankara 1989; Şerif İba, **Osmanlıdan Günümüze Meclis İçtüzük Metinleri,** TBMM Yayınları, Ankara 1907;Tarhan Erdem; **Anayasalar ve Seçim Kanunları 1876-1982**, Milliyet Yayınları, İstanbul.

[660] Teşkilâtı Esasiye Kanununun Maddei Müzeyyelesinin İlgasına ve Tecdidi İntihabata Dair kanun hakkında adli kanunlar bölümünde geniş yer verilmiştir.

[661] **TBMM ZC**, D.1,İ. 4, C. 28, s.143.

[662] **TBMM ZC**, D.1,İ. 4, C. 28, .s.322.

bir kişide toplanmayacak, mebus seçilen memurların meclise katılabilmek için memurluktan istifa etmeleri gerekiyordu öğretmen dışındaki memurlar, subaylar, hâkim ve savcılar seçme seçilme hakkına sahip olmayacak bu kişilerin seçilebilmesi için en az bir ay önce görevinden istifa etmeleri gerekecek idi.[663] Mebus olabilmek için Türkiye'nin o günkü sınırları içindeki yerlerin ahalisinden olmak veya göçmen olarak gelmiş ise beş yıl oturması şartı aranıyordu.[664]

Söz konusu tekliften her yirmi bin erkek nüfusu temsil etmek üzere bir mebusun seçilmesi ve seçmen yaşının 18 olmasına dair maddeler yani birinci ve ikinci madde tartışma yaşanmadan kabul edilmiş idi.[665]

Üçüncü maddeye yönelik Hüseyin Avni Bey söz almış ve askerin politikadan uzak durması yönündeki açıklamasının üzerine yaşanan tartışmanın ardından sivil ve askeri memurlara oy kullanmaya yönelik madde reddedilmiş,[666] Hüseyin Avni Bey, seçimlerin bir milletin derecesi rüştünün ispatı için bir milyar olduğunu kanunların milletin fedakârlığı olmadan bir anlam taşımadığı önemli olan onun uygulanması olduğunu belirterek şunları eklemiş idi; *"Eğer intihabın karma nüfuz etmiş olsaydı, Meşrutiyeti kırk sene daha geriye götürmemiş olurdu. Fakat o geriye kaçan kırk sene; o meş'um devre, milletimizin hayatında mühim bir belâ olmuştu. Bir belâ ki benliğimizi kıracak variyette idi. Şunu da istitraden arz edeyim ki; İslâmiyet ruhu ile hür ve serbest yaşıyan dimağlar bile Garb ile temasta buluna buluna, nihayet o meş'um istibdadı ki şer'in kabul etmiyeceği derecede memleketimizde tahribat yapıyordu yıktılar. O devrin kıymetli insanları gerek dâhilde ve gerek hariçte uğraşarak ve çalışarak bize intihabın kadrini ve meziyetini öğrettiler. Fakat*

[663] **TBMM ZC**, D.1,İ. 4, C. 28, .s.322.324.
[664] Mustafa kemalin en fazla itiraz ettiği madde on beşinci madde yani şahsını hedef alarak hazırlandığını düşündüğü , seçim bölgesinde yerleşik sayılmasına dair maddedir. **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C. 25, s.163; Demirel, **a.g.e**.s.520.
[665] **TBMM ZC**, D.1,İ. 4, C. 28, s.330-331.
[666] **TBMM ZC**, D.1,İ. 4, C. 28, s.331.

efendiler; Meşrutiyet olur olmaz, hürriyeti; kendi şahıslarından başkasına vermiyen bir zümre hâsıl oldu, İyi bilirsiniz ki; bir zaman sopa ile işkence ile reyler alındı. Tabiîdir ki bu hal bir taraftan fena neticeler veriyor ve diğer taraftan halkın en büyük mektebi olan felâket mektebi; dersini veriyordu. Eskisi gibi halka tazyik yaparak onun başına çıkacak mebus; o tasavvur ettiğiniz meş'um Hükümetten başka bir şey kuramaz. Bu defa, evvelce talibim diye kendi başına musallat olan kuvvet daha ziyade fenalığını ispat için kendi eliyle olmuş gibi kendini aldatır. Bugün bu şekilden hariç olarak kimse bir şey tasavvur edemez ve bu hal milletin derecei tekemmülündür. Ben temenni ederim ki, bütün milletimin ferden ferda reyinden kopmuş bir mebus olayım; fakat eminim ki bugünkü intihabımızda ekseriyeti izafiye ile mebus olduğum zaman ekseriyeti izafiye ile milletin başına musallat olmak var, milletin hakkı meşruuna ve reyine sahibolması zarureti içerisinde ifayı vazife mecburiyeti vardı. Ben bu hatayı biliyordum. Milletimin yetişmesi için var kuvvetiyle çalışmalıyım" demiş ve eklemişti*: Cidden memleketi bilmiyen ve düşünmiyen bir mebusun; millete musallat olmuş olan belâlı Hükümetlerden daha belâlı olduğunu tasdik etmek lâzımdır;*[667] derken, Hüseyin Avni Bey teklifi yapan arkadaşın kadınların mevkini de dikkate alarak hareket ettiğini kadınların oy haklarını istimal etmek derecesine gelinceye kadar onlar aile içinde beyninde aile reisine oy vermiş gibi kabul ederek yirmi bin mebustan bir mebus seçmek esas kabul edilerek yapılmış idi. Tunalı Hilmi Bey (Bolu) böyle bir tasarının akıl karı olup olmadığı yönünde sorusunu Hüseyin Avni tekrar söze girerek şunları ifade etmiş idi: *"kadınlık âlemimizin seciyelerinden hiç şüphem yoktur ilim ve irfanlarını da tekemmül ettirirler. Onların da erkekler gibi bu tarzda din ve dinayetleri ahkâmı diniyemiz dairesinde tekâmül eder ve onların da reylerine hürmet ederiz."*

[667] **TBMM ZC**, D.1,İ. 4, C. 28, s.328.

Hilmi Tunalı Bey, kadınların seçim hakkı olmadığı ve seçilme hakkı tanınmadığı yönündeki itirazlarda bulunurken, Hüseyin Avni Bey; Türkiye halkına seçeceği halkına kadar tasfiye edilirse edilsin kendisinin takdirine bağlı olduğuna oyunu kime vereceğini bilmeyen halka ne kadar kanun çıkarsa çıksın ne kadar nasihat yapılırsa yapılsın boşa çaba harcandığını söylemiş,[668] Necati Bey (Erzurum) de söz konusu tasarı hakkında şunları söylemiş idi; "*İntihap en büyük bir meşgaleyi milliyedir. İntihap Kanununun tadili hakkında nazarı dikkati âlilerine vaz'edilen projenin heyeti umumiyesi hakkında uzun uzadıya teati efkâr edilirse Çünkü bunlar prensiplere istinadeder o prensiplerde itilâfat hâsıl olursa o prensipler tebellür ederse maddelerde müşkülâta tesadüf edilmez ve hemen tadilât ile birbiri arkası sıra intaeedilmiş olur. Böyle prensibe istinad eden bâzı esaslar ki, - bizim projemizde vardı. Kanunu Esasi Encümeninde tayyedilmiştir. Bunlar hakkında beyanatta bulunmıyacak olursak zaten onlar mevzu değildir, tayyedilmiştir, ehemmiyetli göreceğiniz hususat ihmal edilmiş olur.*"[669]

Hüseyin Avni Bey birinci maddede yer alan "*miktarı azası Türkiye devleti halkından*" ifadesinin ne anlam taşıdığını bu maddeyi bu halde kabul etmediğini söylemiş, Ali Süruri Bey (Karahisarı Şarki) eski kanunun bu şekilde hazırlandığını anlatırken, Hüseyin Avni Bey "*Türkiye devleti halkı*" olması yönünde ısrar etmiş, fakat kanun aynen kabul edilmişti. İkinci madde de itiraz edilmeden kabul olmuş idi. Üçüncü madde de Hüseyin Avni Bey kanun maddesinin isabetli olduğu yönünde durarak orduyu her türlü uzak tutarak seçimlerin yapılmasını desteklediğini söylemiş idi.[670] Ordu ve kolordu kumandanları dışındaki memurlar için verilen bir ay öncesinden istifa etmesi konusu da tartışma yaratacak Hüseyin Avni Bey başta olmak

[668] **TBMM ZC**, D.1,İ. 4, C. 28, s.329.
[669] **TBMM ZC**, D.1,İ. 4, C. 28, s.330.
[670] **TBMM ZC**, D.1,İ. 4, C. 28, s.347.

üzere ikinci grup vekilleri itiraz ederek memurların özellikle de ordu mensuplarının madde içinde yer almasını savunmuş, kabul edilerek ordu mensupları görevini sürdürmüş hem de vekil olabilmiş idi.[671]

Seçimlerin iki derece yapılacağına ve her nahiye de 200 erkek nüfusu için bir ikinci vekil seçilmesine yönelik maddeye de Mehmet Şükrü Bey ile Besim Atalay karşı çıkarak tek dereceli sistemin uygun olması gerektiği ifade etmişlerdi.[672]Yine itiraz edilen maddelerden biri de kanunun büyük millet meclisi tarafından yürütüldüğüne ilişkin maddedir.

Refik Şevket Bey kanunun Büyük Millet Meclisi adına Heyeti Vekile tarafından yürütülmesini isterken, Hüseyin Avni Bey şiddetle bu fikre karşı çıkacak idi.[673] Hakkı Hami Bey (Sinop) ise meclisce yürütülmesi konusuna onay verdiğini ifade etmişti. Ali Süruri Beyde birinci grup vekilleri gibi meclisin aracısız olarak bu yetkiyi doğrudan kullanması gerektiğini söyleyerek, kanunun yürütülmesinden Dâhiliye ve Hariciye Vekillerinin sorulu olması yönünde teklifte bulunmuş, bu açıklamanın ardından mecliste bir kutuplaşma başlayacak sorumluluğun Heyeti Vekileye yada ilgili vekilliğe bırakılmasını isteyen birinci grup vekilleri ile meclise ait olmasını isteyen ikinci grubun liderleri uzun süre tartışılmıştı.[674]

Reşat Bey ve arkadaşlarının verdiği teklif kabul edilerek kanunun yürütülmesi Heyeti Vekileye verilmişti.[675] 186 kişi katılmış 67 ret, 5 çekimsere karşı 144 oyla kabul edilen kanun maddesi şu şekilde idi;

Birinci Madde: Türkiye Büyük Millet Meclisinin miktarı âzası Türkiye Devleti halkından her yirmi bin nüfusu zükûrda bir nefer olmak üzere intihap olunur. Bir

[671] **TBMM ZC**, D.1,İ. 4, C. 28, s.339.
[672] **TBMM ZC**, D.1,İ. 4, C. 28, s.342-343.
[673] **TBMM ZC**, D.1,İ. 4, C. 28, s.342-344.
[674] **TBMM ZC**, D.1,İ. 4, C. 28, s.335.; Demirel **a.g.e.**s.524.
[675] **TBMM ZC**, D.1,İ. 4, C. 28, s.348; Oy kulllananların isim listesi için bkz. **TBMM ZC**, D.1,İ. 4, C. 28, s.348.349.

dairei intihabiyenin nüfusu zükûrü yirmi binden dun olsa dahi her halde bir mebus intihabına hakkı olacağı gibi nüfusu zükûrun yirmi binden fazlası için berveçhi âti muamele ifa olunur. Şöyle ki: Otuz bine kadar bir, otuz bin birden elli bine kadar iki, elli bin birden yetmiş bine kadar üç, yetmiş bin birden doksan bine kadar dört mebus intihap olunacak ve bu miktardan ziyadesi bu nispet üzere arttırılacaktır.

İkinci Madde: On sekiz yaşını ikmal eden her fert zükûr, intihap etmek hakkını haizdir.

Üçüncü Madde: Muallimin müstesna olmak üzere merkezden mansup bilûmum memurin ile müftiler, hükkâm ve müddeiumumiler ve belediye reisleri müntahibisani intihabına mübaşeretten iki ay evvel istifa etmiş olmadıkça mahalli memuriyetlerinin dahil bulunduğu dairei intihabiyeden mebus intihap olunamıyacakları gibi ordu, kolordu, fırka kumandanlariyle bilûmum ahzı asker ve kalem ve şube reisleri jandarma alay, tabur ve bölük kumandanları dahi mevkii memuriyetlerinin dahil bulunduğu dairei intihabiyede mebus intihap edilemezler. Aksi takdirde intihabı vâki muteber olmaz.

Dördüncü Madde: Müntahibi evvel, müntahibisani veya mebus olabilmek için vergi ile mükellef olmak meşrut değildir.

Beşinci Madde: Bir nahiye dahilinde bulunan nüfusu zükûrden her iki yüz kişi için bir müntahibisani intihap olunur. Bu miktardan fazlası için berveçhiâti muamele ifa olunur. Üç yüze kadar bir, üç yüz birden beş yüze kadar iki, beş yüz birden yedi yüze kadar üç ilh müntahibisani intihap olunur.

Altıncı Madde: intihabı mebusan kanunu muvakkatinin Ve intihabı mebusana mütaallik tevarihi muhtelifede münteşir kavanini saire ile Kanunu Esasinin işbu kanuna muhalif ahkâmı mülgadır.

Yedinci Madde: îşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyücradır.

Sekizinci Madde: işbu kanunun icrasına İcra Vekilleri memurdur.

4.1.2.Nisabı Müzakere Kanununun Altıncı ve Sekizinci Maddelerini Muaddil Kanun

Meclis, yürütmeyi çıkardığı bu kanun ile yasal temele oturttuktan sonra, çıkaracağı diğer yasaların hangi sayısal temele dayanması gerektiği üzerinde çalışmalara başlamıştır. 5 Eylül 1920 tarihinde çıkarılan "Nisabı Müzakere"[676] yasası ile değişken milletvekili tablosu karşısında salt çoğunluk, TBMM'nin işleyişi, amacı ve süresi konusunda belirlemelerde bulunulmuştu. Bunlarla yetinmeyen BMM temel haklar komisyonu oluşturmuş ve bu komisyonun hazırladığı "Büyük Millet Meclisi'nin Kuruluş ve Niteliği" ile ilgili yasa taslağını görüşmeye başlanmış idi.

8. 3. 1339 7. İçtima, 2. celse Reis vekili Musa Kazım Bey tarafından açılan oturumda Sırrı Bey (Ergani) ile arkadaşlarının Nisabi Müzakere Kanunun altıncı ve sekizinci maddelerin tadiline dair kanun teklifi ve Kanuni Esasi encümeni mazbataları müzakere olunmuş idi. [677] Süleyman Sırrı Bey konun birinci maddesinde azanın iki bin dört yüz lira aldığını bu maddenin gereksiz olduğuna değinmiş, giden

---

[676] TBMM tarafından 28 Eylül 1920'de çıkarılan bir kanun. İlk anayasadan önce çıkarıldığı için bir nevi ön hazırlık. bu kanun olayların mecliste nasıl çözüme bağlanacağını içeriyordu. Bu kanunda da anayasada da tek geçerli kurum TBMM olarak ifade edilmesine rağmen, padişahlık "işlerden sorumsuz ve kutsal " olarak ifade edildiği için geçici dönem çelişkisi barındırır. Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal'in imzasıyla Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine sunulan ve orijinal hali 5 maddeden oluşan kanun layihası bu düşünceyle hazırlanmıştı. Kanun layihası, Mecliste okunduktan sonra "Kanunu Esasi Encümeni"ne havale edilmişti.**TBMM ZC**, C.1, İ;57, 2.9.1336, s.419 Bundan iki gün sonra aynı konuları kapsayan ve 7 maddeden oluşan bir kanun teklifi de Bayazıt Mebusu Süleyman Sudi ve 80 mebusun imzası ile verildi. Bu teklif ile Hükümetinki birleştirilerek müzakerelere başlandı. Hükümet teklifinin esbabı mucibe (gerekçe) mazbatasında, İstanbul Meclisinden katılanlarla birlikte üye sayısının 360'ı bulduğu belirtilmiştir. **TBMM ZC**, C.4 İ.58, 4.9.1336, s. 467 İki Birleşim boyunca yapılan uzun ve hararetli görüşmelerde bazı değişiklik önergeleri de kabul edilmiş ve 157 milletvekilinin katıldığı oylama sonucunda, 4 çekimser, 24 red oyuna karşılık 129 kabul oyuyla Nisabı Müzakere Kanunu son şeklini almıştır. **TBMM ZC,** C:3 İ:.59, 5.9.1336, s.506

[677] **TBMM ZC**, D.1,İ. 4, C. 28, s.61

kişilerin tahsisatı bütçe ye konulduğundan, tahsisatın verilesinin uygun olduğuna değinmiş idi.[678]

Refik Şefket Bey, mebus arkadaşlara aslı olmayan dedikoduya müciptan hususta istinai muamele yapmanın doğru olmadığını söylemiş, Tahsilât kanunlarına dair açıklama isteyen vekillerin sayısı artınca Ali Süruri Bey (Karahisarı Şarki) açıklama yapmıştı. Yapılan kanun maddesinin iki maddelik olduğunu bu maddelerden birinde azanın tahsisatın 2.400 olduğundan bahis olunmuş, hiçbir parlamento şehri azasını maaş şeklinde belirtmediğini fakat bu paranın gerek mebusan meclisinde gerekse meclisi Ali'de tahsisat olarak paranın mart ayından itibaren olduğu ifade edilmiş idi; "*İkinci madde den mevcudolan kanun mucibince senede her azaya üç ay mezuniyet ita olunur ve böyle üç ay mezun giden azaya nısıf tahsisat verilir. Hâlbuki encümen bu sureti muvafık bulmamıştır. Malûmuâlinizdir ki, dairei iltihabiyesine giden herhangi bir mebus orada boş oturacak değildir. Meşgul olacaktır. Vazifei vekâletine taallûk eden işlerle uğraşacaktır, dairei intihabiyesini dolaşacaktır. Şu halde orada yine vazifesine devam ettiği halde tahsisatının nısfını katetmek mâkul bir şey değildir. Arkadaşların teklifi de bu yoldadır. Encümen de böyle münasip görmüştür. Bu tahsisatın senevî olarak kabulüne göre kaç taksitte verileceği meselesi kalıyor. Mazbatada görüldüğü veçhile bendeniz teklif ettim ki, dört taksitte verilsin, üçer aylık olmak üzere dört taksitte verilsin.*"

Yahya Galip azaların yeni meclis teşekkül ettiği sırada tahsisatın tam olarak verilmesi gerektiğini söylemiş ve şunları eklemişti; "*Bizim içimize iltihak eden muhterem mebus arkadaşlarımız o zamanki kanuna nazaran İstanbul'da tahsisatını aldıktan sonra burada da bizimle beraber tazminat almışlardır. Şimdi de sene başının Mart olmasivle yeni teşekkül edecek Meclisin sene başının Teşrinisani*

[678] **TBMM ZC**, D.1,İ. 4, C. 28, s.63.

olmasının birbirine karıştırılması doğru bir şey midir. Yeni bir Meclis intihab edilir, gelir, Teşrinisanide işe başlar. İntihab edilmeyen hariç kalan arkadaşlarımız da kalkar, gider. Teşrinisaninin sene mebdei addedilmesi şimdiki meclis için doğru bir mâna ifade etmez. Bundan şu mana çıkar ki; mebuslar buradan eli boş olarak kalkar, gider. Bunu hiç bir millet kabul edemez, milletimizin şan ve şerefi vardır. Kendisine fedakârlık etmiş olan arkadaşlarını parasız olarak buradan dışarı atamaz. Encümen doğru düşünmemiştir" demiş, Ali Süruri Bey tekrar söz alarak kanunun daimi olmak üzere yapıldığını söylemiş, meclisin söz konusu zamanın ikinci meclisin sene başı olduğundan, " *Teşrinisani diyemezsiniz*" diye karşı çıkmıştı. Dr. Abidin Bey (Lahızstan) dünyanın hiçbir meclisinde tartışılmayan bir meselenin tartışıldığını söylemiş ve şunları eklemişti. *" hiçbir şekil yoktur ki meclisin azası gitsin de aydan aya memur tarzında aylık alsın ve aylıkla uğraşsın*" Süleyman Sırrı (Yozgat) ise "*hiçbir meclis yoktur ki senin gibi burada bir sene otursun"* [679]diyerek cevap vermiş idi,

İsmet Bey (Çorum) sene başı mart olarak belirlenmesinin savunurken Şükrü Bey karşı çıkarak bu tahsisatsın tamamının birden verilmesinin savunmuş, şöyle eklemiş idi*; "Üç taksitte senei 2 400 lira verilir. Divanı Riyasete bu hakkı vermenizi istemiyorum. Çünkü orada bir şey olur. Biri alır, diğeri noksan alır, kimisi de taksitini tamamen alır. Binaenaleyh Heyeti Aliye hangisini muvafık görürse kabul eder. Ben bu suretle bir takrir takdim ettim."* Süleyman Bey söz almış sene başının Teşrinisani olduğunu söylemiş bunun Kanuni Esasiye göre tespit edildiğini belirtmiş ve Nisabı Müzakere kanunun altı ve sekizinci maddelerinin reddini tespit edilmişti.[680]

---

[679] **TBMM ZC**, D.1,İ. 4, C. 28, s.65.
[680] **TBMM ZC**, D.1,İ. 4, C. 28, s.67.

Birinci madde hakkında takrirler verilirken bunların bir kısmı birinci maddenin son fırkasından sene başı teşrinisani kaydının yapılması yönündeyken bir kısmının da senebaşının mart olmasına dair idi. Diğer takririler üçüncü kısımda itası lazım gelen tahsisatın kaç taksitle verileceği yönünde idi. [681]

İkinci madde hakkında Mehmet Şükrü şunları söylemişti; *"Ali Süruri Bey (Karahisarı Şarki) üç ayadan fazla mezuniyetler için tahsisat verilmeyeceğini yazmaktansa, meclisin böyle fevkalade mezuniyetleri vermesi fazla kıskanç ve fazla tetkiktar olursa şükrü beyin maksadı gerçekleşmiş olur"* demiş, Hacı Tahir Bey: Meclisi Ali'nin bir kararı olduğunu bunda dairei intihabiyeye gidecek olan azaya on bin kuruş üzerinden harcırah veriliyor denildiğini sormuş ve bu konuda açıklama beklemiş, Ali Süruri Bey o kanunun farklı madde olduğunu söyleyerek konuların tekrar açılıp tartışmanın anlamsız olduğunu dile getirmiş idi. İsmet Bey söze girerek bu kanunun üçüncü maddesi ile başka bir kanunun ilga ettiklerini söylemiş harcırahların on bin kuruş üzerinden alınması hakkında bir madde koymanın lazım geldiğini söylemişti.[682]

Birinci Madde: Türkiye Büyük Millet Meclisi azasına senevi iki bin dört yüz lira tahsisat ita olunur.

İkinci Madde: Türkiye Büyük Millet Meclisi azasına dairei intihabiyelerine azimet ve avdetleri için muayyen olan eyyam ayrıca ilâve edilmek şartiyle usulüne tevfikan senede üç ay mezuniyet verilir, işbu müddeti mezuniyet için maddei sabıkadaki tahsisattan bir şey tenzil olunmaz. Uç aydan fazla mezuniyet alan veya mezuniyetini tecavüz ettirenlerin fazla müddete ait tahsisatları kıstelyevm hesabiyle katolunur.

---

[681] **TBMM ZC**, D.1,İ. 4, C. 28, s.68.
[682] **TBMM ZC**, D.1,İ. 4, C. 28, s70.

Üçüncü Madde: 9 cemaziyelâhır 1339 ve 17 şubat 1337 tarihli kanun mülgadır.

Dördüncü Madde: işbu kanun 1 Mart 1339 tarihinden itibaren mer'iyülicradır.

Beşinci Madde: işbu kanun Büyük Millet Meclisi tarafından icra olunur.[683]

4.2.Kararlar

4.2.1.Vahideddin'in Halli Hakkında

Bilindiği gibi Ankara'da kurulan Milet Meclisi ve Milli Hükümet, İstiklal savaşını başarıyla yönetip, zafere ulaştırarak Mudanya Mütarekesini imzalamıştı. Mudanya Mütarekesi'nden hemen sonra, Lozan Barış Konferansı için hazırlıklar başlamış ve Osmanlı Hükümeti, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti yanında konferansa katılmak arzusunda olduğunu bildirmişti.[684]

İtilaf Devletleri'nin, hala İstanbul'da bir hükümet tanımak ve onu da Türkiye ile birlikte konferansa çağırmak istemeleri ve bu hükümetin de, delegeleri beraberce seçmek için Büyük Millet Meclisi'ne başvurması, Mustafa Kemal Paşa'yı kızdırmış ve onu hemen harekete geçirtmişti. Böylece, Osmanlı Sadrazamı Tevfik Paşa'nın barış konferansında görüş ve sözbirliği, Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na çektiği telgraf, Mecliste tepkiyle karşılanmış oldu. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa ve pek

---

[683] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No:315,s.367.

[684] Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk (Söylev) 1919–1927** Yay. Haz. Bircan Lazım, 2.bs. , İstanbul, 2005, s.508 Seyyid Bey, Mehmed : "TBMM'nin 03 Mart 1340 (1924) tarihli oturumunun 'Hilafet'in Kaldırılması ve Osmanlı Hanedanı'nın Türkiye Haricine Çıkarılmasına Dair Kanun Teklifinin Müzakeresi' nin Yapıldığı İkinci Celsesi'nde Seyyid Bey Tarafından İrad Olunan Mufassal Nutuk'un TBMM Zabıtları", **Şeriat-Hilafet Cumhuriyet Laiklik**, Dini ve Tarihi Gerçeklerin Belgeleri, Yay. Haz. Kemaleddin Nomer, İstanbul, Boğaziçi Yayınları,1996, s.343– 385; Ortaylı, İlber : **"Hilafet ve Türkiye İslam Devletinde Hilafet"**, İstanbul, Türkiye Günlüğü Dergisi,1994, Sayı: 31, s.28; İnalcık, Halil : "Osmanlılar ve Hilafet", **İslam Tarihi: Kültür ve Medeniyeti**, Yay. Haz. P.M. Holt, A.K.S. Lambton, B. Lewis, çev. Heyet, 2.bs. İstanbul, Kitabevi, 1997, C.I, s.326–329; Gümüşoğlu, Hasan : **Osmanlıda Hilafet ve Halifeliğin Kaldırılması,** 2.bs., İstanbul, Kayıhan Yayınları, 2004; İlhan Ezerli, **Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Osmanlı Meclisi Mebusanı**, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu, Ankara 1922.

çok milletvekilinin ortak teklifi, 30 Ekim 1922 günü TBMM'de görüşülmeye başlanmış ve bu hazırlanan önergede saltanatın kaldırıldığı belirtilmişti.[685] Saltanatın kaldırılmasından sonra 17 Kasım 1922 tarihli resmî bir telgraf da Vahdetin'in saraydan ayrıldığından bahsedilmişti. 18 Kasımda başlayan oturumda Tevfik Bey (Çankırı), daha önce halifelik makamının Vahdetinden alındığına dair bir fetva gerekli olduğunu bildirmiş, söz konusu kişi hakkında Mehmet Vehbi Bey (Konya) gerekli fetvanın hazırlamış olduğunu ve Şeriye komisyonuna gönderilerek dini esaslara uygunluğu denetlendiğini bildirmişti.[686] Yusuf Ziya Bey (Bitlis), fetva verildikten sonra söz konusu durum için oylama yapmaya gerek olmadığı sözlerine karşılık; Gazi Mustafa Kemal, "*Affedersiniz Beyefendi, bu memleketi yıkmak için de fetvalar verilmiştir. Fetva Behemehal Meclisi Âlinin reyine vaz'edilmelidir,"* derken, Yusuf Ziya söze girerek, fetvanın oylamadan daha yüksek olduğu konusunda muhalefet etmiştir. Bu esnada Hoca Mustafa (Ankara) Bey halifenin işgal altında olduğunu, söyleyerek halifeye ilişkin alınacak kararın ne kadar sağlıklı olabileceğini dile getirmişti.[687]

Hüseyin Bey (Elazığ); *"Efendim bîr ricam var. Bunu reyi işariyle yapınız sözleri vekillerce tepkiyle karşılanarak söz isteyenlerin sayısı artacaktır. Rauf Bey meclis hakemdir, meclise soralım teklifi de yine tepki ile karşılanırken, Osman Bey (Kayseri) On beş imzalı takriri okumak mecburiyetindesiniz. Yoksa bizim bulunmamıza mana yok",* sözlerinden sonra Hamdullah Suphi bir an önce seçimlerin yapılmasını isterken, Rauf Beyi seçimlerin yapılacağını bildirmesiyle, Rauf Beyin bir kaç kişinin isteği ile uygulama yaptığı gerekçesi ile görevini yapmadığını söylemiş,

---

[685] Nutuk'ta Atatürk bu konuyu şöyle açıklar;"Efendiler, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmış olduğunu, yeni bir Türkiye Devleti'nin doğduğunu, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu gereğince hâkimiyet haklarının millete ait bulunduğunu ifade eden bir önerge hazırlandı. Sekseni aşkın arkadaşa imza ettirildi. Bu önergede benim de imzam vardır." Bkz. Atatürk,**a.g.e.**, s.512

[686] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C. 24, s.564.

[687] Ali Fuat Cebesoy, **Siyasi hatıralarım**, C:1,İstanbul, 1960,s.147.

bunun üzerine muhalefetin fetvanın yeterliliği yönündeki baskıları iyice artmıştır.[688] Sami Bey (İçel), *"Düşman tesiratı altında bulunan bir yerdeki Halifeyi ben intihab etmem"* diyerek, tepkisini dile getirmiş idi.[689] Aslında müzakerelerin uzun sürmesinde ve muhalefetin hareketinin oluşmasının sebebi gerek Vahdetinin halifeliğinin sona ermesi gerekse yeni halife seçilmesinde fetvanın yeterliliğini düşünenler ile karşı tezi savunanlar, yani halifenin meclis kararlarına tabi olması gerektiğini savunanlardan oluşuyor idi. Uzun süren görüşmenin ardından alınan karar şu şekilde idi.[690]

Vahdettin Efendinin hilâfetten inhilâma karar verildi.

4.2.2. Abdülmecit Efendi Nezdine Bir Heyet İzamına Dair

Yeni Halife Abdulmecid Efendiye Türkiye Büyük Millet Meclisi adına kutsal emanetleri teslim etmek ve hilafetinden dolayı tebrik etmek amacıyla meclisten bir heyet oluşturularak Nizamname-i Dâhilinin yüz yetmiş iki kâtip ve bir idare memuru seçilerek maddeye uygun olarak heyeti umumiyeden gidecek kişilerin tespiti ve seçilmesi yönünde bir teklif Mustafa Kemal tarafından sunulmuş idi.[691]Selahattin Bey (İstanbul), halifeye tamamen biat edilmesini ileri sürerken, Rauf Bey söz konusu görüşmede halifenin konumunundu görüşülmesi gerektiği üzerinde durmuştu.[692]

Ziya Hurşit Bey (Lâzistan), meclisin adına gönderilen heyeti yanı sıra kuran okunarak dua edilmesi yönünde tasarı ortaya atmış, görüşmelerde gönderilecek heyetten çok halifenin konumu ve verilecek sıfat üzerinde durulmuş idi. Bu konuda Mustafa Kemal "*şüphe yok ki zatı Hilâfet penahiye (Efendi) demek onun kadir ve*

---

[688] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C. 24, s.565.
[689] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C. 24, s.566.
[690] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No.313,s.489.
[691] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C:25,s.12.
[692] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C:25,s.13.

şerefini tenkis eder. Bu kullandığımız (Efendi) kelimesi maatteessüf taamum ettiğinden bertaraf edilemiyor. Bu Rum kelimesidir. Rum unvanı ile halifenin şerefi yükseltilmek isteniliyor. Halife (Hazrettir) ve ona (Hazret) denilir. Ona lisanımızda başka bir unvan yoktur. Sonra vükubulan ifadatlar tabiî bizim Meclisimiz, bizim milletimiz, hakikati ifade ederek tâbirler kullanıyor. (Zatıhilâfetpenabi, Hadimülmüslinîn, Hadimülhareımeyn) onun hakiki tâbirleri budur. Herkes şahsan istediği elkabı kullanabilir. Fakat hakiki unvanı Halifei Müslimîndir. Hadimülharemeyndir ve hazrettir," sözlerine karşılık. Salahattin Bey (Mersin) "*Hazrettir. Fakat nıevcudolan teammüle hürmet ve. Onu idame etmek lâzımdır"* derken, hürmet göstermek adına daha farklı ifadelerde bulunulabileceğini söylemiş, meclisçe bu tür hareketler dalkavukluk olarak suçlanmış ve ortamda gergin bir hava oluşmuş idi.

İsmail Şükrü Bey, biatın gereksizliği üzerinde durmuştur. Milletvekilleri biattın dışında seçimlerin yöntemini de eleştirerek gidecek kişilerin kura ile seçilmesi konusunda teklifte bulunmuşlardı. Feyyaz Ali Beyin on beş kişinin merasim için gitmesi ve bu kişilerin kura yolu ile seçilmesi teklifi kabul görmüş,[693] Buna göre karar şu şekilde alınmış idi;

Makamı hilâfete intihap buyurulan Abdülmecit Hazretlerine Türkiye Büyük Millet Meclisi namına emanatı mübarekeyi tesellüm etmek ve arzı tebrikât eylemek üzere bir heyet izamına karar verildi.[694]

[693] Rasim B. (Cebelibereket), Halil İbrahim Ef. (Eskişehir), Mehmed Vasfi Ef. (Karahisarı Şarki), Operatör Emin B. (Bursa), Durak B. (Erzurum) (Hasta, sadaları), Hamdı B. (Tokad) (Yoktur, sadaları), Ziya B. (Kângın), Eyub Sabri B. (Eskişehir), Hacı Mustafa Ef. (Ankara), Şeh Servet Ef. (Bursa) (Yok, sesleri), Feyyaz Âli B. (Yozgad), Hilmi B. (Ardahan), Hüseyin B. (Erzincan), Şerif B. (Sinob), Mehmed Ef. (Adana), Server B. (Ardahan), Mehmed Ragıb B.

[694] karar no 314. s.489.

V. BÖLÜM

5.SOSYAL-KÜLTÜREL KARARLAR BU KARARLARIN MÜZAKERELERİ

5.1.KARARLAR

5.1.1.12 Rebiyülevvel Gecesiyle Gününün Bayram Addi Hakkında

Milli Mücadelenin ilk bayramına bakıldığında bir kanun ile 23 Nisan 1921'de kabul edildiği görülmekteydi.[695] Gerek Milli Mücadele gerekse Cumhuriyet Tarihi açısından önemli günlerin ve olayların bayram sayılması kanunla olmakta idi.[696]

Bayramlara dair ikinci kanun, saltanatın kaldırıldığı günün ertesi yani 2 Kasım (12 Rebiyülevvel) Peygamberin doğum gününe tekabül etmiş, Hz. Peygamberin doğumu ve saltanatın kaldırılması ile milli iradenin hâkim kılmasını konu alan tasarı gündeme getirilerek söz konusu günün bayram yapılması ile İradeyi Milleyenin önemini artırmak amaçlanmıştı.[697] Süleyman Sırrı Bey (Yozgat), 1.11.1338 Çarşamba günü bir önerge ile hem mevlidi nebevinin hem de saltanatın kaldırılmasını kutlamak için o günde top atılması ve dua edilmesini isterken, İsmail Suphi (Burdur)'de saltanatın kaldırılması ve milli hâkimiyet dolayısı ile günün bayram olması teklifine olumlu yaklaşmıştı. Tasarı İcra Vekilleri Heyeti Reisi Rauf Bey tarafından her iki öneri de göz önünde bulundurularak, 1-2 Kasım gecesi ile ertesi günün bayram kabul edilmesini Meclis onayına sunmak amacıyla tasarıyı Meclis kürsüsünden okumuş idi.[698]

---

[695] 112 sayılı iki maddelik kanunun birinci maddesinde 23 Nisan milli bayramlardan sayılmıştır. İkinci maddesinde bayramların yürürlüğe girmesinde yayımlanmasında TBMM'nin sorumlu olduğu belirtilmiştir.

[696] Esin Emel,**İslamiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslama Giriş**, Edebiyat Fakultesi yay., İstanbul 1978; Genç Reşat, **Türk İnanışları ile Milli Geleneklerinde Renkler ve Sarı Kırmızı,Yeşil**,AKM Yay., Ankara 1990; Ziya Gökalp,**Türk Medeniyet Tarihi**, Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp Yay.,İstanbul 1976; H.Aynur; " *Bayram*" **Türk Dünyası Edebiyat Kavramı Terimleri Sözlüğü**,C:1,Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı yay.,Ankara 2001.s.369-371; Kafesoğlu İbrahim, **Türk Milli Kültürü**, Ötüken yay., İstanbul 1991; Kalafat Yaşar**, İslamiyet ve Türk Halk İnançları**, Kültür Bakanlığı yay.,Ankara 1996.
TBMM ZC, D.1,İ. 3, C. 24, s.314.

[698] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C. 24, s.314, 315.

Milli hâkimiyetin güçlendirildiği günün, peygamberin doğumuna denk gelmesi dolayısı ile o gecenin ve ertesi günün bayram olması kabul edilmiş,[699] müzakere sonrasında Müfit Efendi kürsüye çağırılarak dua okunmuştu.[700] Üç maddeden oluşan önergenin birinci maddesinde o gecenin ve ertesi günün bayram kabul edilmesi ikinci madde de kabul tarihinden yürürlüğe girmesi, üçüncü madde de ise uygulanmasından TBMM'nin sorumlu olması istenmişti.[701] Söz konusu kanun şu şekilde idi;[702]

Velâdeti Peygamberiye ve Hâkimiyeti milliye ilânına müsadif 1/2 teşrinisani gecesinin ve müteakip günün bayram addine karar verildi.[703] Bu karar daha sonra kanun olarak kabul edilecekti

5.1.2.574 Zatın İstiklâl Madalyasiyle Taltiflerine Dair

İstiklal madalyasının tanımı 1920 yılında çıkarılan bir kanun ile yapılmıştı.[704] Kurtuluş savaşında yararlılık gösteren askerler ve siviller istiklal madalyası[705] ile ödüllendirilmiş, Türk tarihinin en önemli ödüllerinden biri olan İstiklal madalyaları gerek cephede gerekse cephe gerisinde milli mücadele de fedakârlık gösterenlerin 66 sayılı kanunla çıkarılan kanuna ek olarak 869 sayılı kanunla istiklal madalyalarının

---

[699] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C. 24, s..315.
[700] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C. 24, s.316.
[701] Dursun Ali Akbulut, Samsun'un Gezi Günü" ya da 19 Mayıs Bayramı, **Atatürk araştırma merkezi**, S. 33,C:XI Kasım 1995,
[702] Rauf beyin teklifi müzakere edildikten sonra 24 Ekim 1923 kabul edilecektir. Fakat yasa 12 yıl sonra 1935 de kutlamaların yapılmadığı gerekçesiyle kaldırılmıştır.
[703] **TBMM Kavanin Mecmuası**, no:309,s.488
[704] Söz konusu kanunda tanımlanan İstiklal madalyası; madeni pirinç olup çapı 35x40 mm'dir. Şekil olarak iki kısımdan oluşan madalyanın birinci kısmı madeni kısmı diğer kısmı kurdele kısmıdır. Madeni kısım aynı olmasına rağmen kurdeleler farklı renklerdir. Renklerin farklı oluşu madalyayı hak edenlerin milli mücadele sırasında bulundukları konum görevleri ile ilgilidir. Buna göre cephede çarpışanlara: kırmızı, TBMM üyelerine yeşil, cephe gerisinde görev yapanlara beyaz, hem TBMM üyesi olup hem cephede görev yapanlara ise kırmızı-yeşil kurdele verilmiştir.869 yılında kabul edilen kanun ile ordu mensuplarına verilen madalyanın kırmızı olması kabul edilmiştir. Cihat Göktepe, **İstiklal Madalyası Alan Karslılar**; İstiklal madalyası ve tarihçesi ve tanımı, s.65.
[705] Kurtuluş savaşı sonuçlandıktan sonra savaş sırasında cephede ve cephe gerisinde yararlılık gösterenlere yararlılık verilmesi konusu kabul edilen 66 sayılı kanun resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girdi.

kimlere verileceği yeniden düzenlenmiş idi.[706] Bu kanunlara bağlı olarak çıkarılan kanunlardan biride 574 kişinin istiklal madalyası ile ödüllendirilmesi yönündeki kanun idi. 6. XI. 1338 133. İçtima, 1. celse İkinci Reisvekili Musa Kâzım tarafından açılan oturumda müzakere edilen istiklal madalyaları TBMM İcra Vekilleri Heyeti Reisi Hüseyin Rauf; Afyon Karahisar ve Dumlupınar muharebelerinde kahramanlık gösteren kişilerin istiklal malyası ile ödüllendirilmeleri teklifinde bulunmuştu.[707]

Teklife Ziya Hurşit Bey kanunların açık olduğunu isimlerin ne okunmasını ne de böyle bir karar alınmasını uygun bulmuş, fakat milletvekiller bunu kabul etmeyerek bu şahısların adlarının okunarak zabıtlara geçilmesinin ardından da madalya ile ödüllendirilmelerini istemişti. Yapılan oylama sonucunda kanun oy birliği il kabul edilen kanun şu şekilde idi;

Afyon Karahisar, Dumlupınar muharebatmda ve düşmanın takibatı esnasında asarı hamaset ve fedakâri gösteren sınıf ve rütebi muhtelifeye mensup beş yüz yetmiş dört zatın İstiklâl madalyasiyle taltiflerine karar verilmiştir.[708]

---

[706] Söz konusu kanunda TBMM üyelerine, milli ordunun kuruluşunda hizmet edenlere,Türk silahlı kuvvetleri arşivinde kaydı olan bu durumu belgeleyen sivil, asker, şehit ve gazilere verilmiştir.bu görevlerin kıta ve geri teşkillerde yapılmış olması yeterli olup herhangi bir süreye bağlı olmadığı ifade edilmiştir.**www.asal.mbs.tr/madalya**

[707] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C. 24, s.391.394

[708] Mülâzimisani Ahmed Şükrü Efendi bini Mefhmed (Sivas), Yüzbaşı Ha'kkı Efendi bini Arif ((Bolu), Üçüncü sınıf Tüfekçi Mehmed Ruhi Efendi bini Cafer (Edirne), Talbip Binbaşı Musa Kâzım Bey bini Esad (Şehremini), Mülâzimisani Hadi Efendi, Cemal (Gelibolu),, Kıdemli Yüzbaşı Ali Behzad Efendi (Derasadet), Mülâzimisani Mahir Efendi bini Musa (Çorum), Mülâzimevvel Mehmed Faik Efendi bini Ahmed (Malatya), Mülâzimisani Edhem Efendi bini Süleyman, Mülâzimisani Receb Vahiy Efendi bini Ahmed (Eğin), Yüzbaşı İhsan Rıza Efendi bini Mehmed, Zâbitvekili Mahmud Efendi bini İsmail (Akşehir), Erkânı Harb Binbaşı İsmail Hakkı Bey bini Tevfik Paşa (Âsitane), Tarassut zabiti Mülâzimievvel Feyzi Efendi bini Tahir (Avanos), Topçu Mülâzimisani Mehmed Emin Efendi bini Abdürrahman (Muğla), Topçu Zâbitvekili Mazhar Efendi bini Rıza (Çal), Topçu Kıdemli Çavuş Talât Efendi bini Ahmed (Çalma), Topçu Tarassut zabiti Kıdemli Çavuş Halim Hikmet Efendi bini İzzet (Suşehri), Topçu Kıdemli Çavuş Hüseyin Efendi ıbini İsmail (Adapazarı), Mülâzimevvel Yusuf Ziya Efendi bini Bayram (Tefenni), Binbaşı Hurşid Efendi bini Ömer (Tophane), Kıdemli Yüzbaşı Ali Şevket Efendi bini Kadri (Selânük), Zâbitvekili Faik Efendi bini İbralhim, Yüzfoaşı Izzeddin Efendi 'bini Hurşid (Preveze), Mülâzimisani Süleyman Efendi bini İzzet (Araç), Zâbitvekili Faik Efendi bini Mehmed (Edirne), Mülâzimisani Musa Efendi bini Mehmed (Kafkasya), Mülâzimisani Halid Efendi bini Musa Kâzım (Dersâadet), Mülâzimisani Adil 'Efendi 'bini Yunus Saibri (Kebanmadeni), Mülâzimisani Sıddık Efendi bini Mehmed Remzi (Van), Mülâzimisani Celâleddin Efendi Mni Rifat (Dersâadet), Mülâzimisani Cevad Efendi bini Gralib (Altımermer), Topçu yüzbaşı Şükrü Efendi bini Kâmil (Bursa), Süvari Zâbitvekili Faik Efendi bini Mustafa Enver (Adana), Süvari Mülâzimisani Mehmed Ali Efendi 'bini Ali (İzmir), Süvari Mülâzimievvel Ahmed Reşad Efendi bini Ömer (Manastır), Nakliye K. M. Kemaleddin Efendi bini Mehmed Ragib (Erzurum), Nakliye Mülâzimievvel Ahmed İhsan Efendi bini Hilmi (Kângın), Nakliye Muavini Zâbitvekili Ali Rıza Efendi bini Coşikun (Erzurum),

MaSkinalıtüfek Yüzbaşısı Ferid Efendi bini Ali Rıza (istanbul), Mülâzimievvel Ahmed Refet Efendi bini Âdem Hilmi (Akova), Yüzbaşı Hasan Fehmi Efendi hini İsa (Pirzerin), Mülâzimisani Ahmed Mazhar Efendi bini Sıdkı (Dersaadet), İstihbarat Zabiti Mülâzimievvel Şevki* Efendi bini Osman (Üslküdar), Mülâzimisani Said Efendi bini Şevket (Dersaadet), Yüzbaşı Mehmed Şevket Efendi 'bini Bekir Sıdkı (Sivas), Mülâzimievvel Fııad Efendi bini Muharrem (Ankara), Mülâzimievvel Süleyman Sırrı Efendi bini Bayezid (Bursa), Mülâzimisani Hüsnü Efendi bini Ali Rıza (Üsküdar). Mülâzimisani Muharrem Tahsin Efendi bini Durak (Kerüt), Mülâzimisani Talât Efendi bini Nevzad (Selanik), Topçu Mülâzimievvel Nail Efendi bini Salâhaddin (Kartal), Topçu Mülâzimievvel Cemal Efendi bini Mehmed (Dersaadet). Topçu Mülâzimievvel Âsaf Efendi 'bini Ahmed Nuri (Mihalıç). Mülâzimisani Hikmet Efendi bini Ahmed Lııtfi (Amasya), Mülâzimisani Süleyman Efendi bini Osman (Yeniceivardar), Mülâzimisani Mehmed Muhiddin Efendi bini Mehmed (Kastamonu), Binbaşı Yusuf Ziya Efendi hini Salih (Batum), Kıdemli Yüzbaşı Mehmet Şafcir Efendi bini Abdüsselâm (Malatya), Mülâzimisani Şerif Efendi bini Ahdürrahman (Urfa), Kıdemli Yüzhaşı Şefik Efendi bini Hacı Ahmed Tevfik (Erzincan), Binbaşı Refik Bey bini Nazmi (Dersaadet), Mülâzimievvel Ahmed Hulusi Efendi bini Hacı İrfan (Sivas). Zâbitvekili Ahmed Kemal Efendi bini Hacı Ali (Maraş). Mülâzimisani Necati Efendi bini Ahmed Hilmi (Dersaadet). Mülâzimisani Mehmed Bahaeddin Efendi bini Haindi Paşa (Yanya), Mülâzimievvel Said Efendi bini Nazif (Dersadet), Mülâzimisani Esad Hayrullah Efendi bini Mehmed (Dersaadet), Zâbitanvekili Mehmed Nuri Efendi bini Ali (Eskişehir), Kaymakam Hayri Bey bini Hasan (Kocamustaf apaşa), Mülâzimisani Şevke1 Efendi bini Ali (Sivas), Mülâzimisani Nedim Efendi bini Durmuş (Adana), Kıdemli Yüzbaşı Mustafa Efendi bini İsmail Hakkı (Yan), Mülâzimisani Veli Efendi bini Abdülmecit (Van), Zâbitvekili BahaddinEfendi bini Nuri (Van), Zâbitvekili Osman Nuri Efendi bini Ali (Antalya), Mülüzimisani Mehmed Nuri Efendi bini Ali (Yenihan), Mülâzimievvel Mustafa Saffet Efendi bini Abdülgaffar (Adana), Kaymakam İsmail Hakkı Bey bini Mustafa Nazmi (Afyon Karahisar), Tabib Kaymakam Ahmed Haşim Bey bini İbrahim (Yanbolu), Alay Kâtibi Mehmed Eifat Efendi bini Halil (Kütahya), Topçu Mülâzimievvel Mehmed Enver Efendi bini Yave; (Beşiktaş), Topçu Kamacısı Ahmed Remzi Efendi bini Abdürrauf (Bartın), Kıdemli Yüzbaş> Muzaffer Efendi bini Ömer Lûtfi (Çengelköy), Binbaşı Süleyman Efendi bini Hafız Osman (Tokad), Tabib Binbaşı Bahaeddin Efendi bini İbrahim Edhem (Rize), Yüzbaşı Şükrü Efendi bini Hacı Veli (Uşak), Yüzbaşı Ahmed Hamdi Efendi bini Ahmed (Edirne), Mülâzimievvel Mehmed Halid Efendi bini Emin (Üsküdar), Mülâzimisani Bedri Efendi bini İbrahim (Manastır), Mülâzimisani Ragıb Efendi bini Mehmed (Milas), Mülâzimisani Seyfeddin Efendi bini Hüseyin Hüsnü Halıcıoğlu, Mülâzimisani Hüseyin Hilmi Efendi bini Salih (Gelibolu), Mülâzimisani Mustafa Fevzi Efendi bini Hacı Mahmud (Bozkır), Mülâzimisani Hilmi Efendi bini Halid (Niksar), Mülâzimisani İsmail Hakkı Efendi bini Ali R,za (Kütahya), Mülâzimisani Kâzım Efendi bini Tahir (Antalya), Mülâzimisani Mustafa Efendi bini Hüseyin (İzmir), Mülâzimisanisani (Bahrî Efendi bini Ali Rıza (Dersaadet), Zâbitvekili Ahmed Reşad Efendi bini Mustafa (İzmir), Zâbitvekili Ahmed İbrahim Efendi bini İbrahim (Kayseri), Zâbitvekili Mehmed Efendi bini Hüseyin (İsparta), Zâbitvekili İhsan Efendi bini Arslan (Erzurum), Zâbitvekili Hüseyin Hilmi Efendi bini Ahmed (Konya), Zâbitvekili Nuri Efendi bini Ahmed (Düzce), Mülâzimisani Ahmed İhsan Efendi bini Ali (Nevşehir), Mülâzimisani Kâzım Efendi bini Mustafa (Sandıklı), Zâbitvekili Tevfik Efendi bini Mehmed (Arhavi), Mülâzimievvel Mehmed Turgut Efendi bini Hüseyin (Korkuteli), Binbaşı Bahaeddin Efendi bini Salih (Usturumca), Yüzbaşı Cemal Efendi bini Receb (Taşlıca), Yüzbaşı Zühtü Efendi bini Âsim (Şam), Mülâzimievvel Hasan Tahsin Efendi bini Mustafa (Üsküdar), Mülâzimisani Mazhar Efendi bini Mehmed (Erzincan), Mülâzimievvel Celâleddin Efendi bini Ahmed (Edirne), Yüzbaşı Refet Efendi bini Cemal (Erzurum), Mülâzimievvel Ali Efendi bini Ahmed (ödemiş), Mülâzimievvel Eyüb Efendi bini Mehmed (Serez), Binbaşı Sim Efendi bini Hüseyin Veeıhi (Hanya), Mülâzimievvel Mehmed îzzet Efendi bini Mehmed (Uluborlu), Mülâzimievvel ihsan Efendi bini Yusuf (Harput), Mülâzimisani Mehmed Nuri Efendi bini Elvan (Çorum), Yüzbaşı Hasan Tahsin Efendi bini Becet» (Sivas), Zâbitvekili Nuri Efendi bini Devriş (Karığın), Yüzbaşı Salih Efendi bini Mehmed Ali (Antalya), Mülâzimievvel İhsan Efendi bini Mehmed (Yozgadj, Mülâzimisani Ali Galib Efendi bini Raşid (Denizli), Mülâzimisani Mahmud Hamdi Efendi bini Mustafa Hilmi (Silifke), Mülâzimisani Hâşim Efendi bini Mehmed (Burdur), Yüzbaşı Hüseyin Efendi bini Ahmed (Bartın), Tabip Binbaşı Mehmed Niyazi Efendi bini Murtaza (Kosova), Tabip Mülâzimievvel Ahmed Refik Efendi bini Nuri (Dersaadet), Tabip mülâzimievvel Mustafa Efendi bini Hasan (Of), Tabip Mülâzimisani Mehmed Şefik Efendi bini Mehmed Tevfik (Amasya), Tahip Yüzbaşı Ali Kemal Efendi bini Hasan Tahsin Yılmaz, Tabip Mülâzimievvel Mustafa Rüşdü Efendi bini Rahmi (Dersaadet), Tabip Yüzbaşı Ahmed Ruhi Efendi (Burdur), Binbaşı Bekir Hâşim Efendi bini Behçet (Dersaadet), Yüzbaşı Ali Faik Efendi bini Mustafa (Trabzon), Baytar Binbaşı Hamdi Efendi bini Yakup (Taşlıca), Topçu Mülâzimievvel Ömer Faik Efendi bini Mehmed Azmi (Dersaadet), Topçu Zâbitvekili Ahmed Hikmet Efendi bini Mehmed (Dersaadet), Topçu Zâbitvekili Ahmed Hikmet Efendi bini Mehmed (Dersaadet), Topçu Mülâzimisani Rüşdü Efendi bini Şevket (izmit). Topçu Yüzbaşı Bekir Sami Efendi bini Mehmed (Erzurum) , Topçu Mülâzimievvel Mehmed Nuri Efendi bini Ali (Dersadet), Topçu Zâbitvekili Osman Nuri Efendi bini Osman (Dersaadet), Topçu Mülâzimisani Mustafa Âsim Efendi bini Mehmed Cemal (Dersaadet), Topçu Mülâzimievvel Azmi Efendi bini Aziz (Dersadet), Topçu Zâbitvekili Mehmed Kemal Efendi bini Mehmed Nazmi (Aksaray), Yüzbaşı Şevket Efendi bini Rifat (Dersaadet), Topçu Binbaşı Mehmed Hikmet Efendi bini Hüsnü (Dersadet), Kaymakam Mazhar Bey bini Haç Ali (Dersaadet), Mülâzimievvel Celâl Efendi bini Ömer Azmi (Muğla), Tabip Kaymakam Hüseyin Hilmi Bey bini Âlim (Selanik), Mülâzimievvel İbrahim Edhem Efendi bini Sabri, (Acıbadem), Mülâzimievvel Ragıb Efendi bini Tevfik (Köyceğiz), Mülâzimievvel Yusuf Zıya Efendi bini Hüseyin (Çanakkale), Mülâzimisani Mümtaz Efendi bini Hacı Mazlum Baba (Tavas), Mülâzimisani

Hayreddin Efendi bini Yusuf Ziya (Dersaadet), Yüzbaşı Hüseyin Mahfuz Efendi bini Süleyman (Dersaadet), Yüzbaşı Aziz Efendi bini Hehmed (Humus), Binbaşı Yusuf Sabri Efendi bini Ahmed (Akkâ), Mülâzimievvel Numan Sabit Efendi bini Hacı Şükrü (Uluborlu), Mülâzimievvel Ali Rıza Efendi bini Mehmed Lûtfî (Denizli), Mülâzimievvel Mehmed Sıdkı Efendi, Zâbitvekili Saim Efendi, Zâbitvekili Ahmed Efendi, Mülâzimisani Kâmil Efendi bini Mustafa (Niğde), Yüzbaşı Mustafa Efendi bini Ömer (Şumnu), Mülâzimievvel Mehmed Fehmi Efendi bini Mustafa (Trabzon),Mülâzimisani İbrahim Hulusi Efendi bini Mustafa Efendi (Aydıu), Mülâzimisani Ahmed Efendi bini Salih (Mağla), Mülâzimievvel Edhem Efendi bini Mehmed (Uluborlu), Yüzbaşı Sıddık Efendi bini.Hurşid (Dersaadet), Mülâzimisani Mustafa Âsim Efendi bini İbrahim (Uluborlu), Yüzbaşı Şükrü Efendi bini Halil (Bodrum), Mülâzimievvel ibrahim Hakkı Efendi bini Abdülvahab (Birecik), Zâbitvekili Yakup Efendi bini Ali (Ilgın), Mülâzimisani Hüsameddin Efendi bini ibrahim Dinar, Mülâzimisani Osman Efendi bini Eyüb (Çal), Binbaşı Şevket Efendi bini Salim (Balıkesir), Binbaşı Remzi Bey bini Mahmud (izmir), Mülâzimievvel Ahmed Hamdi Efendi bini Abdullah (Muğla), Mülâzimisani Tevfik Efendi bini Hasan Alâiye), Mülâzimievvel Mehmed Şevket Efendi bini Mehmed Emin (Muğla), Yüzbaşı Mustafa Nâzım Efendi bini Şakir (Van), Mülâzimievvel Mehmed Fevzi Efendi bini Hacı Musa (Niğde), Mülâzimievvel Mehmed Şükrü Efendi bini Hüsnü (Alâiye), Mülâzimievvel Mehmed izzet Efendi bini Hasan (Girid), Mülâzimisani Musa Kâzim Efendi bini Ishak Antalya, Mülâzimisani Mehmed Ali Efendi bini Bekir (Ilgın), Mülâzimievvel Ekrem Efendi bini Hamdi (Amasya), Topçu Binbaşı Mehmed Şefik Efendi bini Ali (Dersaadet), Topçu Mülâzimievvel Sadık Vicdani Efendi bini Hasan (Avlonya), Tabip Yüzbaşı Mehmed Şakir Efendi bini Ahmed (Söke), Mülâzimisani Mustafa Nuri Efendi, Mülâzimisani Nizameddin Efendi, Mülâzimievvel Abdülhalim Efendi bini Abdullah, Mülâzimievvel Mehmed Fehmi Efendi 'Trabzon), Mülâzimievvel Mehmed Tevfik Efendi bi- ili Ahmed (Uluborlu), Yüzbaşı Mehmed Rifat Efendi bini Mehmed Hulusi (Doyran), Mülâzimievvel İbrahim Efendi bini Hüseyin (Çal), Binbaşı Hüseyin Hüsnü Efendi bini Abdülkadir (Yenibahçe), Yüzbaşı Ahmed Efendi bini Bekir (Sivas), Mülâzimisani Ali Ekrem Efendi bini Hasan (Çal), Süvari Mülâzimisani Rifat Efendi bini reeeb Bergama, Süvari Mülâzimisani Mehmed Kâzim Efendi (Dinar), Mülâzimievvel Alâeddin Arslan Efendi bini Hafız Ahmed Şevki (Dersaadet) , Binbaşı Mehmed Salih Efendi bini Mustafa (Erzurum), Yüzbaşı Mehmed Galib Efendi hini Abdülhalim (Manastır), Hesap Memura Mehmed Şükrü Efendi bini Yaşar (Denizli), Zâbitre'kili Hasan Fehmi Efendi bini Yunus (Karamürsel), Zabit vekili Mefbmed Remzi Efendi bini Edhem (Makriköy), Binbaşı Mıhiddin Efendi bini Osman (Kerkük), Mülâzimisani Midhat Efendi bini Ali Rıza (Dersaadet). Topçu Yüzbaşı. Abdullah Efendi 'bini Hasan (Kastamonu), Topçu Yüzbaşı Demirtaş Efendi bini Abdülkadir (Maalkara), Topçu 'Yüzbaşı Şemseddin Kfendi bini İlyas Efendi (Pirzerin). Yüzbaşı Cez-mi Efendi bini Şemseddin (Sorez), .Mülâzimisani Raşid Efendi, Zâbitvekili Ali Rıza Efendi, Yüzbaşı İbrahim Efendi bini Mehmed (Deraliye), Mülâzimievvel Hüseyin Avni Efendi bini. Said (Bolu), Yüzbaşı .Mehmed Kemal Efendi bini İbraihim Hakkı (Erzurum), Mülâzimisani Hasan Ziyaeddin Efendi bini Halim (Taşköprü), Mülâzimievvel Naci Efendi bini Mahmud (Gelibolu), Mülâzimisani Hüseyin Kfendi bini Hasan (Dağistan, Milis Mülâzimisani Rahmi Efendi bini İsmail Hakkı (Bilecik), Yüzbaşı Sabri Efendi bini Mustafa (Dersaadet), Yüzbaşı Ömer Fâtih Efendi bini Hasan (Kastamonu), Mülâzimisani Ali Fuad Efendi bini Mehmed Kâmil (Pirzerin), Tabip Binbaşı Şükrü Efendi bini tdris (Doğancılar), Yüzbaşı Hidayet Efendi bini Ali (Selanik). Tabip Binbaşı Taftıir Efendi bini İbrahim (Kalkandolen). Baytar Binbaşı Sabrı Efendi bini Süleyman (Tophane), Mülâzimisani Kenan Efendi bini Hasan Tahsin (İzmir), Tabur İmamı Ahmed Refik Efendi bini Abıned (Midilli), Topçu Yüzbaşı Mehmed Ali Efendi bini Ahmed (Preveze), Topçu Yüzbaşı Bekir Sıdkı Efendi bini Mahmud (Bursa), Piyade Yüzbaşı Ali Galib Efendi bini Salih (Mustafa Paşa), Topçu Mülâzimisani Necabeddin Efendi bini Mıstafa Kâmil (Üsküdar). Kâtip Mehmed Ali Efendi bini Muzaffer (Dersaadet), Baytar Binbaşı Mehmed Muhsin Efendi bini Mehmed (Kayseri), Baytar Binbaşı İbrahim Efendi bini Mehmed (Çimişgeze'k), Mülâzimievvel Mahmud Mümtaz Efendi bini Hilmi (Dersaadet), Topçu Yüzbaşı Nafiz Efendi bini Süleyman (Erzurum), Topçu Mülâzimievvel Salâhaddin Efendi bini Ali Tevfik (Dersaadet), Topçu Yüzbaşı Hüseyin Remzi Efendi bini Hüseyin (Şumnu), Baytar Yüzbaşı Musa Rıza Efendi Ibini Mehmed (Divri'k), Topçu Mülâzimievvel Hüseyin Rahmi Efendi bini İsmail Hakkı (Çanakkale), Topçu Mülâzimievvel (Vkkâş Remzi Efendi bini Mehmed (Kozan), Topçu Yüzbaşı Abdürkerim Efendi bini Mercan (Kazan), Topçu Mülâzimisani Mehmed Ali Efendi bini Burhameddin (Dersaadet), Mülâzimisani Ali Rıza Efendi, Tabip Binbaşı Mehmed Efendi bini Hüsnü (Girit), İmam Ab- .dürrahmau Avni Efendi bini Hafız Müslim *(Vv*fa), Topçu Mülâzimisani Ali Rıza Efendi (Akşehir), Mülâzimisani Mehmed Terfik Efendi bini Ali Rıza (İzmir), Topçu Şaban Efendi bini Osman (Kayseri), Baytar Mülâzimisani Mehmed Gülsen Efendi bini Rıza, Binbaşı Osman Efendi bini Hasan Rıza (Ayaspaşa), Mülâzimievvel Nazif Efendi bini Mevlûd (Erzincan), Mülâzimievvel Faruk Efendi bini Abdülkadir (Dersaadet). Binbaşı Hüseyin Hüsnü Efendi bini Şakir (Erzincan). Yüzbaşı Fahri Efendi bini Lûtfullah (Sivas), Topçu Mülâzimisani Talha Efendi, Baytar Mülâzimievvel İzzeddin Efendi bini Mustafa (Yenipazar), Baytar Mülâzimievvel Şevket Efendi bini Servet (Dersaadet), Yüzbaşı Kâzım Efendi bini Osman (Erzincan), Baytar Mülâzimievvel Nureddin Efendi bini Mevlût (Erzurum); Mülâzimisani Tevfik Efendi bini Ahmed (Karahisarı Sahib), Topçu Yüzbaşı Abdullah Efendi bini İsmail (Üsküb), Mülâzimisani Hakkı Efendi, Takımbaşı Hasan Efendi, Tabip Binbaşı Ali Rıza Efendi bini Ali (Dersaadet), Tabip Yüzbaşı Mehmed Ali Efendi bini Cemil (Girid), Tabip Mülâzimievvel Niyazi Efendi bini Behçet (Dersaadet), Topçu Mülâzimievvel Muzaffer Efendi bini Tevfik (Urfa). Topçu Mülâzimievvel Mehmed Faik Efendi bini Abdullah (Beşiktaş), Topçu Yüzbaşı Osman Salim Efendi bini Ebûbekir (Erzincan), Topçu Yüzbaşı Mahmud Celâl Efendi bini Rüstem (Harput), Topçu Binbaşı Ahmet Efendi bini Mehmed (Kastamonu), Topçu Mülâzimievvel Ali Şefik Efendi bini Tevfik (Erzincan), Mülâzimievvel Musa Efendi bini Rüstem (Kalkandelen), Topçu Yüzbaşı Hasan Zeki Efendi bini

Ahmed (Trablusgarb), Topçu Yüzbaşı Cebbar Efendi bini Celâl (Trabzon), Topçu Yüzbaşı Musa Efendi bini Osman (Manastır), Topçu Binbaşı Ali Nihad Efendi bini ibrahim Edhem (Cihangir), Topçu Mülâzimievvel Kâmil Efendi bini İsmail Hakkı (Dersaadet), Topçu Mülâzimievvel Hüseyin Mesud Efendi bini Ruşen (Trabzon), Topçu Binbaşı Ali Rıza Efendi bini Hasan (Çarşamba), Topçu Yüzbaşı Mustafa Fevzi Efendi bini Hasan (Trabzon), Topçu Yüzbaşı Mehmed Fuad Efendi bini Vâhid (Viçe), Topçu Binbaşı Hasan Basri Efendi bini Mehmed (Yenibahçe), Topçu Yüzbaşı Mustafa Efendi bini Said (Kerkük), Tabip Binbaşı Ahmed Nureddin Efendi bini Emin (Dersaadet), Topçu Mülâzimievvel Yunus Remzi Efendi bini Mahmud (Hopa), Topçu Yüzbaşı Ali Efendi bini Hüseyin, Topçu Mülâzimisani İsmail Efendi bini Ahmed (Adapazarı), Topçu Mülâzimievvel Mehlmed Hamdi Efendi bini Dursun (Nigâhi Viçe), Tabip Mülâzimievvel Emin Efendi bini Salih (Alâiye), Tabip Mülâzimievvel Midhat Efendi bini Sabri (Dersaadet), Tabip Yüzbaşı Ali Naim. Efendi bini Mehmed (Adana), Mülâzimisani Mehmed Sadık Efendi bini Hasan (Silifke), Mülâzimisani Zühdü Efendi bini Selim (Demirhisar), Yüzbaşı Mehmed Şükrü Efendi bini Hacı Hasan Mollagürani, Mülâzimisani Hasan Fehmi Efendi bini îbrahim (G-erede), Mülâzimisani Mehmed Şevket Efendi bini Nuri (Anamur), Zâbitvekili Abdullah Efendi bini Mustafa (Keçiborlu), Mülâzimisani Mehmed Hulusi Efendi bini Mustafa (Karaman), Mülâzimievvel Kâmil Efendi bini Rauf Elbasan, Mülâzimisani Ahmed Fikret Efendi bini ibrahim (Çal), Mülâzimisani Ahmed Süreyya Efendi bini Abdülkadir (Radovista), Mülâzimisani Tabir Efendi bini Hüseyin (Niğde), Zabitvefkili Arif Efendi bini FerraJh (Afyon Karahisar), Yüzbaşı Refet Efendi bini Hilmi (izmir), Mülâzimisani Salih Sıdkı Efendi bini Ahmed Hamdi (Bergama), Mülâzimisani Mehmed Şükrü Efendi bini Hasan (Dersaadet), Mülâzimisani Nihad Efendi bini Mehmed Fahri (Dersaadet), Zâbitvekili Enver Efendi bini Nuri (Kayseri), Mülâzimisani Ahmed Tevfik Efendi bini Hüseyin Hüsnü (Konya), Zâbitvekili Mehmed Sabri Efendi bini Ali Rıza (Antalya), Zâbitvekili Hasan Naci Efendi bini Hasan (Mersin), Yüzbaşı Nihad Efendi, Yüzbaşı Tahir Efendi, Yüzbaşı Naim Efendi, Mülâzimisani Mustafa Efendi, Yüzbaşı Ferid Efendi, "Yüzbaşı Ziya Efendi, Yüzbaşı Bahaeddin Efendi, Topçu Mülâzimievvel Arif Efendi, Topçu Yüzbaşı Vahab Efendi, Yüzbaşı Nâzım Efendi, İstihkâm Mülâzimievvel Sabri Efendi, Baytar Kaymakam Mustafa Bey, Baytar Muavini Yüzbaşı Taöeddin Efendi, Mülâzimievvel Cemil Efendi, Mülâzimisani Muzaffer Efendi, İstihkâm Mülâzimievveli ismail Hayri Efendi, İstihkâm Mülâzimisani ismail Efendi, istihkâm Zâbitvekili Fethi Efendi, Mülâzimisani Hüseyin Avni Efendi, Mülâzimisani Şükrü Efendi, Müşavir Bekir Sıdkı Efendi, Yüzbaşı Nail Efendi, Mülâzimisani Halil Efendi, Mülâzimisani Mustafa Efendi, Yüzbaşı Fahri Efendi, Mülâzimisani Hamdi Efendi, Mülâzimisani İsmail Hakkı Efendi, Jandarma Mülâzimisanisi Tahsin Efendi, Hesap Memuru Neşet Efendi, Telsiz Telgraf Mülâzimievvel Zeki Efendi, Kaymakam Ahmed Bey, Kâtip Âsim Efendi, Yüzbaşı Ragıb Efendi, Yüzbaşı Haydar Efendi, Alay Kâtibi Mustafa Efendi, Kâtip Şerif Efendi, Kâtip Muavini Raif Efendi, Karargâh Kâtibi Aslan Efendi, İstihkâm Kâtibi Reşad Efendi, Muhabere Hesap Memuru Muhiddin Efendi, Mülâzimievvel Ahmed Hamdi Efendi, Topçu Mülâzimisani Ali Rahmi Efendi bini Kâmil (Dersaadet), Tabip Yüzbaşı Reşid Efendi,Sertabip Binbaşı Halil Rifat Bey, Tabip Yüzbaşı ismail Fuad Efendi, Tabip Yüzbaşı Isa Ruhi Efendi, Operatör Mülâzimievvel Ahmed Cevdet Efendi, Diştabibi Mülâzimievvel Ömer Nazif Efendi, Sertabip Binbaşı Mustafa Tevfik Efendi, Tabip Yüzbaşı Muhiddin Efendi, Eezacı Yüzbaşı Kâzım Efendi, Telsiz Telgraf Mülâzimisanisi Mehmed Emin E fenli bini Abdi (Yalvaç), Yüzbaşı Osman Efendi bini Hasan Tahsin (Valideiatik), Yüzbaşı ibrahim Efendi bini Mustafa (Üsküdar), İhtiyat Mülâzimisani Mustafa Efendi bini Sabit (Takad), Binbaşı Âdil Bey bini Hüseyin (Kayseri), Mülâzimisani Cemal Efendi bini Ali Rıza (Ceyhan), Mülâzimievvel Abdullah Efendi bini Kerim (Karahisar), Yüzbaşı Halid Efendi bini Mustafa (Sivas), Mülâzimievvel Şakir Efendi bini Mehmed (Boğazlıyan), Yüzbaşı Ali Rıza Efendi bini Ahmıed Tevfik (Stileymaniye),, Mülâzimievvel tsmail Hakkı Efendi bini Süleyman (Dersaadet), İhtiyat Zâbitvekili Âdil Efendi bini Naim (Merzifon), Tüfekçi Mehmed Ağa bini Bayram (Geylan), Kaymakam tsmail Hakkı Bey bini Hasan Kılıç Ali, İhtiyat Mülâzimisani Vahideddin Efendi bini Selim Edib (Dersaadet), Zâbitvekili Ali Neşir Efendi bini Haver (Mut), İhtiyat Zabit Namzedi Ali Nusrat Efendi bini İbrahi^ı (Erzincan), Mülâzimisani Nureddin Efendi bini Mustafa (Sungurlu), Zâbitvekili Mehmed Zeki Efendi bini Mustafa (Antalya), Zâbitvekili Şevket Efendi bini Ahmed (Maraş), Yüzbaşı Hasan Efendi bini Mehmed (Kandıra), Mülâzimisani İsmail Efendi bini İbrahim (Ayaş), Binbaşı Rasim Bey bini Sadık (Cumaibalâ), Zâbitvekili Mehmed Rüşdü Efendi bini tsmail (Dersaadet), Yüzbaşı Mehmed Salim Efendi bini Şakir (Sivas), Mülâzimisani Ali Fahri Efendi bini Mehmed (Ankara), Mülâzimievvel Hüseyin Daim Efendi bini Ali Rıza (Bergama), Yüzbaşı Nuri Efendi bini Mehmed (Tokad), Binbaşı Ahmed Halid Bey bini Arif (Şehzadebaşı), Yüzbaşı Mehmed Reşid Efendi bini Salim (Tekirdağ), Mülâzimisani Yaşar Efendi bini Mahmud (Serfiçe), Mülâzimievvel Ali Efendi bini Nazif (Kırkkilise), Mülâzimievvel İsmet Efendi bini Mehmed (Davutpaşa), Mülâzim Halim Efendi, Mülâzimisani Vâhid Efendi bini Hasan (Kasımpaşa), Mülâzimievvel Mehmed Ali Efendi bini . Ahmed (Sandıklı), Mülâzimisani Yusuf Kenan Efendi bini Hayreddin (Edirne), Mülâzimisani ihsan Efendi bini Ömer Lûtfi Efendi (Dersaadet), Zâbitvekili Mehmed Hilmi Efendi bini Ali (İsparta), Tabip Yüzbaşı Ömer Nizami Efendi, bini Mehmed Ali (Dersaadet), Mülâzimisani Halim Efendi bini Mehmed (Bağdad), Tabip Yüzbaşı Hüseyin Hüsnü Efendi bini Hasan (Gönen). Yüzbaşı İbrahim Hakkı Efendi bini Sülyeman (Erzurum), Mülâzimievvel Muhiddin Efendi bini Ali Galib (Dersaadet), Mülâzimievvel Azmi Efendi bini Mehmed Necati (Şehremini), Mülâzimisani Ali Rıza Efendi bini Bekir (Sivas), Yüzbaşı Halil Efendi bini Halil (Dersaadet), Mülâzimievvel Saik Efendi bini Şevket (Karagümrük), İhtiyat Zâbitvekili Ahmed Remzi Efendi bini Hüseyin (Bolvadin), Mülâzimisani Ahmed Niyazi Efendi bini Ali (Serez), Mülâzimievvel Yakub Hilmi Efendi bini Rıza (Bursa), Zâbitvekili İsmail Efendi bini Süleyman (Çal), Zâbitvekili Mustafa Efendi bini Mehmed Sadık (Niğde), Mülâzimievvel Mehmed Sıdki Efendi bini Raşid (Kayseri), Mülâzimievvel Cenab Efendi bini Rıza (Üsküb), Zâbitvekili Necati Efendi bini Fehmi (Kalecik), Mülâzimisani Hasan Fehmi Efendi bini

5.1.3.Garbi Trakya Mezaliminin Protestosu Hakkında

9. 12. 1338, 153. İçtima, 1. celse Birinci Reisvekili Hüseyin Avni Bey tarafından açılan oturumda müzakere edilen Garbi Trakya'daki Yunan mezalimine dair konu Cebelibereket Mebusu Faik Bey[709] ile Garbi Trakya muhacirlerinden gelen telgrafi[710] nedeniyle gündeme gelmiş idi . Esat Bey (Aydın), Batı Trakya halkının Balkan harbinden beri istiklali için canla başla savaşması nedeniyle bazı bölgelerin Yunanlılar tarafından ele geçirilerek halkının, yediden yetmişe farklı bölgelere götürülerek zulmedildiği Keşan'a kaçabilen vatandaşların telgraflarından da anlaşıldığını söyleyerek, hayvanları himaye eden millet olarak kendini tanıtan sahte

---

Musa (Dersaadet), Yüzbaşı Nâsib Efendi bini Halil (Diyarbekir), Mülâzimisani Mehmed Kadri Efendi bini Yusuf (Sivrihisar), Hülâzimisani Hayri Efendi bini Hasan (San'a), Mülâzimisani Süleyman Efendi bini Mehmed (Seydişehir), Mülâzimisani Halid Efendi bini Mehmed Ali (Bilecik), Mülâzimisani Nuri Efendi bini Hasan (Sivas), Mülâzimisani Mustafa Efendi bini Reeeb (Bursa), Mülâzimisani İbrahim Efendi bini Ahmed (Kalecik), Mülâzimisani Sami Efendi bini Cemal (Dersaadet), Mülâzimievvel Mesııd Efendi bini Mustafa (Uluborlu), Mülâzimisani Alaeddiı Efendi bini Mustafa (Dersaadet), Mülâzimisani Nureddin Efendi bini Şevki (Kırcaali), Mülâzimievvel Ahmed Muharrem Efendi bini Ali Ziya (Dersaadet), Kaymakam Nafiz Bey bini Şerif (Drama), Sertabip Binbaşı Ali Avni Efendi bini Mehmed (Zile), Tabip Yüzbaşı Necib Efendi bini Atâ (Dersaadet), Yüzbaşı Muharrem Efendi bini Numan (Dimetoka), Mülâzimievvel Hasan Hülki Efendi bini Ahmed (Malatya), Mülâzimisani Eyüb Sabri Efendi (Avanos), Mülâzimisani Hüseyin Avni Efendi bini Mustafa (Gerez), Yüzbaşı Nazmi Efendi bini Naci (Amasya), Mülâzimievvel Cevdet Efendi bini Abdullah (Dersaadet), Yüzbaşı Vâsıf Efendi bini Hacı Mustafa (Menlik), Yüzbaşı Faik Efendi bini Sırrı (Sivas), Yüzbaşı Âsim Efendi bini Tevfik (Üsküb), Kaymakam Abdürrahman Bey bini İbrahim (Harput), Yüzbaşı Kâzım Efendi bini Salih (Bağdad), Binbaşı Ahmed Nazmi Efendi bini Abdülkadir (Üsküdar), Mülâzimievvel İsmail Hakkı Efendi bini Ömer Lûti'i (Dersaadet), Mülâzimievvel Refik Efendi bini Tevfik (Dersaadet), Mülâzimisani Bekir Sıdkı Efendi bini İbrahim (Malatya), Mülâzimisani Bekir Avni Efendi bini Abdürrahman (Taşlıca), Tabip Yüzbaşı Tevfik Efendi bini Hüsnü (Nizib), Mülâzimisani Midhat Efendi bini Osman (Kozan), Yüzbaşı Cevad Efendi bini Ahmed (Köprülü), Mülâzimisani Sadreddin Efendi bini Hasan Ragıb (Serez), Mülâzimievvel Hüseyin Efendi bini Tokad Mutasarrıflığından Sivas'da Heyeti Temyiziye Reis vekili Hasan. **TBMM Kavanin Mecmuası**, **No.** 310,s.34

[709] *Cebelibereket Mebusu Faik Beyin, Garbi - Trakya'daki Yunan mezalimine dair Garbi – Trakyalıların telgrafı* Ankara Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine Garbi - Trakya'dan kaçıp gelen dindaşlarımızdan alman malûmatı mevsuikaya nazıaran Yunanlıların; Anadolu'dan giden Rumları Garbi - Trakya'da Müslüman hanelerine cebren yerleştirerek on beş yaşından elli yaşına kadar erkeklerin cümlesini toplatıp semti meçhule sevk ve belki şehMettikleri ve kadınlarla çocuklara her türlü tecavüzatı şenia icra ettikleri tahakkuk ediyor. Garbi - Trakya'nın bedbaht Müslümanlarının mâruz kaldıkları mezalimi vahşiyaraeye nihayet verdirecek tedabiri âcile ve müessirenin ittihazını ehemmiyetle istirham ederim efendim. 18 Teşrinisani 1338 Keşan'da: Cebelibereket Mebusu Faik; **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C. 25, s.280.

[710] Keşan ahalisinin de telgrafi; Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyasetine Zirde vaziyül imza bizler Garbi – Trakya ahalisinden olup senelerden beri Yunan mezalim ve işkencesinden bizar olarak hayatımızı kurtarmak için aile ve çocuklarımızı bırakarak firarla Keşan'a geldik, elyevm zâlim Yunan'ın Garbi - Trakya'da on yaşından altmış yaşma kadar topladığı ahalii tslâmiyeyi semti meçhule sevk ve katletmektedir. Bu canavar düşman elinde kalıp işkenceler altında inliyen yüz binlerce dindaşımızın namus ve hayatlarının tabisi hususunun istikmal buyrulmasını Türkiye Büyük Millet Meclisimizden rica ederiz, efendim. Garbi - Trakya muhacirlerinden Şapçılı İsmail Ağa Haliloğlu Raşid Freli Mustafaoğlu Keşan'da Ferileri Mustafa Mehmed Ali Ferheli Mehmedoğlu Ferheli Alioğlu Ahmed Velâd Banyollu Ferheli Ahmedoğlu Mehmed Ali ; **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C. 25, s.280.

medeniyet Yunanların, masum insanlara zulmettiği için bahsi geçen kişilerin bir an önce kurtarılmasını istemişti.[711]

Hilmi Tunalı Bey (Bolu); "*iktisat Vekâleti zamanında Mahmud Celâl Bey (Saruhan) arkadaşımız bu kürsüden feryadı figan ederken soruyordu; Neredesin ey âlemi medeniyet, âlemi insaniyet ? Ben de şuradan bağırmış ve demiştim ki: Lyod George'un pençesinde! Sen evet yalnız bir İngiliz pençesinde bir çocuk: oyuncağı olarak bulunuyorsun. Fakat en ziyade o kimseler utansın ki, Türk'den daha medeni ve daha kuvveti olduklarını iddia ediyorlar"* diye söz konusu telgrafa atıfta bulunmuş, ayrıca Hilmi Tunalı Bey gerek milli mücadele döneminde gerekse daha önce, Yunanlıların aslında birbirine kıydırıldığını ya da Türk hakla saldırdığını söyleyerek, gayrimüslimlerin kıyıma uğradığı gerekçesi ile Fransa'dan yardım istemesine karşı çıkarak şunları söylemişti; *"Anadolu'daki bir avuç gayrimüslim için geçen gün ne yüzle kalktı da Hıristiyanlar Anadolu'da tehcire, zulme maruz imişler, imdat imdat diye konferansa bağırdı! Hiç olmazsa Papa bu sesi çıkarmaktan sıkılmalıydı. Şimdi Garbi - Trakya'daki Yunan mezalimine karşı ne yapabiliriz acaba? Efendim Hariciye Vekiline tebligatta bulununuz da konferans nezdinde teşebbüsatta bulunsunlar."* Avni Bey (Saruhan), ise "*Amerikalılar unutmasınlar ki bizde insanız bizim kardeşlerimizin katledilmesine göz Yunanlar unutmasınlar ki bizimde bir sabrımız var Anadolu'da yaşayan binlerce gayrimüslim vatandaş var, yeter artık*" diyerek, tepki göstermiştir.[712] Necati Bey de, Avni Beyin düşüncelerine katılarak; *İtilaf Devletleri değil, dünya üzerimize gelse yine oradaki kardeşlerimizi kurtarmak için çalışacağız diyerek* Lozan'a gidecek heyete talimat verilmesini istemiştir ve şöyle devam etmişti. *Arkadaşlar, ne medeniyete ne beşeriyete artık o*

[711] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C. 25, s 280.281.
[712] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C. 25, s.280.282.

medeniyet ki, zulüm ve cefayı bizim hakkımızda reva ve hak görmüştür. Buna karşı daha bir tazallümümüz, daha bir yalvarmaklığımız yoktur. Herkes artık taşmıştır. Herkes galeyana gelmiştir. Artık benim dindaşım ve ırkdaşım, benimle kan döken ve Balkan Harbinden sonra bizden ayırtılan,' eza, ceza ile cebren, kahren ayrırtılan kardeşlerimizin bu gibi mezalime mâruz kalmalarına tahammül edemeyiz" demişti.

Besim Atalay, Batı Trakya'daki Yunan mezalimi hakkında farklı bir konuyu gündeme getirmiş, bunu şöyle ifade etmiş idi; "*Garbi - Trakya'da Misâkı Millîmize ithal edilmeliydi. Çünkü orada yalnız Osmanlıların işgalinden beri değil, daha evvelden hakkı tarihimiz vardır. Bunu kimse tarih kitapları ortadan kaldırılmadıkça inkâr edemez. Bu bir hakikattir. Orada senelerce Trakler, senelerce İskitler, asırlarca Avarlar, asırlarca Kuman Türkleri icrayı hükümet etmiştir. Bugün isimlerini bırakmış gitmiştir. İşte (Kumanova) şahittir. İşte kadîm Kakavaözlar bir şahittir. Bir kere de coğrafyaya göz gezdiriniz. Bütün ırmaklar, bütün köyler hepsi de Türk ismiyle anılıyor. Arkadaşlar; böyle bir memleket, böyle bir tarih ve coğrafya ile bize merbut olan, ovalarımda altın ibiten, dağlarında sümbül biten bir memleket nasıl bırakılır? Bize kucaklarını açmış, Allah'a ellerini almış, istiımdaideden kardeşler nasıl terk edilir? Arkadaşlar; benim gibi anası ölen, benim gibi kardeşi ölen biçareler, katliamın ne demek okluğunu daha iyi bilir. Onun ne suzeşli, ne acıklı olduğunu anlar arkadaşlar... Biz her işe tercihan bunu yapalım ve İsmet Paşa Hazretlerine son bir talimat verilsin ve denilsin ki; ya Garbi - Trakya, yahut biz gideceğiz. Bunun başka ihtimali imkânı yoktur. Yeter artık bu, gayretullaha dokunur*[713] demişti. Müzakereler sonucu Meclis tarafından Trakya'da ki durumun

[713] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C. 25, s.280.282.

Lozan'da şiddetle kınanması ve protesto edilmesi teklifi[714] şu kekilde kabul edilmiş idi;

Yunanlılar tarafından icra edilen mezalimin Büyük Millet Meclisi tarafından bütün dünya mecalisi milliyesine iblâğına karar verildi [715]

5.1.4.İki Zatın Takdirname İle Taltifine Dair

13. 1. 1339, 173. İçtima 1. celse, İkinci Reis vekili Musa Kâzım Bey tarafından açılan oturumda müzakere edilen Başkumandan Mustafa Kemal'in de isteği ile hizmetinden dolayı Kuvayı Havaiye ihtiyat Mülâzimievveli Şakir Efendi (Tekfurdağ) ve Kıdemli Tayyare Yüzbaşısı Hasan Tahsin Efendi (Yanya) nin takdirname ile ödüllendirilmeleri istemiş ve kabul edilen karar şu şekilde idi;[716]

İki zatın takdirname ile taltifine dair Harekâtı âhirede hidematı fevkalâdelerine mebni iki zatın takdirname ile taltiflerine karar verildi.[717]

5.1.5.88 Zatın Takdirname İle Taltifleri Hakkında

29. 1. 1339 183. İçtima 1. celse Reisisani Ali Fuad tarafından açılan oturumda müzakere edilen kararda, Dumlupınar ve Afyon Karahisar muhaberatında fedakârlıkları görünen ve isimleri tespit edilen kişilerin meclis tarafından 88 kişinin takdirname ile ödüllendirilmesi müzakere edilmişti.

Salih Bey (Siirt), söz alarak savaşın temelini oluşturan canla başla savaşan insanların unutulup, sıvasını yapanların hatırlandığını bunun haksızlık olduğunu dile getirerek tarihin gerçekten emeği geçenleri hiçbir zaman unutmayacağını dile

---

[714] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C. 25, s.280.283.
[715] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No 258.s.475.
[716] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C. 26, s 314.
[717] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No .333,s494.

getirmişti. Bunu şöyle ifade etmişti; *"İlk kurşunları atanlar kimlerdir, orduyu teşkil edenler kimlerdir, emirler kimlerden verilmiştir. Maalesef onlardan ancak bir tanesi burada bulunuyor*"

Abdulkadir Kemali Bey (Kastamonu), bu isimler okunurken unutulan insanlara ne büyük haksızlık yapıldığını düşmanla canla başla savaşan pek çok askerin bu terfide unutulduğunu dile getirerek halkı haksız muameleye tabi tutan ve terfi işi ile ilgilenen meclise sitem etmişti.

Refik Şefket Bey (Saruhan), ise bu kişilerin terfisi için mutlaka meclis onayı gerektiği yönünde açıklama yapmıştı. Abdulkadir Kemali Bey karşı çıkarak meclisin sadece takdir nameye yönelik onayının olabileceğine terfi işlemlerinin Müdafaa Milliye ye ait olması gerektiğini belirtirken, Hüseyin Avni Bey; *"Iradei Milliye; Büyük Millet Meclisinin şahsiyeti mâneviyesinde yani ekseriyetin arasında-mündemiçtir. Bunun hilâfında Iradei Milliye olamaz. Bu öyle lâyetegayyer bir vaziyettir ki bunun hilafı iddia olunamaz. O gün Meclisten bir tamim yapılmış ki Iradei Milliye reislerin tasdikinden iharettir. Bütün memleketlere, bütün vekâletlere ki; efendini îradei Milliyeye bakınız mefhumdan ne çıkıyor ve Iradei Milliye bu şekilde reddedilmiştir. Bunun mefhumu muhalifidir"* diyerek mili iradenin *"Türkiye Büyük Millet Meclisinin elindedir ve bunu meclis kullanmalıdır"* şeklinde açıklama yapmış, Meclisin iradesinin meşruluğuna değinmiş ve şu eleştiride bulunmuştu. "*Padişahlık zamanına, Padişahlık devrine götürmek istiyorsanız bu imkânsızdır. Hâkimiyeti Milliyenin istimali hakkını Meclis kimseye veremez"* diyerek, meclisin de bu işlerle alakalı kararlar verebileceğini, her türlü terfi takdirname mecliste mutlaka müzakere edilerek kararlaştırılması gerektiğini, meclisin kimsenin hakkını yemeden hırsızlığa mahal vermeden konuyu çözebileceğini söylemiş kumandanların bundan

rahatsız olmaması gerektiğini izah etmiş bundan da halkın iradesinin çıkacağını anlatmış idi.[718]

Yasin Bey meclisin her konuda kararının olabileceğinin ve iradesin her yere ulaştığını belirtmekle birlikte bu konuya daha fazla hâkim olan Müdafaa Milliye Vekilliğinin daha titiz çalışarak bir sonuca ulaşılabileceğini söylemiş ve şunları eklemişti.*"Vaktiyle vuku bulan seyahatimde yakînen vâkıf olduğum birçok haksızlıklar olduğunu gördüm ve kanaat ettim. Hakikaten vaktiyle tabur kumandanlığı maiyetinde bulunan bir mülâzimisani bugün binbaşı olmuşken o zaman tabur kumandanlığında bulunan bir binbaşı hâlâ binbaşıdır, öyle binbaşı, ki aynı alayda, aynı taburda aynı fedakârlığı yapmıştır. Zaten bugün buraya gelen taltifftan yine Müdafaai Milliye Vekilinin veyahut Erkânı Harbiyenin tetkikatiyle, buraya gelmiş değildir. Arkadaşlar, ben bunu iyi biliyorum ki, yine Meclisi Âlinizin gerek münferiden, gerek ' hususi, gerek resmî teşebbüsatı neticesidir ki, bu takdirname buraya geliyor. Fakat pek yakından biliyorum, yine noksandır. Diyerek Müdafaa Milliye vekâletinin haksızlığa mahal vermeden işi çözmesini istemiştir. Meclisin bu konuda kesinlikle kabahati olmayacağı sorumlusunun müdafaa milliye vekâletinin olduğunu belirmiştir."*[719] Oylama yapılarak bu seksen sekiz kişinin takdirname ile ödüllendirilmesine karar verilmiş, terfi işlemlerinin Müdafaa Milliye bırakılmasına karar verilmiş idi. Alınan karar söyle idi;

Birinci celse 6.12.1338 tarih ve Şb. 4/12611numaralı tahriratla takdirname ile 88 Afyon Karahisar ve Dumlupınar muharebelerinde düşman takibi sırasında

[718] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C. 27, s.40,41.
[719] **TBMM ZC**, D.1,İ. 3, C. 25, s.42.43.

hizmetleri görülmüş ve defteri takdim edilen zabıtanın takdirname ile ödüllendirilmesi yönünde karar alınmıştır.[720]

5.1.6.Orduya Meclisin Şükran ve Selâmlarının Tebliği Hakkında

1.3.1339, 49.İçtima 1. celsede Mustafa Kemal tarafından açılan oturumda Milletin ve tarihin şanlı zaferlerinin kazanılmasını sağlayan ordunun her daim hazır bulunması ve büyük kahramanlıkla savaşması nedeniyle meclis tarafından orduya

---

[720] Binbaşı Mehmed Emin Efendi bini Mustafa Afyon Karahisar, Yüzbaşı Abdülkadir Efendi bini Mahmud Bağdad, Mülâzimievvel Ömer Vehbi Efendi bini Abdülfettah Süleymaniye, Yüzbaşı Ali Besim Efendi bini Halil Sarayköy, Yüzbaşı Hidayet Efendi bini Dursun Harput, Mülâzimievvel Mehmed Ali Efendi bini Ömer Fevzi Dersaadet, Yüzbaşı Hüseyin Nail Efendi bini Ali Fevzi Defterdar, Yüzbaşı Burhaneddin Efendi bini İbrahim Eğrikapı, Binbaşı Ziver Efendi bini Abdullah Ortaköy, Yüzbaşı Ahmed Efendi bini Mahmud Eskişehir, Mülâzimievvel Mehmed Efendi bini Süleyman Beysehri, Yüzbaşı Ahmed Kemal Efendi bini Hasan Tahsin Manastır, Yüzbaşı Ali Eıza Efendi bini Asım Boyabat, Binbaşı Hüseyin Efendi bini Süleyman Maçka, Mülâzimisani Mehmed Hayri Efendi bini Mehmed Tevfik Dersaadet, Mülâzimievvel Hüseyin Hüsnü Efendi bini Mehmed Fuad Cihangir, Yüzbaşı Zatî Efendi bini Osman Ruhi Edirne, Mülâzimievvel Hüseyin Avni Efendi bini Kâmil Büyükada, Mülâzimievvel İsmail Hakkı Efendi bini Raşid Fehmi Üsküb, Mülâzimievvel Lûtfi Efendi bini Mustafa Dersaadet, Yüzbaşı Hasan Fehmi Efendi bini Pişmaf İzmit, Mülâzimievvel Mehmed Tevfik Efendi bini Hâşim Şarki Karaağaç, Mülâzimisani Mustafa Hikmet Efendi bini Bilâl İzmir, Yüzbaşı Fevzi Efendi bini Ali Erzurum, Yüzbaşı Rüşdü Efendi bini Abdi Bursa, Yüzbaşı İsmail Hakkı Efendi bini Mehmed Duran Urfa, Kaymakam Mehmed Tahsin B«y bini Hacı Ömer Erzurum, Binbaşı Murad Efendi bini Süleyman Topkapı, Yüzbaşı Hamdi Efendi bini Osman Sivas, Yüzbaşı Selim Sabit Efendi bini Mustafa Nesib Manastır, Yüzbaşı Fevzi Efendi bini Hâmid Manastır, Mülâzimisani Hüseyin Efendi bini Ali Çorlu, Zabit vekili Cevdet Efendi bini Hüsnü Dersaadet, Mülâzimisani Hüseyin Cemal Efendi bini Ahmed Manastır, Mülâzimisani Nedim Efendi bini Durmuş Adana, Mülâzimisani Hasan . Fehmi Efendi bini İbrahim Seydiköy, Mülâzimisani Kadri Efendi bini Osman Sıdkı Trabzon, Yüzbaşı Mehmed Zeki Efendi bini Hacı Tevfik Dersaadet, Yüzbaşı Galib Efendi bini Mahmud Beykoz, Yüzbaşı Hamid Efendi bini Ömer Doğancılar, Yüzbaşı Hasan Tahsin Efendi bini Osman Kaptanpaşa, Mülâzimievvel Halid Efendi bini Nihad Dersaadet, Mülâzimievvel Mehmed Cemil Efendi bini Salim Aksaray, Mülâzimisani Ziya Efendi bini Ahmed Adana, Mülâzimisani Salih Efendi bini Hacı Mehmed Elmalı, Mülâzimisani Ali Cengiz Efendi bini Veysi Adana, Mülâzimisani Mustafa Efendi bini Halim Kayseri, Mülâzimisani Mehmed Fehmi Efendi bini Süleyman Uluborlu, Mülâzimisani Halil İbrahim Efendi bini Süleyman Seydiköy, Mülâzimisani Mustafa Şükrü Efendi bini Mehmed Ermenek, Binbaşı Cemal Efendi bini Bayram Üsküb, Yüzbaşı Ekrem Âli Efendi bini Hasan Âli Dersaadet, Binbaşı Ömer Vasfi Efendi bini Mercan Dersaadet, Yüzbaşı Hasan Tahsin Efendi bini Ahmed Tevfik Kıyamçeşme, Binbaşı Mehmed Arif Efendi bini llyas Boyabat, Mülâzimisani Mehmed Efendi bini Mehmed Niğde, Binbaşı İsmail Zühtü Efendi bini Kerim Manisa, Mülâzimisani Ahmed Edip Efendi bini İbrahim Hakkı Demirci, Mülâzimisani İsmail Hakkı Efendi bini Adil Maraş, Mülâzimisani Nuri Efendi bini Mehmed İsparta, Mülâzimisani Ahmed: Muhtar Efendi bini Ahmet Hamdi Antalya, Bin-" başı Osman Nuri Efendi bini Mustafa.Necib Dersaadet, Mülâzimievvel Muhiddin Efendi bini Yusuf Darende, Kaymakam Ömer Kerami Efendi bini Süleyman Ohri, Mülâzimievvel Lûtfi Efendi bini İbrahim Edhem Avanos, Mülâzimievvel İsmail Hakkı Efendi bini İsmail Ankara, Mülâzimisani Ömer Azmi Efendi bini Hacı Ahmed Kayseri, Mülâzimisani Hüseyin Avni Efendi bini Hafız İsmail İlazlık, mülâzimisani Kâzım Efendi bini Mustafa Zile, Binbaşı Ömer Efendi bini İbrahim Astane, Mülâzimisani Mustafa Nuri Efendi bini Mustafa Silifke, Yüzbaşı Mehmed Reşid
Efendi bini Selim Süleymaniye, Mülâzimisani Mazhar Efendi bini Nuri Ilgın, Mülâzmıısnai Mustafa Sabri Efendi bini Ali Çorum, Mülâzimisani llyas Efendi bini Hacı Ahmed Düzce, Mülâzimisani Mehmed Lûtfi Efendi bini Emin Kayseri, Binbaşı Sami Efendi bini Mustafa Soğukçeşme, Mülâzimievvel Şefik Efendi bini Abdurrahman Üsküb, Yüzbaşı Mustafa Efendi bini Osman Şumnu, Mülâzimievvel Ragıb Efendi bini Cemal Üsküdar, Binbaşı Hüseyin Vâsıf Efendi bini Nazif Erzincan, Mülâzimisani Osman Nuri Efendi bini İsmail Aziziye, Mülâzimisani Osman Efendi bini İzzet Amasya, Mülâzimisani İsmail Hakkı Efendi bini Ahmed Feyzi Yanya, Mülâzimievvel Hurşid Efendi bini Hüseyin Kirmasti, Zâbitvekili Osman Efendi bini Kâmil Isparta, Kaymakam Mümtaz Bey bini Şaban Dersaadet, Tabip Yüşbaşı Cemal Hikmet Efendi bini Hasan Fehmi Bursa.

minnet ve teşekkürleri sunma teklifi sunulmuş ve vekiller tarafından olumlu karşılanmış idi. [721]

1 Mart 1339 yılı dördüncü toplantı senesinin açılışı sebebi ile orduya meclisin minnet ve şükran, kumandan ve zabıtlara da hürmet ve selam gönderilmeye karar virile kanun şu şekilde idi;

Dördüncü içtima senesinin küşadı münasebetiyle millî ordumuza Meclisi Âlinin beslediği minnet ve şükran, sarsılmaz ümit ve itimat hislerinin ve hürmet ve selâmlarının nefer, zabit ve kumandanlara tebliğine karar verilmiştir.[722]

[721] **TBMM ZC**, D.1,İ. 4, C. 28, s 18.
[722] **TBMM Kavanin Mecmuası**, No :**358,s.500.**

SONUÇ

Milli Mücadele tarihi, sadece emperyalist devletlerle yapılan savaşların değil aynı zamanda memleketin içindeki siyasi sosyal iktisadi bunalımın da hikayesi olmuştur. Ülkede başgösteren kargaşalık, ikilik, saltanatın kaldırılması ile nihayetlendirilmiş, sonraki gelişmeler temelinde Meclis etkin bir rol üstlenmiştir.

Türk tarihi tetkik edildiğinde siyasi, sosyal, kültürel ve coğrafi farlılıklar ile birlikte ilk meclisin Meşrutiyet döneminde görüldüğü, Meclis anlayışının aşama kaydettiği, 23 Nisan 1920 tarihli TBMM'nin III. Meşrutiyet olarak tanımlanmasının dahi söz konusu olduğu görülmektedir. Dönemin şartları göz önüne getirildiğinde siyasi, sosyal ve ekonomik yönlerden tam bir çöküntü yaşanırken, dışarda savaşlar ve işgaller sürerken, içte muhalif güçlerin baskı ve mücadelesi devam etmiştir. Böyle bir ortamda Meclis açılmış, açılan bu Meclis içte ve dışta her türlü işgal ve muhalefet güçleriyle uğraşırken, kanunlar çıkarıp, kararlar almış, ülkenin bağımsızlığı ve milli egemenliğin ve milli iradenin tecellisi gözetilmişti. TBMM'inde Milli Mücadelenin her adımında son derece dikkatli ve titiz hareket edilmiş, müspet neticeye ve zafere ulaşmada ilk günlerden itibaren şuurlu, akılcı ve gerçekçi davranılmıştır.

Türk milletinin izleyeceği yol, bir başka ifadeyle "Millî Siyaset" ortaya konmuştur.

Mecliste milletin tam bağımsızlığından söz edilmekte ve bu düşünceler bütün dünyaya büyük bir cesaretle ilan edilmekte idi. Artık tam bağımsızlık için yeni bir ses ve soluk, yeni bir mücadele planı ve strateji söz konusu olmuştu.

Yeni bir dönemi başlatan, büyük idealler ve umutlarla açılan TBMM, büyük bir çalışma azmi içerisinde, ülkenin içinde bulunduğu olumsuz şartlar, kötü gelişmeler ve meselelere acilen çözüm bulunması bilincinde olmuştu.

TBMM Birinci Dönem adı belirtilmeden bir "Kurucu Meclis" gibi olağanüstü yetkilere sahip olup "Meclis Hükümeti" sisteminde çalışmıştı. TBMM, kurucu niteliğe sahip, demokratik bir yapıda idi. Meclis, kendi üstünlüğüne "Meclis Üstünlüğü" ilkesine inanmıştı.

Bir idealistler meclisi olarak da bilinen TBMM Birinci Dönem, milli, idealist, demokratik, olağanüstü yetkilere sahip, kuvvetler birliği ilkesini uygulayan, fedakâr üyelerin oluşturduğu bir meclisti.

Türk devletinin dayandığı esaslar olan tam bağımsızlık ve kayıtsız şartsız milli egemenlik temelli çalışmalarını siyasi, mali, ekonomik, adli, askeri, kültürel, kısaca her hususta bağımsızlık ve serbestlik olarak tanımlamıştır. Nitekim, TBMM görev süresi boyunca bir yandan kısıtlı imkanlardan mali kaynak yaratmaya çalışmış, adli kanunlar ile mevcut düzeni koruyarak, siyasi sosyal çalışmalar ile halkı çağdaş medeniyet düzeyine ulaştırmak için çaba göstermiştir. Varoluş mücadelesinde mali kanunlar her şeyden önce gelmiş ve meclisin açılması ile ilk çıkarılan kanunların mali kanunlar olması, savunmanın öncelik verilen bir konu olduğunu göstermiş, siyasi ve sosyal kanunlar ile çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak adına ihmal edilmemişti. Bu bağlamda kanunlar çıkarılır, kararlar alınırken Meclis, müzakerelerinde ciddi tartışmalara sahne olmuştu.

Sonuç itibariyle farklı görüş ve inançları bir çatı altında toplayan bu ilk Meclis, Türk tarihinde ilk kez milli hakimiyet ilkesini, siyasi ve hukuki temel edinmiş, bu günkü devlet ve hükümet şekil ve sistemini açık bir şekilde belirlenmiş, kuruculuk vasfına da sahip olmuştu.

Muhaleftin geri planda kaldığı dönem olan tek parti iktidarı, sürekli ve arzu edilir bir model olarak meşrulaştırılmamış, zorunluluklar sebebiyle başvurulan ve zamanı geldiğinde yerini çoğulcu demokrasiye bırakacak olan geçici bir rejim olarak görülmüş, çok partili siyasi demokrasi, erişilmesi gereken bir ideal olarak muhafaza edilmiştir.

SÖZLÜK

-A-

Ahâlî : (a.i. ehl'in c.) 1. halk. 2. Başyazarı Mehmet Behzat olan ve Sofya'da günaşırı yayımlanan bir gazete. 3. başyazarı Agâh Sırrı Levend olan ve İzmir'de yayımlanmış günlük bir gazete.

âlîz : (f.i.) kıç atma, çifte. [Farsça "âlîzîden" mastarından].

amme : ammete (a.i.) hala.

an-kasdin : (a.b.zf.) bile bile.

alenî : (a.s.) açık, gizli olmayan

âhâr : (f.i.) 1. hattatların kullandıkları kâğıda sürülen nişastalı yumurta. 2. kahvaltı. 3. bir nevi çelik.

ahz : (a.i.) alma, kabul etme.

ahîz : (a.i. ahz'den). Esir, tutsak.

âhiz : (a.s. ahz'den). Ahzeden, alan, alıcı.

ahkâm : (a.i. hükm'ün c.) 1. emirler, hükümler, (bkz: ahid, ahidnâme).

avdet : (a.i.) geri gelme, dönme, dönüş

akarât : ("ka" uzun okunur, a.i. akar'ın c.) gelir sağlayan mallar ve yapılar

avdet : (a.i.) geri gelme, dönme, dönüş.

avdetî : (a.i.) dönme [Yahudiden].

-B-

bâkî : (a.i. beka'dan c. bevâki) 1. Tanrı. 2. s. daimî, kalıcı, (bkz: câvid, câvidânî, lâyemût, sermedî). 3. alttaraf. 4. zf. artık, artan, fazla, geri kalan; bundan başka bâkî (a.s. bükâ'dan) ağlayan,

bâkîye : (a.s.) ağlayan kadın, ("bakî" nin müen.]. (bkz. bakî U).bakiye (a. s. bâkî'nin müen.).

bâkîye : (a.s.) ağlayan kadın, ("bakî" nin müen.]. (bkz. bakî U).bakiye (a. s. bâkî'nin müen.)

baîd : (a.s.bu'd'dan) uzak, ırak.

beher : (f.b.s.) her, her bir, her biri

berâet : (a.i.) bir dâva sonucunda temiz ve ilişiksiz çıkma, aklık, anlık, aklanma

ber-vech : (f.a.zf.) olduğu gibi, olarak

berâat : (a.i.) fazilet, meziyet, olgunluk, iyilik, güzellik.

beşer : (a.i.) insan.

bid'at : a.i. c. bida') 1. sonradan meydana çıkan şey. 2 . peygamber zamanından

bidâyet mahkemesi : (a. t. b.i.) [eskiden] asliye mahkemelerine verilen ad

bil'âhire : (a.zf.) sonra, sonradan, sonunda

bi-l-fi'l : (a.zf.) hakîkî olarak, gerçekten

binâen : (a.zf.) -den dolayı, -den ötürü, -için; dayanarak, yapılarak

.

-C-

caiz : (a.s. cevâz'dan) işlenilmesinde cevaz olan; olabilir, olur

caiz: (a.s. cevâz'dan) işlenilmesinde cevaz olan; olabilir, olur.

celb : (a.i.) 1. çekme, çekiş; kendine çekme. 2. yazı ile çağırma.

cerâim : (a.i.) cerîme'nin c.) suçlar, kabahatler, cinayetler.

cerh : (a.i.) 1. yaralama; yaralanma. 2. çürütme; meç. Kabul etmeme.

cibâyet : (a.i.) vergilerin ve başkaca devlet gelirlerinin tahsili, câbîlik. bi-l-umûm

cürm : (a.i.c. cürüm, cerâim) suç

cevâmi': (a.i. cami' ve câmia'nın c.) 1. ibâdet yerleri, mescitler, [mescitlerde Cuma

-D-

der-miyân : (f.b.s.) ortada, arada

devâir : (a.i. dâire'nin c.) dâireler

dâim, dâime : (a.s. devam'dan). 1. devamlı, sürekli

delâil : (a.i. delîl'in c.) delâlet eden şeyler

dimağ : (a.i.c. edmiga) 1. beyin, (bkz: mağz). 2. akıl, şuur. (bkz: huş

düyûnât : (a.i. deyn'in c. olan dü-yûn'un c.) borçlar.

-E-

ecza' : (a.i. cüz'Un c.) l parçalar, kısımlar

edâ-yi deyn : borç ödeme

efrâd : (a.i. ferd'in c.) 1. tek olanlar, birler.

el-yevm : (a.zf.) bugün, bugünkü günde; hâlâ, henüz, şimdi, şu anda, şimdiki zamanda, (bkz: el-hâletü hâzihi

el'ân : (a.zf.) şimdi, şimdiki halde; henüz, hâlâ, daha, bu âna kadar, şu anda

el-yevm : (a.zf.) bugün, bugünkü günde; hâlâ, henüz, şimdi, şu anda, şimdiki

emraz : (a.i. maraz'ın c.) illetler, hastalıklar

esbâb : (a.i. sebeb'in c.) vâsıtalar, lâzı-malar.

emval : (a.i. mâl'in c.) mülkler, para ile alınan şeyler.

erâmil, erâmile : (a.i. ermele' nin c.) bekârlar, kansızlar, dul kadınlar, dullar

erbâb : (f.i.) ulu; reis, başkan erbâb (a.s. rabb'in c.) 1. sahipler, mâlikler. 2. [müfret olarak kullanılır] ehil, muktedir, becerikli; lâyık

erkân : (a.i. rükn'ün c.) 1. esaslar, destekler; direkler, sütunlar. 2.

esbâb : (a.i. sebeb'in c.) vâsıtalar, lâzı-malar

eshâb : (a.s. sâhib ve sahb'ın c.) 1. sahipler, mâlik ve mutasarrıf olanlar, Peygamberimizi görmek ve sohbetine ermek şerefini kazanmış kimseler

eşhas : (a.i. şahs'ın c.) adamlar, kişiler, kimseler

evâm : (f.i.) 1. borç, ödünç, (bkz: deyn). 2. renk, boya.

eytâm : (a.s. yetîm'in c.) anası babası ölmüş, yalnız kalmış küçük çocuklar, öksüzler

eytâm ve erâmil : yetimler ve dullar

-F-

ferağ : (f.i.) serin rüzgâr ferağ (a.i.) 1. vazgeçme, bırakıp terket-me. 2. huk. bir mülkün tasarruf, sahip olma hakkını başkasına terketme. 3. istirahat etme, dinlenme. 4. hiç bir işle meşgul olmama, rahat etme.

fi'l-i şenî : ırza geçme

fâide dili : (a.i.c. fevâid) 1. fayda, menfaat, kâr, kazanç. 2. ümit; hayır; işe yarama.

fasıl : (a.i.c. fusûl) 1. (bkz: fasl). 2. muz. bir bestekârın ayni makamdan bestelediği iki beste. 3. muz. [geniş manâsıyla] Türk müziğinde klasik bir konser programı

ferağ : (a.i.) 1. vazgeçme, bırakıp terket-me. 2. huk. bir mülkün tasarruf, sahip olma hakkını başkasına terketme. 3. istirahat etme, dinlenme. 4. hiç bir işle meşgul olmama, rahat etme.

ferağ : (f.i.) serin rüzgâr.

fer'an : (a.zf.) ikinci dereceden olarak.

fi-1-hakika : (a.zf.) hakikatte, hakikaten, gerçekten, doğrusu. gayrimenkulâta ait olup ecrimisil

-H-

husûsât : (a.i. husûs'un c.) bakımlar, işler; şekiller, yollar, konular.

huzûr : (a.i.) 1. hâzır bulunma.

hükm : (a.i.c. ahkâm) hüküm, emir, komuta

hâiz : (a.s.) mâlik, sahip; taşıyan.

hayrî, hayriyye : (a.s.) hayırla, iyilikle ilgili; uğur ve kutluluğa ait.

hazâret : (a.i.) hazır olma, yakınında bulunma, ["gıybet" ime, bugün Arapçada "medeniyyet" mânâsında kullanılmaktadır].

hidem, hidemât : (a.i. hidmet, hizmet'in c.) hizmetliler, hizmetler, işler, Vazifeler

hidemât : (a.i. hidmet, hizmet'in c.) hizmetliler, hizmetler, işler, vazifeler.

husûsât : (a.i. husûs'un c.) bakımlar, işler; şekiller, yollar, konular; mes'eleler;

-I-

ıskat : ("ka" uzun okunur, a.i. sukut'dan. c. ıskatât) 1. düşürme, düşürülme.

-İ-

iâşe : (a.i ayş'den) 1. yaşatma. 2. geçindirme, geçindirilme, besleme.

iblâğ : (a.i.) 1. vardırma, vardırılma. 2. eriştirme, eriştirilme. 3. ulaştırma. 4. Gönderme

îcâbât : (a.i. îcâb'ın c.) îcaplar.

icâr : (a.i.) 1. kiraya verme, verilme. 2. kira parası

icrâ' : (a.i. cereyân'dan. c. icrâât) 1. akıtma, akıtılma. 2. yapma, yerine getirme, bir işi yürütme. 3. bir müzik parçasını çalarak, gösterme. 4. huk. borçlunun, alacaklıya karşı ödemekle mükellef bulunduğu bir şeyi, adlî bir teşekkül vasıtasıyla te'mîn etme.

ictisâr : (a.i. cesâret'den) cesaretlenme [Arapçada bu mânâya gelmez].

idâre : (a.i. devr'den) 1. döndürme, döndürülme, çevirme, çekip çevirme, yönetme. 2. kullanma, becerme. 3. tutum, yerinde harcama. 4. yetme, yeter olma. memleket işlerinin çevrilmesi. 6. bir yeri çekip çevirenlerin hepsi. 7. birinin bir işi çekip çevirdiği yer. 8. ışığı az olan küçük lâmba.

ifsâdât : (a.i. ifsâd'ın c.) düzensizlik meydana getirmeler, kargaşalıklar.

iktisâb : (a.i. kesb'den. c. iktisâbât) kazanma, edinme iktisâbî (a.s.) iktisap edilmiş, kazanılmış

i'lâmât : (a.i. i'lâm'ın c.) bir dâvanın mahkemece nasıl bir hükme bağlandığını gösteren resmî vesikalar.

intihâb : (a.i. nahb'dan. c. intihâbât) 1. seçme, seçilme. 2. seçim. 3. en güzel intihâb (a.i. nehb'den c. intihâbât) yağma ile mal alma, kapışma, talanlama

İâde : (a.i. avd'den) 1. geri gönderme; gönderilme, geri çevirme. 2. eski hâline getirme. 3. karşılık yapma. 4. ed. birinci mısraın son kelimesini ikinci mısraın başında tekrarlayarak yazılan manzume

iblâ' : (a.i.) bel'ettirme, yutturma

iblâğ : a.i.) 1. vardırma, vardırılma. 2. eriştirme, eriştirilme. 3. ulaştırma. 4. gönderme. hidem,

i'câb : (a.i. ucb'dan) 1. taaccübe düşürme, şaşırtma. 2. kendini beğenmişlik. [Arapçada "iyiliğe, güzelliğe hayran etme" mânâsına gelir],

îcâb : (a.i. vücûb'dan. c. îcâbât) 1. lâzım gelme, gerek. 2. bir sözleşme için ilk söylenen söz. 3. mant. olumlama, olumlu halde bulunma, fr. affirmation.

îcâr : (a.i.) 1. kiraya verme, verilme. 2. kira parası.

İctisâr : (a.i. cesâret'den) cesaretlenme [Arapçada bu mânâya gelmez].

îfâ : (a.i. vefâ'dan) 1. ödeme, yerine getirme. 2. bir işi yapma. 3. iş görme.

İhbâr : (a.i. haber'den. c. ihbârât) haber verme, bildirme, anlatma,

ihrâk : (a.i.) dökme, akıtma

iktirân : (a.i. karn'dan) yakın varma, yanına gelme, yaklaşma

ilga : ("ga" uzun okunur, a.i. lağv'dan) 1. lağvetme, kaldırma, bozma. 2. yürürlükten kaldırma, hükümsüz bırakma. tecdî (A.i.) hek. 1. vücûdun bir yerini kesme. 2. çocuğu muzur şeylerle besleme ve gelişmesini önleme. 3. bir kimseye onmasın diye beddua etme.

İnhisâr : (a.i. hasr'dan) 1. bir şeyi, bir maddeyi, bir işi, başkası yapmamak üzere, yalnız bir kişiye, bir müesseseye verme. 2. tekel, fr. monopole.

intac : (a.i.) 1. netice (sonuç) verme, neticelendirilme. 2. doğurma.

intihâb : (a.i. nahb'dan. c. intihâbât) 1. seçme, seçilme. 2. seçim. 3. s. en güzel. azîmet (a.i.) gitme, gidiş.

İntihâbat : (a.i. intihâb'ın c.) 1. seçmeler, seçilmeler. 2. seçimler. sulh (a.i.) l. barış, barışma, barışıklık, 2. rahatlık, (bkz: asayiş). 3. uyuşma, uzlaşma.

îrâd : (a.i. vürûd'dan) 1. getirme. 2. Söyleme

îrât : (a.i. varta'dan) vartaya, tehlikeye düşürme

irtikab : ("ka" uzun okunur, a.i.) bekleme, gözleme, (bkz: terekkub). irtikâb (a.i.c. irtikâbât) 1. kötü bir iş işleme. 2. yiyicilik, rüşvet yeme.

israf : (a.i. seref den. c. israfât) gereksiz yere harcama,

istıfâ' : (a.i.) 1. bir şeyin hâlisini, temizini seçip alma. 2. seçme, seçkinlik. 3. ayıklama, ayıklanma, fr. selection. ["mustafâ" sözü bundan alınmadır].

isticâr : (a.i. ecr'den) kira ile tutma, kiralama,

istifâde : (a.i. fâide'den. c. istifâdât) 1. faydalanma, kazanma, fayda bulma. 2. bir şey öğrenme; bilgisini genişletme.

istihdâm : (a.i. hedef'den) 1. kullanma, hizmete kabul etme. 2. ed. Birçok mânâsı olan bir kelimenin her mânâsına münâsip kelime söyleme, meselâ "sözü de attığı da, avcımızın saçma idi" beytindeki "saçma" kelimesi gibi

istihlâk : (a.i. helâk'den. c. istihlâkât) l. harcamak suretiyle tüketme, bitirme. 2. boş yere harcayıp tüketme.

istihlâs : (a.i. hulûs'dan) 1. bir şeyi kendine mahsus kılmaya çalışma.

istihsâl : (o.i. hâsıl'dan. c. istihsâlât) l. hâsıl etme, meydana getirme, üretme. 2. elde etme, ele geçirme, ele geçirilme.

istihsâl : (o.i. hâsıl'dan. c. istihsâlât) l. hâsıl etme, meydana getirme, üretme. 2. elde etme, ele geçirme, ele geçirilme. .

istihsâlât : (a.i. istihsâl'in c.) elde edilen şeyler.

isti'mâl : (a.i. amel'den. c. isti'mâlât) kullanma

i'tâ' : (a.i. atâ'dan) verme, verilme; ödeme

îtâ' : (a.i.) ed. kafiyenin bir mânâda olarak aynen tekrarı.

i'timâd : (a.i. amd'den) 1. dayanma, güvenme. 2. emniyet, güven. kabul etme.

isticâr : (a.i. ecr'den) kira ile tutma, kiralama,

istihlâs : (a.i. hulûs'dan) 1. bir şeyi kendine mahsus kılmaya çalışma. 2. kurtarma, kurtarılma

istihsâl : (o.i. hâsıl'dan. c. istihsâlât) l. hâsıl etme, meydana getirme, üretme. 2. elde etme, ele geçirme, ele geçirilme

istirdâ : (a.i.) çocuk emzirtme

ithâm : (a.i. töhmet'den) töhmetlendirme, suçlandırma, birine bir kabahat yükleme

ittihâz : (a.i. ahz'den) 1. edinme, edinilme. 2. kabul etme. 3. îtibâr etme, sayma, tutma. 4. kullanma. 5. kurma, düşünme, tasarlama

-K-

kâzibe : (a.s.). ["kâzib'in müen.]. (bkz. kâzib). kâzib (a.s. kizb'den) 1. kezbeden, yalan söyleyen, yalancı. 2. yalan, uydurma.

kısas : (a.i. kıssa'nın c.) fıkralar, hikâyeler, rivayetler.

mahâkim : (a.i. mahkeme'nin c.) mahkemeler

karye : (a.i.c. kura) köy.

kâtib : (a.i. kitâbet'den. c. ketebe, küt-tâb) kitabet eden, yazan, yazıcı; usta yazıcı.

kavânîn: (a.i. kanûn'un c.) kanunlar,

kavânîn : (a.i. kanûn'un c.) kanunlar,

ke-en-lem-yekün : (a.zf.) sanki yokmuş, hiç yokmuş, hiç olmamış gibi

kesbî : (a.s.) sonradan edinilmiş olan

kıtaat: (a.i. kıt'a'nın c.) 1. parçalar, bölükler, cüzler. 2. memleketler, ülkeler. 3. askerî birlikler. 4. büyük kara parçalan.

kaziyye : (a.i.c. kazaya) 1. iş, husus, madde, mesele; dâva. 2. gr. cümlecik. 3. mant. Teklif, önerme. 4. mat. yardımcı teorem. kat'iyye (a.s.). ["kat'î" nin müen.].

kat'î : (a.s.) kesip atan, tereddüde mahal bırakmayan, kesin irâde-i seniyye pâdişâh emri, buyruğu

-M-

mahsûsa : (a.s.) mahsus, husûsî

ma'lûliyyet : (a.i.) ma'lulluk, sakatlık, hastalık

maraz-ı kalb hek : (kalb hastalığı; 2) mec. elem, ıztırap, acı

ma'rûzât : (a.i. ma'rûz'un c.) 1. küçükten büyüğe bildirilen, sunulan şeyler. 2. Cevdet Paşa'nın 1839-1876 yılları arasında meydana gelen tarihî ve siyasî olayları konu edinen ünlü eseri

masârifât : (a.i. masarifin c.) harcanan paralar, giderler

maslahat : (a.i. sulh'dan c. mesâlih) 1. iş, emir, husus, madde, keyfiyet. 2. Ehemmiyetli iş. 3. barış, dirlik düzenlik

masûniyyet : (a.i.) 1. mahfuzluk, eminlik, sağlamlık. 2. korunma. 3. Dokunulmazlık

mebnî : (a.s.) 1. bina olunmuş, yapılmış, kurulmuş. 2. bir şeye dayanan. 3. ...den dolayı, ...den ötürü. 4. a. gr. son harfi hiç bir şekilde değişmeyen, sabit harekeli kelime

memâlik : (a.i. memleket'in c.) 1. memleketler; ülkeler. 2. bir devletin toprağı,

memnu' memnûa (a.s. men'-den. c. memnûât) menedilmiş, yasak edilmiş, yasak

menâfi : (a.i. menfaat'in c.) menfaatler, yararlar, çıkarlar

menâfi'-i âmme : kamu yararı

menâfi-i umûmiyye : umûmî menfaatler menâfi-i umûmiyyeye hadim umûmun menfaatine hizmet eden, faydalı, yararlı olan

merbûten : (a.zf.) raptedilerek, bağlanmış olarak

mer'iyyü'l-icrâ huk : yürürlüğe girme

mesâil : (a.i. mes'ele'nin c.) meseleler

mesbûk : (a.s. sebkat'den) 1. sebk etmiş, geçmiş, başkalarından geri kalmış, arkada bırakılmış. 2. önde bulunan, ondan evvel geçmiş

mevâdd : (a.i. madde'nin c.) 1. fezada, boşlukta yer dolduran varlıklar, cisimler. 2. işler, hususlar. 3. kanunlar, nizamlar, hususlar. 4. kanun, lügat gibi metinlerde herbiri, başlı başına bir hüküm veya bir mevzu (*konu) bildiren kısımlar. 5. Maddeler

mevkufa: ("ku" uzun okunur, a.i. mevkufun c.) (bir zaman için)

mezkûr, mezkûre :	(a.s. zikr'den) zikrolunmuş, adı geçmiş, anılmış,
mikdâr :	(a.i. kadr'den. c. mekadîr) 1. parça, kısım, bölük. 2. kıymet, değer. 3. düze, belirlenen gerekli miktar, doz, fr. döşe. 4.Derece
muaddil :	(a.s. adl'den) tâdîl eden, müsâ-vî ve beraber kılan, düzelten, Denkleştiren
muamelât :	(a.i. muâmele'nin c.) 1. dâirelerde yapılan kayıt, takip ve şâire gibi işler
muavenet :	(a.i. avn'den. c. muâvenât) yardım, yardım etme; yardımcılık
muhafaza :	(a.i. hıfz'dan) ; hıfzetme, saklama, koruma, kayırma,
muhâkemât :	(a.i. muhâkeme'nin c.) muhakemeler
muhikk :	(a.s. hakk'dan) l. ihkak eden, hakkı yerine getiren. 2. haklı,
muhtelif, :	(a.s. sül. halefe) l. ihtilâf eden, biribirine uymayan, zıt. 2. türlü, çeşitli; çeşit çeşit
mukarrerât :	(a.i. mukarrer'in c.) kararlaştırılan şeyler; kararlar
mukavele :	("ka" kavl'den. c. mukavelât)
mukayyid :	(a.s. kayd'dan. c. mukayyidin) 1. kaydeden. 2. i. Kayıt me'muru
mukîm :	(A.s. kıyâm'dan) ikamet eden, oturan,
murahhas :	(a.s. ve i. ruhsat'dan) 1. ruhsatlı, izinli. 2. delege, devlet veya bir teşekkül, bir kurum adına salahiyetli olarak bir yere, birinin makamına gönderilen kimse.
musarrah :	(A.s. sarâhat'den) tasrîh olunmuş, açık söylenmiş, belirtilmiş, Apaçık
muttali :	(a.s. tulû'dan) öğrenmiş, haber almış, bilgili, haberli [olan].

Muvaffık : (a.s. vefk'den) muvaffak eden, başarı kazandıran [Allah].

muvafık : (a.i. vefk'den) 1. uygun, yerinde, 2. muz. Ali Şah bin Hacı Büke'nin edvarında (XV. yy.) andığı makam.

mübtelâ : (a.s. belâ'dan) 1. düşkün [fena şeylere]. 2. tutkun, tutulmuş

mücâseret : (a.i. cesâret'den) cesaret etme.

müessire : (a.s. eser'den) ["müessir" in müen.]. (bkz: müessir). müessir (a.s. eser'den) 1. te'sir yapan, iz bırakan. 2. işleyen, hükmünü yürüten. 3. çok hissedilen, içe işleyen. 4. dokunan, dokunaklı. 5. eser sahibi

müeyyid : (a.s. eyd'den) 1. te'yîdeden, kuvvetlendiren. 2. doğrulayan. 3. yardım e-den.

mülga : ("ga" uzun okunur, a.s. lağv'-dan) ilga olunmuş, lağvedilmiş, kaldırılmış

mülhak : (a.s. lühûk'dan) 1. ilhak edilmiş, sonradan takılmış, katılmış. 2. i. bir asker karargâhında emir subayı yardımcısı.

mümessil : (a.s. mesl'den) 1. temsîl eden, benzeten. 2. kitap bastıran, 3. i. temsilci, birinin veya bir dâirenin adına hareket eden. 4. i. aktör. 5. hek. gıdayı eriterek kan ve et yapan, fr. assimilateur. 6. sınıfta yoklama yapan ve inzibatı te'min eden talebe.

mündefî' : (a.s. def den) indifa etmiş, geçmiş, atlatılmış, savuşturulmuş [hastalık, harb, sıkıntı v.b...

münferid : (a.s. ferd'den) 1. infirâ-deden, yalnız olan, tek, ayn, kendi başına, fr. isole. 2. tektük. 3. i. hapishanede bir kişilik hücre

müstefîd : (a.s. feyd'den. c. müste-fîdân) istifâde eden, faydalanan

mâadâ : (a.e.) -den başka,

maârif : (a.i. ma'rifet'in c.) 1. ma'-rifetler, bilimler. 2. bilgi, kültür. 3. Millî Eğitim Bakanlığı; maarif müdürlüğü. 4. Sultan Veled'in 1284-1296 yıllan arasında hazırladığı tasavvufla ilgili 56 bölümden ibaret eseri

mahâkim : (a.i. mahkeme'nin c.) mahkemeler

mâhiyyet : (müteberri' (a.s. bürû'dan) teberru' eden, bağışlayan, bağışta bulunan a.i.) 1. bir şeyin aslı, esâsı, içyüzü. 2. fels. kendilik. 3. *doğa

mahlûlât : (a.i.c.) mirasçısı olmayan bir ölünün evkafa veya rnîriye kalan mirası

mahsub : (a.s. hisâb'dan c. mahâsib, mahsûbât) 1. hesâbedilmiş, hesaba dâhil edilmiş, avans kapatma. 2. büyük bir zâta mensup kimse

mahsûsa : (a.s.) mahsus, husûsî

maktul, maktule : (a.s. katl'den. c. makatîl, maktûlât, maktûlîn) katledilmiş, vurulmuş, öldürülmüş [kimse]

ma'lûliyyet : (a.i.) ma'lulluk, sakatlık, hastalık

ma'rûz, ma'rûze : (a.i.c. ma'rûzât) 1. arzolunmuş, arzolunan. 2. bir şeyin karşısında, te'sîr altında bulunan. 3. serilmiş, yayılmış. 4. verilmiş, sunulmuş. 5. söylenilmiş, anlatılmış, denilmiş

maslahat : (a.i. sulh'dan c. mesâlih) 1. iş, emir, husus, madde, keyfiyet. 2. ehemmiyetli iş. 3. barış, dirlik düzenlik silk (a.i.) bot. pancar.

maznun : (a.s. zann'dan c. mazânîn) 1. zannolunmuş. 2. zan altında bulunan, kendisinden şüphe edilen. 3. huk. bir suç dolayısıyla sorguya çekilen, sanık

maznun : (a.s. zann'dan c. mazânîn) 1. zannolunmuş. 2. zan altında bulunan, kendisinden şüphe edilen. 3. huk. bir suç dolayısıyla sorguya çekilen, sanık

ma'zûl : (a.s. azl'den) azledilmiş, işin azledilmiş, işinden çıkarılmış

ma'zûlî, ma'zûliyyet : (a.i.) ma'zullük, azledilmiş olma, işinden çıkarılmış olma

mebâliğ : (a.i. meblağ'ın c.) paralar, akçeler

mebânî : (a.i.c.) binalar, yapılar; temeller. [Arapçada sözün yapıldığı yer mânâsına gelen "mebnî" nin cem'idir]

mebânî : (a.i.c.) binalar, yapılar; temeller. [Arapçada sözün yapıldığı yer mânâsına gelen "mebnî" nin cem'idir] hayrî, hayriyye (a.s.) hayırla, iyilikle ilgili; uğur ve kutluluğa ait.

mebnî : (a.s.) 1. bina olunmuş, yapılmış, kurulmuş. 2. bir şeye dayanan. 3. ...den dolayı, ...den ötürü. 4. a. gr. son harfi hiç bir şekilde değişmeyen, sabit harekeli kelime .

medârî : (a.s.) medara ait, medarla ilgili, tropikal

medâris-i sahn : İstanbul'da, Fâtih camii etrafında kurulan sekiz medrese

medyun : (a.s. deyn'den) borçlu, verecekli

mekkârî : (a.i.) hilekârlık, hîle

melfûf : (a.s. leffden. c. melfûfât) leffedilmiş, sarılmış, durulmuş; bir zarf veya mektup içine konulmuş, (bkz: mazruf)

me'mûrîn : (a.i. me'mûr'un c.) me'murlar, devlet hizmetinde bulunan Kimseler

menâbi' : (a.i. menba'ın c.) menba'lar, kaynaklar

menâfi' : (a.i. menfaat'in c.) menfaatler, yararlar, çıkarlar

menhûbât : (a.i. menhûb'un c.) yağma edilmiş şeyler

merbut : (a.s. rabt'dan) 1. rapto-lunmuş, bağlanmış, bağlı. 2. ulaşmış, bitişmiş, bitişik. 3. iliştirilmiş, eklenmiş. 4. bağlı,

mer'iyyet : (a.i.) 1. hükmü yürürlükte olma. 2. gözle görülür olma

mer'iyyü'l-icrâ huk : yürürlüğe girme

mesâg : (a.i. sevg'den) izin.

mesâk : (a.i.) sevk edilecek yer, sürücek yer

mes'ûl : (a.s. suâl'den) 1. suâl olunmuş, kendisinden sorulmuş. 2. Sorumlu

metruk, metruke : (a.s. terk'den) terk edilmiş, bırakılmış, kullanılmaktan vazgeçilmiş

mevâdd : (a.i. madde'nin c.) 1. fezada, boşlukta yer dolduran varlıklar, cisimler. 2. işler, hususlar. 3. kanunlar, nizamlar, hususlar. 4. kanun, lügat gibi metinlerde herbiri, başlı başına bir hüküm veya bir mevzu (*konu) bildiren kısımlar. 5. Maddeler

mûcib, mucibe : (A.s. vücûb'dan) l. îcâbeden, lâzımgelen, gereken, gerektiren. 2. i. sebep,

mevkufîn : ("ku" uzun okunur, a.s. mevkufun c.) tevkif edilmiş kimseler, Tutuklular

mevkut, mevkute : ("ku" lar uzun okunur, a.s. vakt'den) vakti, zamanı belli olan tezâhür (a.i. zuhûr'dan. c. tezahürat) 1. meydana çıkma, belirme, [birbirine] görün me, gözükme. 2. belirti. 3. birbirine yardım etme, arka verme.

mevzi' : (a.i. vaz'dan. c. mevâzi') bir şey konulacak yer, yer

mey'a, mey'at : (a.i.) 1. bir şeyin tazelik zamanı. 2. yere dökülen nesnenin akıp gitmesi

mezbûr, mezbûre : (a.s.) adı geçen, yukarıda söylenmiş olan. (bkz. mezkûr)

mezkûr, mezkûre : (a.s. zikr'den) zikrolunmuş, adı geçmiş, anılmış, (bkz:

mezrûât : (a.i.c.) ekilip bitmiş tohumlar, ekinler mezrûât (a.i. mezrû'un c.) arşınla ölçülmüş nesneler

mikdâr : (a.i. kadr'den. c. mekadîr) 1. parça, kısım, bölük. 2. kıymet, değer. 3. düze, belirlenen gerekli miktar, doz, fr. döşe. 4. Derece

misillû : (a.t.s.) benzer gibi

muaddil : (a.s. adl'den) tâdîl eden, müsâ-vî ve beraber kılan, düzelten, denkleştiren

muamelât : (a.i. muâmele'nin c.) 1. dâirelerde yapılan kayıt, takip ve şâire gibi işler a'şâr (a.i. öşr'ün c.) mahsullerden alınan onda birler.

muavenet : (a.i. avn'den. c. muâvenât) yardım, yardım etme; yardımcılık

mu'cib : (a.s. aceb'den) i'câbeden, taaccübe, hayrete düşüren, şaşkınlık veren,

mugayir : ("ga" uzun okunur, a.s. gayr'dan) aykm, uymaz, başka türlü,

muhaffef : (a.s. hiffet'den) 1. tahfif olunmuş, hafifletilmiş, hafiflendirilmiş. 2. g. s. bir yazı sitili

muhâkemât : (a.i. muhâkeme'nin c.) muhakemeler

muhârebât : (a.i. harb'den. muhârebe'nin c.) harbetmeler, savaşmalar; ar

mukabele : ("ka" uzun okunur, a.i. sül. kabile) 1. karşılık verme, karşılama. 2. karşı gelme. 3. birbiriyle karşılaştırma; karşılıklı yapılan okuma. 4. camilerde halka karşı Kur'an okuma. 5. tas. Mevlevi âyinlerinde tarikat mensuplarının cezbe haliyle ayakta dönmesi (bkz: semâ') mûmâ-ileyh (a.b. zm. c. mumâ-ileyhüm) îmâ edilen, adı geçen, yukanda anılan [adam]

mukabil : ("ka" uzun okunur, a.s. sül. kabile) l. karşı karşıya gelen, bir şeyin karşısında bulunan. 2. bir şeye karşı, bir şeye karşılık yapılan. 3. i. karşılık. 4. zf. Karşılığında.

mukadder : (a.s. kader'den) 1. takdîr olunmuş, kıymeti biçilmiş; kadri, değeri bilinmiş, beğenilmiş. 2. i. yazılı, alında yazılı. 3. ed. yazılı olmayıp, sözün gelişinden anlaşılan. 4. i. kadın adı

mukaddesat : (a.s. mukaddes'in c.) kutsal şeyler

mukarin : ("ka" uzun okunur, a.s. karn'dan) bitişik, ulaşmış, erişmiş, yaklaşmış, bir yere gelmiş

mukarrerât : (a.i. mukarrer'in c.) kararlaştırılan şeyler; kararlar

munzamm: (a.s. zamm'dan) inzimâm eden, üste konan, katılan; ek

murahhas : (a.s. ve i. ruhsat'dan) 1. ruhsatlı, izinli. 2. delege, devlet veya bir teşekkül, bir kurum adına salahiyetli olarak bir yere, birinin makamına gönderilen kimse fr. Delegue

murahhasa : (a.i.) Ermeni piskoposu

musaddak : (a. s. sıdk'dan) tasdîk olmuş, gerçekliği, geçirliği resmî olarak yazı ile bildirilmiş

musarrah : (A.s. sarâhat'den) tasrîh olunmuş, açık söylenmiş, belirtilmiş, apaçık

muta', mutâa : (a.s. tav'dan) itaat olunan, boyun eğilen, başkalarının kendisine itaat ettikleri

mutabık : (a.s. tıbk'dan) uyan, uygun [birbirine]

mutemetti' : (a.s. mütû'dan) temettü' eden, faydalanan, kâr eden, kazanan.

muvacehe : (a.i. vech'den) 1. yüzleşme, yüz yüze gelme. 2. karşı, ön. atî (a.s.) inatçı, kalın kafa..

muvafakat : (a.i. vefk'den) 1. uygunluk, uyma. münâsebet). 2. uzlaşma, razı olma, peki deme

muvaffak : (a.s. vefk'den) 1. Allah'ın yardımına ulaşmış, işi rast gitmiş [kimse]. 2. başaran,

muvaffakıyyet : (a.i. vefk'den. c. muvaffakıyyât) Allah'ın yardımıyla basan gösterme. 2 . ele geçirme, başarma.

muvafık : (a.i. vefk'den) 1. uygun, yerinde, . 2. muz. Ali Şah bin Hacı Büke'nin edvarında (XV. yy.) andığı makam.

muvafık : (a.i. vefk'den) 1. uygun, yerinde, 2. muz. Ali Şah bin Hacı Büke'nin edvarında (XV. yy.) andığı makam. şer'an (a.zf.) şeriatça şeriat hükmünce, şeriata uygun olarak.

Mürtekib : (a.s. rükûb'dan. c. mürtekibîn) irtikabeden, kötü, yakışıksız iş yapan; rüşvet alan, rüşvet yiyen,

muvazza' : (a.s.) itibarsız [kimse].

muvazzaf, muvazzafa : (a. s.) 1. tavzif edilmiş, kendisine vazife verilmiş. 2. maaşla ta'yin edilmiş. 3. i. ilk yapılan askerlik hizmeti

mübaşeret : (a.i. beşr'den) bir işe başlama, girişme

mübeyyin : (a.s. beyân'dan) bildiren, açıklayan, meydana koyan.

mücâzât : (a.i. cezâ'dan) 1. karşılık. 2. bir suça karşı ceza çektirme.

mücedded : (a.s.) tecdîdolunmuş, yenilendirilmiş, yeni, yepyeni.

mücrim : (a.s. cürm'den. c. mücrimin) cürüm işlemiş, suçlu (sanık). mücrimiyyet (a.i.) suçluluk.

müddeî-i umûmî : huk. savcı, umûmî haklar adına dâva açan hâkim

müddet : (a.i. medd'den) 1. zaman, vakit. 2. bir şeyin uzayıp sürdüğü zaman. 3. muayyen vakit.

müessesât : (a.i. esâs'dan. mües sese nin c.) 1. yapılmış binalar. 2. dâireler.

mükâtib : (a.s. ve i. ketb'den) 1. mektup yazan, mektuplaşan. 2. kölesini kitabete kesmiş olan mevlâ.

mülga : ("ga" uzun okunur, a.s. lağv'-dan) ilga olunmuş, lağvedilmiş, kaldırılmış

mülhakat : ("ka" uzun okunur, a.i. mülhak'ın c.) 1. katmalar, ekler. 2. bir merkeze bağlı olan yerler,

mültezim : (a.s. lüzûm'dan. c. mültezimin) 1. iltizâm eden, bir şeyi veya kimseyi lüzumlu sayıp taraflık gösteren. 2. i. iltizamcı,

kesenekçi, kesimci, devlete ait bir geliri götürü olarak üstüne alıp toplayan [eskiden].

mündemiç : (A.s. dümûc'dan) 1. indimâceden, durulup sarılan, içine yerleşen, içine sokulmuş, 2. fels. içkin, fr. immanent. istislâm (a.i.) 1. uyma. 2. yolun ortasından gitme.

münderic, münderice: (a.s. derc'den) indirâceden, içinde bulunan, yer almış [içinde].

mündericât : (a.i. münderic'in c.) içindekiler [kitap, gazete, mecmua gibi şeylerin-].

münhasır : (a.s. hasr'dan) 1. inhisar eden, sınırlanmış, her yanı çevrili. 2. yalnız bir kimseye veya bir şeye mahsus olan

müracaat : (a.i. rücû'dan. c. müracaat) 1. geri dönme, (bkz: muâvedet). 2. başvurma, danışma; yardım isteme.

Mürettebat : (a.i.c.) 1. bir yer için ayrılmış, düzenlenmiş kimseler. 2. gemi taifesi, gemi personeli

mürtekıb : (a.s. rakb'dan) irtikabeden, bekleyen, göz hapsine alan. (bkz: müterakkıb).mürtekib (a.s. rükûb'dan. c. mürtekibîn) irtikabeden, kötü, yakışıksız iş yapan; rüşvet alan, rüşvet yiyen,

müsakkafât : (a.s. sakfdan. müsakkaf in c.) müsakkaf olan, üzeri dam ile örtülü olan yerler [ev, han, dükkân., gibi]

müsâvî : (a.s. seviyy'den) 1. eşit, denk, birinin ötekinden farksız olanı, aynı halde ve derecede bulunan. 2. mat. eşit (=) işareti. âlât (a.i. âlet'in c.) vâsıtalar, aygıtlar.

müsta'cel : (a.s. acele'den) acele, tez, helen yapılması gereken [şey].

Müstahdem : (a.s. ve i. hidmet'den. c. müstahdemin) istihdam olunmuş, hizmette bulunan, kullanılan, ücretle çalışan

müstahlas : (a.s. halâs'dan) istih-lâs olunmuş, kurtarılmış

müstakil : (a.s.) pazarlığın bozulmasını isteyen

müsta'mel : (a.s. amel'den) 1. kullanılmış. 2. eski, köhne.

müstesna : (a.s. seny1den) 1. istisna edilen, kural dışı bırakılan, bırakılmış. 2. üstün. 3. ayrı tutulan, ayrık. 4. benzerlerinden baskın

müşavir : (a.s. ve i. meşveret'den. c. müşavirin) istişare edilen, kendisine-danışılan.

müşavire : (a.s. ve i. meşveret'den) ["müşavir" in müen.].

müşkilât : (a.i. müşkil'in c.) güçlükler, zorluklar

müteallik : (a.s. alaka'dan) 1. asılı, bağlı. 2. taallûk eden, ilgili, ilişiği olan.

mütebâriz : (a.s. bürûz'dan) tebarüz eden, meydana çıkan, beliren, bariz, aşikâr.

müteberrî : (a.s. berâ' ve berâet'den) 1. teberrî eden, yüz çeviren, uzaklaşan. 2. kurtulmuş, ihtiyacı olmayan. 3. her şeyden elini, eteğini çeken; yüz çeviren. 4. Şiî ve Alevilerde hulefâ-yi râşidîni sevmeyen

müteehhil : (a.s. ehl'den) teehhül etmiş, evlenmiş, evli

mütefevviz : (a.s. fevz'den c. müte-fevvizîn) l. tefevvuz eden, uhdesine, üzerine alan. 2. gayrimenkul malların tasarruf, sahip olma, kullanma hakkını satın alan.

mütehâsım : (a.s. husûmet'den. c. mütehâsımîn) 1. birbirlerine hasım olan, karşılıklı düşmanlık eden. 2. karşılıklı dâva edenlerden her biri

mütekaidin : ("ka" uzun okunur, a.s. ve i. mütekaid'in c.) tekaüt olanlar, emekliye ayrılmışlar, emekliler.

mütekaidin : ("ka" uzun okunur, a.s. ve i. mütekaid'in c.) tekaüt olanlar, emekliye ayrılmışlar, emekliler.

mütenevvi' : mütenevvia (A.s. nev'den) tenevvü' eden, nevîlenen; türlü, çeşitli, çeşit çeşit değişik, (bkz: gûnâ-gûn). kemâ-kân eskisi gibi, evvelden olduğu gibi

mütercim : (a.s. ve i. terceme'den. c. mütercimin) tercüme eden, bir dilden başka bir dile çeviren [yazı ile].

mütercim : (a.s. ve i. terceme'den. c. mütercimin) tercüme eden, bir dilden başka bir dile çeviren yazı ile]. mey'a (a.i.) bot. karagünlük

mütevakkıf : (a.s. vukuf dan) 1. tevakkuf eden, duran, bekleyen, eğlenen. 2. bir şeye bağlı olan, ancak onunla olabilen

mütevakkıf : (a.s. vukuf dan) 1. tevakkuf eden, duran, bekleyen, eğlenen. 2. bir şeye bağlı olan, ancak onunla olabilen,

müteveffa : (a.s. vefât'dan) vefat etmiş olan, ölen, ölmüş, ölü.

mütevellid : (a.s. vilâdet'den) 1. tevellüdeden, doğan, dünyâya gelen. 2. meydana gelmiş, doğmuş. 3. İleri gelmiş

müvellid : (a.s. vilâdet'ten) 1. tevlîdeden, doğuran. 2. doğurtan, doğurtucu, ebe. kim. meydana gelen, meydana getiren

müzâkerât : (a.i. müzâreke'nin c.) müzâkereler

müzeyyel : (a.s. zeyl'den) 1. zeyli, ilâvesi, katılmış nesnesi olan. 2. eklentisi olan. 3. cevâbı alnna yazılıp geri gönderilen [tezkere].

-N-

nassî (a.s.) : fels. inaksal, dogmatik

nazariyyât : (a.i. nazariyye'nin c.) ilmî görüşler, düşünüşler

nef'î : (a.s. nef'den) çıkar ile ilgili; faydacı

neşr : (a.i.c. nüşûr) 1. yayma, dağıtma, saçma, açma. 2. herkese

nizâm : (a.i.c. nizâmât) 1. dizi, sıra. 2. düzen, usul, tertip, yol; kaide. 3. zamanın îcâblarına göre konulan esaslar. 4. Hindistan'da müstakil küçük devletler hâlindeki ülkelerin hükümdarlığı.

nizâmât : (a.i. nizâm'ın c.) nizâmlar, düzenler; kanun hükümleri

nâfıa : (a.i.) 1. bayındırlık işleri. 2. kadın adı.

nakız : (a.s. nakz'dan) bozan, bozucu.

nâm-zed : (f.b.s.) 1. nişanlı, sözlü, yavuklu. 2. aday. 3. huk. Miras bırakanın fevkalade ikame yoluyla tayin ettiği mirasçı. 4.huk. lehine vasiyet yapılan kimse.

nâşî : (a.s. neş'et'den) 1. neşet eden, edici, ileri gelen. 2. zf. ötürü, dolayı, sebebiyle.

nefer : (a.i.c. enfâr, neferât) 1. bir adam, tek kişi. 2. rütbesi olmayan asker, er. 3. insan sayısı bildiren sözler için kullanılır.

neşr : (a.i.c. nüşûr) 1. yayma, dağıtma, saçma, açma. 2. herkese duyurma, 3. gazeteye yazma, yazdırma. 4. kıyamette bütün insanların dirilmesi

nevî : (f.i.) yenilik. iktirân (a.i. karn'dan) yakın varma, yanına gelme, yaklaşma kavlen (a.zf.) sözle, fi'len olmayan. tezvîrât (a.i. tezvîr'in c.) tezvirler, yalan dolan şeyler, kovuculuklar

nısf : (a.s.c. ensâf) 1. yarım, yarı. 2. i. g. s. bir yazı sitili

nifak : (a.i.) 1. münafıklık, iki yüzlülük, ara bozukluğu, bozuşukluk. 2. müslüman görünüp kâfir olma tahríren (a.zf.) yazı ile, yazmak suretiyle. esbâb (a.i. sebeb'in c.) vâsıtalar, lâzı-malar.

-S-

sâdır : sâdıre (a.s. sudûr'dan) çıkan.

salâhiyyet : (o.i.) 1. yetki, bir işe karışmaya veya vazîfe îcâbı bir iş yapmaya, bir harakette bulunmaya haklı olma. 2. bir dâvaya bakabilme

salâhiyyet-dâr: (o.b.s.) salahiyetli (yetkili),

sarf-ı nazar : vazgeçme.

siyâsiyye : (a.s.) ["siyâsî" nin müen.]. siyâsî (a.s.) 1. siyâset îcâbı olan. 2. diplomatça olan, politik. 3. siyâset adamı.

sudûr : (a.i. sadr'ın c.) 1. göğüsler. 2. sadrâzamlar. 3. kazaskerler.sudûr (a.i.) sâdır olma, meydana çıkma, olma.

sûret-i kat'iyye : (de) kesinlik(le), asla

süknâ : (a.i.) oturulacak yer, konak.

sülüsân : (a.s.) üçte iki, üç kısımda iki kısım,

sâbık, sâbıka : (a.s. sebk'den) 1. geçici, geçen, geçmiş

sâdir : (a.s.) hayrette kalan, şaşan, (bkz: hâir, hayran, mütehayyir, velhân).

sagîr : (a.s.c. sigar) 1. küçük, ufak. 2. bülûğa ermemiş, erginlik çağına gelmemiş çocuk.

salâhiyyet : (o.i.) 1. yetki, bir işe karışmaya veya vazîfe îcâbı bir iş yapmaya, bir harakette bulunmaya haklı olma. 2. bir dâvaya bakabilme makam ("ka" uzun okunur, a.i. kıyâm'-dan c. makamât) 1. kıyam edilen, durulan, durulacak yer, durak. 2. me'mûriyet, me'murluk yeri. 3. ermişlerden birinin mezarı sanılan yer. 4. muz. Bir durak ile bir güçlünün etrafında, onlara

Sâlife : (a.s. selefden) 1. [sâlifin müen.]. geçen, geçmiş

sarf-ı nazar : vazgeçme

sârî (f.s.) : sürücü, süren. sarî' (a.s.) [yere yıkılmış] sar'alı kimse.

sened : (a.i.c. senedât) 1. dayanılacak şey. 2. belgit. 3. tapu. 4. kuvvetli delil olabilecek söz. yed be yed, yeden biyedin elden ele, doğrudan doğruya, vasıtasız

senedi aksiyon : îka' ("ka" uzun okunur, vuku'dan) 1. yapma, yaptırma, oldurma; düşürme. 2. Türk müziğinde bir usul. îkâ' (a.i.) 1. dayanma. 2. dayanacak şey verme

seyr-i sefâin : (gemilerin yürümesi) Akay idaresi iken şimdi Denizbank olan müessese. 7. müz. Türk müziğinde makamların karakteristik yürüyüşü

silk : (a.i.) 1. iplik. 2. sıra, dizi. 3. yol; meslek, tutulan yol. iâde (a.i. avd'den) 1. geri gönderme; gönderilme, geri çevirme. 2. eski

hâline getirme. 3. karşılık yapma. 4. ed. birinci mısraın son kelimesini ikinci mısraın başında tekrarlayarak yazılan manzume

sirkat : (a.i.) hırsızlık, çalma, çalınma.

sûret : (a.i.c. suver) 1. biçim, görünüş, kılık. 2. tarz, yol, gidiş. 3. çâre.

süknâ : (a.i.) oturulacak yer, konak.

sülüs : (a.i.) 1. üçte bir. 2. (bkz: hatt-ı sülüs). 3. sikkenin üçte bir değerindeki madenî para

-Ş-

şenâat : (A.i.) kötülük, fenalık,

şerîat : (a.i. şer'den. c. şerâi') 1. doğru yol. 2. Allah'ın emri. 3. âyet, hadîs ve icmâ-I ümmet esaslarına dayanan din kaideleri

şâibe : (a.i. şevb'den. c. şevâib) 1. leke, kusur; noksan, nakîsa. 2. kötü eser, iz.

şâmil, şâmile : (a.s. şeml ve şümûl'den) 1. içine alan, kaplayan, çevreleyen. 2. [birincisi] erkek adı

-T-

taallül : (a.i. illet'den. c. taallülât) vesile ve bahane arama, yalandan bahanelerle bir işten kaçınma

tâbi' : (a.s. teb'den. c. tâbiîn, tâbiûn, tebea, tevabi') 1 . birinin arkası sıra giden, ona uyan. 2. boyun eğen, bağlı kalan; birinin emri

altında bulunan. 3. a. gr. Kendinden evvelki kelimeye göre hareke alan [kelime].

ta'dîl : (A.i. adl'den. c. ta'dîlât) 1. doğrultma, doğrulama. 2. Değişiklik

tahkikat : ("ka" uzun okunur, a.i. tahkik'in c.) araştırmalar, Soruşturmalar

tahkîm : (a.i. hükm'den. c. tahkimat) 1. hakem tâyin etme [bir dâva için-]. 2.sağlamlaştırma, berkitme.

tahrírî, tahrîriyye : (a.s.) yazı ile, yazı ile ilgili

takarrür : (a.i. karâr'dan) 1. karar bulma, kararlaşma; karar kılma. 2. Yerleşme

ta'kîbât : (o.i. ta'kîb'in c.) 'kovuşturma.

takrîr : (a.i. karâr'dan. c. takrîrât, tekarîr) 1. yerleştirme, yerleştirilme. 2. sağlamlaştırma, sağlamlaştırılma. 3. anlatma, anlatış. 4. önerge, resmî olarak yazı ile bildirme. 5. siyâsî nota. 6. tapuda mülkünü başkasına sattığını söyleme. 7. [eskiden] resmî dâirelerden, sâdece mühürlenmiş olarak Bâbıâli'ye gönderilen yazı

ta'lîmât : (a.i. ta'lîm'in c.) bir iş görülmesi için ne yolda davranılacağını gösteren emir, fr. directif

tarafeyn : (a.i.c.) l. iki taraf. 2. mat. yanlar,

tashîh : (a.i. sıhhat'den. c. tashîhât) l. sağlığını iâde etme, iyiletme.

ta'yîn : (a.i. ayn'dan) 1. ayırma, belli etme. 2. bir me'mûriyete koyma. 3. tayın, asker ekmeği. 4. erzak.

tecziye : (a.i. cezâ'dan) cezalandırma

teessüs : (o.i. esâs'dan) 1. temelleşme, yerleşme, kökleşme. 2. Kurulma

tevfîkan : (a.zf.) uyarak, uygun olarak, (-e) göre

tezyîd : (a.i. ziyâde'den. c. tezyîdât) ziyâdeleştirme, ziyâdeleştirilme, arttırma, artırılma.

taaddüd : (a.i. add'den) birden çok olma, çoğalma, sayısı artma

taalluk : (a.i. alak'dan. c. taallukat) 1. asılı olma, asılma. 2. ilişiği, ilgisi olma. 3. sevme. 4. ait olma. 5. tas. dünyâ ilgisi.

ta'bîr : (a.i. ubûr'dan. c. ta'bîrât) 1. ifâde, anlatma. 2. bir mânâsı olan söz. 3. deyim. 4. terim. 5. rü'yâ yorma.

ta'dîl : (A.i. adl'den. c. ta'dîlât) 1. doğrultma, doğrulama. 2. değişiklik

tahakkuk : (a.i. hakk'dan) hakikat olarak meydana çıkma, gerçekliği anlaşılma

tahkik : (a.i. hakk'dan. c. tahkikat) 1. doğru olup olmadığını araştırma. 2. doğru olup

tahkir : (a.i.c. tahkirât) 1. hakaret etme. 2. hor görme, küçük görme.

tekâlîf : (a.i. teklif'in c.) 1. teklifler. 2. vergiler

tekâyüd : (a.i. keyd'den. c. tekâyüdât) birbirine hîle yapma,

temâdî : (a.i. medd'den) sürme, sürüp gitme, uzama, devâmedegelme

tenâkus : (a.i. naks'dan. c. tenâkusât) azalma, eksilme.

tenkîs : (a.i. nüks'den) 1. başaşağı etme, edilme. 2. Boşaltma/ tenkis (a.i. noksân'dan. c. tenkisât) azaltma, kısma, indirme, eksiltme

tahlîs : (a.i. halâs'dan) kurtarma, kurtanlma

tahrîb : (a.i. harâb'dan. c. tahribat) harâbetme, edilme, yıkıp bozma.

tahrîr : (a.i.) l. yazma, yazılma

tahsíl : (a.i. husûl'den) 1. hâsıl etme, edilme, ele geçme, geçirilme. 2. vergi veya îrat toplama. 3. ilim öğrenme

tahsís : (a.i. husûs'dan. c. tahsísát) 1. bir şeyi birine veya bir yere.

tahsísát : (o.i.tahsîs'in c.) 1. sosy. ödenek. 2. bir dâire veya bir kimse için ayrılmış para. harîk (a.i.) yangın, ateş.

tahvíl : (a.i. havl'den) 1. değiştirme, değiştirilme, çevirme, döndürme. 2. (c. tahvîlât) borç

takarrür : (a.i. karâr'dan) 1. karar bulma, kararlaşma; karar kılma.

takdirî : (a.s.) 1. takdire mensup, takdir ile ilgili, kaderden olan. 2. gr. görünürde olmayıp, itibarî olan, öyle denilen. binâen (a.zf.) -den dolayı, -den ötürü, -için; dayanarak, yapılarak

takrîr : (a.i. karâr'dan. c. takrîrât, tekarîr) 1. yerleştirme, yerleştirilme. 2. sağlamlaştırma, sağlamlaştırılma. 3. anlatma, anlatış. 4. önerge, resmî olarak yazı ile bildirme. 5. siyâsî nota. 6. tapuda mülkünü başkasına sattığını söyleme. 7. [eskiden] resmî dâirelerden, sâdece mühürlenmiş olarak Bâbıâli'ye gönderilen yazı. mülâzım-ı sânî . aşk teğmen.

Takyîd : (a.i. kayd'dan. c. takyîdât) l. kayıt ve şartla bağlama, şart koşma. 2. bağlama. 3. harfe nokta ve hareke koyma

Talebe : (a.i. tâlib'in c.) 1. istekliler. 2. öğrenci, (bkz: şâkird). [kelime, "tâlib" in c. olduğu halde "öğrenci" mânâsında müfret gibi kullanılır].

ta'mîkat : ("ka" uzun okunur, a.i. ta'mîk'in c.) derinleştirmeler; araştırmalar, incelemeler,

tarh : (a.i.) 1. atma, koma, bırakma. 2. dağıtma, bölme, ta'yin. 3. kurma, tertipleme, düzenleme. 4. mat. çıkarma, fr. soustraction. 5. g. s. süslemeli desen. 6. bahçede çiçek dikmek üzere aynlan yer

tarsîn : (a.i. rasânet'den. c. tarsînât). sağlamlaştırma,

tasavvur : (a.i. sûret'den. c. tasavvurât) l. zihinde şekillendirme, kurma. 2. göz önüne getirme [zihinde]. 3. istek, arzu. taalluk (a.i. alak'dan. c. taallukat) 1. asılı olma, asılma. 2. ilişiği, ilgisi olma. 3. sevme. 4. ait olma. 5. tas. dünyâ ilgisi.

tasrîh : (a.i. sarh'dan. c. tasrîhât) açık açık söyleme, söylenme, açıktan açığa bildirme, bildirilme, belirtme, belirtilme

tatbîk: (a.i. tıbk'dan. c. tatbîkat) 1. uydurma, uydurulma, yakıştırma. 2. benzetme, uydurma, 3. karşılaştırma, (bkz: mukabele, mukayese. 4. bir kanunu, bir maddeyi uygulama

tebeyyün : (a.i. beyân'dan) belli olma, anlaşılma, meydana çıkma. müracaat (a.i. rücû'dan. c.

teb'îd : (a.i. bu'd'dan) 1. uzaklaştırma, uzaklaştırılma, uzağa sürme. 2. kovma

teblîg : (a.i. bulûğ'dan. c. teblîgat) 1. yetiştirme, eriştirme, bitiştirme. 2. götürme; taşıma 3. ed. mübalağanın birinci derecesi, (bkz: gulüvv, iğrâk).

tebzîr : (a.i. bezr'den. c. tebzîrât) 1. tohumu saçıp dağıtma. 2. har vurup harman savurma,

tecdîd : (A.i. cidd'den. c. tecdîdât) yenileme, yenilenme, tazelenme.

tecezzî : (a.i. cüz'den) [aslı "tecezzüv" dür], (bkz: tecezzüv). tecezzüv (a.i. cüz'den) kısım kısım bölünme, doğranma, ufalma.

tefevvüh : (a.i. fevh'den. c. tefevvühât) 1. ağza alma, söyleme. 2. münasebetsiz söz söyleme, dil uzatma.

tefrîk : (A.i. fark'dan) ayırma, seçme, ayırdetme

tefsîr : (a.i. fesr'den. c. tefsîrât) 1. yorum. 2. Kur'ân-ı Kerîm'in mânâ bakımından îzâhı. 3. (c. tefâsîr) Kur'ân'ı îzâh eden kitap

tefvîz : (a.i.) 1. ihale, sipariş etme, edilme. 2. dağıtım, (bkz: tevzî'). 3. bir gayrimenkulu, bilinen bedeli karşılığında, bir kimsenin üstüne bırakma.

-V-

vârid, vâride : (a.s. vürûd'dan. c. vâridîn) 1. gelen, vâsıl olan, erişen.

vâridât: (o.i. vâride'nin c.) 1. gelir [yıllık, aylık...]. 2. hatıra gelen, içe doğan şeyler.

vâsıl : (a.s. vüsûl'den) 1. erişen, ulaşan, kavuşan. 2. (c. vâsılîn) tas. Hakk'a eren. ["vâsıl-ı Hakk" şeklinde de kullanılır].

vâzıh, vâzıha : (a.s.) açık, meydanda, belli, kapalı olmayan [söz, cümle

vech : (a.i.c. vücûh) 1. yüz, surat, çehre. 2. üst, satıh, düz, yüz.

velev : (a.e.) olsa da, bile, hattâ, ister, isterse.

Vezâif : (a.i. vazîfe'nin c.), vazîfe (a.i.c. vazâif;1. ödev, görev, bir kimsenin yapmak zorunda bulunduğu iş.

vilâyât : (a.i. vilâyet'in c.) vilâyetler, iller.

vukuf : ("ku" uzun okunur, a.i. vakf'dan) 1. durma, duruş, 2. bir halde, olduğu gibi kalma, ilerileyip veya gerilememe. 3. anlama, bilme, öğrenme, haberli olma, bilgi

-Z-

Zâbitân : (a.i. zâbit'in c.) subaylar

zahâir : (a.i. zahîre'nin c.) zahireler.

zaîf : (a.s. za'fdan. c. zuafâ) 1. zayıf, güçsüz, kuvvetsiz, takatsiz, kansız,

zâyi' : (a.s. ziyâ'dan) elden çıkan, kaybolan, yitik; zarar, ziyan.

zevât : (a.i. zât'ın c.) kişiler, şahıslar, kimseler

zeyl : (a.i.) ayırma

zühûl : (a.i. zahl'in c.) düşmanlıklar, öçler, intikamlar.

zükûr : (a.i. zeker'in c.) erkekler,

KAYNAKÇA

A.Süreli Yayınlar

TBMM Gizli Celse Zabıtları, Devre I, C. I, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985.

TBMM Kavanin Mecmuası, D. I, C. I, TBMM Matbaası (3.Basılış) Ankara 1943.

TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 1, TBMM Matbaası (3. Baskı), Ankara 1959.

TBMM Zabıt Ceridesi, D. 1, C. 2, TBMM Basımevi (3.Baskı) 1981.

TBMM Zabıt Ceridesi, D. 1, C. 3, TBMM Basımevi (3.Baskı) 1981.

TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 4, TBMM Matbaası (3. Baskı), Ankara 1959.

TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 24., TBMM Matbaası (3. Baskı), Ankara 1960.

TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 25., TBMM Matbaası (3. Baskı), Ankara 1960.

TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 26., TBMM Matbaası (3. Baskı), Ankara 1960

TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 27., TBMM Matbaası (3. Baskı), Ankara 1960.

TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 28., TBMM Matbaası (3. Baskı), Ankara 1960.

TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 29., TBMM Matbaası (3. Baskı), Ankara 1960.

B. Telif, Tetkik ve Biyografik Eserler

ABALIOĞLU, Yunus Nadi**, Birinci Büyük Millet Meclisi,** Sel Yayıncılık, İstanbul 1955.

AĞAOĞLU, Samet; **Kuvayı Milliye Ruhu** , Kaynak Yayınları, Ankara 1981.

AKBAL, İsmail; *"Milli Mücadele Dönemi-II",* **1920-1923"Osmanlı'dan İkibinli YıllaraTürkiyenin Politik Tarihi İç ve Dış Politika,** Savaş Yayınevi Ankara 2009**,**

..... ; **Milli Mücadele'de Trabzon'da Muhalefet**, Serander Yayınları,Trabzon 2008.

AKBULUT, Dursun Ali; *Samsun'un Gezi Günü" ya da 19 Mayıs Bayramı*, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,** C:XI Kasım 1995.

AKBULUT, Dursun Ali; **Saltanat, Hilafet ve Milli Hâkimiyet karşısında TBMM, Hükümet ve Ankara Basını,** Temel Yayınları, Samsun 1994.

AKBULUT, Dursun Ali; **Saltanattan Ulusal Egemenliğe, Saltanat Hilafet ve Milli Hâkimiyet,** Temel Yayınları, İstanbul, 2006.

AKGÜNDÜZ, Ahmet ; **Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri**, c. I-IX, İstanbul, 1990-1999.

AKŞİN, Sina; **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi (1789-1980),** Kırlangıç Yayınları, Ankara 2004.

AKŞİN, Sina; **Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, İstanbul 1982.

ALTUĞ, Yılmaz, "*Atatürk ve Lozan Barış Konferansının İlk Devresi*", **Atatürk Araştırma Dergisi,** C:4,Mart 1988,S.II. Anakara 1993

ALTUĞ,Yılmaz**; İnkılap Tarihi 1919-1938,** Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1997.

ARIKOĞLU, Damar; **Hatıralarım,** Tan Matbaası, İstanbul, 1961.

ARMAOĞLU, Fahir**; Siyasi tarih 1789-1960,** Sevinç Matbaası, Ankara,1973.

ARSEN, İlhan; **Türk Anayasa Hukukunun Umumi Esasları**, Mars Matbaası, Ankara 1965,

ATATÜRK, Mustafa Kemal; **Nutuk,** C. II. Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1978.

Atatürk'ün TBMM'ni Açış Konuşmaları, TBMM Yay., Ankara 1987.

ATAY, Falih Rıfkı; **Çankaya**, Bateş Yayınları, İstanbul 1980.

ATAY, Neşet Halil, **Büyük Meclis ve İnkılâp**, TBMM Matbası, Ankara 1933.

AYBARS, Ergün, *"Türkiye'de Demokrasinin Temellerinin Atılmasında 1923-1927 Dönemi"*, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, *S:57,* C: XIX, Kasım 2003.

AYSAN, Mustafa; "*Atatürk'ün Ekonomik Görüşü*", **Atatürk Yolu,** İstanbul 1981.

BAL, İdris; *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, **Global Araştırmalar Merkezi**, Ankara 2006.

BAŞBUĞ, Turgay; **1920-1950 Yılları Arası Türkiye'nin Siyasi ve İktisadi Yapısı,** Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2007.

BAYKAL, Bekir Sıtkı**; Heyeti Temsiliye Kararları**,Türk Türk Tarih Kurumu Yyayınları, Ankara,1974.

BERNARD, Lewis; **Modern Türkiye'nin Doğuşu** (Çeviren Metin Kıratlı) TTK Basımevi, Ankara 1991.

BIYIKOĞLU, Tevfik; **Trakya'da Milli Mücadele,** C:2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987.

BOZDAĞ, İsmet; **Sultan Abdülhamid'in Hatıra Defteri**, Pınar Yayınları, İstanbul, 1988.

CAHİT, Burhan; **Mudanya Lozan Ankara,** Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1933.

CEBESOY, Ali Fuat ; **Milli Mücadele Hatıralarım**, Vatan Neşriyat, İstanbul 1953.

CEBESOY, Ali Fuat; **General Ali Fuat Cebesoy'un Siyasi Hatıraları**, Vatan Neşriyat, İstanbul 1957.

CEBESOY, Ali Fuat**; Siyasi Hatıralarım**, C:1,İstanbul, 1960.

CEBESOY, Ali Fuat; **Milli Mücadele Hatıraları,** Vatan Neşriyat, İstanbul, 1953.

ÇAPA, Mesut, "*Milli Mücadele Döneminde Milli Egemenlik Düşüncesinin Gelişimi*", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XIV / 42 (Kasım 1998),s.32-45.

ÇAVDAR, Tevfik; **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950**, İmge Kitabevi, İstanbul, 1995.

ÇAYLAK Cihat Göktepe, Mehmet Dikkaya, Hüsnü Kopu; **Osmanlıdan İki Binli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi, İç ve Dış Politika**, Savaş Yayınevi, Ankara 2009.

ÇELİK, Kemal, *"Millî Mücadele'de İç İsyanlar, Vatana İhanet Kanunu ve İstiklâl Mahkemeleri"*, **AÜ Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,** S:40, Kasım 2007, s.569-613.

ÇOLAKER, Fahri, **Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I.Dönem 1919-1923**, II.Cilt, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yyayınları No: 5

DAL, Kemal, *"Milli Egemenlik ve Temsili"*, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,** II / 4 (Kasım 1985)

DANIŞMAN, Zuhuri **; Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, C:II, Yeni Matbaa, İstanbul 1993.

DEMİREL, Ahmet; **Birinci Mecliste Muhalefet (İkinci Grup),** İletişim Yayınları, İstanbul, 1994

DİNÇ, Mehmet Emin "Kuvayi *Milliyenin Türk Mücadele Tarihi İçindeki Yeri ve Önemi,"* **Türk Dünyası Tarihi Dergisi**, İstanbul 1990

DİNÇER, Ural; **Hıyanet-i Vataniye Kanunu ve Uygulamaları (1920-1927)**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara. 2000

DOĞANAY, Rahmi, *"Saltanattan Cumhuriyete, İmparatorluktan Milli Devlete"*, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,** XVII/ 49 Mart 2001.

EMEL, Esin; **İslamiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslama Giriş**, Edebiyat Fakultesi Yay., İstanbul 1978.

ERASLAN Cezmi, *"Bir Devletin Çöküşü: Osmanlı Devletinin Sonu"*, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1,** Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2006.

ERCAN, Yavuz; *"Kuvayi Milliyenin Yapısı ve Niteliği Üzerine Bir Tahlil"*, **İkinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler,** Genel Kurmay Basımevi, Ankara,1985.

EREN, Levent; **1920-1930 Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridelerine Göre Türkiye Ekonomisi,** İstanbul Ünivesitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2001.

ERER, Tekin; **Türkiye'de Parti Kavgaları**, Tarih Vakfi Yurt Yayınları, İstanbul 1963.

ERGİN, Feridun, *"Atatürk Zamanında Para Politikası"*, **Uluslar arası Atatürk Konferansı**, İstanbul 1981

EROĞLU, Hamza; **Türk İnkılâp Tarihi,** Savaş Yayınları, Ankara 1990.

ESENGİL, Kenan; **Millî Mücadele'de Hıyanet Yarışı,** Ulusal Basımevi, Ankara 1969.

EZHERLİ, İhsan; **Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920–1998) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877–1920),** TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları. 2. Baskı. Ankara 1981.

ÇOKER Fahri ; **Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem (1919–1923),** C. I, Türkiye Büyük Millet MeclisiVakfı Yayınları, Ankara 1994.

GAYRETLİ, Mehmet ; **Tanzimat Sonrasından Cumhuriyete Kadar Olan Dönemde Kanunlaştırma Çalışmaları,** Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı, İslam Hukuku Bilim Dalı, İstanbul 2010.

GENCER, Ali İhsan; Sabahattin, Özel; **Türk İnkılap Tarihi**, İstanbul, Der Yayınları, 2001.

GENÇ Reşat, **Türk İnanışları ile Milli Geleneklerinde Renkler ve Sarı, Kırmızı,Yeşil** ,AKM Yay. Ankara,1990.

GENÇOSMAN, Kemal Zeki ; **Devleti Kuran Meclis**, Hürriyet Yayıncılık, İstanbul 1981.

GOLOĞLU, Mahmut; **Cumhuriyete Doğru,** Ankara 1971.

GOLOĞLU, Mahmut ; **Erzurum Kongresi**, Ankara 1968,

GOLOĞLU, Mahmut ; **Sivas Kongresi**, 1969,

GOLOĞLU, Mahmut; **Üçüncü Mesrutiyet 1920,** Basnur Matbaası, Ankara, 1970.

GÖK, Dursun; **İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Faaliyetleri**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnklap Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Konya 1991.

GÖKALP, Ziya; **Türk Medeniyet Tarihi**, Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp Yayınları, İstanbul 1976.

GÖKBİLGİN, Tayyip ; **Milli Mücadele Başlarken**, Ankara 1959,

GÖKCEN, Ahmet; **Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Kanunları ve Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri,** İstanbul Kamu Yönetimi Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1987.

GÖNLÜBOL, Mehmet; Ömer Kürkçüoğlu, **Atatürk Dönemi Dış Politikasına Genel Bir Bakış,** Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara 1997.

GÜMÜŞOĞLU, Hasan: **Osmanlıda Hilafet ve Halifeliğin Kaldırılması**, İstanbul, Kayıhan Yayınları, 2004.

GÜNEŞ, İhsan: **Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisinin Düşünsel Yapısı, (1920-1923),** Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 1985.

GÜRAN, Tevfik; **Tanzimat Döneminde Osmanlı Maliyesi: Bütçeler ve Hazine Hesapları (1841-1661)** Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989.

EROĞLU, Hamza; **Türk İnkılâp Tarihi,** Savaş Yayınevi, Ankara 1990.

HAYTA, Necdet; **XII.Yüzyıl Başlarından Yıkılışa Kadar Osmanlı Devletinde Yenileşme Hareketleri**, Gazi Kitabevi, Ankara 2003.

HAYTAOĞLU, Ercan; *"Cumhuriyet, Türk Tarihindeki Gelişimi ve Atatürk"*, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XIV/42 (Kasım 1998)

TOSUN Hüseyin; " *Türkiye'de Demokrasinin Gelişim Sürecine Genel Bir Bakış*" **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi** XVIII /52, Mart 2002.

IRMAK, Sadi; **Atatürk Devrimleri Tarihi,** Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1981.

İBA, Şerif ; **Osmanlıdan Günümüze Meclis İç Tüzük Metinleri**, TBMM Yayınları, Ankara, 1907.

İĞDEMİR, Uluğ; **Heyet-i Temsiliye Tutanakları,** Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara,1989.

İNALCIK, Halil : *"Osmanlılar ve Hilafet"*, **İslam Tarihi**: Kültür ve Medeniyeti, Yay. Haz. P.M. Holt, A.K.S. Lambton, B. Lewis, çev. Heyet, 2.bs. Kitabevi, İstanbul,1997.C.I.

İNAN, Afet; **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi**, TTK, Ankara 1998.

JAESCHKE, Gotthard**; Kurtuluş Savaşı ile ilgili İngiliz Belgeleri**, çev. Cemal Köprü, TTK Yayınları, Ankara 1991.

KAFESOĞLU, İbrahim; **Türk Milli Kültürü,** Ötüken Yay., İstanbul 1991.

KALAFAT, Yaşar; **İslamiyet ve Türk Halk İnançları,** Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1996.

KANDEMİR, Feridun; *"Hatıralar ve Söylemediklerimle Rauf Orbay"*, **Yakın Tarihimiz,** İstanbul 1965.

KAPLAN, Saadet; **Türk Kurtuluş Savaşında İç ve Dış Mücadele,** İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Malatya 2009.

KARACA, Emin; **Birinci Meclis'te Muhalifler,** Kurtuluş Savaşı Kütüphanesi, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2007

KARACA, Taha Niyazi**, Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri** ,Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara,2004.

KARAL, Enver Ziya; *"Tanzimattan Evvel Batılılaşma Hareketleri,"* **Tanzimat I.** Maarif Vekaleti, İstanbul 1940.

KARAL,Enver Ziya; **Osmanlı Tarihi IX**, TTK Yayınları, Ankara,1995.

KARNAP, Huriye; **Kurtuluş Savası'ndan Cumhuriyet'e Trabzon I – II. Dönem Milletvekilleri, MK** Yayınları, Ankara, 2006.

KEHALE, Abdullah; **Milli Mücadelede İç İsyanlar ve Cemil Cahit'in (Toydemir) Anıları,** Çagdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yayınları, İstanbul, 1997.

KILIÇ Ali; **Kılıç Ali Hatıralarını Anlatıyor**, Sel Yayınları, İstanbul 1955.

KILIÇKAYA, M.Derviş; *"Türkiye'de Siyasal Katılma ve Seçmenlik"*, **H.Ü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi,** Ekim 1987.

KIRZIOĞLU, M. Fahrettin, **Türk İnkılâp Tarihi**, Atatürk Üniversitesi Yay., Erzurum 1977.

KOBAL, Yunus; *"Milli Mücadelede İç Ayaklanmalar,"* **Türkler**, C.16, Ankara, 2002.

KOCA, Salim; **Mustafa Kemal Paşanın Anadoluya Geçişi,** Berikan Yayınevi, Ankara 2005.

KÖSTÜKLÜ, Nuri; *"Misakı Milli ve Atatürk'ün Dış Politika Hedefleri"* **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** Konya 1992.

MAZICI, Nurşen; **Belgelerle Atatürk Döneminde Muhalefet (1919-1926),** Dilmen Kitabevi, İstanbul 1984.

ORAN, Baskın; **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bu Güne Olgular, Belgeler, Yorumlar,** C.1,1919-1980, İletişim Yayınları, İstanbul 2006.

ORTAYLI, İlber; *"Hilafet ve Türkiye İslam Devletinde Hilafet"* **Türkiye Günlüğü Dergisi,** İstanbul,1994.

ÖNDER, Ayhan; **Türk Ceza Hukuku Özel Hükümleri,** İstanbul 1985.

ÖZGÜL, Cemil; **Heyeti Temsiliye'nin Ankara'daki Çalısmaları,** Ankara, TTK Yayınları, 1989.

ÖZÜÇETİN Yaşar -H. Mehmet DAĞISTAN, "Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun Müzakereleri ve Kabulü", **Tarihin Peşinde Uluslar arası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi The Pursuıt Of History International Perıodıcal For History And Socıal Research** ıssn:1308-5468 (basılı) ıssn: 1308-545X Yıl:3 Sayı:5 Nisan 2011 Year:3 ıssue:5 April 2011, (63-357).

ÖZTÜRK, Enise Aslı ; **Tunalı Hilmi Bey'in I. TBMM'deki Yasal Faaliyetleri**, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2006.

ÖZYURT, Hasan,"Atatürk'ün İktisadi Görüşleri ve Uygulamaları", **Türk Dünyası Araştırmaları, S**ayı:13 (Ağustos 1981)

RIFAT, Halil ; **Külliyatı Şerh-i Ceza,** İstanbul 1312.

Rıza Nur Joseph Grew; **Lozan Konferansının Perde Arkası** (1922-1923) Örgün Yayınevi, İstanbul 2003.

Saltanat ve Hilafet Kaldırılmalı mı idi? Ankara 1988, Azerbaycan Kültür Derneği Yayınları no:31, TBMM Kütüphanesi.

SELEK Sabahattin; **Anadolu İhtilali,** Örgün Yayınları, İstanbul 1981.

SELVİ, Haluk; *"Milli Mücadele'de Erzurum ve Sivas Kongreleri Dönemi"*, **Türkle**r, C:15, Ankara 2002.

SEMİZ, Yaşar,"Atatürk'ün İktisadi Politikası 1830 Sonrası Osmanlı İmparatorluğunun Sosyo - Ekonomik Yapısına Genel Bir Bakış", **Erdem,** IV/12 Eylül 1988.

SERTOĞLU; **Türkiye'de Modernleşmenin Tarihçesi ve Tanzimat Devrimi**, İstanbul Gazetesi Yayınları, İstanbul 1973.

SEZGİN, Ömür; **Türk Kurtuluş Savaşı ve Siyasal Rejim Sorunu**, İmge Kitabevi, Ankara 2005.

SOFUOĞLU, Ebubekir; **Osmanlı Devletinde Islahatlar ve I.Meşrutiyet,** Gökkubbe Yayınları. İstanbul,2004

SONYEL, R.Salahi ; **Türk Kurtulış Savaşı ve Dış Politika,**C:1,TTK Yayınları, Ankara 1995,

SONYEL, R.Salahi; **Türk Kurtulış Savaşı ve Dış Politika,** C: 1, Üçüncü Basım, TTK Yayınları, Ankara 1995.

SOYSAL, Mümtaz; **Anayasaya Giriş,** Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1969.

SÖNMEZOĞLU, Faruk; *"Kurtuluş Savası Dış Politikası"*, **Türk Dış Politikasının Analizi,** Der Yayınları. İstanbul 2001.

SÜSLÜ, Azmi; **Misakı Milli 1914-1920, Misakı Milli ve Türk Dış Politikasında Musul,** Ankara 1998

ŞENER, Cemal**; Topal Osman Olayı,** Etik Yayınları, İstanbul 2005.

ŞENTOP, Mustafa; **Tanzimat Döneminde Osmanlı Ceza Hukuku Kanunlar, Tadiller, Lâyihalar, Uygulama,** İstanbul, 2004.

TANÖR, Bülent; **Kurtuluş- Kuruluş,** Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 1997.

TANÖR, Bülent; **Osmanlı Anayasal Gelişmeler,** Mars Matbaası, Yapı Kredi Yayınları; İstanbul 1995.

TANSEL, Selahattin; **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar,** C. III, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1991.

TARAKÇIOĞLU, Nurettin, **Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi,** Birsen Yayınevi, İstanbul, 1985.

TARHAN, Erdem; **Anayasalar ve Seçim Kanunları 1876-1982,** Milliyet Yayınları, İstanbul 1982.

TEKÇE, İsmail Hakkı; **Emekli General İsmail Hakkı Tekçenin Anıları,** Yayına Hazırlayan Hasan Pulur, Kaynak Yayınları, İstanbul 2004

TUNAYA, Tarık Zafer ; *"Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Kuruluşu ve Siyasi Karakteri"* **İÜHF Mecmuası**, XXIII/3-4,1958.

TUNCAY, Mete; **Türkiye'de Tek Parti İktidarının Kurulması,** Bağlam Yayınları, İstanbul; 1992.

TURAL, M. Akif, "M*ustafa Kemal Atatürk'ün Kurduğu Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde Ekonomik Yapılanma",* **Bilge,** 19 (Kış 1999)

TURAL, M. Akif, **Hilafet Sevdası Karşısında Milli Hâkimiyet Mücadelesi**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2001

TURAL, M.Akif ; *"Saltanatın Otopsisi Veya Milli Hâkimiyet Yolunda Çekilen Çileler",* **Atatürk Kültür Dil Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi**, Erdem, cilt 7, sayı 2, Ankara, Kasım 1995

TURAN, Serafettin; **Türk Devrim Tarihi,** C.I, Ankara 1991.

TURGUT, Nükhet; **Siyasal Muhalefet,** Birey Toplum Yayıncılık, Ankara 1984.

Türk İstiklal Harbi I. Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, Üçüncü Basım, Genel Kurmay Yayınları, Ankara 1999.

Türk İstiklâl Harbi İstiklâl Harbi'nde Ayaklanmalar (1919-1921), C. VI, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1974.

Süreyya Şehidoğlu, **Milli Mücadele'de Adapazarı-Bolu-Düzce-Hendek ve Yöresi Ayaklanmaları,** Bilgi Basımevi, Ankara, 1970.

UNLAT, Reşit; **Misakı Milli (Ahd-ı Milli) Beyannamesi**, Aylık Ansiklopedi, C.1, No:3, Temmuz 1944.

URAL, Dinçer, **Hıyanet-i Vataniye Kanunu ve Uygulamaları (1920-1927),** Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2000.

ULUĞ, Aydemir, **Heyeti Temsiliye Tutanakları,** Ankara 1975,

ÜNAL, Tahsin **; Türk Siyasi Tarihi 1700-1958,** Kamer Yayınları, İstanbul, 1998.

ÜZÜLMEZ, Abdurrahman; **Osmanlı İmparatorluğunda Islahat Düşüncesinin Gelişimi 1718-1839,** Ankara 1994.

VAİDİS, Thomas A., **Kemal Atatürk Yeni Türkiye'nin Kurucusu,** çev. Ahmet Angın, İstanbul Kitapçılık Limitet Şirketi Yayınları, İstanbul 1967.

VELİDEDEOĞLU, Hıfzı Veldet; **İlk Meclis Milli Mücadele'de Anadolu,** TBMM'nin 70. Yılı 1920–1970, İstanbul 1990.

.....; **İlk Meclis,** İstanbul, Çağdas Yayınevi, 1990.

YALÇIN, Durmuş; **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I,** Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2000.

YALÇIN, Semih; At**atürk'ün Milli Dış Siyaseti**, Berikan Yayınevi, Ankara 2000.

YILDIRIM, Nuran; **İstanbul Darülaceze Müessesesi Tarihi,** Darülacize Vakfı Yayını, İstanbul,1996.

ZARAKOLU, Avni, *"Atatürk Döneminde Türk Ekonomisi"*, **Atatürk ve Ankara**, (Kasım1988)

MUMCU, Ahmet; **Misakı Milli ve Anayasamız**, C:1,Ankara 1985

ÇAVDAR, Tevfik; **Türkiye Ekonomisinin Tarihi**, İmge Kitabevi, Ankara.2003.

ÇELİK Kemal , *"Millî Mücadele'de İç İsyanlar, Vatana İhanet Kanunu ve İstiklâl Mahkemeleri"*, **AÜ Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Kasım 2007.

PAZARBAŞI, Adem; **Birinci Dünya Savaşı'nın 1917 Yılı,** Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2008.

USLU, Mustafa; **Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisinde Trabzon Milletvekilleri ve Faaliyetleri,** Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilimdalı, Yüksek Lisans Tezi, Kars 2006.

EKLER

EK-1Halife Vahideddin Efendinin İngiliz himayesini ve İstanbul'dan başka yere naklini Harmgton'dan talebettiğine dair Refet Pasadan mevrud telgrafı

(Teşekkür ederiz sadaneri) Hepsi sıra bürosu veliyorlar. Orduların ahvali sıhhiyesi de iyidir. Muharebelerde aldığı gibi bu sırada da yine aynı şevk ve heves ile çalışıyorlar. Onu da arz ediyorum. Ordu zafer haberini okumak ve Meb'usan Kirome tevdi edilmek üzere birer de tebrik gönderilmiştir. Onları da takdim edeceğim.

İCRA VEKİLLERİ HEYETİ REİSİ RAUF B. (Sivas) - Efendim, bir müzakeyi Heyeti Âliniz arz etmek için hafi celse aktini teklif ediyorum.

REİS — Sanın Fitten sıkıntı tahliye edin.

(Celsei hafiyeye geçilmiştir)

(Dördüncü Celse hafidir)

BEŞİNCİ CELSE

Sevki müzakerat; saat : 00

REİS — Reisvekili Doktor Adnan Beyefendi

KATİPLER - Hakkı Bey (Van), Mahmud Said Bey (Muş)

REİS - Celseyi açıyorum.

2. - İcra Vekilleri Heyeti Reisi Rauf Beyin, Halife Vahideddin Efendinin bir İngiliz harb gemisine binerek İstanbul'dan ayrılmış olduğuna dair beyanatı

İCRA VEKİLLERİ REİSİ RAUF B. (Sivas) — Arkadaşlar, dün geç vakit İstanbul'da bulunan Refet Paşa Hazretlerinden aldığım 17. XI. 1338 tarihli bir telgrafı kati'leştirmek arz ediyorum

1. — Halife Vahideddin Efendinin memleketten gayrıkabil olduğuna dair Refet Paşadan mevrud telgraf.

İcra Vekilleri Reisi Rauf Beyefendi Hazretlerine

Vahideddin Efendi bu gece saraydan gayrı bir hal eylemiştir. İstanbul Kumandanı, ne pahasına olursa olsun, kendisinin tahrikatına ve sebebiyet vermesine ittihazı için sarayı göndermiştim. Alacağınız malumatı ayrıca arz ederim. Refet

2. — Halife Vahideddin Efendinin İngiliz himayesini ve İstanbul'dan başka yere naklini Harington'dan talebettiğine dair Refet Paşadan mevrud telgraf

RAUF B. — Aynı tarihli Refet Paşa Hazretlerinden aldığım bir telgrafla - ki aynen arz edeceğim - şöyle malumat veriliyor.

Heyeti Vekile Riyasetine

Harington'dan şimdi aldığım mektubun ve melfuf beyannamenin suretlerini berveçhi zir arz eliyorum. Beyannamenin ajanslar vasıtasiyle Avrupa'ya da tebliğ edilmiş olduğunu bilmekle arz ederim.

Mektup suretidir

Bi. mahsum tebliğ ettiğim resmi beyannamede söylendiği veçhile Zatı Şahane tevdiinizi İngiltere Kralının şeref himayesine vazedecek. (Kahkahalar, sesleri) Bir İngiliz zırhlısı tahsisiyle İstanbul'dan müfarekat edeceğim. (Daha olsun, sesleri) Bir gök ekin ihtiramiye. Tarih : 7. XI. 1922

İmza

Harington

Melfuf olan beyannamenin resmen beyan olunmuş ki : Zatı Şahane vaziyeti harbiye neticesinde hükümet ve hayatını tehlikede gördüğünden bilcümle hukukunun muhafazası maksadiyle (Alkışlar, sesleri) İngiliz Himayesini ve aynı zamanda İstanbul'dan başka bir yere nakline talebetmiştir (Gürültüler, sadalar) Zatı Şahanenin arzusu bu şekilde ifa olunmuştur. Türkiye'deki İngiliz kuvvetlerinin Başkumandanı General Sir Charles Harington Zatı Şahaneyi almaya gidecek bir İngiliz harb gemisine kadar kendisine refakat edecek ve Zatı Şahane saltanata Bahriyetin Filosu Umum Kumandanı Amiral Sir Dobrek tarafından istikbal edilmiştir.

HACI AHMED HAMDİ Ef. (Muş) - Onu Zatı Şahane demeyiniz.

Ek-2 *Sadrazam Tevfik imzasiyle gelen telgraflar üzerine Osmanlı İmparatorluğunun mukadderatı ve Hilâfet meselesi hakkında açılan müzakere*

aynen kabul edenler ellerini kaldırsınlar. (Ret, kabul, kabuk sesleri)

MUSTAFA S. (Karahisar-ı Şarkî) — Reis Bey esasen Mecliste ekseriyet yok.

REİS — Efendim burada da güçle hâsıl oldu. Meclisin ekseriyeti de gayrimahdûttur. Binaenaleyh bu maddeyi vâyinî reyi ile reye vazedeceğiz; maddeyi kabul edenler beyaz, etmiyenler kırmızı rey vereceklerdir. (Âra istihsal olundu.)

REİS — Efendim reye iştirak eden 139, 13 müstenkit, 61 ret, 75 kabul, şu halde meclis müzakere yoktur. Ekseriyetin yokluğu tebarüz etti. Müzakereye devam edemiyeceğiz. Beş dakika tenaffüs için Celseyi tatil ediyorum.

Bitirme saati : 4,00

ÜÇÜNCÜ CELSE

Bedî müzakerat; saat : 5,00

REİS — Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri

KÂTİP : Mahmud Said Bey (Muş)

REİS — Celseyi açıyorum efendim.

8. — MUHTELİF EVRAK

2. — SADRAZAM TEVFİK İMZASİYLE GELEN TELGRAFLAR

1. — Sadrazam Tevfik imzasiyle gelen telgraflar üzerine Osmanlı İmparatorluğunun mukadderatı ve Hilâfet meselesi hakkında açılan müzakere.

REİS - Bu ayın yirmisinde İstanbul'da bulunan bir zatın delâletiyle doğrudan doğruya şahsıma hitaben bir telgrafname aldım ve onun üzerine şahsan namına cevap verdim. Şimdi okunacak telgrafnameye ilk alâkası olduğundan ve daha doğrusu bunun işitilmesi cihetinden bunu aynen okuyorum :

Tevfik Paşa oğlunu kendisine göndererek âtideki telgrafnameyi verdi. Mesajonun gayet mahrem tutulması rica siyle beraber vukubulan teklifâta nazaran İngiliz konferansta Anadolu ile İstanbul'un ayrı ayrı cephe arz etmesinden istifade ile Hilâfet hânisi şeklinin ikti sabetmeye çalışacağından meseleye ehemmiyet verilmesini, aksi takdirde teklifi reddettiği gibi

Ek-3 *Yunanlılardan tahlis olunan mahallerde menhubat komisyonlarının sureti teşkiliyle vazaifine dair;*

mir Valiliğinden, Fırka 14 Kumandanlığından, Genç Mutasarrıflığından, Erdek Kaymakamlığından, Ürük ahalisinden, Lâpseki Kaymakamlığından.

2. — Hiyaneti vataniyeden dolayı sevkine mukteza Eskişehirli Kasap Veli ve mahdumu Yusuf hakkındaki evrakı hükmiyenin gönderilmiş olduğuna dair Adliye Vekâleti tezkeresi

REİS — Hıyaneti vataniye cürmünden mazmun Eskişehirli Kasap Veli ve mahdumu hakkında Adliye Vekâletinden mevrut evrakı hükmiye var, Adliye Encümenine gönderiyoruz.

Encümenlerden mevrut mazbatalar var :

8. — MAZBATALAR

1. — Varaş Mebusu Hasib Beyin, müfettişlerin sureti intihabına dair kanun teklifi ve Tâyiha Encümeni mazbatası (2/504)

REİS — Müfettişlerin sureti intihabına dair teklifin gayrı müzakere olunduğuna dair Tâyiha Encümeni mazbatası var. Şeraiye Encümenine.

2. — Yozgad Mebusu Rıza Beyin, muafiyeti mutlaka olmayanların hizmeti askeriyeden istihlâslarına dair kanun teklifi ve Tâyiha Encümeni mazbatası

REİS — Muafiyeti mutlaka olmayan efradın hizmeti askeriyeden istihlâslarına dair teklifin gayrı müzakere olduğuna dair Tâyiha Encümeni mazbatası var. Müdafaatı Milliye Encümenine.

3. — Aydın Mebusu Hamdi Efendinin, İstirdadolunan mahallere memurlar tarafından getirilecek kerestelerin Gümrük Resminden istisnasına dair kanun teklifi ve Tâyiha Encümeni mazbatası (2/583)

REİS — Memalikı emaniyeden, memaliki müstahlasaya ithal edilecek kerestenin Gümrük Resminden istisnasına dair teklifin gayrı müzakere olduğuna dair Tâyiha Encümeni mazbatası var. Kavanini Maliye ve Muvazenei Maliye Encümenlerine tevdi ediyorum.

7. — İKİNCİ DEFA BEYE KONULAN KANUN

1. — Yunanlılardan tahlis olunan mahallerde menhubat komisyonlarının sureti teşkiliyle vazaifine dair Kanun

REİS — Efendim, Menhubat Kanunu geçen celsede ikinci sekiz sureti suretiyle reye vaz'edilmişti. 155 zat reye iştirak etmiş, 107 kabul, 37 red, 11 müstenkif var. Nisap hâsıl olmadığından kanun ikinci defa reye vaz'ediyorum. Tâliben reylerinizi istimal buyurunuz.

(Ara toplandı.)

REİS — Reylerini istimal etmiyen arkadaşlarımız reylerini istimal etsinler. Menhubat Kanununun ikinci defa olarak reye vaz'edildi.

Efendim, zannederim encümenden bitmeye kadar Sıhhıye Vekâletinden bir istizahı vardı. Sıhhıye Vekilleri Heyeti Âliyesi Reisi Hazretleri cevap verecekler.

YUSUF ZİYA B. (Bitlis) — Reis Bey, efendim bugün Hariciye Vekâletinden istizahı vardır. İstizahı okunsa sonra artık reye gelir.

REİS — Efendim, evvelâ suallere var. Bugün sualleri cevap verecekler.

OPERATÖR EMİN B. (Bursa) — Efendim, bugün istizahı var. İstizahı arzu edenler lehte Vekiller Reisi tebdir ettiler. İstizahı bugün Heyeti Celile arzu edenler yapsın ve cevabı versin.

YUSUF ZİYA B. (Bitlis) — Heyeti Celile kasır verinizin.

OPERATÖR EMİN B. (Bursa) — Teklifimi reca ederim. Bittecvüz'ü ifşaatı vesair diye sualleriu tehiri olunsun.

REİS — Efendim, encümenimizde istizahı da mevzuubahs. Fakat bu müstebildir. Orası için evvel beevvel bu sualleri cevap vermek için kendileri de rica ediyorlar. Rauf Beyefendi, buyurun.

ZİYA HURŞİD B. (Lâzistan) — İstizah zamanında sual takrirleri okunurdu. İstizah olunan suallere tehir olunur. Nizamnamede mevcut. Sualleriu istizah karşısında ne mevkii olacaktır?

REİS — Efendim, esasen nizamnamemizde mevcudiyet zannederim. Ona da bugün cevap verecekleridir. Binaenaleyh sualleriu istizahla beraber cevap verilmesini kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın. (Reye vaz'ına hüccet yoktur sesleri) (Anlaşılmadı sesleri)

ZİYA HURŞİD B. (Lâzistan) — Efendim, usulü nüzakere hakkında söyliyeceğim. Efendim mukâvelenamei sulh yahut sulh ile meşgul arzusunda cereyan eder.

ŞİBLİ B. (Taşnadı) — Efendim, sualimi istizaha kalbediyorum. (Olamaz sesleri)

Ek -4 *Halife Abdülmecid Hazretlerine Emanatı Mubarekeyi teslim ve arzı tebrikat etmek üzere Meclisten bir heyet intihabedilmesine dair Büyük Millet Meclisi Riyaseti tezkeresi;*

FEYYAZ ALİ B. (Yozgad) — Kaç gün oldu verilali efendim.

RAUF B. (Sivas) — Bu bir buçuk saatlerdir.

FEYYAZ ALİ B. (Yozgad) — Daha fazladır.

RAUF B. (Sivas) — Bir kaç dakika efendim istirhamımı tavzih ediyorum. Şu dakikada Heyeti Vekile Reisi Cihet-i Âliyeden bulunduğumuz bir arkadaşımızın geçirdiği krizden dolayı istirahat ve sükut telkinleriyle hali intizarda kalmamızı zannediyorum ki, Heyeti Celilenizde arz ediyorum. Bir an evvel cevabımızı verebilmek ve benim vazifemi biran evvel ifaya imkân hasıl etmeniz hususudur.

REİS — Efendim bu hususta bir takrir okundu. Meclisi Âli rumuzuna bakmaktadır. Okuyorum.

Riyaseti Celileye

Meclisi Âli rumuzuna bakmaktadır. İstirahatı vekili gayet mühim ve hayati mesele olduğundan tavsiyan müzakeresini teklif ederim.

20 . XI . 1338

Gaziantep Mebusu

Yasin

İMİŞ — Efendim bu takrir müzakeresi tavsiyan ve talebinin istirahatı vekile gösterilmesini ihtiva eder bir şey değildir. Binaenaleyh bu hususta on beş imzalı bir takrir vardır.

YUSUF ZİYA B. (Bitlis) — Aleni istirahatte, hafi istirahatte değildir.

REİS — Müzakere buyurunuz efendim; zannimce fikir ve salonu talebiye buyurunuz. Cemiyeti aleniyeye geçildi.

Hitamı Celse; saat : 5,55

(İkinci Celse hafidir.)

ÜÇÜNCÜ CELSE

Bed'i müzakere; saat : 6,00

REİS — Birinci Reisvekili Hüseyin Avni Bey

KÂTİPLER : Âtıf Bey (Kayseri), Hakkı Bey (Van)

2. — AZAYI KİRAM MUAMELÂTI

1. — Halife Abdülmecid Hazretlerine Emanatı Mübarekeyi teslim ve arzı tebrikat etmek üzere Meclisten bir heyet intihabedilmesine dair Büyük Millet Meclisi Riyaseti tezkeresi

REİS — Divanı Riyasetin bir kararı var; okuyoruz.

Heyeti Umumiyeye

Heyeti Celilece Makamı Muallây Hilâfete intihap buyurulan Halifei Müslimin Abdülmecid Hazretlerinin Türkiye Büyük Millet Meclisi namına Emanatı Mübarekeyi teslim etmek ve arzı tebrikât eylemek üzere Meclisten bir heyetin önümüzdeki Cuma günü Dersaadet'te bulunmak vesaire hareketleri Divanı Riyasette müzakere etmiştir. Nizamnamei Dahilinin yüz yedinci maddesi mucibince işbu heyete Divanı Riyasetten bir Reisvekili, iki Katip ve bir Hafız Memurun intihabedilmiş olduğundan maddeye tevfikan Heyeti Umumiyeden gidecek zevatın miktarının tesbiti ve ayrı madde ahkâmına tevfikan bakiye intihabın icrası rica olunur efendim.

19 . XI . 1338

Türkiye Büyük Millet Meclisi
Reisi
Gazi Mustafa Kemal

Ek -5 îki zabitin takdirname ile taltiflerine dair;

2. — SUALLER

1. — Sarıkan Mebusu Ahmet Beyin, Hayati Vekile müzakeratına dair Hayati Vekile îrşatından sual takriri

2. — Kayseri Mebusu Âtıf Efendinin, Bütçenin Encümenine ıevr Dokuzuncu Vekâletinden sual takriri

3 — Sinop Mebusu Rıza Tevfik Beyin, Ziraat Bankasının ahiren Bütçeye bağlanmış bulunduğu hakkında Hariciye Vekilinden sual takriri

REİS — Zaptı sabık hakkında söz isteyen var mı efendim? (Hayır, sesleri)

Zaptı sabık aynen kabul edenler el kaldırsın. Kabul edilmiştir.

İCRA VEKİLLERİ HEYETİ REİSİ HÜSEYİN RAUF B. (Sivas) — Efendim, tanzim edilen müzakkeratında memuriyetleri muktezadır icra edilen rüesanın Yunan işgali zamanında Ege vilayetinde bulunduğu esnada düşman hükümeti Devletçe kullanılmaması yolunda Heyeti Vekilece mütehassıs bir karar var, bu karar ahiren bazı mürasalatler yüzünden tekrar tetkik edilmiş ve Heyeti Vekilenizce müttefikan bir kaza ittihazı münasip görülmemiş, bu ve temyiz boyurulmak üzere Heyeti Aliyenize sevk olunmuştu, Heyeti Aliyenize bir encümen teşkil edilerek ve bu encümen mesleyi hallile Heyeti Umumiyeye tevdi edeceklerdi. O günden beri müracaatler tevali ve temadi ediyor. Bu yüzden hiç şüphesiz bu müracaat eden zevat arasında fakir olanlar da vardır. (Pek çok sesler) Bu itibarla acilen bir usul, iyisi kendisinden tefrik olarak, müstakilen esas olanları tefrik ve diğerlerini tefrik olarak istihdam edilmeleri için bir an evvel karar ittihaz buyurulmasını Heyeti Aliyenizden istirham ederim.

SOFYALI İSMAİL SUBHİ B. (İstanbul) — Efendim, bu meselenin için teşkili takarrür eden Encümeni Mahsus birkaç gün teşekkül etti. Çarşamba günü toplanarak mukarreratı verdi, maalesef da dünkülerdir, şimdi beyaz edip takdim edeceğim. Müsaade isteniştir.

SÂLİH BEY (Ordu) — Hayeti Vekile Riyasetinden bir sual sorabileceğim. Çünkü bilâhtisas... (Muhterem zatlarına sorunuz sesleri)

Bütçenin bu kalemine memurlar vardır. Mesela B. Bursa Ziraat Müdürü mükerrer bir adamdır, paraya kimse bırakıp çıkacaktır? (Muhterem zatlarına sorunuz sesleri)

6. — TEZKERELER

1. — İki zabitin takdirname ile taltiflerine dair Başkumandanlık tezkeresi

REİS — Efendim iki zabitin takdirname ile taltifleri hakkında Başkumandanlık tezkeresi var.

21 . XII . 1338

Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyasetine

Harekatı ahiresinde cesaretli fedakârlıklarına mebni takdirname ile taltifleri tensibolunan maiyetlerinde bulundukları esnalarında iki zabitin diğer bir takım zabitanın taltiflerine muktedi muamelenin emir ve izahına müsaade buyurulması rica olunur.

Başkumandan vekili
Mustafa Kemal

Kayseri Mebusu İbrahim Müştakoğlu Salih Efendi (Tekfurdağı).

Kütahya Mebusu Yusufzade Hasan Tahsin Efendi (Manya).

REİS — Tezkerenin kabulü kabul edenler el kaldırsın. Kabul edilmiştir.

4. — LÂYİHALAR

1. — Havalii Şarkiye muhacirlerinin memleketlerine avdet ve iskânları ve sureti dağıtılışları hakkında muhacirlerin isgası için Sıhhiye ve Muaşere vekâletlerinin yapmış olacakları faaliyet dairesine dair kanun lâyihası

REİS — Sıhhiye ve Muaşereyi İçtimaiye ve Maliye vekâletleri bütçelerine tahsisat ilâvesi hakkında Heyeti Vekilece mevrut lâyihayı kanuniye var, Muaşereyi Maliye Encümenine.

2. — Hicretli tebaaniyeden ve esir kitaya nakledilen Osmanlı hakkında evvelki hükümetçe gönderildiğine dair Adliye Vekâleti tezkeresi

3. — Hicretli tebaaniyeden idamla maktulen Küçük ve Büyük İbrahim beyler hakkındaki evrakın Hükümetçe gönderildiğine dair Adliye Vekâleti tezkeresi

REİS — Hicretli vatandaşlar cümlesinden dolayı maktulen Küçük ve Büyük ve Büyük İbrahim beyler hakkında Adliye Vekâletinden mevrut iki tezkere varsa Heyeti Aliyeniz Adliye Encümenine.

Ek -6 Lozan Heyeti Murahhasa masarifi için yüz bin liralık tahsisat

İ : 163 27.12.1338 Ç : 1

REİS — Şimdi Hariciye Vekâleti bütçesine yüz bin lira ilâvesine dair lâyiha hakkında Muvazenei Maliye Encümeni mazbatası var. Onu okuyacağız:

24 . XII . 1338

Türkiye Büyük Millet Riyaseti Celilesine

Hariciye Vekâleti senei maliye bütçesinin (210/A) faslına yüz bin lira ilâvesine dair tanzim ve İcra Vekilleri Heyetinin 24 . XII . 1338 tarihli içtimaında kabul edilen lâyihai kanuniye ile esbabı mucibe lâyihası ve müfredat pusulası sureti musaddakası leffen takdim kılınmıştır. İlgeç mucibesiyle ve encümenimiz işbirliğinde hazırlanmış bulunan lâyihayı, efendim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi
İcra Vekilleri Heyeti Reisi
Hüseyin Rauf

Esbabı mucibe

Mukaddema takdim olunan bütçei resmiyenin mütaleası olduğu üzere gerek hariciyemizin ve gerek diğer heyet masarifi olarak bütçeye vazolunmuş olan yüz elli bin liradan elyevm elde altmış üç bin küsur lira kalmıştır. Konferansın müzakeratının Şubat ortalarına kadar devamı melhuz olduğu gibi heyetten bâzılarının Paris ve Londra'ya iadesi mukarrer olmasına ve mezkûrat için dahi ekseriyetine sarfiyat icrası icabı katiden görülmekte bulunmasına binaen ihtisasatı mezkûreye tevfikan daha yüz bin liranın bütçeye ilâvesi ihtiyacı hâsıl olmuş ve onun için mucibi kanuniye lâyihası tanzim edilmiştir.

Lâyihai kanuniye

MADDE 1. — Hariciye Vekâleti senei maliye bütçesinin (A) 210 ncu Sulh müzakeresine mahsus heyet masarifi tahsisatı fevkinden yüz bin lira tahsisat ilâveten tahsis edilmiştir.

MADDE 2. — Bu tahsisatın dahi suret-i sarfı 3 Teşrinievvel 1338 tarihli kanun ahkâmına tâbidir.

MADDE 3. — İşbu kanun tarihi neşrinden mer'iyülicradır.

MADDE 4. — İşbu kanunun icrayı ahkâmına Hariciye ve Maliye Vekilleri memurdur.

B. M. M. Meclisi

İcra Vekilleri Heyeti Reisi	Şeriye Vekili
Hüseyin Rauf	Bulunmadığı
Müdafaai Milliye Vekili	Adliye Vekili
Kâzım	Rüşt
Dahiliye Vekili	Hariciye Vekâleti Vekili
Ali Fethi	Yusuf Kemal
Maliye Vekili	Ticaret Vekili
Hasan Fehmi	İsmail Safa
Nafıa Vekili	Evkaf Vekili
Feyzi	Mehmed Emin
Sıhhiye ve Muavenet-i	Erkânı Harbiyei
İctimaiye Vekâleti	Umumiye Vekâleti
Vekili	Vekili
Cemil Sıdkı	Kâzım

Muvazenei Maliye Encümeni mazbatası

Hariciye Vekâleti senei Maliye bütçesinin (A) 210 ncu faslına 3 Teşrinievvel 1338 tarihli Kanuna merbut yüz elli bin lira tahsisata yüz bin lira ilâvesi hakkında İcra Vekilleri Heyetinden mevrut ve Meclisi Âlâ'nın encümenimize havalesi lâyihai kanuniye 24 Kânunuevvel 1338 tarihli içtimada Celâdetüzakeresi leyyiyle esas itibariyle aynen kabul olunduğu ve maddeler tanzim olunan veçhiyle heyetimize mevrudatın çıkarılmış olmakla bir an evvel teşkili Heyeti Celîleye arz olunur.

24 . XII . 1338

Reis	Muhasebei Muhasebiyei
Giresun	Hâcıkâni
Ali Cenani	Maarif Nâzırı
Kâtip	Âza
Yozgat	Zeki
Feyzi Ali	Müfettişliğe
	Mehmed Sâbri
Âza	Âza
Kırşehir	...
Vefaiye Talib	
Âza	Âza
Çoruh	Çoruh
İsmet	Salâhi
Âza	Âza
Hüsnüzade	Yozgat
Âzası	Müsellimi
	Suhuli
Âza	Âza
Sivas	Mavaş
Nasim	Muhaddin
	Mehmed Hasib

REİS — Efendim, Hariciye Vekâleti bütçesine yüz bin lira ilâvesi hakkındaki lâyihai kanuniyi-

Ek- 7 Havain Şarkiye Demiryollar idaresinin 1339 senesi ait bütçe masrafı 271/B faslı

İ : 7 8.8.1339 Ö : 2

(A) Cetveli

F.	M.	Nevi'i varidat	Lira
1		İşletme varidatı	
	1	Sarıkamış - Kars - Arpaçay Şubesi hasılatı	432 000
	2	Sarıkamış - Erzurum - Köprüköy şubesi hasılatı	352 000
		Birinci faslın yekûnu	784 000
2		Varidatı mütenevvia	
	1	Emvalt alınan eşya bedeli	500
	2	Hasılatı müteferrika	250
	3	Cezayı nakdi	250
		Dördüncü faslın yekûnu	1 000
3		Müessesatı Umumiyeden muavenet	200 000
		Yekûnu umumi	985 000

(B) Cetveli

F.	M.	Nevi'i masarifat	Lira
1		Muvazzaf	
	1	Devletli Şarkiye Demiryollarının İdaresi memurini ücreti	43 800
	2	Devletli Şarkiye Demiryollarının İdaresi müstahdemin ücret ve maaşatı	340 392
		Birinci faslın yekûnu	384 192
2		Müstemili idare	
	1	Furunah	8 000
	2	Kırtasiye ve evrakı matbuası	7 000
	3	Mübaşeratı ve nefriyat	4 000
	4	Tenvir ve teşhin	4 000
	5	Beytutet	3 400
	6	İkramiye	10 000
		İkinci faslın yekûnu	36 400
3		Masarifi ikramiye	399 770
4		Tahsisatı fevkalâdel şahriye	106 911
		Yekûnu umumi	948 273

Ek 8; Seyrisefain İdaresine ait harcamalar;

İ : 18 6.4.1339 C : 2

Seyrisefain İdaresi Ahkâm Kanunu

MADDE 1. — Bir iş yılına ait bütçe sene-i maliyenin birinci Martı iptidasından Teşrin-i sânînin sonuna kadar Türkiye Seyrisefain İdaresi hükmî şahsiyetinin masarifine sarf ve itâ olunacak tahsisatı mübeyyendir. Bu tahsisatın hiçbir fasıl veya bab hesabından diğer bir fasıl veya bab hesabına bir şey nakledilemez.

MADDE 2. — İşbu kanunun hükmü iş yılının sonuna kadar sarf olunmayan tahsisat için Maliye Vekilinin emrine verilir. Fiiliyat ve masrafla tediyesi lâzım gelip, ancak 1339 senesi bütçesi encümence tesbit ve tasdikinden sonra bu bütçeye ilâve kabul edilecek fiiliyat ve masraf müstesnadır.

MADDE 3. — Seyrisefain bütçesinin alt tarafı masarif faslının umumu hâsılât tahsisatı hakkına ilâveten sarfına bir emir verilmedikçe hiçbir hâsılât tahsisatına ilâve olunamaz.

MADDE 4. — Kayıtsız ve şartsızlı muvazene tarihinden Türkiye Seyrisefain İdaresine ebniyet olmak üzere verilecek müstehlik bir iş yılının dokuz senesi zarfında ita olunur.

MADDE 5. — İşbu kanun neşri tarihi meriyetten itibaren mer'iyülicradır.

MADDE 6. — İşbu kanun icraya Ma'ârif Nâzırı ve Müdafaa-i Milliye Vekili memurdur.

(▲ — Devamı)

F.	M.	Nev'i varidat	Lira
1		Sevkiyat bahri hâsılatı	
	1	Trabzon hattı	150 000
	2	Bartın hattı	65 000
	3	İnebolu hattı	
		Birinci faslın yekûnu	190 000
2		Marmara havzası hâsılatı	
	1	Mudanya hattı	95 000
	2	Bandırma hattı	82 000
	3	Tekirdağ - Karabiga hattı	14 000
	4	İzmit hattı	12 000
	5	Kalyoncu mıntıkası	
	6	Sivas hattı	
		İkinci faslın yekûnu	51 000
3		Sevkiyat müteferrikası hâsılatı	
	1	Adalar hattı	95 000
	2	Ayastefanos hattı	
	3	Kadıköy hattı	130 000
	4	Haydarpaşa hattı	62 000
	5	Anadolu hattı	20 000
	6	Yalova hattı	
		Üçüncü faslın yekûnu	257 000
4		Nakliyatı askeriye	89 000
5		Kilavuzluk, romorkörlük ve muavenat hâsılatı	

— 376 —

Ek- 9 İntihabı Mebusan Kanunu Muvakkatinin Bazı Mevaddını Muaddil Kanun Hakkında Hüseyin Avni Beyin Konuşması

mazur. Aksi tasdikde intihabı vâki mütehakkak olmaz. Ancak devairi askeriye intihabiye ve hükümden müstesnadır.

MADDE 6. — Müntahibleyvesi, mümkün olduğu kadar veya meclis olabilmek için, vergiye tabi kadar olmak mecburiyeti değildir.

MADDE 7. — Bir nahiye dahilinde intihabı mahalli nüfusu sükûrdan her iki yüz kişi için bir müntehibisani intihabeylemesi. Fazla veya eksik olan kısım bu nisbetle intihabeylemesi.

Üç yüz kadar bir, üç yüz beşden beş yüze kadar iki, beş yüz birden yedi yüze kadar üç, ilâh.. Müntahibisani intihabolunur.

MADDE 8. — İntihabı Mebusan Kanunu muvakkatinin ve intihabı mebusana müteallik tezyidi müntehibisani suveri sairesi ile Kanuna Esasinin işbu kanuna münafi olmayan mülgadır.

MADDE 9. — İşbu kanun neşrinden evvel intihabı mevkiiyeden.

MADDE 10. — İşbu kanun Heyeti Aliyei Meclisi tarafından icra olunur.

Kanunun Esasi
Encümeni Reisi — Mahsatan Mebusu
İzmir Mebusu — Kayabaşlı Şevki
Yunus Nadi — Ali Sururi
Katip — Aza
Bingöl — Erzurum
Hamdi — Tezkeresini maddeleye mütalaalarını
Mehmed Nusret
Aza — Aza
Kütahya — Kayseriyeli Şevki
Mehmed Ragıb — Mustafa
Aza — Aza
Kangırı — Bursa
Behçet — Osman Nuri
Aza

Üçüncü, beşinci maddelerin bazı fıkralarına muhalif olduğum gibi teyzedilen bazı mevadın cay kanunun mütalâasın ve esbabı mucibesinde sevgili arkadaşlarımın dediği gibi
Fikri Fami.

REİS — Söz Hüseyin Avni Beyindir.

HÜSEYİN AVNİ B. (Devamla) — Efendiler; intihablar meşrutiyetli bir milletin devamı rüşdünü isbat için en mühim bir mi'yardır. Milletimiz Meşrutiyete nail olduğu zaman - ki 93 tarihindedir - bunun kıymetine nüfuz edememişti. Eğer intihabın kıymetine nüfuz etseydi, Meşrutiyeti bir gün olsun daha geriye götürmemiş olurdu. Fakat o geriye kaçan türlü sebep; o meşum devre, milletimizin hayatında mühim bir hâdise olmuştu. Bir hâdise ki, bendeniz kısaca vaziyette idi. Şunu da arzedeyim ki; İslâmiyet ruha hür ve serbest yaşıyan dinsizler bile Cenab-ı Hakk'ın tecellisi bulunan bulunsun, milliyet o meşum hâdiseden - ki şerrin kabul olunmayeceği derecede memleketimizde tahribat yapmıştı - çıktılar. O devrin kıymetli insanları gerek dâhilde ve gerek hariçte uğraşarak ve çalışarak bize intihabın kıymetini ve meziyetini öğrettiler. Fakat efendiler; Meşrutiyet olur olmaz, mürteciyeti, kendi şahsiyetinden başkasına vermiyen bir zümre hâsıl oldu. İyi hatırımdadır ki, bir zaman sopa ile, işkence ile neler alındı. Tahakkuk ki bu hal bir taraftan fena neticeler veriyor ve diğer taraftan halkın en büyük mektebi olan cemiyet mektebi; derslerini veriyordu. Eskisi gibi halka tasyik yaptırarak onun başına çıkacak mesela; o tasavvur ettiğimiz meşrutiyet Hükümetten başka bir şey kuramaz. Bu defa, evvelce tahlisim diye kendi başına musallat olan kuvvet daha ziyade fenalığını isbat için kendi eliyle ölüm gibi kendini aldatır. Bugün bu sekiden hareketle kimse bir şey tasavvur edemez ve bu kat'i mütalaa devrini tekemmüldür. Ben temenni ederim ki, bütün milletimin derdini dinle reyinden kaçmış bir mebus olayım; fakat eminim ki bugünkü intihabımızda ekseriyeti temsiliye ile mebus olduğum zaman ekseriyeti temsiliye ile milletin başına musallat olmak var, milletin hakkı meşrutiyeti ve reyine sahiplenmesi zamanlı içerisinde ikinci yani'e muhtariyeti vardır. Ben bu hataya bilâkayıdım, Milletimin yetişmesi için var kuvvetiyle çalışmalıyım.

Zannım zannım gibi görüyorum ki, tekâmüller, bu kanun ihtiyacını bizde hâsıl ediyor. Bugün de elimizde mevcut İntihap Kanununun bâzı mevâdını tadil etmek mecburiyetinde kalıyoruz.

Böyle zannolur, milletin irfanını teşvikettiğimiz. Ne güzel kanun yaparsınız yapınız, iş milletin o kanuna nüfuz edebilmesine ve bu kanunu istismardan tamamen kabiliyette olmasına bakmalıdır. Çünkü ne kadar iyi bir kanun yapacak olursanız olunuz mesele; onun hükümdarlığındadır.

Ek :Lozan Heyeti Murahhasa masarifi için yüz bin liralık tahsisat

İ : 163 27 . 12 . 1338 Ç : 1

REİS — Şimdi Hariciye Vekâleti bütçesine yüz bin lira ilâvesine dair lâyiha hakkında Muvazenei Maliye Encümeni mazbatası var. Onu okuyacağız :

24 . XII . 1338

Türkiye Büyük Millet Riyaseti Celilesine

Hariciye Vekâleti senei maliye bütçesinin (210/A) faslına yüz bin lira ilâvesine dair tanzim ve İcra Vekilleri Heyetinin 24 . XII . 1338 tarihli içtimaında kabul edilen lâyihai kanuniye ile esbabı mucibe lâyihası ve müfredat pusulası aynen musaddakası leffen takdim kılınmıştır. İcabı mütalâasiyle neticesinin işarına müsaade buyurulmasını istirhâm eylerim, efendim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi
İcra Vekilleri Heyeti Reisi
Hüseyin Rauf

Esbabı mucibe

Mukteza-yı hâlin ehemmiyet ve zaruriyetleri mütekabilen olduğu üzere mülî mücadelemizin en mühim heyet masarifi olarak bütçeye vaz'edilmiş olan yüz elli bin liradan elyevm elde bulunan üç bin küsur lira kalmıştır. Konferansın müzakeratının Şubat ortalarına kadar devamı melhuz olduğu gibi heyetin Mudanya ve Lozan'a iadesi muhtemel olmasına ve nakliyat için dahi ehemmiyetsiz sarfiyat icrası icabı hâlden görülmekte bulunmasına binaen ihtiyacatı mezkûreye tevfikan daha yüz bin liranın bütçeye ilâvesi ile senei hâlinin tesvi görülmüş ve ona göre mucibi kanuniye lâyihası tanzim edilmiştir.

Lâyihai kanuniye

MADDE 1. — Hariciye Vekâleti senei maliye bütçesinin (A) 210 ncu Sulh müzakeresine mahsus heyet masarifi umumiyesi faslına yüz bin lira tahsisat ilâveten tanzim edilmiştir.

MADDE 2. — Bu tahsisatın dahi sureti sarfı 3 Teşrinisani 1338 tarihli kanun ahkâmına tâbidir.

MADDE 3. — İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

MADDE 4. — İşbu kanunun icrayı ahkâmına Hariciye ve Maliye Vekilleri memurdurlar.

T. B. M. Meclisi	
İcra Vekilleri Heyeti Reisi	Şer'iye Vekili
Hüseyin Rauf	Bulunmadığı
Müdafaai Milliye Vekili	Adliye Vekili
Kâzım	Rüştü
Dahiliye Vekili	Hariciye Vekâleti Vekili
Ali Fethi	Hüseyin Rauf
Maliye Vekili	Müsarif Vekili
Hasan Bedri	İsmail Safa
Nafıa Vekili	Erkânı Harbiye Vekili
Feyzi	Mahmud Esad
Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti Vekili	Erkânı Harbiyei Umumiye Vekâleti Vekili
İsmail Safa	Kâzım

Muvazenei Maliye Encümeni mazbatası

Hariciye Vekâleti senei maliye bütçesinin (A) 210 ncu faslına 3 Teşrinisani 1338 tarihli Kanuna merbut yüz elli bin lira tahsisata yüz bin lira ilâvesi hakkında İcra Vekilleri Heyetinden mevrut ve Meclisi Âlinin encümenimize havale buyurduğu lâyihai kanuniye 26 Kanunuevvel 1338 tarihli içtimada ledetdakike lâyihaya esas itibariyle aynen kabul olunarak ve zaruri görülen tezyidin ilâvesiyle heyetinize sevkolunan şekilde yapılmış olmakla bir an evvel tasvibi Heyeti Celilelerine arz olunur.

	26 . XII . 1338
Reis	Mustafa Muhtar(ı)ı
Ordubadi	Hasan
Ali Cenani	Maarif Müdürü
Kâtip	Âza
Yozgat	Üçel
Peyami Ali	Müstakil Mebusi Mehmed Şükrü
Âza	Âza
Kırşehir	...
Vekâ Galib	
Âza	Âza
Çoruh	Çoruh
İsmet	Sadık
Âza	Âza
Marum	Yozgat
Âza	Muhalifin
	Bahri
Âza	Âza
Sivas	Mavaş
Nasım	Muhalifin
	Mahmud Esad

REİS — Efendiler, Hariciye Vekâleti bütçesine yüz bin lira ilâvesi hakkındaki lâyihai kanuniyi-